

BIBLIOTHECA STRAHOVIENSIS



•12•

KRÁLOVSKÁ KANONIE PREMONSTRÁTŮ
NA STRAHOVĚ
2017

BIBLIOTHECA STRAHOVIENSIS 12

Redakce:

Hedvika Kuchařová, Jan Pařez, Evermod Gejza Šidlovský

Autoři:

Jan T. Štefan, Pavel Trnka

Vydala:

Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů
na Strahově, Strahovské nádvoří 1, 118 00 Praha 1

Příspěvky neprošly jazykovou úpravou

Obálka:

Dle rkp. Strahovské knihovny DA II 19 navrhl Jan Pařez
a upravil Tomáš Zethner. Na zadní straně obálky
razítko Strahovské knihovny z 2. pol. 18. stol.

Vydání: první

Náklad: 500 ks

Tisk: DUOPRESS Mnichovo Hradiště

ISSN 1213-6514

ISBN 978-80-88009-04-7

© Strahovská knihovna

Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha 2017

Obsah

I. MONASTERIALIA

Pavel Trnka: Dějiny a diplomatika kláštera Teplá ve středověku	7
--	---

II. EX BIBLIOTHECA

Jan T. Štefan: Grafické listy Jana Balzera podle Norberta Grunda ve sbírce knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově	189
Jan T. Štefan: Svaté nebo měsíční obrázky ze sbírky Strahovské knihovny?	223
Spojení na autory	241
Spojení na redakci	241





MONASTERIALIA



Dějiny a diplomatika kláštera Teplá ve středověku

Pavel Trnka

Úvod

Na tomto místě je publikována první část textu autorovy disertační práce věnovaná diplomatice tepelské kanonie do roku 1526 včetně nastínění dějin kláštera v dané době.¹⁾ Zbylá část pojednávající o správní problematice bude vydána později. Těžiště studie spočívá ve funkčním období opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506), které trvalo téměř půl století a pro něž jsou k dispozici prameny v relativně hojném množství. Ty jsou navíc oproti předchozí době druhově pestřejší. Jak pramenům, tak literatuře bude věnována patřičná pozornost průběžně v rámci jednotlivých kapitol. Z tohoto důvodu jsou zde uvedena jen díla, která sehrála klíčovou roli při vzniku této práce. Studie zabývající se dílčími a okrajovými tématy budou zatím ponechány stranou.

Pro dobu před polovinou 15. století jsou k dispozici pro dějiny tepelské kanonie až na výjimky pouze listiny. Ty sice dominují i za opata Zikmunda, ale od 70. let 15. století jsou zachovány i papírové listy, zejména missivy. Jak listiny, tak listy jsou dnes opět ve vlastnictví tepelské kanonie. Tyto písemnosti jsou však uloženy ve Státním okresním archivu Plzeň-sever,²⁾ resp. Státním okresním archivu Cheb.³⁾ Listiny byly navíc v nedávné době restaurovány a jsou zpřístupněny na internetu prostřednictvím virtuálního listinného archivu Monasterium.net. Kromě písemností uložených v klášterním archivu je důležitý také relativně velký soubor listů, které se dochovaly v chebském městském archivu v rámci korespondence města s klášteřem.⁴⁾ Čtvrtý pramenný pilíř této práce představuje první svazek Tepelských análů sepsaný Václavem Schillingem na počátku 20. let 17. století. Jedná se o výjimečné dílo klášterní historiografie, jelikož kromě vlastního analistova výkladu obsahuje i četné přepisy písemností.⁵⁾ Význam tohoto pramene je o to větší, že řada zachycených dokumentů se jinak nezachovala. Nelze také opomenout skutečnost, že autor análů pracoval s množstvím nám již neznámých dokumentů, ze kterých čerpal své závěry, přestože je samotný alespoň za zmínku, to jsou zejména administrátorská akta,⁶⁾ zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517,⁷⁾ seznam písemností švamberského archivu pořízený v letech

- 1) **Trnka, P.:** *Diplomatika a správa kláštera Teplá ve druhé polovině 15. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF UK, Praha 2016.
- 2) **SOkA Plzeň-sever**, PkI Teplá I. Listiny viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/fond>, citováno dle stavu 27. 1. 2016.
- 3) **SOkA Cheb**, PkI Teplá II, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73. Opatská korespondence.
- 4) **SOkA Cheb**, AM Cheb, kart. č. 514, A3086, A3087, A3089. Korespondence Chebusklášteřem Teplá.
- 5) **NK ČR**, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I.
- 6) **APH**, AMK, Cod. VI-6, VI-7, VI-8. Administrátorská akta.
- 7) **NK ČR**, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

1616 a 1617 Václavem Březanem⁸⁾ a fotokopie tepelského kopiáře z druhé dekády 16. století.⁹⁾ Kromě těchto základních pramenů byla využita i celá řada drobnějších zdrojů, které měly většinou význam pro konkrétní kapitolu. Při práci bylo hojně čerpáno z již zmiňovaného virtuálního archivu Monasterium.

Část písemností vztahujících se k tepelskému klášteru ve středověku je zpřístupněna též formou edic. Nejvíce využívány byly kromě tradičního Kodexu,¹⁰⁾ Regest¹¹⁾ a konfirmačních knih¹²⁾ zejména práce Karla Dolisty věnované přímo premonstrátské problematice. Lze jmenovat především edice zpřístupňující dokumenty vztahující se ke komunikaci českých a moravských kanonií s řádovým centrem v letech 1142 až 1541 či k reformě řeholní kázně tepelského kláštera za opata Zikmunda.¹³⁾

Možnosti využití odborné literatury při vytváření stěžejních částí práce byly v jistých ohledech dosti omezené. Především písemnosti řeholních institucí ve středověku zůstávaly dosud na periférii zájmu českých badatelů. V případě tepelského kláštera neexistovalo komplexní pojednání o jeho diplomatice. Autor této práce se pokusil v rámci přípravné studie k disertaci poskytnout stručný přehled typů tepelských písemností včetně jejich charakteristik. Omezil se však pouze na období let 1458 až 1506. Charakter a rozsah příspěvku mu navíc neumožnil jít příliš do hloubky.¹⁴⁾ I když od doby publikování tohoto článku byly objeveny nové poznatky a došlo k přehodnocení některých závěrů, posloužila tato drobná studie jako východisko.

Nicméně ani jiné středověké kláštery v českých zemích na tom nejsou z hlediska diplomatiky lépe. Podle názvu článku Renáty Modrákové *Písemnosti abatyší kláštera sv. Jiří na Pražském hradě ve 13.–14. století* by se mohlo zdát, že alespoň nejstarší řeholní instituce u nás získala částečné zpracování svých listin. Jak ale napovídá už podnázev: *Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, není tomu tak. Autorka se v něm zaměřuje spíše na liturgické rukopisy a u listin řeší pouze jejich bezprostřední vyhovitele.¹⁵⁾ Velká pozornost je od 90. let 20. století věnována cisterciákům v českých zemích. Z hlediska diplomatiky je třeba zmínit především třísvazkové dílo *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420* Kateřiny Charvátové, která u každého kláštera nastínila stručný přehled pramenů k jeho dějinám včetně dochovaných úředních knih.¹⁶⁾ Obecně se spíše soustřeďuje pozornost na jednotlivé písemnosti než na ucelená zpracování. Oblíbený předmět zájmu z dokumentů nejenom premonstrátského řádu představují zejména urbáře, jak bude nastíněno níže. Zvláštní péče byla rovněž věnována konfraternitním listinám klášterů augustiniánů kanovníků. Jedná se zejména o práce Pavla

8) NK ČR, sign. XVII.C.14. Soupis švaberského archivu na Zvíkově z let 1616 a 1617. Edici soupisu pořídil Zíbrt, Č. (ed.): *Z dějin zámku a panství Zvíkova II*, ČMKČ 82, 1908, s. 204–241.

9) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře.

10) CDB I–VI.

11) RBM II–VIII.

12) LC I–X.

13) Dolista, K. (ed.): *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142–1541*, APraem 63, 1987, 3–4, s. 221–253; 64, 1988, 1–2, s. 143–165; 3–4, s. 288–341; 65, 1989, 3–4, s. 273–319 a Týž, *Reformatio monasterii Teplensis saeculo decimo quinto exeunte*, APraem 61, 1985, 3–4, s. 203–256.

14) Trnka, P.: *Písemnosti premonstrátského kláštera Teplá za opata Zikmunda (1458–1506)*, in: Pontes ad fontes. Církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů. (Usp. M. Bolom-Kotari – V. Němečková), Hradec Králové 2011, s. 59–70.

15) Modráková, R.: *Písemnosti abatyší kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním. (Usp. Z. Hojda – H. Pátková), Praha 2008, s. 55–72.

16) Charvátová, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420 I–III*, Praha 1998–2009.

Krafla, který se zabýval především kanonií v Lanškrouně.¹⁷⁾ Lze také uvést zahraniční sborník s názvem *Sanctimoniales* z konference věnované ženským klášterům v Polsku a střední Evropě, v němž je několik příspěvků okrajově souvisejících s klášterní diplomatikou.¹⁸⁾

Ani tištěné listináře k českým a moravským premonstrátským kanoniím nejsou téměř k dispozici. Ojedinelý počín v tomto ohledu představuje regestář listin vztahujících se k Chotěšovu z let 1213 až 1526 zahrnutý do disertační práce Dany Koutné.¹⁹⁾ Z klášterů cisterciáckého řádu získaly svůj listinář už ve druhé polovině 19. století zásluhou Mathiase Pangerla Vyšší Brod a Zlatá Koruna.²⁰⁾ V roce 2010 byl vydán moderní diplomatář kanonie augustiniánů kanovníků v Lanškrouně.²¹⁾ Z konce 19. století pochází listinář augustiniánů kanovníků v Roudnici. V tomto případě se však jedná o edici středověkého klášterního kopiáře pořízenou Josefem Emletem.²²⁾ V sousedních zemích je vydávání dokumentů k dějinám premonstrátských kanonií, které měly vztah k českému prostředí, o poznání výraznější. Listinář mají rakouské kláštery Drkolná a Jeruše či německé kanonie Steinfeld a Speinshart.²³⁾ Z polských klášterů je možné jmenovat premonstrátky v Czarnewasích.²⁴⁾

Z hlediska klášterní problematiky je výjimečná precizní práce *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století (1510–1586)*, kterou sepsal Jan Pařez. I když je spektrum dochovaných druhů strahovských písemností, které navíc pochází z mladší doby, diametrálně odlišné od tepelských, posloužila tato práce jako vzorová. Inspirativní je jak z hlediska použitých metod, tak rovněž svojí strukturou. Autor zvolil diferencovaný přístup k jednotlivým diplomatickým typům.²⁵⁾

Ze zahraničních prací je možné uvést studii Elke Goetz věnovanou pragmatickým písemnostem a archivní péči cisterciáků ve Francích a starém Bavorsku od konce 11. století do čtvrtiny 16. století. Na rozdíl od předchozích pojednání, která se zabývala jediným klášterem, shrnuje poznatky o písemnostech celé řady řeholních institucí ze zmíněných území.²⁶⁾

17) Např. **Krafl, P.:** *Klášter augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371–[1421?]*, ČMM 119, 2000, s. 186–187; **Týž,** *Dokumenty konfraterní českých, moravských i šlaských kláštorů z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierz*, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 48, 2003, s. 9–29; **Týž,** *Konfraternita lanškrounského kláštera s kladským z roku 1382*, Kladský sborník 6, 2004, s. 201–206; **Týž,** *Neznámá konfraternitní listina třeboňské kanonie (1416) z archivu v Klosterneuburgu*, SHB 60, 2013, s. 109–113 a **Krafl, P. – Mutlová, P. – Stehlíková, D. (edd.):** *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010, s. 55–74. Lze také zmínit drobný článek **Gilar, Š.:** *Neznámá listina lanškrounského kláštera z roku 1436*, in: *Slavme chvíli ... Sborník k 70. narozeninám Jana Bistrického*. (Usp. M. Macková – J. Oppeltová), Ústí nad Orlicí 1999, s. 46–52.

18) *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przełomu XVIII i XIX wieku)*. (Usp. A. Radziwiński – D. Karczewski – Z. Zyglewski), Bydgoszcz – Toruń 2010.

19) **Koutná, D.:** *Das Register des Klosters Chotieschau I*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987, s. 95–147.

20) **Pangerl, M. (ed.):** *Urkundenbuch des Cisterciensertiftes BMV zu Hohenfurt in Böhmen*, FRA II/23, Wien 1865 a **Týž,** *Urkundenbuch des ehemaligen Cisterciensertiftes Goldenkron in Böhmen*, FRA II/37, Wien 1872.

21) **Krafl – Mutlová – Stehlíková (edd.),** *Řeholní kanovníci*.

22) **Emler, J. (ed.):** *Diplomatář kláštera blahoslavené Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici*, Praha 1893.

23) **Pichler, I. H. (ed.):** *Urkundenbuch des Stiftes Schlögl*, Aigen i. M. 2003; **Mayer, T. (ed.):** *Urkunden des Prämonstratenser-Stiftes Geras*, AÖG 2, 1849, s. 1–52; **Joester, I. (ed.):** *Urkundenbuch der Abtei Steinfeld*, Köln – Bonn 1976 a **Lickleder, H. (ed.):** *Die Urkundenregesten des Prämonstratenserklösters Speinshart 1163–1557*, Pressath 1995.

24) CDS I.

25) **Pařez, J.:** *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století*, SAP 53, 2003, s. 307–523.

26) **Goetz, E.:** *Pragmatische Schriftlichkeit und Archivpflege der Zisterzienser. Ordenszentralismus und regionale Vielfalt, namentlich in Franken und Altbayern (1098–1525)*, Münster – Hamburg – London 2003.

Konkrétní tepelskou písemností se zabývala Jana Oppeltová, která v rámci své disertace rozebrala vedle Tepelských análů i tepelský kopiář.²⁷⁾ Právě z jejích poznatků vychází kapitola o kopiářích.

O poznání větší zájem získaly pečeti. Premonstrátskými a cisterciáckými pečeti a erby se v rámci své diplomové práce zabýval Pavel František Křivský. Tepelská kanonie se v jeho přehledu rovněž nachází.²⁸⁾ Díky širokému záběru a stavu poznání v polovině 40. let nemohl však postihnout všechny typy pečeti. Pro kapitolu o tepelských pečetích posloužil jako vzorový článek o pečetích chotěšovských proboštů a konventu od Jitky Křečkové a Petry Nevimové.²⁹⁾ O pečetích tepelských opatů od konce husitských válek do poloviny 17. století pojednala Tereza Rytířová ve své bakalářské práci.³⁰⁾

Nejoblíbenějším tématem jsou vlastní dějiny tepelské kanonie, kterým se věnovali autoři přinejmenším od 19. století. Jejich přehled se nalézá v následující kapitole. Zde je proto vhodné zmínit pouze dva nejdůležitější, kteří se v jistých ohledech od ostatních liší. Jedním je Karel Dolista, který se zaměřil zejména na stavební a umělecký vývoj od poloviny 15. století. Přitom vychází především z Tepelských análů, stejně jako jeho předchůdci, avšak zaujímá k nim velmi kritické stanovisko.³¹⁾ Druhým autorem je Milan Hlinomaz, tvůrce moderní syntézy dějin tepelského kláštera. Ten využil kromě Tepelských análů i řadu jiných pramenů. S ohledem na široký časový záběr se však nevyhnul některým nepřesnostem.³²⁾

Kromě zmíněných článků a monografií byla při vytváření této práce využívána také celá řada dalších sekundárních zdrojů, které není možné na tomto místě uvádět.

Vlastní práce je koncipovaná do dvou hlavních částí. První je méně rozsáhlá a zabývá se dějinami tepelské kanonie. Druhá část je věnována diplomacii tepelského kláštera. Do textu jsou často vkládány úryvky z pramenů buď v původním znění, nebo v překladu. Texty, které nejsou přeloženy, jsou transkribovány dle běžně užívaných pravidel.³³⁾

Část věnovaná dějinám kanonie představuje historický úvod k diplomatickému pojednání. Středověké období je rozděleno do čtyř period. První trvá od založení kláštera až do začátku husitství. Druhá etapa začíná využíváním Teplé králem Zikmundem Lucemburským k získávání financí a končí rezignací opata Albrechta v roce 1458. Třetí perioda se shoduje s funkčním obdobím opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506). Poslední je ohraničena volbou opata Jana Fröstla v roce 1507 a smrtí jeho nástupce opata Petra roku 1526. Do roku 1419 jsou shrnuty především informace ze známých listin. Pro následné období jsou reflektovány i z tohoto ohledu dosud nevyužité prameny, z nichž je možné jmenovat např. administrátorská akta, korespondenci kláštera s Chebskými

27) **Oppeltová, J.:** *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanoniů v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005, s. 253–284.

28) **Křivský, P. F.:** *O pečetech a erbech v řádě premonstrátském a cisterciáckém*, diplomová práce na katedře Archivnictví a PVH FF UK, Praha 1946.

29) **Křečková, J. – Nevimová, P.:** *Pečeti proboštů a konventu premonstrátek v Chotěšově*, MZK 38, 2003, s. 113–151.

30) **Rytířová, T.:** *Pečeti tepelských opatů v období od ukončení husitských válek do konce války třicetileté*, bakalářská práce na katedře Archivnictví a PVH FF UHK, Hradec Králové 2013.

31) **Dolista, K.:** *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*, MZK 5, 1967, s. 173–197.

32) **Hlinomaz, M.:** *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003.

33) Pravidla jsou následující: pro starší české texty **Daňhelka, J.:** *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, HT 8, 1985, s. 285–301; pro latinské texty **Ryba, B.:** *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, in: Havel, D. – Krmičková, H.: *Paleografická čítanka. Literární texty*, Brno 2014, s. 89–93 a pro německé **Šebánek, J.:** *Základy pomocných věd I. Latinská paleografie*, 2. vyd., Praha 1961, s. 79–80.

či fragmenty register missivů. Historický přehled zahrnuje nejdůležitější události týkající se tepelské kanonie.

Diplomatický oddíl sestává ze tří celků: písemností, pečeti a klášterní kanceláře. Nejrozsáhlejší z nich je pojednání o písemnostech. Na jeho začátku je stanovena typologie středověkého diplomatického materiálu u premonstrátských kanonií v českých zemích. Celkem jsou vymezeny čtyři hlavní kategorie: listiny, otevřené listy, missivy a úřední knihy. První dvě jsou dále členěny do obsahových podskupin. S ohledem na větší množství dochovaných listin, je ke každé kategorii uveden většinou jeden konkrétní příklad. U listů otevřených i uzavřených je snaha postihnout většinu známých exemplářů. U missivů je na tomto místě rezignováno na jejich další členění, které je provedeno až v kapitole o tepelských missivech. Jinak pojaty jsou úřední knihy. S ohledem na jejich ojedinělé dochování, se výklad neomezuje na pouhou typologii s uváděním příkladů. Každému dochovanému pramenu je věnována zvláštní pozornost. Na základě literatury je proveden stručný popis vnějších i vnitřních znaků. Nutno podotknout, že v této kapitole jsou z praktických důvodů ponechány až na výjimky tepelské písemnosti stranou. Je jim totiž věnována samostatná kapitola.

Rozbor tepelských listin je proveden podle tří časových období: do roku 1458, v letech 1459 až 1506 a nakonec v letech 1507 až 1526. V rámci těchto period je nejprve nastíněn stav dochování. Poté jsou rozebrány vnější znaky, jazyková stránka a vydavatelé. Provedena je typologie listin podle obsahu. Na závěr jsou zmapovány stereotypní formule, přičemž je výklad doplňován názornými ukázkami z listin.

U otevřených listů byl zvolen jiný postup. Jelikož je jich dochováno relativně malé množství, a to až z pozdější doby, bylo upuštěno od periodizace. Po přehledu dochovaných listů a popisu vnějších znaků jsou vymezeny obsahové skupiny, v rámci kterých jsou pak předvedeny vnitřní znaky.

Pojetí missivů je opět obdobné jako u listin. Nejprve je přiblížen jejich význam. Popis uzavřených listů je podle tří stejných časových období jako u listin. V každé periodě se řeší stav dochování, typologie, vydavatelé, vnější a vnitřní znaky. Zájem je také zaměřen na příjemce a nedatované missivy, které jsou alespoň rámcově časově zařazeny.

Tepelské úřední knihy se svým zpracováním rovněž liší. Diferencují se na kopiáře, registra a ostatní úřední knihy. Jak u kopiářů, tak u register je k dispozici jediný doklad. V obou případech jsou sledovány vnější i vnitřní znaky pramene. Jedná se o fotokopii tepelského kopiáře a zlomky register opatských a hejtmanských missivů, přičemž obě úřední knihy pochází až z druhé dekády 16. století. Z ostatních knih zbyly pouze drobné fragmenty, které jsou rovněž zevrubně popsány. Dochovaly se dva výběrčí rejstříky (13. a 15. století), seznam klášterních poddaných (15. století) a účetní rejstřík kanonie (15. století).

Do části o diplomacie spadá i kapitola o tepelských pečetích. Na jejím začátku je předložena typologie pečeti premonstrátských kanonií v českých zemích ve středověku. U jednotlivých typů je vždy uveden i nejstarší doklad. Rozeznávána je konventní pečeť, větší prelátská pečeť, menší prelátská pečeť a prelátský signet. Vlastní tepelské pečeti jsou děleny do stejných skupin, v rámci nichž jsou popisovány jednotlivé typy pečeti používané v období od založení kanonie do smrti opata Petra roku 1526. Na závěr je zdůrazněna výjimečnost tepelských pečeti pro církevní sfragistiku.

Výklad o tepelské diplomacie uzavírá kapitola o klášterní kanceláři. V rámci ní jsou nejprve stručně zopakovány typy písemností, které produkovala. Následuje pokus o vymezení kancelářského personálu pomocí rozboru písařských rukou. Kromě toho je také rámcově naznačena lokalizace kanceláře.

Dějiny tepelského kláštera ve středověku

Historiografie tepelské kanonie

Původní středověké analý kláštera Teplá se nedochovaly. O jejich existenci však netřeba pochybovat.³⁴⁾ Za zakladatele „moderního“ tepelského klášterního dějepisce lze považovat převora Václava Schillinga, který dokončil v roce 1621 první svazek Tepelských análů. Jeho dílo je pozoruhodné tím, že vlastní analistické záznamy dovedené až do roku 1599 jsou doplněny prepisy velkého množství písemností. Ty jsou buď začleněny přímo do textu, nebo jsou soustředěny až za výkladem. Analý tak zachycují v mnoha případech text dokumentů, které jinak zanikly. Analistické záznamy jsou členěny podle funkčních období jednotlivých tepelských opatů.³⁵⁾

Dějiny tepelské kanonie představovaly od druhé poloviny 19. století velmi atraktivní téma. Nemalou zásluhu na tom měl právě Václav Schilling, ze kterého tehdejší autoři čerpali. Zmínit je třeba různě obsáhlé přehledy dějin od členů tepelského konventu, Filipa Matěje Klimeše a Huga Karlíka. První z nich vydal v roce 1859 na základě análů stručný chronologický přehled dějin kanonie doplněný o významné události z obecných dějin.³⁶⁾ Karlík publikoval mezi léty 1857 a 1893 hned několik studií k historii své kanonie, v nichž opět vydatně využíval analý.³⁷⁾ Tepelským dějinám byla věnována patřičná pozornost i v různých přehledech premonstrátských kanonií.³⁸⁾ V první polovině 20. století pojednal jak o řádových dějinách, tak i poněkud povrchněji o osudech tepelské kanonie její řeholník Basil František Grassl.³⁹⁾ Se zaměřením na stavební vývoj jsou jednoduché dějiny kláštera součástí *Soupisu památek historických a uměleckých* věnovaném okresu Teplá a Mariánské Lázně od Antonína Gnirse z roku 1932.⁴⁰⁾

Z novějších prací je třeba na prvním místě jmenovat syntézu *Kláster premonstrátů Teplá* bývalého tepelského knihovníka a archiváře Milana Hlinomaze z roku 2003.⁴¹⁾ Na stavební dějiny kláštera se zaměřil Pavel Zahradník, který v prvním dílu své studie zpracoval období do roku 1789. Jako hlavní pramen mu posloužily Tepelské analý.⁴²⁾ Několik prací se omezilo pouze na vybrané období klášterních dějin. Oblíbeným předmětem zájmu byla etapa od založení

34) Jejich pozůstatky lze sledovat v prvním svazku raně novověkých Tepelských análů. Nejvýraznější stopa je součástí záznamu k roku 1473, který má v překladech následující znění: „Roku 1473 byl jarní čas tak mírný a teplý, že v neděli před Nanebevstoupením Páně, která byla 23. května, zbylá pšenice a osivo vzrostly a dozrály před svátkem Markéty. Dokonce byly nalezeny a viděny růže na Nanebevstoupení Páně. Rok byl plodný a úrodný, a proto přinesl nejvyšší obdiv a radost našich poddaných. Po dešti se totiž vrátilo slunce.“ – NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 98r. Srov. Hoffmann, F.: *Tepelské analý*, StR 27, 1989–1990, s. 95.

35) Prvnímu svazku Tepelských análů se nejnověji věnovali František Hoffmann (*Tamtéž*, s. 95–97) a Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 267–284.

36) Klimesch, P.: *Stift Tepl. Uibersicht der merkwürdigsten, in den Annalen des Prämonstratenser-Stiftes Tepl verzeichneten Ereignisse in und ausser dem genannten Stifte seit dessen Gründung*, Prag 1859.

37) Karlík, H.: *Osudy kláštera v Teplé*, Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého 2, 1857, s. 131–135, 213–216 a 301–311; Týž, *Hrozenata und die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Pilsen 1870; Týž, *Die Prämonstratenser-Abtei Tepl, Würzburg* – Wien 1883 a nejpodrobněji Týž, *Fest-Schrift zum Siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl, Marienbad* 1893.

38) Čermák, D. K.: *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877, s. 351–391 a Brunner, S.: *Ein Chorherrenbuch. Geschichte und Beschreibung der Bestehenden und Anführung der Aufgehobenen Chorherrenstifte: Augustiner und Prämonstratenser in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg – Wien 1883, s. 589–637.

39) Grassl, B. F.: *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, 2. dopl. vyd., Pilsen 1929.

40) Gnirs, A.: *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad, Augspurg* 1932, s. 371–463.

41) Hlinomaz, Klášter.

42) Zahradník, P.: *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá (I. část)*, Sborník Muzea Karlovarského kraje 19, 2011, s. 7–72.

kláštera do 13. století, které se věnovali zejména Květoslava Haubertová a Petr Kubín. Tito autoři vycházeli především z dochovaných listin.⁴³⁾ Na základě Tepelských análů pojednal o období od druhé poloviny 15. století do Bílé Hory Karel Dolista.⁴⁴⁾ V rámci článku o tiscích v knihovně opata Zikmunda Hausmanna popsala Michaela Baumlová i jeho dobu.⁴⁵⁾ Funkční období opata Petra postihl mimo jiné Ludwig Alfred Zerlik v rámci svého článku o dějinách Teplé v 16. století, který je opět postaven na Tepelských análech.⁴⁶⁾ Celkově se dá říci, že k dějinám tepelské kanonie vznikla řada studií. Není účelné zde podat jejich vyčerpávající přehled.⁴⁷⁾ Byly vybrány hlavně ty, které jsou významnější.

Tepelská kanonie do roku 1419

Dle tradice byl klášter založen v roce 1193. Dochované prameny ohraničují tuto událost podzimem 1191 a březnem 1197. Konvent byl osazen strahovskými řeholníky v čele s opatem Janem.⁴⁸⁾ Zakladatelem kanonie byl západočeský velmož Hroznata, který tím kompenzoval nesplnění slibu účasti na křížové výpravě. Klášter vybavil bohatým majetkem.⁴⁹⁾ Hroznatovu fundaci potvrdil v roce 1197 český kníže Jindřich Břetislav, jenž nové kanonii ještě přidal další území a osvobodil klášterní poddané od daně.⁵⁰⁾ V téže roce získal Hroznata pro klášter tři privilegia od papeže Celestina III. Hlava katolické církve v jednom přijala tepelskou kanonii pod svou ochranu a potvrdila jí dosavadní statky.⁵¹⁾ V jiné listině, která byla v českém prostředí první svého druhu,⁵²⁾ udělil roční odpustky účastníkům svěcení klášterního kostela, přičemž návštěvníci chrámu na výročí této události měli získat dvacetidenní odpustky.⁵³⁾ Poslední listina dovozovala tepelským opatům nosit mitru a prsten,⁵⁴⁾ což bylo v dané době opět výjimečné.⁵⁵⁾ Počátkem 13. století se podařilo kanonii získat, jistě s přičiněním Hroznaty, privilegium od nového krále Přemysla Otakara I., který se v něm vzdal výnosu berně z klášterních poddaných ve prospěch kláštera.⁵⁶⁾ Zároveň obdržela kanonie od pražského biskupa Daniela II. desátky odváděné z klášterních statků.⁵⁷⁾ V roce 1202 vzal i Celestinův nástupce papež Inocenc III. tepelský klášter pod svou ochranu a zároveň mu potvrdil zmíněnou Přemyslovu listinu a Hroznatovo nadání.⁵⁸⁾ V této době vstoupil do tepelského konventu sám jeho zakladatel Hroznata,⁵⁹⁾ který získal funkci probošta a výjimečné postavení mezi spolubratry. Zdá se, že zastínil i svého nadřízeného opata Jana,⁶⁰⁾ se kterým se záhy dostal do konfliktu.⁶¹⁾ K roku 1213 se hlásí podezřelá listina Přemysla Otakara I., ve které potvrdil tepelskému klášteru řadu privilegií, udělil některé imunity a poskytl Hroznětín.⁶²⁾ Z nezfalšované části mimo jiné vyplývá, že původně soukromá fundace se de facto přeměnila na fundaci zeměpanskou a český král převzal soudní a výkonnou moc nad kanonií. Předpokládá se však, že druhá část listiny byla tepelskými řeholníky doplněna do textu listiny až po Hroznatově smrti.⁶³⁾ K té došlo

43) **Haubertová, K.:** *O nejstarších tepelských listinách*, Plzeň 1981 a **Kubín, Blahoslavený Hroznata.**

44) **Dolista, Tepelský klášter**, s. 173–197.

45) **Baumlová, M.:** *Tisky v knihovně tepelského opata Zikmunda Hausmanna*, BS 6-7, 2004, s. 138–143.

46) **Zerlik, L. A.:** *Das Stift Tepl in der Zeit der Glaubensspaltung, von 1521–1559 (I)*, APraem 37, 1961, 3-4, s. 262–281.

47) Seznam literatury k tepelskému klášteru podává např. **Hlinomaz, Klášter**, s. 269–277.

48) **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 138–139.

49) Tzv. Hroznatova závět CDB I, s. 323–325, č. 357.

50) *Tamtéž*, s. 325–327, č. 358.

51) *Tamtéž*, s. 328–329, č. 360.

52) **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 120.

53) CDB I, s. 330, č. 362.

54) *Tamtéž*, s. 329, č. 361.

55) **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 120.

56) CDB II, s. 24–25, č. 27.

57) *Tamtéž*, s. 23–24, č. 26.

58) *Tamtéž*, s. 27, č. 30.

59) Petr Kubín předpokládá, že Hroznatu přijal do řádu papež Inocenc III. před vydáním listiny biskupa Daniela II. – **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 158–159.

60) V jedné listině vydané společně tepelským klášterem a johanitskou komendou u Panny Marie v Praze vystupuje pouze probošt Hroznata a konvent. – CDB II, s. 123–124, č. 133.

61) **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 168.

62) CDB II, s. 401–403, č. 368.

63) **Kubín, Blahoslavený Hroznata**, s. 197 a 203.

v červenci buď roku 1217, nebo 1218 a byla způsobena strádáním v zajetí u nepřátel kláštera.⁶⁴⁾ V té době zastával úřad tepelského opata Vilém, který je doložen v letech 1218 a 1219.⁶⁵⁾ Spolu s litomyšlským opatem Heřmanem byl pověřen generálním opatem Gervasiem, aby vizitoval strahovský klášter.⁶⁶⁾ Vilém byl pravděpodobně i opatem, se kterým vedl pražský biskup Ondřej spor o desátek. Na ten měla kanonie nárok na základě zmíněné listiny biskupa Daniela II. Tepelský prelát byl však exkomunikován. Do událostí se ale vložila kurie, která zprostila opata viny a pověřila velehradského opata, probošta a děkana olomoucké kapituly vyšetřením sporu. Konečný výsledek však není znám.⁶⁷⁾ První období klášterních dějin, které je úzce spjato s osobou zakladatele, pomyslně uzavírá privilegium papeže Honoria III. z roku 1219. Klášter Teplá získal opět papežskou ochranu a byly mu konfirmovány jeho statky, svobody a imunity získané od Přemysla Otakara I.⁶⁸⁾

Pro druhou čtvrtinu 13. století jsou přímo doloženi čtyři tepelští preláti: Jan (1225–1233), Bernard⁶⁹⁾ (1237), Gerard (od 1242) a Benedikt (1247).⁷⁰⁾ V roce 1228 byly klášteru zabráný některé statky v Litoměřicích, za což jako náhradu získal od krále Přemysla Otakara I. a jeho syna Václava ves Dolní Kramolín.⁷¹⁾ V červnu 1232 se uskutečnilo vysvěcení dokončeného klášterního kostela pražským biskupem Janem. Události byl přítomen i král Václav I.⁷²⁾ Pro kanonii to bylo nesmírně vyčerpávající, jelikož musela panovníka i s jeho dvorem téměř měsíc hostit. Během té doby proběhlo i jednání krále s říšskými posly a německými knížaty. Jako kompenzaci za způsobené škody věnoval panovník klášteru ves Únehle.⁷³⁾ Řeholníci využili Václavovu přítomnost a nechali si potvrdit svoje území v okolí kláštera.⁷⁴⁾ Hned v následujícím roce se tepelským premonstrátům podařilo výrazně rozšířit centrální panství koupí vidžínského újezdu od královny Konstancie,⁷⁵⁾ kterou její syn Václav I. vzápětí potvrdil.⁷⁶⁾ Zároveň prikoupil klášter od německých rytířů patronátní právo ve Vidžíně a Úterý a ves Beranov.⁷⁷⁾ Tuto důležitou transakci si nechala kanonie v roce 1234 potvrdit od papeže Řehoře IX.⁷⁸⁾ Kromě toho získal klášter také protekční listinu.⁷⁹⁾ Tepelským kanovníkům se podařilo v roce 1237 ještě rozšířit majetek kláštera přikoupením části vsi Klapý od šlechtice Smila, což potvrdil král Václav I.,⁸⁰⁾ který jim následně věnoval kladské dědiny ve stejné vesnici.⁸¹⁾ Tím zprávy o rozšiřování klášterních statků na dlouhou dobu končí. V souvislosti s držbou rozsáhlého klášterního majetku musel opat Gerhard řešit počátkem 40. let několik sporů. Problémy s Konrádem z Hohenberka ve vsi Dolní Žandov byly odstraněny rozdělením tamějších důchodů.⁸²⁾ Spor s neznámým rytířem o statek Nelžejov rozhodovali úmluvci.⁸³⁾

Ve druhé polovině 13. století se ve funkci tepelského opata postupně vystřídal přinejmenším: Gerard (1253),

64) *Tamtéž*, s. 215–216.

65) **Backmund, N.:** *Monasticon Praemonstratense I/2*, 2. ed., Berolini – Novi Eboraci 1983, s. 385. Václav Schilling i většina klášterních historiků tohoto opata neuvádí (např. **Hlinomaz, Klášter**, s. 305).

66) **Dolista (ed.), Circaria**, s. 234–235, č. 7.

67) **Kubín, Blahoslavený Hrozenata**, s. 213. *CDB II*, s. 165–166, č. 179.

68) *Tamtéž*, s. 161–162, č. 173.

69) V jediném listinném dokladu se nachází pouze počáteční písmeno z opatova jména (*CDB III*, s. 188, č. 153). Celé jméno je uvedeno vyjma Tepelských análů také v tepelském nekrologiu: NK ČR, sign. Teplá MS. D.40. Tepelské nekrologium I, ff. 22v.

70) **Backmund, Monasticon I/2**, s. 385.

71) *CDB II*, s. 307–308, č. 310.

72) **Zahradník, Stavební dějiny**, s. 8.

73) *CDB III*, s. 19–20, č. 21.

74) *Tamtéž*, s. 18–19, č. 20.

75) *Tamtéž*, s. 29–31, č. 31.

76) *Tamtéž*, s. 31–32, č. 32.

77) *Tamtéž*, s. 32–33, č. 33.

78) *Tamtéž*, s. 71–72, č. 67.

79) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB*, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 55r. *CDB III* ji nezná.

80) *CDB III*, s. 187–188, č. 153.

81) *Tamtéž*, s. 192–193, č. 158.

82) *CDB IV*, s. 76–77, č. 14.

83) *Tamtéž*, s. 78–79, č. 16.

Oldřich (1259?), Jindřich (1276), Hugo (1282–1289), Liphard (1290–1293) a Ivan (1298–1300).⁸⁴⁾ Václava I., který byl ke kanonii relativně vstřícný, vystřídal na trůně Přemysl Otakar II. Od něho se dochovaly pouze dvě listiny udělené klášteru. V první z roku 1268 osvobodil klášterní poddané na Hroznětínsku od povinností vůči úředníkům loketského kraje.⁸⁵⁾ V listině z roku 1276 potvrdil kanonii konfirmaci svého otce z roku 1232 na území v okolí kláštera.⁸⁶⁾ Vedle toho se klášteru podařilo roku 1273 zajistit své získané statky a výsady prostřednictvím dvou velkých privilegií papeže Řehoře X. V jednom papež potvrdil kanonii dosavadní výsady a imunity.⁸⁷⁾ Ve druhém přijal klášter pod svoji ochranu a jmenovitě potvrdil všechny klášterní statky.⁸⁸⁾ Toto privilegium v zásadě uzavírá etapu utváření klášterství. V roce 1272 proběhlo narovnání mezi německými rytíři a tepelským kláštelem, který rezignoval na statky v severních Čechách, o něž se vedl dlouholetý spor.⁸⁹⁾ V roce 1276 se v okolí Teplé shromažďovalo vojsko krále Přemysla Otakara II., které mělo zastavit vpád římského krále Rudolfa Habsburského do země. Ten však vtrhl do Rakous. Proto Přemyslovo vojsko odtáhlo přes Plzeňsko pryč.⁹⁰⁾ Pro tepelské panství to bylo jistě vyčerpávající. Skutečná katastrofa však postihla kanonii po smrti krále Přemysla Otakara II., když ji vojsko Oty Braniborského v roce 1278 vydrancovalo a znesvětilo klášterní kostel. Opat spolu s konventem našel útočiště v Plzni.⁹¹⁾ Doby faktického bezvládní využili i někteří šlechtici, kteří se pokusili uzurpovat klášterní majetky. Nastalou situaci nemohlo příliš ovlivnit získání konfirmace klášterních privilegií od papeže Martina V. (1281), stejně jako přijetí pod jeho ochranu (1282).⁹²⁾

Ke zlepšení postavení kláštera došlo až po příchodu krále Václava II. V roce 1285 byl znovu vysvěcen klášterní kostel od pražského biskupa Tobiáše.⁹³⁾ Postupně bylo také řešeno bezprávně činěné klášteru v předchozích letech. Tak král Václav II. potvrdil kanonii v roce 1288 držení lesa u pramene řeky Teplé, o který před tím vedla spor s Albrechtem ze Žeberka.⁹⁴⁾ O rok později se zavázal Albert Albus z Falknova řečený Notaft, který předtím způsobil klášteru škody v Hroznětíně, že bude kanonii odvádět roční plat.⁹⁵⁾ Tepelští premonstráti obdrželi od krále Václava II. dvě imunitní listiny, na jejichž základě byli opat, konvent i jejich poddaní vyjmuti z pravomoci provinciálních soudů a podřízení zemskému soudu (1293 a 1298).⁹⁶⁾ Kromě toho konfirmoval klášteru dvě listiny Přemysla Otakara II. a také mu potvrdil vlastnictví lesa mezi potoky Litým a Teplou (1298).⁹⁷⁾ Situace kláštera se koncem 13. století stabilizovala, jak nasvědčuje koupě 10 masných krámů v Teplé opatem Ivanem.⁹⁸⁾ Jeho nástupci Pernoldovi se podařilo v roce 1302 získat od pražského biskupa Jana IV. z Dražic svolení, aby mohl i nadále platit klášter ze svých statků místo podýmného jen půl hřivny zlata ročně.⁹⁹⁾

84) **Backmund**, *Monasticon* I/2, s. 385. Doložení preláci se opět poněkud vymykají výkladu starší historiografie, podle kterého po sobě následovali Benedikt, Oldřich, Hugo (nebo Jindřich) a Ivan. – Např. **Čermák**, *Premonstráti*, s. 361–364 a **Hlinomaz**, *Kláster*, s. 305.

85) *CDB* V/2, s. 133–134, č. 564.

86) *Tamtéž*, s. 492–493, č. 804.

87) *Tamtéž*, s. 326–327, č. 689.

88) *Tamtéž*, s. 351–352, č. 707.

89) **Joachimová**, J.: *Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů*, *Umění* 16, 1968, s. 500.

90) *FRB* V, s. 312.

91) **Zahradník**, *Stavební dějiny*, s. 8; **Čermák**, *Premonstráti*, s. 363.

92) *CDB* VI, s. 231–232, č. 178 a s. 247–248, č. 196.

93) **Zahradník**, *Stavební dějiny*, s. 8.

94) *RBM* II, s. 618, č. 1435.

95) *Tamtéž*, s. 633–634, č. 1468.

96) Listinu z roku 1293 *RBM* II nezachycují (*Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice *CDB*, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 12r–v). *RBM* II, s. 765, č. 1780.

97) *Tamtéž*, s. 764, č. 1777; s. 764–765, č. 1778 a s. 765, č. 1779.

98) *Tamtéž*, s. 797, č. 1855.

99) *Tamtéž*, s. 851, č. 1979.

Během 14. století jsou doloženi následující opati: Pernold (1303–1306), Vyšemír (1316), Petr (1324–1335), Beneda (1340–1356), Eiring (1356–1365), Heřman (1365–1378), Liphard¹⁰¹⁾ a Bohuš (1384¹⁰²⁾–1414).¹⁰³⁾ Opakovaná neúroda v letech 1313, 1315 a 1316 ve spojení s berními požadavky uvrhla klášter do finančních problémů. To vedlo opaty a konvent k postupnému pronajmutí vsí Budeč, Lucko a Číhaná (1316),¹⁰⁴⁾ dvora v Dolním Kramolíně (druhé desetiletí 14. století)¹⁰⁵⁾ a vsi Březí (1329).¹⁰⁶⁾ Král Jan Lucemburský však záhy dvůr v Dolním Kramolíně klášteru vrátil.¹⁰⁷⁾ Přes zmíněné problémy se uskutečnilo také rozšíření klášterního majetku koupí vsí Branišov a Janovec (1322) a malé části Nové Vsi (1330).¹⁰⁸⁾ Kromě toho získala tepelská kanonie v roce 1327 od krále Jana Lucemburského patronátní právo ke kostelům v Senomatech a Kněževsi.¹⁰⁹⁾ Tento panovník navštívil Teplou při své cestě do Francie 13. prosince 1331.¹¹⁰⁾

Zvyšující se finanční nároky krále Jana Lucemburského vyvrcholily za opata Benedy, kdy se kanonii nedostávaly peníze.¹¹¹⁾ Panovník podnikl několik kroků, aby Teplé pomohl. V roce 1341 dovolil, aby klášter emfiteutizoval své statky a aby zakoupil další, dokud by celkově nezískal sumu 1000 kop pražských grošů.¹¹²⁾ To následně potvrdil i jeho syn markrabě Karel.¹¹³⁾ Ve stejném roce dovolil panovník přemístit ves Úšovice na lepší místo a připojit k ní polnosti pusté vsi Kaplice.¹¹⁴⁾ V roce 1342 vrátil klášteru neprávem zabavené zlaté doly, které však byly poničené.¹¹⁵⁾ Na Janovu podporu oživení těžby v režii kláštera navázal i jeho syn Karel IV., když v roce 1350 dovolil obnovit železné doly a hamry s mlýny v lese u Hroznětína.¹¹⁶⁾ Přesto byl opat Beneda postupně nucen provést některé kontroverznější kroky. Někdy před polovinou roku 1340 došlo k přenechání klášterní vsi Jindřichovice bratrům Konrádovi a Janovi Stumpfům z Hroznětína, kteří z ní odváděli klášteru roční plat.¹¹⁷⁾ V roce 1346 pronajal klášter ves Branišov se dvorem v Janovci.¹¹⁸⁾ Ve stejném roce dovolil opat s konventem bratrům Tullingerům vysadit dědičné ves Sítiny, za což měli klášteru odvádět roční plat.¹¹⁹⁾ Bezpochyby za účelem získání hotových peněz přeměnil roku 1342 opat Beneda společně s konventem desátek ze vsi Fojtov a Děpoltice na roční plat 6 kop pražských grošů.¹²⁰⁾ Finanční problémy kláštera se zřejmě promítly i do života konventu. Proto opat zakoupil v roce 1341 se svolením krále hrad Komberk, k němuž příslušely dvě vesnice (Vlkýš a Kůšť).¹²¹⁾ Příjem z něho, který činil 8 kop a 32 grošů, určil na pitance bratrům.¹²²⁾ Přilepšení však bylo jen dočasné, jelikož se rozhořel spor o nově získané statky s vdovou po Ojří z Komberka Žofií, který kanonie v roce 1350 definitivně prohrála.¹²³⁾ Vzniklý výpadek v příjmech tepelského konventu kompenzoval do jisté míry již v následujícím roce chotěšovský probošt Petr, kte-

100) LC I-2, s. 59.

101) Jméno tohoto opata je známo pouze z Tepelských análů, podle nichž má být jeho funkční období od roku 1381. – NK ČR, sign. Tepla MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, ff. 42v.

102) LC III-IV, s. 166.

103) Backmund, *Monasticon* I/2, s. 385.

104) Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 81v–82r. Pro RBM III je listina nezná-má.

105) RBM III, s. 231–232, č. 552.

106) Tamtéž, s. 615–616, č. 1566.

107) Tamtéž, s. 212, č. 516 a s. 231–232, č. 552.

108) Tamtéž, s. 326, č. 816 a s. 644–645, č. 1650.

109) Tamtéž, s. 525, č. 1342.

110) FRB IV, s. 312.

111) Z roku 1339 je dochovaná králova kvittance na 181 kop grošů berně zaplacené klášterem. – RBM IV, s. 275–276, č. 703.

112) Tamtéž, s. 371–372, č. 924.

113) Tamtéž, s. 372, č. 926.

114) Tamtéž, s. 398, č. 999.

115) Tamtéž, s. 431, č. 1070.

116) RBM V, s. 447, č. 861.

117) Tamtéž, s. 314, č. 798.

118) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPra-em/L61/charter>, citováno dle stavu 27. 12. 2015. RBM V ji neznají.

119) RBM V, s. 38–39, č. 77 a s. 39–40, č. 78.

120) RBM IV, s. 432, č. 1073.

121) Tamtéž, s. 395–396, č. 994.

122) Tamtéž, s. 451, č. 1127.

123) RBM V, s. 437, č. 838.

ry věnoval tepelskému klášteru roční plat 5 hřiven pražských grošů na pitancie.¹²⁴⁾ Kromě toho v roce 1354 odkázal farář v Boru Beneda konventu buď roční plat 2 kopy pražských grošů, nebo jednorázovou částku 20 kop grošů.¹²⁵⁾ Opatu Benedovi se také podařilo získat kromě několika listin Jana Lucemburského a Karla IV., kterými potvrzovali vybraná privilegia svých předchůdců,¹²⁶⁾ i dvě privilegia papeže Inocence IV. z let 1354 a 1355. V jednom zakazoval protiprávní zcizování klášterních statků a ve druhém konfirmoval klášterní privilegia.¹²⁷⁾ Jedná se o poslední papežská privilegia tohoto druhu, která tepelský klášter ve středověku získal. Téměř celé své funkční období se musel opat Beneda potýkat kromě neustálého nedostatku financí také s dalším velkým problémem, který představovala severní hranice tepelského panství. Nejpozději od první poloviny 40. let 14. století o ni vedla kanonie spor s majitelem sousedního bečovského panství, kterým byl Boreš z Rýzmburka. Hlavním předmětem sváru byla jistě nejsevernější klášterní ves na tepelském panství – Louka, která byla sousedem pravděpodobně zabrána. Proto opat společně s konventem posílal několik let ke králi Janovi Lucemburskému poselství a listy s žádostí, aby ráčil vymezit hranici mezi oběma panstvími podle starých dokladů a navrátit klášteru odňaté statky. Tento stav mohl přetrvávat z předchozích neklidných dob po smrti Václava III. Klášter dosáhl v této věci úspěchu u panovníka až v roce 1344, kdy Jan Lucemburský potvrdil kanonii statky a privilegia týkající se hranice.¹²⁸⁾ Spor se tím ale nevyřešil a napětí mezi sousedy pokračovalo. To patrně ve spojení s potřebou peněz a nátlakem pánů z Rýzmburka přispělo nakonec k rozhodnutí Louku prodat, k čemuž došlo v roce 1354.¹²⁹⁾ Není jisté náhoda, že v následujícím roce uznali bratři Boreš a Slávek z Rýzmburka hranici mezi oběma panstvími, kterou tvořil potok Rota.¹³⁰⁾ Za opata Benedy byla také uzavřena první známá konfraternita tepelské kanonie. Stalo se tak v roce 1342 s benediktinským klášterem v Kladrubech. Ve stejném roce vizitovali tepelský klášter želivský opat Stibor a chotěšovský probošt Petr.¹³¹⁾ V této době však panovaly uvnitř tepelského konventu neshody a u části řeholníků i nespokojenost s opatem. Došlo to dokonce tak daleko, že se dva bratři, Vavřinec Puchelperger a Jindřich Pražský, obrátili na generálního opata Jana se stížností na Benedovo hospodaření. Generální opat na základě toho pověřil roku 1347 strahovského opata Petra, milevského opata Mrákotu a chotěšovského probošta Petra speciální vizitací tepelské kanonie.¹³²⁾ Při ní zjistili, že opat Beneda měl ke zcizení klášterních statků svolení generálního opata, otce-opata i vizitátorů a že tak činil v naléhavé potřebě a se souhlasem konventu.¹³³⁾ Beneda byl tedy očištěn. Patřil bezpochyby mezi uznávané preláty. V roce 1354 ho papež Inocenc VI. pověřil zajištěním navrácení neprávem zcizených statků zpět do vlastnictví valdsaského kláštera.¹³⁴⁾

124) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 153–154, č. 37 a s. 154–155, č. 38.

125) *RBM V*, s. 841, č. 1920.

126) Z roku 1333, tedy z doby ještě před nastoupením opata Benedy, pochází první Janova konfirmace (*RBM III*, s. 774, č. 1995). Další dvě listiny byly vydány v roce 1341 (*RBM IV*, s. 395, č. 992 a s. 402, č. 1008). Obě Karlovy konfirmace vznikly v roce 1353 (*RBM V*, s. 679–680, č. 1455 a s. 680, č. 1456).

127) *Tamtéž*, s. 794–795, č. 1809 a *RBM VI*, s. 13, č. 11.

128) *RBM IV*, s. 594, č. 1468.

129) *RBM V*, s. 811–812, č. 845.

130) *RBM VI*, s. 51, č. 80.

131) *RBM IV*, s. 451, č. 1127.

132) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 147–148, č. 31.

133) *Tamtéž*, s. 147, č. 30.

134) *StA Amberg*, Kloster Waldsassen, Urkunden, 356. Listina z 12. 11. 1354 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/356/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.

O rok později ho dokonce generální opat Jan a kapitula ustanovili vizitátorem cirkárie.¹³⁵⁾

Za Benedova nástupce Eiringa se finanční poměry kanonie vylepšily do té míry, že byly přikoupeny některé statky: polovina vsi Boněnova (1360) a dvůr v Milkově (1364).¹³⁶⁾ Byla provedena další opatření vedoucí ke zvýšení příjmů kláštera. V roce 1358 byla ves Čerňovice převedena na emfiteutické právo.¹³⁷⁾ Roku 1365 se opat a konvent zasadili u Karla IV. o obnovení výročního trhu v městečku Teplá.¹³⁸⁾ V roce 1368 narovnal opat Heřman na základě pověření generálního opata spor mezi proboštem a konventem speinshartského kláštera. Důsledkem toho bylo patrně uzavření konfraternity Teplé se Speinshartem v následujícím roce.¹³⁹⁾ Nově získala kanonie roku 1370 od pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi odpustky pro návštěvníky obrazu Panny Marie v klášterním kostele.¹⁴⁰⁾ Na tepelský konvent pamatoval bývalý farář v Číhaně a bratr opata Heřmana Vyšemír, který mu v roce 1373 odkázal částku 60 kop pražských grošů na nákup stálého platu. Jelikož ale Karel IV. zakázal řeholníkům kupovat platy a statky v české zemi, využili tepelští premonstráti peníze k vybudování rybníka.¹⁴¹⁾ Velkou ránu pro klášter a jeho panství představovala morová epidemie v roce 1381, která se stala osudnou jak pro samotného opata, tak pro řadu bratrů i poddaných. Klášterní vrchnost se snažila řešit razantní úbytek poddaných jednak povoláním německých kolonistů,¹⁴²⁾ jednak udělením práva dědit majetek nehledě na pohlaví a dalších výsad nejprve Tepelským a Jankovickým (1385) a posléze i obyvatelům Hroznětína (1386).¹⁴³⁾ V roce 1393 si nechal opat Bohuš spolu s konventem potvrdit od krále Václava IV. confirmaci jeho otce Karla IV. z roku 1353 obsahující dvě confirmace krále Jana Lucemburského z let 1333 a 1341. Ve výsledku se tedy jednalo o stvrzení zpadělané listiny krále Přemysla Otakara I. z roku 1213, imunitní listiny pro Hroznětínsko krále Přemysla Otakara II. z roku 1268 a dvou listin krále Václava II. potvrzující klášteru les u pramene Teplé.¹⁴⁴⁾ Dále se rozšířil klášterní majetek, když v roce 1391 věnoval řeholník Jan řečený Hanka spolu se svými bratry kanonii ves Domaslavičky.¹⁴⁵⁾ Kromě toho koupili tepelští premonstráti v roce 1402 roční plat ve vsi Očíně a posléze získali i ves Chodovou Planou.¹⁴⁶⁾ Zdá se, že na přelomu století si mohl klášter dovolit i půjčovat peníze, jak dokládá několik dluhopisů. Mezi dlužníky byli například i páni z Rýzmburka.¹⁴⁷⁾ V 90. letech 14. století probíhaly na území klášterství dva významné spory. Jeden mezi

135) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 156, č. 40.

136) *RBM VII*, s. 422–423, č. 896 a *RBM VIII*, s. 87–88, č. 134.

137) *RBM VII*, s. 3–4, č. 2.

138) *CIM IV/1*, s. 138–139, č. 90.

139) **Dolista, K. (ed.)**: *Speinshart und Tepl 1368–1540*, *APraem* 65, 1989, 1–2, s. 79–81, č. 1 a s. 81–82, č. 2.

140) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 60v–61v.

141) *Tamtéž*, ff. 73r–74r.

142) **Hlinomaz**, *Klášter*, s. 33.

143) *CIM IV/1*, s. 189–191, č. 129 a s. 191–193, č. 130.

144) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L90. Listina z 27. 4. 1393 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L90/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.

145) *Tamtéž*, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.

146) *Tamtéž*, L96. Listina z 6. 4. 1402 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L96/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015 a L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

147) *Tamtéž*, L91. Listina z 21. 12. 1393 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L91/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.

opatem Bohušem a Bohuslavem Tullingerem o cínové doly, který byl urovnán v roce 1397.¹⁴⁸⁾ Kromě toho vznikl svár mezi tepelským farářem Hněvkou a Tepelskými o počet kaplanů. Měšťané se dožadovali, aby tepelský plebán vydržoval čtyři kaplany. Oprávněnost jejich požadavku potvrdil v roce 1399 i opat Bohuš s konventem.¹⁴⁹⁾ Za opata Bohuše začal král Václav IV. využívat speciální berní odváděnou z Teplé do královské komory na umořování svých dluhů. Klášter měl tak dle panovníkových listin postupně vyplatit staroměstskému měšťanu Henzlinovi ze Žárova 220 kop grošů (1395) a pánům ze Švamberka dokonce 2000 kop pražských grošů (konec prvního desetiletí 15. století).¹⁵⁰⁾ Zatímco první částka zřejmě zaplacená nebyla, tak snaha zbavit se co nejrychleji platební povinnosti vůči Švamberkům vedla v roce 1409 s velkou pravděpodobností k prodeji ročního platu na vsi Chodové Plané.¹⁵¹⁾

Tepelská kanonie v letech 1420–1458

Během této doby se ve vedení tepelského kláštera vystřídalo celkem pět opatů: Racek (1415–1444), Jan Čeněk (1444–1449), Václav (1449–1454), Jan Buně (1454–1455) a Albrecht (1455–1458).¹⁵²⁾ Kanonii tedy provedl husitskými válkami opat Racek. K této pro kláštery krajně nepřívětivé době jsou k dispozici listiny o majetkových transakcích, ale o tom, co se dělo na území tepelského klášterství nebo v konventu, zprávy téměř chybí. Je zřejmé, že finanční politika Zikmunda Lucemburského tepelský klášter neúměrně zatěžovala. Možná proto prodal opat Racek spolu s konventem v září 1420 dvůr ve Vidžíně tamější obci.¹⁵³⁾ V prosinci téhož roku se král Zikmund vzdal celé speciální berně z tepelské kanonie. Teplá tak měla vyplácet po 100 kopách pražských grošů ročně Něprovi Ducovi z Vařin a místopurkrabímu Ondřejovi ze Slatiny na správu královského hradu Nečtin, který dostali do zástavy. Kromě toho bylo zapsáno 60 kop platu Janovi staršímu Balilovi 600 kop a 40 kop Jindřichovi z Elsterberka a na Plané.¹⁵⁴⁾ Zikmundovy požadavky však nebyli tepelští premonstráti schopni plnit z vlastních běžných zdrojů, proto od něho dostali již počátkem ledna 1421 svolení prodat či zastavit platy z jejich statků až do výše 2000 kop pražských grošů.¹⁵⁵⁾ Během stejného měsíce uskutečnili husité pod vedením Jana Žižky tažení do západních Čech, při kterém se měli dle zpráv pocházejících z Norimberka zmocnit klášterů Chotěšova, Kladrub, Teplé a hradu Švamberk.¹⁵⁶⁾ České prameny však tepelský klášter v této souvislosti nezmiňují.¹⁵⁷⁾ Zdá se pravděpodobné, že přímo klášter se do rukou husitů nedostal. V souvislosti s dobytím nedalekého Krasíkova zřejmě utrpěly škody některé vesnice v jižní části tepelského panství.

- 148) *Tamtéž*, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.
- 149) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 46r.
- 150) AČ II, s. 175, č. 275 a AČ VI, s. 458–459, č. 9.
- 151) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.
- 152) **Backmund**, *Monasticon* I/2, s. 385.
- 153) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.
- 154) **Bárta, S.:** *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského pro Něpra Duce z Vařin. Příklad z ediční praxe Regesta Imperii XI Neubearbeitung*, in: Kraf, P. a kol.: Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století, Praha 2016, s. 92–96.
- 155) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L114. Listina z 2. 1. 1421 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeploOPraem/L114/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.
- 156) **Palacký, F. (ed.):** *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges von Jahre 1419 an I*, Prag 1873, s. 58–59, č. 59.
- 157) *FRB* V, s. 469 a 471. **Bystřický, V.:** *Západní Čechy v husitských válkách*, České Budějovice 2013, s. 131.

Údajně kvůli ochraně a zachování zastavil v únoru 1421 král Zikmund šest vsí tvořících severovýchodní cíp tepelského panství Vilémovi z Pnětluk.¹⁵⁸⁾ Do válečného dění byli v témže roce zataženi i poddaní žijící na sever od Teplé, když na přelomu srpna a září táhl přes klášterní panství od Kynžvartu na Žlutice jeden z proudů druhé křížové výpravy.¹⁵⁹⁾ Po obsazení města Stříbra husitským hejtmánem Příbíkem z Klenové se plánovalo jeho opětovné získání. Za tímto účelem přitáhl 30. září k Teplé bečovský fojt Jindřich z Dolen se svými lidmi a žádal Chebské, aby za ním poslali posily.¹⁶⁰⁾ Z plánované akce však nakonec pravděpodobně sešlo.¹⁶¹⁾ Za třetí křížové výpravy pobýval v červenci 1427 v Teplé její vrchní velitel trevírský arcibiskup Ota spolu s bavorským vévodou Otou z Mosbachu. Do kláštera povolal na schůzku Friedricha Hohenzollernského, který se však nedostavil.¹⁶²⁾ S ohledem na válečné dění se opat Racek zřejmě připravoval na případnou evakuaci konventu. Za tímto účelem jistě získali tepelští a milevští premonstráti v roce 1428 privilegium od papežského legáta Jindřicha, aby mohli používat přenosný oltář.¹⁶³⁾ Dne 8. července 1429 se u Teplé utábořili husité a očekávali tam posily.¹⁶⁴⁾ Netrvalo dlouho a již v listopadu 1429 se okolí kláštera stalo opět shromaždištěm vojska, které svolával hejtmán plzeňského kraje Hynek Krušina ze Švamberka společně s dalšími katolickými pány.¹⁶⁵⁾ Je téměř jisté, že tyto akce měly nepříznivý vliv na klášterní poddané žijící v okolí. Jih klášterství byl ohrožován i během čtvrté křížácké výpravy, kdy v srpnu 1431 podnikali křižáci od Tachova loupeživé výpady až k tepelskému klášteru.¹⁶⁶⁾ K Teplé směřoval od Tachova kardinál Cesarini, jelikož očekával příchod vojska saského kurfiřta Friedricha od severu.¹⁶⁷⁾ Největší ránu pro klášter však představovala ztráta hroznětínského panství. Opat Racek spolu s konventem byl totiž donucen ho postoupit v září 1434 císaři Zikmundovi za částku 1500 kop pražských grošů,¹⁶⁸⁾ která mu nebyla až do konce středověku vyplacena.¹⁶⁹⁾ Ve stejném roce dolehla i na tepelské klášterství velká drahota.¹⁷⁰⁾ Obecně se předpokládá, že kanonie Teplá nebyla během husitství dobytá a že jí zůstala velká část statků.¹⁷¹⁾ Klášter a jeho poddaní však utrpěli velké škody. Premonstráti přišli o hroznětínské panství bez náhrady, přičemž tak zaniklo proboštství existující od 13. století. Na území klášterství se často vyskytovaly vojenské jednotky obou bojujících stran, které jistě neúměrně vyčerpávaly klášterní poddané. Důsledky období husitských válek pro klášter shrnul ve druhé dekádě 16. století opat Petr v listu papeži Lvovi X., když psal, že měly být „před jistými roky žalostně zpuštěny od Čechů a husitů mnohé jeho budovy, příjmy, zisky a důchody“.¹⁷²⁾ Je zřejmé, že opat Racek disponoval menší vojenskou silou tvořenou z klášterních manů,

- 158) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L116. Listina z 9. 2. 1421 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L116/charter>, citováno dle stavu 28. 12. 2015.
- 159) **Bystřický**, *Západní Čechy*, s. 148.
- 160) **Siegl, K. (ed.):** *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive*, ZDVG-MS 22, 1918, s. 167, č. 28.
- 161) **Bystřický**, *Západní Čechy*, s. 206.
- 162) **Šmahel, F.:** *Husitská revoluce 3*, 2. vyd., Praha 1996, s. 196.
- 163) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 50v–51r.
- 164) Zmiňuje se o tom valdsaský opat Mikuláš ve svém listu Chebským z 9. července. – **Palacký (ed.),** *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I*, s. 47–48, č. 593B a **Siegl (ed.),** *Briefe*, s. 185, č. 51. **Bystřický**, *Západní Čechy*, s. 244.
- 165) **Siegl (ed.),** *Briefe*, s. 196, č. 71.
- 166) **Bystřický**, *Západní Čechy*, s. 268.
- 167) **Šmahel**, *Husitská revoluce 3*, s. 241.
- 168) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L119. Listina z 29. 9. 1434 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 169) NA, SM, inv. č. 2646, sign. P 73/3/2, kart. č. 1672. Seznam statků tepelského kláštera z roku 1549, ff. 8r.
- 170) **Hlinomaz**, *Klášter*, s. 193.
- 171) **Tamtěž**, s. 35 a **Bystřický**, *Západní Čechy*, s. 346.
- 172) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 341r.

která mohla být využita pro obranu vlastního kláštera. Do bojů v regionu se však pravděpodobně nezapojovala. Přesto Racek figuroval v několika případech. V dubnu 1431 se on a chotěšovský probošt Petr „s jich se všemi panošemi, služebníky a lidmi poddanými“ připojili k příměří města Horšův Týn s Domažlicemi, paní Annou z Frimburka, Klatovy a Sušicí.¹⁷³⁾ Obdobně přistoupil počátkem července 1439 spolu s dalšími k příměří hejtmana plzeňského kraje Hynka Krušiny ze Švamberka s městem Louny a Eliškou z Lobkovic na Křivoklátě.¹⁷⁴⁾

Po útrapách válečných let udělil opat Racek společně s konventem poddaným z Mnichova (1437) a úterským měšťanům (1439) stejná privilegia jako v 80. letech 14. století Hroznětínsku a Tepelským.¹⁷⁵⁾ V listopadu roku 1437 sáhl císař Zikmund opět na hromadnou sumu, prostřednictvím které měl klášter vyplatit Zbyňkovi z Kočova 500 kop grošů.¹⁷⁶⁾ Premonstráti se zřejmě postupně zdráhali platit a vznikl mezi nimi a pánem z Kočova spor, který narovnal v roce 1442 Aleš ze Žeberka a na Plané. Kanonie se zavázala vyplatit pravděpodobně zbylých 250 kop grošů.¹⁷⁷⁾ Za opata Racka se také rozhořela z neznámých příčin nevraživost mezi obcí a radou městečka Teplá. Tu vyřešil klášterní správce Hynek Krušina ze Švamberka v roce 1443.¹⁷⁸⁾ Z let 1445 a 1446 pochází jeden z mála dokladů o způsobených škodách během předchozích válečných událostí. Nejprve tepelský děkan Matěj a posléze i obyvatelé Ovesných Kladrub žádali okolní faráře o přispění na obnovu farního kostela v Ovesných Kladrubech, který byl vyloupen, vypálen a z velké části pobořen husity.¹⁷⁹⁾ Kdy přesně k této události došlo, se lze jen dohadovat.

Za opata Jana Čeňka vyvrcholily spory kláštera s novými vlastníky vsi Sítiny, písařem Junischem a jeho synem Erasmem, které urovnal v roce 1447 opět správce Hynek Krušina ze Švamberka.¹⁸⁰⁾ V klášteře se také odehrávala ve druhé polovině 40. let 15. století důležitá jednání plzeňského landfrýdu. V říjnu 1446 se v Teplé sešla rada landfrýdu, aby řešila spory mezi Burianem z Gutštejna, Hynkem Krušinou ze Švamberka, Jindřichem z Plavna a Jakoubkem z Vřesovic.¹⁸¹⁾ V srpnu 1448 byla na stejném místě uzavřena dohoda mezi hejtmánem chebského kraje Hynkem Krušinou ze Švamberka a Petrem ze Šternberka, který měl pověření od Aleše ze Šternberka a Jiřího z Poděbrad.¹⁸²⁾

Janův nástupce Václav musel řešit s Chebskými škody na majetku, které utrpěli někteří klášterní poddaní žijící v severní části tepelského panství, když v srpnu 1452 operovali na bečovském panství chebských

173) *AČ IV*, s. 238, č. 4.

174) **Lůžek, B. (ed.):** *Dva dokumenty k dějinám plzeňského landfrýdu*, MZK 6, 1968, s. 339–340.

175) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 51v–52r a *CIM IV/1*, s. 381–383, č. 271.

176) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L120. Listina z 11. 11. 1437 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L120/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015. Nejnověji se zástavami Zikmunda Lucemburského zabýval **Bárta, S.: Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na statky církevní statky (1420–1437)**, Brno 2016.

177) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.

178) *Tamtéž*, L123. Listina z 23. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.

179) *APH*, AMK, Cod. VI-3. Kopiář tepelských děkanů z let 1420–1462, ff. 58v–59r.

180) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L126. Listina z 15. 11. 1447 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.

181) *AČ IV*, s. 386–387, č. 1.

182) *AČ III*, s. 375–376, č. 15 a s. 538–539, č. 514.

žoldnéri.¹⁸³⁾ Výrazným Václavovým úspěchem bylo vyplacení 600 kop grošů Oldřichovi Balilovi z Caltova, které měl jeho otec zapsány na královské berni z Teplé.¹⁸⁴⁾ Václav také nárokoval dluh za nezaplacené Hroznětínsko, když nechal v roce 1454 předložit prostřednictvím Jindřicha z Horušan Zikmundův dluhopis revindikační komisi, která ho zanesla do register zápisů.¹⁸⁵⁾ Zřejmě omylem bylo zapsáno pouze 1000 kop grošů místo 1500.¹⁸⁶⁾ V městečku Teplá prodali opat Václav a konvent dvůr vedle fary, na jehož místě dříve stávala sladovna, jistěmu Bártlovi.¹⁸⁷⁾

Koncem vymezeného období stál v čele kláštera opat Albrecht, který v srpnu 1456 získal listinu od krále Ladislava Pohrobka, ve které panovník udělil tepelským opatům právo vykoupit zcizené a zastavené klášterní statky.¹⁸⁸⁾ Ještě předtím se však zasloužil o koupi vsi Šitiny za 225 kop pražských grošů, která se uskutečnila na přelomu let 1455 a 1456.¹⁸⁹⁾ To patrně vyčerpalo možnosti klášterního hospodářství do té míry, že se tepelská kanonie zadlužila u Markolta z Blažima.¹⁹⁰⁾ Kromě toho přistoupil opat Albrecht spolu s konventem k zastavení vsi Křivce Bohuslavu ze Švamberka.¹⁹¹⁾ V dubnu 1457 vyšel klášter vstříc výše jmenovanému Bártlovi a umožnil mu dědičné držení dvora vedle fary v Teplé, přičemž ho mohl i zastavit či prodat a nemusel z něho platit poplatek farářům.¹⁹²⁾ V následujícím měsíci se podařilo zažehnat hrozící konflikt mezi klášterem a Janem Caltou z Kamenné Hory kvůli jistým vězňům. Nakonec se však vysvětlilo, že se jednalo o nedorozumění.¹⁹³⁾ Na Albrechta bylo břímě spojené s vedením kanonie patrně příliš těžké, a proto dne 17. listopadu 1458 v Praze rezignoval na svoji funkci do rukou generálního opata Šimona zastoupeného louckým prelátem Přibyslavem.¹⁹⁴⁾

Tepelská kanonie za opata Zikmunda Hausmanna

Dne 16. března 1459 byl zvolen nový tepelský opat, kterým se stal dosavadní

- 183) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 514, A3085/1–3. Tři listy opata Václava ze srpna 1452.
- 184) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L128. Listina z 6. 7. 1454 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L128/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 185) O činnosti komise pojednali **Beránek, K. – Beránková, V.:** *Zur Tätigkeit einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission*, in: *Folia diplomatica II.* (Usp. S. Dušková – J. Šebánek), Praha 1976, s. 187–197.
- 186) *AČ II*, s. 189, č. 340.
- 187) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 57v–58r.
- 188) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L133. Listina z 23. 8. 1456 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L133/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 189) *Tamtéž*, L129. Listina z 8. 12. 1455 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L129/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015; L130. Listina z 8. 12. 1455 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L130/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015 a L131. Listina z 2. 2. 1456 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 190) *Tamtéž*, L145. Listina z 2. 2. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L145/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 191) *Tamtéž*, L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 192) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 57v–58r.
- 193) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L135. Listina z 24. 5. 1457 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L135/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.
- 194) *Tamtéž*, L136. Listina z 16. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter>, citováno dle stavu 29. 12. 2015.

chotěšovský farář Zikmund Hausmann.¹⁹⁵⁾ S ohledem na úpadek strahovského kláštera pověřil generální opat Šimon dohledem nad volbou místo otce-opata speinshartského probošta Jiřího.¹⁹⁶⁾ K oficiálnímu převedení otcovské pravomoci nad kanonií Teplá ze strahovského opata na speinshartského probošta přistoupili řádový představený a generální kapitula v říjnu téhož roku.¹⁹⁷⁾ Patrně hned od svého nastoupení do čela tepelské kanonie udržoval Zikmund úzké vztahy s cisterciáckým kláštelem Valdsasy.¹⁹⁸⁾ Před novým opatem stály kromě běžných povinností, jako je například uhrazení pravidelných poplatků (řádový poplatek viziátorovi a opravní peníze Bohuslavovi ze Švamberka),¹⁹⁹⁾ dva hlavní úkoly. Kromě zabezpečení klášterního majetku bylo nutné přimět probošta dceřiné chotěšovské kanonie Jiřího Plotnera z Tachova k poslušnosti.

Velmi úspěšným tahem opata Zikmunda bylo na počátku listopadu 1459 získání listiny krále Jiřího. V ní se klášteru potvrzovaly jeho privilegia a statky, jmenovitě uvedené, včetně rybníků a patronátních práv. Do soupisu byly zahrnuty i prodané statky hroznětínského panství, za něž kanonie nedostala zapláceno.²⁰⁰⁾ Zikmund se pokoušel navýšit klášterní příjmy podporou obchodu v klášterních městech. U panovníka zajistil udělení dvou výročních trhů pro Úterý (listopad 1459 a červen 1460).²⁰¹⁾ Naproti tomu Tepelští dosáhli v říjnu 1460 panovnické konfirmace svých privilegií bez přispění vrchnosti.²⁰²⁾ Jistý problém představovaly dluhy po opatu Albrechtovi, které způsobily svár kláštera s Markoltem z Blažima a jeho synem Jeronýmem. Ten se podařilo urovnat v únoru 1461 prostřednictvím Humprechta z Kočova a na Chodové Plané a Jana z Něšova.²⁰³⁾ Dalším Zikmundovým výrazným úspěchem při obnově klášterních statků, kterého docílil pomocí krále Jiřího, bylo navrácení osmi dvorů ve vsi Ostrovce klášteru Janem z Volfštejna a na Třebli a jeho synem Vilémem v květnu 1461.²⁰⁴⁾

195) *Tamtéž*, L136. Listina z 16. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter>, citováno dle stavu 31. 12. 2015. Novodobá klášterní historiografie mylně zařazuje volbu do roku 1458. – Klimesch, *Stift*, s. 19; Čermák, *Premonstráti*, s. 369; Karlík, *Festschrift*, s. 88; Grassl, *Geschichte*, s. 20; Hlinomaz, *Kláster*, s. 37 a Bäumlová, *Tisky*, s. 138. Na pravou míru to uvedl Dolista, *Tepelský klášter*, s. 173.

196) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 290–292, č. 58.

197) *Tamtéž*, s. 292–293, č. 59.

198) Preláti obou klášterů si v letech 1459 a 1461 vzájemně vidívali důležité písemnosti. – SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L139. Listina z 11. 9. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L139/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016; L140. Listina z 11. 9. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016; StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

199) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 82–83, č. 4 a SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L141. Listina z 26. 10. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L141/charter>, citováno dle stavu 1. 1. 2016.

200) *Tamtéž*, L142. Listina z 2. 11. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

201) Pichler (ed.), *Urkundenbuch*, s. 409–410, č. 377 a CIM IV/2, s. 56, č. 349 (jen regest).

202) *Tamtéž*, s. 58–59, č. 351.

203) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L145. Listina z 2. 2. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L145/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

204) *Tamtéž*, L146. Listina z 22. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

Velké starosti působil opatu Zikmundovi chotěšovský probošt Jiří, který mu odmítal poslušnost, čímž se protivil proti řádovým pravidlům. Tepelský prelát se proto připravoval na blížící se střetnutí. V prosinci 1459 a lednu 1460 si nechal vystavit svědectví od vážených osob o tom, že chotěšovský probošt byl dříve podřízen tepelskému opatovi. Vypovídali tak strahovský opat Jan, doksanský probošt a bývalý tepelský řeholník Děpold z Rýzmberka, protonotář kanceláře dvora pražského arcibiskupství Martin, bývalý chotěšovský farář a chotěšovský převor Jan a senior tepelského konventu Petr z Rochleva.²⁰⁵⁾ Během vizitace tepelské kanonie v únoru 1461 strahovským opatem Janem a milevským opatem Martinem sice probošt Jiří slíbil poslušnost Zikmundovi, což ale reálně nedodržel. Proto vyhotovili zmínění vizitátoři v lednu následujícího roku listinu vypovídající o proboštově slibu.²⁰⁶⁾ V únoru 1462 připojil své svědectví o vztahu chotěšovského probošta k tepelskému opatovi před nastoupením Zikmunda ještě pamětník tepelského konventu Jan z Plané. Celý soubor výpovědí v této věci nakonec nechal v červenci 1463 vidimovat administrátor pražského arcibiskupství Hiláriu Litoměřický.²⁰⁷⁾ Rozepře mezi oběma preláty však dále pokračovala. Je zřejmé, že chotěšovský probošt neměl ve svém počínání úplnou podporu chotěšovského konventu a tepelských řeholníků působících při proboštsství. Někdo z nich mu totiž odcizil tři papežská privilegia. Generální opat Šimon spolu s kapitulou však nepověřil v říjnu 1464 vyšetřením této záležitosti otce-opata, nýbrž tepelského řeholníka Jiljího spolu s dalšími premonstráty.²⁰⁸⁾ Stejná generální kapitula ustanovila probošty chotěšovského a speinshartského vizitátory klášterů v Čechách, na Moravě a ve Slavonii,²⁰⁹⁾ což se ukázalo jako velmi neprozíravý krok. Proboštovi Jiřímu tím bezpochyby vzrostlo sebevědomí a podnítilo ho to k dalšímu odboji proti otci-opatovi. Ten ho již v listopadu 1464 po trojím varování exkomunikoval. Pod tlakem krále Jiřího ale exkomunikaci záhy odvolal.²¹⁰⁾ Vztah mezi Jiřím a Zikmundem lze v této době označit za již zcela nepřátelský. Nic na tom nemohlo změnit ani zdánlivé narovnání učiněné mezi nimi hradištským opatem Jiřím v březnu 1465 a následně potvrzené panovníkem.²¹¹⁾

Situaci opatu Zikmundovi komplikoval i stav tepelského panství počátkem 60. let. Již v roce 1461 je možné sledovat hospodářské problémy klášterních poddaných.²¹²⁾ Navíc v roce 1463 zničily ustavičné deště téměř všechnu setbu obilí, kterého byl následně nedostatek.²¹³⁾ Klášteru se tak nedostávaly peníze a opat Zikmund s konventem si byl nucen půjčit od Humprechta z Kočova a na Chodové Plané 50 kop grošů.²¹⁴⁾ Hospodářská situace kanonie se ale i nadále zhoršovala a koncem roku 1465 jí panovník udělil dokonce povolení, aby si mohla vypůjčit, nebo zastavit

- 205) *Tamtéž*, L154. Listina ze 4. 7. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.
- 206) *Tamtéž*, L148. Listina ze 7. 1. 1462 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L148/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.
- 207) *Tamtéž*, L154. Listina ze 4. 7. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.
- 208) *Dolista (ed.), Circaria*, s. 294–295, č. 61.
- 209) *Tamtéž*, s. 295–297, č. 62.
- 210) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tepensis I*, ff. 71r–72r.
- 211) *Dolista (ed.), Reformatio*, s. 206–212, č. 1.
- 212) Obyvatelé vsi Sítin dosáhli v červenci 1461 u Jindřicha z Plavna díky své chudbě snížení ročního poplatku za ochranu. – *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tepensis I*, ff. 70r–v.
- 213) *Tamtéž*, f. 70v.
- 214) *SOKA Plzeň-sever*, PKl Teplá I, L155. Listina z 11. 11. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

své statky od 100 do 1000 kop grošů.²¹⁵⁾ Potřeba hoto-
vých peněz vedla klášter postupně k zastavení platu
20 kop grošů na krčmě v městečku Teplá (březen
1466),²¹⁶⁾ vsí Rozněvic (červenec 1466)²¹⁷⁾ a Boněnova
(neznámo kdy přesně).²¹⁸⁾

Od první poloviny 60. let zastavoval král Jiří ko-
morní plat z tepelského kláštera. Nejprve takto získal
čtvrtinu hromniční sumy v roce 1463, či někdy před-
tím Přibík z Klenového.²¹⁹⁾ V červenci 1465 byl odmě-
něn čtvrtinou berně na dobu tří životů Jan z Kolovrat
a na Bezdruzicích,²²⁰⁾ který si ji pojistil v říjnu 1466
zástavní sumou 500 kop grošů.²²¹⁾

V létě 1465 obnovil tepelský klášter konfraternitu se
speinshartskou kanonií.²²²⁾ To už ale bylo v době, kdy
byl klášter pomalu vtahován do vnitropolitických zále-
žitostí Českého království, což se mu stalo málem
osudným. Proti králi Jiřímu se koncem listopadu 1465
zformovala panská opozice, jejíž součástí byli páni
z Plavna i Bohuslav ze Švamberka. Panovník reagoval
tím, že Švamberkovi odebral obranu tepelské kanonie
a ujal se jí sám. Do dění se však na popud Bohuslava
ze Švamberka vložil v prosinci papežský legát Rudolf
z Rüdesheimu, který umístil klášter i s jeho poddaný-
mi opět pod Švamberkovu ochranu. Přitom premon-
strátům zakázal vpustit do kláštera krále Jiřího či jeho
stoupence pod trestem exkomunikace a dále jim nařídil
přijmout staronového ochránce.²²³⁾ Ten ihned začal
zneužívat svého postavení. Dožadoval se totiž vedle
placení pravidelného poplatku také přísahy klášter-
ních poddaných. Klášter si proto stěžoval u samotné-
ho legáta, který počátkem března 1466 slíbil Bohuslava
ze Švamberka napomenout a zároveň vyzval opata
Zikmunda, aby pracoval na opevnění kláštera.²²⁴⁾ Zdá
se, že zpočátku se tepelský prelát snažil hrát na obě
strany. Šlo mu jistě o maximální zachování klášterního
panství. Proto za daných okolností zachoval věrnost
panovníkovi, kterému dal k dispozici i ozbrojence.
Svým postupem si vysloužil počátkem dubna výtky
papežského legáta, který mu přikázal pod trestem
exkomunikace, ztráty opatství a věčného zatracení, aby
nevystoupil proti Plzeňským ani katolickým pánům
věrným papeži a neposkytl králi Jiřímu pomoc. Pokud
tak již učinil, měl ji do tří dnů odvolat.²²⁵⁾ Opat Zik-
mund vyčítal veliké nebezpečí, které klášteru hrozilo,
a obrátil se koncem dubna listem přímo na papeže
Pavla II., ve kterém se snažil ospravedlnit svůj dosavad-
ní postup. Argumentoval špatnou informovaností pa-
pežského legáta, jehož podmínku na stažení pomoci
nemohl splnit. Situaci se marně snažil zachránit tím,
že svěřil klášter i s jeho majetky pod papežovu ochra-
nu.²²⁶⁾ Vývoj ale nabíral rychlý spád. V květnu obsadil

215) *Tamtéž*, L163. Listina z 15. 12. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L163/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

216) *Tamtéž*, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

217) *Tamtéž*, L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

218) *AČ XXXII*, s. 569, č. 4145.

219) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L152. Listina z 5. 2. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L152/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

220) *Tamtéž*, L161. Listina z 26. 7. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L161/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

221) *Tamtéž*, L167. Listina z 15. 10. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L167/charter>, citováno dle stavu 2. 1. 2016.

222) *Dolista (ed.), Speinshart*, s. 83–54, č. 5.

223) *Palacky, F. (ed.): Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860, s. 374–375, č. 343.

224) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 76v.

225) *Tamtéž*, f. 77r.

226) *Tamtéž*, ff. 77v–78v.

král Jiří moci chotěšovský klášter a kostel v Úterý.²²⁷⁾ Chotěšovský probošt Jiří, který stál na straně protikrálovské opozice, se ještě předtím uchýlil do Plzně. Koncem května napomenul papež Pavel II. chotěšovského probošta, drkolenského opata i tepelského opata, aby nepomáhali jakkoliv králi Jiřímu proti těm, kteří mu odmítli poslušnost, obzvláště proti Plzeňským.²²⁸⁾ Opat Zikmund se tím dostával do velmi svízelné situace. Na území klášterství operovali královi ozbrojenci a osobně byl papežem varován před spoluprací s panovníkem. Navíc se opět v plné míře rozhořelo nepřátelství mezi Zikmundem a proboštem Jiřím. Tepelský prelát vycítil možnost se vzpurnému Jiřímu, který opustil proboštví, pomstít. Počátkem června mu znemožnil užívání příjmů a důchodů proboštví, jehož správcem ustanovil tepelského faráře Habarta. Nelze rovněž vyloučit, že tak mohl činit dle pokynů krále Jiřího. V každém případě si tímto postupem proti sobě ještě více popudil protijiríkovskou stranu. Probošt Jiří si stěžoval u papežského legáta Rudolfa, který následně přikázal plzeňskému arcijáhnovi Janovi z Bochova, aby pod trestem exkomunikace zapověděl tepelskému opatu a faráři postupovat proti prelátovi Jiřímu a zároveň jim nařídil, aby dotyčnému dovolili užívat příjmů proboštví.²²⁹⁾ Probošt Jiří využil své funkce vizitátora a snažil se opatu Zikmundovi rovněž znepříjemňovat život. O vizitaci kanonií se nepokoušel, avšak z Plzně požadoval koncem července po opatu Zikmundovi a konventu dodržení buly papeže Pia II. a zaplacení řádových poplatků pod hrozbou exkomunikace. Tepelský opat se za ním měl dostavit do Plzně.²³⁰⁾

S ohledem na vývoj dění v zemi povolil v prosinci 1466 král Jiří městečku Teplá, aby se opevnilo.²³¹⁾ Tím však položil základy budoucího konfliktu Tepelských s jejich vrchností. Během první čtvrtiny roku 1467 se situace tepelské kanonie dále zhoršovala. Výrazně k tomu přispělo i Zikmundovo vpuštění královských jezdců do kláštera. Panovník tak měl na území tepelského panství již dva opěrné body (klášter a Úterý), ze kterých byly podnikány výpady na území katolických pánů a proti Plzeňským. Rovněž v chotěšovském klášteře spravovaném bratrem Habartem byla královská posádka. To představovalo pro papežského legáta Rudolfa poslední kapku a 14. dubna 1467 exkomunikoval jak opata Zikmunda, tak bratra Habarta.²³²⁾ Proti svému představenému se patrně postavili i někteří tepelští řeholníci, kteří museli následně opustit konvent či proboštví. Opat Zikmund sice slavil drobný úspěch, když se mu podařilo konečně dosáhnout u generálního opata Šimona toho, že k sobě pohnal probošta Jiřího, aby se zodpovídal za své jednání, a zároveň vydal příkazy namířené proti němu. Bylo však už příliš pozdě. Probošt Jiří využil náklonosti papežského legáta, který 16. dubna púhon i opatření zrušil. Navíc ho zprostil poslušnosti vůči otci-opatu a dovolil mu zajistit vyhnané bratry různými beneficiemi.²³³⁾ Jedno z posledních varování přišlo opatu Zikmundovi a konventu 13. května od pánů z Plavna, kteří je pod výhružkou ztráty duše, života, statků

227) Palacky (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 400, č. 354.

228) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, f. 79r.

229) *Tamtéž*, ff. 79v–80r.

230) *Tamtéž*, ff. 80r–81r.

231) *CIM IV/2*, s. 123–124, č. 401.

232) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, ff. 83r–v.

233) *Tamtéž*, ff. 83v–84r.

a cti žádali, aby se zřekli kacířského krále Jiříka.²³⁴⁾ Kanonii upozorňoval na hrozící nebezpečí rovněž administrátor Hiláriu.²³⁵⁾ To už se ale kanonie dostávala do bezvýhodného postavení. Opat Zikmund patrně v této době opustil klášter a uchýlil se do Chebu. Zřejmě v květnu povolil administrátor pražského arcibiskupství Hiláriu Litoměřický se zdráháním Tepelským bohoslužby za vyloučení kacířů a podporovatelů nepřátel panské jednoty a katolických měst. Ve stejné době ještě vyzýval opata Zikmunda ke stálosti ve víře.²³⁶⁾

Dne 29. května 1467 přijeli ke klášteru, který někdy předtím opustila královská posádka, sousední šlechtici z papežského táboara. Nacházeli se mezi nimi např. Bohuslav ze Švamberka, Burian z Gutštejna, oba páni z Plavna, Vilém z Volfštejna a na Třebli, Markvard z Hrádku, Jan z Něšova, Zdebor z Příčiny a Zdebor z Prachomet.²³⁷⁾ Za konvent s nimi vyjednával Jiljí Rumpold ještě s jedním bratrem. Šlechtici požadovali od řeholníků i klášterních poddaných složení přísahy věrnosti a poslušnosti římské církvi, přičemž vyhrožovali dobytím a vypálením kláštera. Řeholníci marně žádali, aby byli ponecháni v míru. Argumentovali tím, že nemají žádné žoldnéře. Po nátlaku, aby předešli krveprolití, slíbili prvně poslušnost papeži a pak i pánům. Přestože páni odpřísáhli, že nezpůsobí škody kanonii ani jejím poddaným, tak klášter obsadili a druhý den ho kompletně vyrabovali. Kromě toho vypálili kostel Všech svatých. Řeholníci přečkali ve strachu plundrování svého domova shromáždění v dormitáři. Odehnán byl též dobytek z kláštera a jeho okolí. Premonstráti se tak dostali spolu se svojí čeledí do existenčních problémů. Konvent i sám bratr Jiljí Rumpold poté rozesílali listy s vyložením bezpráví, které se jim událo, a žádostí o pomoc. Z adresátů je možné jmenovat administrátora Hilária s Plzeňskými, jehož žádali o ochranu,²³⁸⁾ či Buriana z Gutštejna,²³⁹⁾ který s největší pravděpodobností opustil klášter ještě před jeho vyrabováním.

V době pohromy kláštera žaloval litomyšlský kanovník Eliáš Čech, který byl dříve tepelským řeholníkem a farářem v Liticích, před administrátorem tehdejšího litického faráře a tepelského profesu Jana kvůli nedodržení dohody.²⁴⁰⁾ O výsledku pře však nejsou zprávy. Počátkem června tepelští premonstráti patrně uvažovali, že klášter opustí, a plánovali vyslání dvou až tří osob za opatem Zikmundem do Chebu. Převor Jan se proto obrátil na Jindřicha staršího z Plavna s prosbou o vystavení glejtu. Pán z Plavna mu 5. června vyhověl a pozval zmíněné osoby před cestou do Chebu k sobě na Kynžvart. Zároveň řeholníkům radil, aby zůstali v klášteře. Litoval, že někteří šlechtici nedodrželi dané slovo, a nabízel pomoc, aby nebyl klášter zcela zničen. Na závěr připomněl, že to vše se nemuselo stát, kdyby se byli tepelští premonstráti včas zřekli krále Jiřího.²⁴¹⁾ Koncem června se Burian z Guštejna přimlouval u administrátora Hilária Litoměřického za bratra Jiljího Rumpolda, který se na administrátora již obrátil. Hiláriu připomínal v odpovědi listy legáta, plzeňských kněží a své vlastní, kterými byl napomínán tepelský opat spolu s konventem a které k ničemu nevedly. Dále zdůrazňoval, že je před

234) *Tamtéž*, ff. 84v–85r.

235) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuše z Kolovrat, p. 41.

236) *Tamtéž*, p. 36.

237) Karel Dolista připouští možnost, že se této akce účastnili i Plzeňští (**Dolista**, *Tepelský klášter*, s. 174–175). To se zdá být nepravděpodobné, jelikož o vyrabování kláštera informoval jeho konvent jedním listem jak administrátora Hilária, tak i plzeňské měšťany (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 319).

238) *Tamtéž*, f. 319.

239) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuše z Kolovrat, p. 41.

240) *Tamtéž*, pp. 38 a 39.

241) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 85v.

tím, co se jim stalo, varoval. Také uvedl, že mu nebylo známo, že se poddali Burianovi z Gutštejna a Švamberkovi. Než totiž dorazilo poselstvo, došlo ke zmíněné události. Podle něho by měl dotyčného očistit spíše opat než on sám. K tomu si stěžoval, že se hlásili k poslušnosti papeži teprve, až byli donuceni silou.²⁴²⁾ Administrátorovi psal i bývalý opat Albrecht, který po něm žádal povolení sloužit mše. Hiláriu mu 1. července odepsal, že lituje škod způsobených klášteru, nicméně mše nepovolil, vybídl je k poslušnosti a hrozil exkomunikací.²⁴³⁾ Ve stejný den pozval administrátor opata Zikmunda na setkání 3. července do vsi Skvrňany, která patřila Plzni.²⁴⁴⁾ Dne 29. srpna vybízel Hiláriu dobránské měšťany, aby byli poslušni chotěšovskému proboštovi Jiřímu a nikoli dosazenému správci.²⁴⁵⁾ Někdy v této době se tepelští řeholníci obrátili ohledně postupu administrátora pražského arcibiskupství buď přímo k papeži, nebo k jeho legátovi, přičemž opat Zikmund i převor Jan Prasatěř přestali s Hiláriem Litoměřickým komunikovat. Jednání se tak ujali řadoví bratři působící ve farní správě. Dne 1. září reagoval administrátor na list faráře v Křivcích Albrechta a faráře v Úterý Matěje, ve kterém ho mezi jinými záležitostmi opět žádali o povolení sloužit mše, dosti příkře. V první řadě jim vytkl, že s ním komunikují v češtině. Poté jim sdělil, že za vypálení a vyrabování si mohli sami, jelikož se nedrželi papeže. Dále se podívoval, proč se odvolávali k papeži, když jim nečinil bezpráví. Dle jeho tvrzení se neměli vymlouvat na situaci v Praze či jinde. Ten, kdo pomáhal králi Jiřímu, byl dle papeže dán do klatby. Poté sdělil, že bez úspěchu posílal listy jejich představeným. Pokud jim nepřišly, měli mu následně dát vědět. Boží službu jim opět nepovolil. Nakonec jim nařídil, aby přiměli své představené, aby mu odepsali.²⁴⁶⁾ Naproti tomu 7. září udělil administrátor na žádost Jindřicha z Plavna svolení sloužit mše ve farním kostele v Mnichově, jehož farář byl pod ochranou pána z Plavna.²⁴⁷⁾ V září naléhal Hiláriu Litoměřický opět na Dobřánské, aby se zřekli krále Jiřího a jím dosazeného správce Jana Ciněře, tepelského řeholníka.²⁴⁸⁾

Protagonisté akce zaměřené proti tepelské kanonii se neomezili pouze na okradení řeholníků a části jejich poddaných a někdy v poslední čtvrtině roku 1467 a první čtvrtině roku 1468 zabrali ještě velkou část klášterních statků. Jindřich mladší z Plavna si uzurpoval severozápadní část tepelského panství. Jihovýchodní území klášterství obsadil Bohuslav ze Švamberka.

Za těchto okolností se opat Zikmund soustředil na upevnění své pozice, k čemuž potřeboval dosáhnout odvolání exkomunikace. V této záležitosti jednal nejpozději od září 1467 s papežským legátem Rudolfem a dokonce se za ním vydal do Vratislavi, kde se mu omluvil. Legát poté pověřil Zikmundovou záležitostí Hiláriu Litoměřického sídlícího v Plzni. Kvůli situaci v kraji se opatovi nepodařilo k administrátorovi dostat.²⁴⁹⁾ Za této situace pomáhal Zikmundovi valdsaský opat Mikuláš, který o něm jednal s Hiláriem Litoměřickým v Norimberku. Tepelský opat, který byl nucený žít mimo klášter, a řeholníci se stěžovali kvůli zkáze klášterních statků uživit. Kromě toho napsal valdsaský

242) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuše z Kolovrat, p. 41.

243) *Tamtéž*, p. 42.

244) *Tamtéž*, p. 44.

245) *AC VI*, s. 120, č. 11.

246) *Tamtéž*, s. 121, č. 12.

247) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuše z Kolovrat, p. 56.

248) *AC VI*, s. 122, č. 13.

249) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 86v.

prelát 17. září 1467 legátu Rudolfovi a žádal ho, aby Zikmundovou záležitostí pověřil řezenského biskupa Jindřicha nebo jiného blízkého preláta, který by ho mohl zprostit trestu. Přitom dokládal, že zmíněný Zikmund i kanonie byli vždy věrní papeži.²⁵⁰⁾ S obdobnou prosbou se na legáta v říjnu obrátil i sám Zikmund, který ho společně s bratry prosil, zda by mohl pověřit vyslechnutím omluvy a vyšetřením této záležitosti někoho jiného, přičemž vedle řezenského biskupa navrhl ještě speinhartského opata. Také se ospravedlňoval, že se legáta vždy držel a držet bude. Svým jednáním se prý snažil chránit klášterní statky pro bratry, kteří v konventu ještě setrvali. Na závěr nabídl, že by na základě adresátova příkazu dovolil řeholníkům klášter opustit a žít ve vyhnanství, jako on sám, když byl v té době klášter téměř zcela zničen.²⁵¹⁾ V říjnu se tepelských řeholníků zastal před Hiláři Litoměřickým i Bohuslav ze Švamberka, když žádal, aby administrátor povolil boží službu v tepelském klášteře, a ubezpečil ho, že se premonstráti zřekli krále Jiřího a že se chtějí držet katolických pánů. Na to mu Hiláři 23. října odpověděl, že jim povolí boží službu, jakmile budou zbaveni církevních trestů a složí mu přísahu.²⁵²⁾ Ohledně zrušení exkomunikace slavil opat Zikmund první úspěch, když mu papežský legát vyšel vstříc a 4. listopadu pověřil řezenského biskupa Jindřicha, řezenského kanovníka Tomáše Pirkemera a speinhartského opata Jiřího prošetřením jeho počínání. V případě zjištění nevinu měli tepelské řeholníky osvobodit od všech rozsudků a trestů, přičemž jim mohli povolit konání mší v klášteře za zavřenými dveřmi pro heretiky a exkomunikované.²⁵³⁾ Zmínění komisaři tak učinili 17. prosince potom, co se před nimi v Řezně opat Zikmund společně s bratry Jiljím a Mikulášem obhájl.²⁵⁴⁾ Tepelský klášter tak slavil první vítězství od svého pádu.

Krizi tepelského kláštera po květnu 1467 využili ke svému obohacení také plzeňští měšťané. Ukradli totiž část pokladů ze skříní tepelského opata v jeho plzeňském domě, což jim legát 1. ledna 1468 prominul.²⁵⁵⁾ Jedná se tak o první nepřímý doklad vlastnictví domu v Plzni tepelskými premonstráty, jehož existence je jinak prokázána až k roku 1501.²⁵⁶⁾

Podle výkladu Václava Schillinga, který nepodložil opisem nějakého konkrétního pramene, měl být klášter snad již v červnu vypálen. Mělo tomu předcházet obsazení kláštera a městečka Teplá královským vojskem, které mělo vystavět kolem obou míst palisády a valy. Páni protijirákovské strany se měli pokusit královské posádky vyhnat, ale po neúspěchu údajně zapálili klášter se všemi budovami mimo mlýna.²⁵⁷⁾ Proti této interpretaci převzaté starší klášterní historiografií,²⁵⁸⁾ se razantně postavil Karel Dolista, který ji na základě několika argumentů popřel.²⁵⁹⁾ K Dolistovu pojetí se připojil jak Milan Hlinomaz, tak i Michaela Baumlová.²⁶⁰⁾ Tento přístup je však příliš kritický. Z Tepelských análů jasně vyplývá, že Václav Schilling měl k dispozici prameny, které se nedochovaly a které sám doslovně nepřepsal. Proto popírání informací pocházejících z vyprávění

250) *Tamtéž*, ff. 87r–v.

251) *Tamtéž*, f. 86v.

252) *AC VI*, s. 124, č. 15.

253) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 88r–v.

254) *Tamtéž*, ff. 88v–90r.

255) **Strnad, J. (ed.):** *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad II*, Plzeň 1905, s. 154–155, č. 174. Srov. **Dolista, Tepelský klášter**, s. 174–175. Jeho možná teorie o účasti Plzeňských při vyrabování kláštera se zdá být velmi nepravděpodobná.

256) **Strnad (ed.), Listář II**, s. 425–426, č. 522.

257) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 85v.

258) **Klimesch, Stift**, s. 19; **Čermák, Premonstráti**, s. 369; **Karlík, Fest-Schrift**, s. 98.

259) **Dolista, Tepelský klášter**, s. 175–176.

260) **Baumlová, Tisky**, s. 138–139. Milan Hlinomaz tuto událost vůbec nezmiňuje (**Hlinomaz, Tepelský klášter**, s. 37 a 95).

Václava Schillinga, které nejsou v jiných pramenech zachyceny, je přinejmenším diskutabilní. Nelze předpokládat, že by si analista, jehož vlastní text i přepisy mají na svou dobu relativně vysokou úroveň, vyfabuloval tak významnou událost až do zmíněných detailů. Přinejmenším jádro výkladu bude mít reálný základ. Například přítomnost heretiků v městečku Teplá v roce 1467 je doložena i z jiného zdroje. V administrátorských aktech je totiž zaznamenán seznam katolických kněží v Čechách, kteří nedodržovali nařízený interdikt. Mezi nimi se nachází i jistý mnich Matěj, který sloužil mše v Teplé obklopen heretiky.²⁶¹⁾ Soupis není sice přesně datován, ale je velmi pravděpodobné, že vznikl až potom, co v květnu 1467 povolil administrátor Hilárie tepelským sloužení mší za zavřenými dveřmi.²⁶²⁾ Kromě toho zmínek o zničeném, resp. vypáleném klášteře je hned několik.²⁶³⁾ Lze tedy shrnout, že otázka nespočívá v tom, zda k vypálení kláštera po 30. květnu 1467 došlo, ale do jaké míry byl areál kanonie poškozen. V tomto bodě se Václav Schilling jistě mylí, jelikož z kláštera zůstalo bezpochyby více než jenom jeden mlýn. O tom, že konvent i nadále obývala část řeholníků, není třeba pochybovat.²⁶⁴⁾

O oslabeném postavení tepelského konventu vypovídají události z jara 1468. Jindřich mladší z Plavna se 17. dubna obrátil na převora Jana a konvent s žádostí o zapůjčení srnčích a zaječích sítí. Aby dosáhl svého, neváhal pohrozit vypálením klášterního mlýna.²⁶⁵⁾ Prevor mu obratem nabídl zaslání tří sítí k chytání srn a 10 sítí na zajíce.²⁶⁶⁾ Na to reagoval pán z Plavna listem z 19. dubna, ve kterém se dožadoval šesti nebo osmi srnčích, přičemž nabídnutých 10 zaječích mu stačilo. Dovézt mu je měl klášterní poddaný z Rankovic vozem, kterého za nimi poslal.²⁶⁷⁾ Celé to však mělo ještě dohru v srpnu téhož roku, kdy Jindřich mladší z Plavna žádal konvent o odevzdání i zbylých sítí výměnou za chorální knihy, kterých se zmocnili jeho lidé v klášteře.²⁶⁸⁾ Zde je třeba souhlasit s Dolistovým předpokladem, že se liturgické knihy dostaly do cizích rukou během rabování koncem května 1467 a nikoliv až v srpnu 1468 v rámci svévolné akce pána z Plavna,²⁶⁹⁾ jak tvrdí Václav Schilling a Hugo Karlík.²⁷⁰⁾ Analista zřejmě došel ke svému závěru pouze na základě textu opsaného listu. Zdá se být totiž nepravděpodobné, že by liturgické knihy zůstaly během květnového drancování bez povšimnutí. Navíc podniknutí výpravy za kořistí do živořícího konventu, který byl před 14 měsíci systematicky vyrabován, by bylo velmi neefektivní.

261) **Palacky (ed.)**, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 458–459, č. 395.

262) *APH, AMK, Cod. VI-7*. Administrátorská akta Hilárie z Litoměřic a Hanuše z Kolovrat, pp. 36.

263) Existují následující doklady: z 1. září 1467 „že ste spálení, vybrání a zhubení“ (AČ VI, s. 121, č. 12), z října 1467 „cum iam sit monasterium fere totaliter destructum“ (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 86v), z 10. února 1469 „quia conventus in Tepla abbacie ordinis Premonstratensis et conventus in Chotiesow prepositure eiusdem ordinis in districtu Pilznensis fuissent evacuati et destructi“ (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L169. List z 10. 2. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L169/charter>, citováno dle stavu 3. 1. 2016), z 20. května 1469 „propter desolationem, spolacionem et extirpacionem nostri monasterii Teplensis“ (Dolista /ed./, *Reformatio*, s. 214, č. 3) a z roku 1516 „ad spatium ferme triginta annorum [...] ob varias destructiones una cum monasterio monialium in Chotieschaw ... inhabitatum extiterat“ (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 341r–v).

264) Skepticky se staví k Dolistovu pojetí i **Zahradník**, *Stavební dějiny*, s. 9.

265) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 90v.

266) *Tamtéž*, f. 91r. Zde se jedná o případ, kdy Václav Schilling zregestoval v rámci textu obsah převorova listu, aniž by ho následně přepsal.

267) *Tamtéž*, f. 91r.

268) *Tamtéž*, f. 91v.

269) **Dolista**, *Tepelský klášter*, s. 177.

270) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 91r a **Karlík**, *Fest-Schrift*, s. 100.

Během válečného dění přešli někteří klášterní poddaní k utrakvismu. To znepokojovalo Jindřicha staršího z Plavna, který se patrně v září 1468 osobně setkal s opatem Zikmundem v jeho chebském exilu. Během rozhovoru žádal tepelského preláta, aby přiměl své poddané k návratu ke katolické církvi. Nedlouho potom začal Zikmund plánovat, že by navštívil pána z Plavna a pokračoval s ním v jednáních o neposlušnosti klášterních poddaných. Proto ho požádal o vystavení glejtu pro sebe a svůj doprovod. Přitom neopomněl deklarovat své právo na statky zabrané Švamberkem.²⁷¹⁾ Jistě chtěl zavítat i do svého kláštera, pokud by zmíněný glejt získal.

Opat Zikmund našel při svém pobytu v Chebu útočiště přinejmenším kolem října 1468 v domě měšťana Jakuba Nekercze, kde měl k dispozici vlastní „jizbičku“. Během svého vyhnanství udržoval úzké kontakty s valdsaským opatem Mikulášem a komturem tamějšího špitálu křižovníků s červenou hvězdou Janem Stierem. Dne 20. října 1468 vyhotovil veřejný notář Václav Rup v místnosti opata Zikmunda pro zmíněného komtura instrument, ke kterému připojil tepelský prelát svou větší pečeť.²⁷²⁾ V květnu 1469 uvedl opat Zikmund subdelegovaný valdsaským opatem Mikulášem, který byl pověřen papežským legátem Vavřincem, formálně Jana Stiera v držbu chebské komendy. Notářský instrument o tom vyhotovil opět Václav Rup a zpečetil ho sám Zikmund.²⁷³⁾

Klásteru hrozilo reálné nebezpečí, že si jeho obsazené statky jejich uzurpátoři s požehnáním papeže přivlastní. Tím by kanonie definitivně ztratila důležitý zdroj obživy. Opat Zikmund se proto počátkem roku 1469 snažil zvrátit vývoj ve prospěch kanonie. Na svoji stranu získal 10 šlechticů: Buriana z Gutštejna a na Nečtinách, Jana z Gutštejna, Linharta z Gutštejna a na Klenovém, Buriana mladšího z Gutštejna, Jana z Vrtby a Prostiboře, Václava z Rabštejna, Jana z Frumštejna, Zikmunda z Pušperka, Ctibora z Volfštejna a na Hostouni a Viléma z Volfštejna a na Třebli, kteří se společně obrátili na ferrarského biskupa a papežského legáta Vavřince Rovarella. Prosili ho, aby působil na papeže kvůli hrozbě zcizení statků tepelského a chotěšovského kláštera. Na legáta bezpochyby naléhal v této záležitosti i sám opat Zikmund, který měl jejich list osobně doručit.²⁷⁴⁾ Zikmundova usilovná aktivita slavila úspěch. K výrazné změně v postavení tepelského kláštera došlo 2. března 1469 díky kroku hieropolitánského biskupa a generálního komisaře křížové výpravy Jana. Aby se kanonie nezmocnili kacíři, povolil opatu Zikmundovi a řeholníkům zůstat v klášteře a vést mše či kanonické hodinky s vyloučením heretiků a exkomunikovaných. To samé platilo i pro jejich katolické fary. Kromě toho osvobodil exkomunikovaného bratra Habarta, chotěšovského faráře. Celé to nakonec ještě schválil komisař ve věci víry Jan z Krumlova.²⁷⁵⁾ Tím prakticky pominulo bezprostřední ohrožení tepelského kláštera ze strany protijířkovské koalice.

Konvent obývající poničený areál kláštera nebyl však již schopen fungovat, jako před zabráním velké části klášterních

271) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 92r.

272) NA, ŘKř, inv. č. 475. Listina z 20. 10. 1468 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/475/charter>, citováno dle stavu 4. 1. 2016.

273) Tamtéž, inv. č. 481. Listina z 28. 5. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKr/481/charter>, citováno dle stavu 4. 1. 2016.

274) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L169. List z 10. 2. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L169/charter>, citováno dle stavu 5. 1. 2016. List je poškozen, přičemž chybí část subskripce, kterou je možné doplnit z popisu v Tepelských análech (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 92v–94r).

275) Tamtéž, ff. 94v–95r.

statků. Zbývající finanční zdroje nemohly uživit všechny řeholníky. Proto někteří odcházeli s požehnáním opata Zikmunda do jiných premonstrátských kanonií. Dokladem je příklad bratra Matěje, který opustil svůj konvent v květnu 1469.²⁷⁶⁾ Počet řeholníků žijících v Teplé se tedy zmenšil. Další důsledek pro konvent, který přinesly předchozí události, bylo jistě postupné upadání disciplíny řeholníků.

Sblížení opata Zikmunda s papežskou stranou mělo ale i obrácenou stranu mince. Zikmundův postup rozladil krále Jiřího, který přestal brát dosavadní ohledy na majetek tepelské kanonie a začal ho zapisovat svým stoupencům. Během června až prosince 1469 tak zastavil ves Čerňovice, plat ze vsi Ostrovce a ves Poutnov.²⁷⁷⁾ Počinání krále Jiřího mohlo mít pro klášter fatální důsledky. Před opatem Zikmundem tak vyvstal naléhavý úkol pokusit se přesvědčit panovníka, aby upustil od zastavování klášterních statků, než by došlo k nevratným škodám. Situaci však Zikmundovi komplikovalo to, že se musel zřeknout exkomunikovaného panovníka. Nebylo proto myslitelné, aby s ním komunikoval, nechtěl-li proti sobě a klášteru opět popudit papežskou stranu. Snažil se tedy nejprve získat od jejích představitelů požehnání k jednání s králem Jiřím. Na jaře 1470 se v této věci přišel poradit za administrátorem pražského arcibiskupství Hanušem z Kolovrat. Kromě toho si stěžoval na olupování a okupování klášterních poddaných katolickými pány. Administrátor Zikmundovi doporučil, aby nic nepodnikal bez vědomí papežského legáta, kterému sám následně tlumočil opatovy prosby listem z 3. května.²⁷⁸⁾ Opat Zikmunda podpořil v jeho úsilí také ochránce kláštera Bohuslav ze Švamberka, který napsal 18. května přímo papežskému legátu Vavřincovi. Přimlouval se za Zikmunda, aby mohl jednat s králem Jiřím a jeho stoupenci.²⁷⁹⁾ Vynaložené úsilí bylo korunováno úspěchem 25. května, kdy hieropolitánský biskup a komisař křížové výpravy Jan, který se chtěl vyvarovat odcizení klášterních statků a úpadku řeholní disciplíny, dovolil tepelskému opatu a jeho doprovodu předstoupit před Jiřího z Poděbrad a jednat s ním o znovunabytí zastavených statků.²⁸⁰⁾

Zikmund se tedy mohl vydat za panovníkem. Z absence informací o dalších Jiříkových zástavách klášterního majetku lze vyzvozovat, že se tepelský opat s králem úspěšně domluvil a ten mu opravdu vyšel vstříc. Dokonce měl dle Václava Schillinga přislíbit opravení věží a střechy klášterního kostela na své náklady, k čemuž kvůli nedostatku financí nedošlo.²⁸¹⁾ Karel Dolista tuto zprávu v zásadě odmítá. Odporuje totiž jeho výkladu, že v rámci klášterního areálu vyhořel roku 1467 pouze kostel Všech svatých.²⁸²⁾ Existující prameny nedovolují vyloučit možné poničení klášterního kostela ohněm, a není proto důvod zmínku v análech zavrhnout. V každém případě se opatu Zikmundovi podařilo jeho obezřetným zásahem odvrátit od kláštera další hrozbu.

Zikmund se rovněž pokoušel během jara 1470 zajistit klášterním poddaným duchovní péči. Proto žádal administrátora Hanuše z Kolovrat, aby zprostil poddané exkomunikace a dovo-

276) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 214, č. 3.

277) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tepelensis I, ff. 256r, 260v a SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L170. Listina z 22. 12. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter>, citováno dle stavu 5. 1. 2016.

278) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřica Hanuše z Kolovrat, pp. 104 a 110.

279) Palacky (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens*, s. 627–628, č. 518. Fotografie listu publikoval se zavářejícím popiskem Hlinomaz, M.: *Archiv kanonie premonstrátů Teplá*, PH 22/2, 2014, obrazová příloha č. [2].

280) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tepelensis I, ff. 96r–v.

281) Tamtéž, f. 96v.

282) Dolista, *Tepelský klášter*, s. 176.

lil jim boží službu. Ten tak učinil a dočasně odvolal interdikt nejprve do 28. dubna a poté to ještě několikrát zopakoval (do 28. června a pak do 24. srpna). Nevztahovalo se to však na tepelské měšťany a ty, kteří se před katolíky schovali za jejich hradby. Dále povolil, aby si konvent sám rozhodl, na jakých místech se mohly sloužit mše.²⁸³⁾

Je tedy zřejmé, že se Tepelští dostali do izolace způsobené předchozím porušováním interdiktu a přítomností královské posádky. Sami se v srpnu 1470 snažili pomocí prostředníků vyjednat s Bohuslavem ze Švamberka příměří. Nebyli však schopni splnit jeho požadavky. Obdobně chtěli jednat i s Jindřichem z Plavna, Burianem z Gutštejna a dalšími. V této věci se obrátili o radu k Chebským.²⁸⁴⁾ Není známo, kdy královi jezdci opustili městečko, ale stalo se to jistě před květnem 1471. Tehdy si Tepelští již naklonili Bohuslava ze Švamberka, který jim zajistil u františkána observanta Matěje zrušení interdiktu a trestů za neposlušnost vůči papežovu legátovi. Administrátoři Hanuš z Kolovrat a Jan z Krumlova byli tímto vývojem zaskočení a obávali se, aby se nevymkl kontrole. Obrátili se proto 21. května na převora a konvent s příkazem, aby řeholníci vybrali ze svého středu spolubratra, který by spravoval tepelský farní kostel a zabránil by ve vstupu nežádoucím osobám. Samotným Tepelským vzkázali, že nemají komunikovat s exkomunikovanými a ani jim nabízet zboží, jinak by byli potrestáni. Měli si také zajistit potvrzení stávajícího stavu od papežského legáta.²⁸⁵⁾ Městečko Teplá se tedy připojilo ke zbytku klášterství, když se postavilo definitivně na stranu protijiríkovské strany.

Někdy na přelomu května a června 1471 se opat Zikmund vrátil zpátky do svého kláštera, jehož konvent žil ve velice skromných poměrech. Proto, když hrozilo v té době vydědění člena konventu Jana Hausnera pocházejícího patrně z Chebu, neváhal opakovaně intervenovat v jeho prospěch u tamější městské rady.²⁸⁶⁾ I drobné dědictví by jistě pro konvent představovalo vítanou pomoc. Opatovi se podařilo zajistit v polovině června 1471 klid ve vztazích s jeho agresivním severozápadním sousedem Jindřichem mladším z Plavna, když s ním uzavřel příměří. Zajímavá je skutečnost, že dohoda byla uzavřena mezi pánem z Plavna na jedné straně a opatem s městečkem Teplá na straně druhé.²⁸⁷⁾ Vyplývá z toho, že se Tepelští těšili v rámci klášterství zvláštního postavení, způsobeného předchozím vývojem. Dne 24. srpna 1471 informoval opat Zikmund Chebské o tragédii, která se udála v nejmenované části tepelského klášterství, kde byli pobiti někteří klášterní poddaní přímo ve vlastních příbytcích.²⁸⁸⁾

Tepelské kanonii se příliš nedařilo ani v nadcházejícím roce. Jelikož klášterní statky utrpěly během války škody a z velké části byly v cizích rukou, neplynuly klášteru poddanské platy. Díky tomu nemohl opat Zikmund splácet dluhy. Jeho věriteli byli například chebszí měšťané, bratři Erhard a Nikl Werndlovi, které prosil v lednu 1472, aby měli s klášterem slitování.²⁸⁹⁾

283) APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuš z Kolovrat, pp. 96, 104 a 108.

284) Bachmann, A. (ed.): *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879, s. 498, č. 373.

285) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tep-lensis I*, ff. 97r–v.

286) SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 514, A3086/6. Listy z 21. 5. a 16. 6. 1471. Druhý z listů je jasným dokladem Zikmundovy přítomnosti v tepelském klášteře.

287) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tep-lensis I*, ff. 97v–98r.

288) SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 514, A3086/7. List z 24. 8. 1471.

289) *Tamtéž*, A3086/8. List z 25. 1. 1472.

Nedostatek financí přiměl opata s konventem zastavit někdy během srpna a září 1472 dvůr Krukanice za 300 kop grošů a ves Pernarec za 364 zlatých a 42 kop míšeňských grošů, což následně potvrdil nový král Vladislav Jagellonský.²⁹⁰⁾ Zdá se, že spory mezi tepelským opatem a chotěšovským proboštem se navenek již výrazně neprojevovaly. Vzájemné antipatie však bezpochyby přetrvávaly. Někdy v první polovině 70. let měl být zcela zničen požárem farní kostel v Pístově.²⁹¹⁾ Zda se tak stalo v důsledku válečných operací, není zřejmé. Někdy kolem roku 1472 si nechal Zikmund vybudovat opatství, které bylo převážně ze dřeva.²⁹²⁾

Rok 1473 byl podle Tepelských analů pro klášterní poddané úrodný. Kanonii ale vyvstalo nové nebezpečí v podobě Bohuslava ze Švamberka, který kromě toho, že okupoval některé klášterní statky, se snažil vyvíjet nátlak na samotný klášter a zasahovat do jeho záležitostí. Nejprve zapsal klášterní ves Krivce, kterou měl v zástavním držení, svému hejtmanu na Švamberce Mikulášovi z Příbrami, což mu opat s konventem s nevolí potvrdil 1. září 1473.²⁹³⁾ Výraznější zásah do práv se odehrál, když pán ze Švamberka prezentoval k farnímu kostelu v Ovesných Kladrubech syna svého bečovského fojta. Učinil tak navzdory tomu, že patronátní právo příslušelo opatu Zikmundovi, jemuž to dal 12. prosince 1473 pouze na vědomí.²⁹⁴⁾ Těmito kroky se Švamberk snažil dostat do své bezprostřední moci kanonii a hlavně její statky. Překračoval tím své kompetence vyplývající z funkce ochránce kláštera. Přesto se však tepelští premonstráti snažili získat zpět své statky, které si uzurpoval. Prostřednictvím zástupců obou znepřátelených táborů, Zdeňka ze Šternberka a Viléma z Rýzemberka, byla v této věci uzavřena vzájemná dohoda.

Reálná cesta k restituování majetku se kanonii otevřela na zemském sněmu v Benešově v lednu a únoru 1474. Tam bylo rozhodnuto, že páni z Plavna vrátí klášteru statky bez náhrady a Bohuslav ze Švamberka se bude držet uzavřené dohody s kanonií.²⁹⁵⁾ Opat Zikmund se snažil dosažené výsledky rychle zabezpečit. Proto se společně s některými řeholníky dostavil před krále Vladislava, který jim zmíněné narovnání 19. března 1474 potvrdil. Dle něho měl Švamberk vrátit všechny statky vyjma městečka Úterý a jedné vsi, kterou mohl se svým synem Hynkem užívat doživotně. Městečko měl odevzdat, jakmile by se mu vrátily jeho ztracené statky.²⁹⁶⁾ Audienci u panovníka využili tepelští premonstráti ještě k získání rozsáhlého privilegia, kterým král následující den konfirmoval klášteru výsady udělené jeho předchůdci a navíc kanonii dovolil vykoupit zastavené statky. Velkým úspěchem bylo i připojení panovníkova přání, aby čeští králové již klášterní statky nezastavovali.²⁹⁷⁾ Opatu Zikmundovi se tedy podařilo získat poměrně solidní legislativní základnu pro nadcházející nárokování klášterních statků. Význam privilegia poněkud oslabil již v prosinci sám král Vladislav, když potvrdil bratrům Janovi a Jindřichovi z Úlic zápis krále Jiřího na klášterní ves Čerňovice a navzdory své prohlášení ho nově doživotně rozšířil.²⁹⁸⁾ Zikmundovi se díky obratné

290) Sedláček, A. (ed.): *Zbytkyregister králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 282, č. 1859.

291) NK ČR, sign. Tep-lá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 122r.

292) Dolista, *Tepelský klášter*, s. 177–178.

293) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L172/> charter, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

294) AČ V, s. 350, č. 62.

295) AČ IV, s. 472, č. 18.

296) NK ČR, sign. Tep-lá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 258v–259r.

297) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L173. Listina z 20. 3. 1474 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L173/> charter, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

298) NK ČR, sign. Tep-lá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 256r–v.

politice dařilo vycházet jak s králem Vladislavem, tak s příznivci krále Matyáše Korvína. Výsledkem toho bylo přijetí kláštera i s jeho statky do ochrany čelných představitelů obou zneprátených táborů, Bohuslava ze Švamberka a Buriana z Gutštejna a na Nečtinách.²⁹⁹⁾

Zikmunda a konvent ještě čekala navzdory dosaženým úspěchům dlouhá cesta k znovunabytí zcizených statků. Ani jeden z uzurpátorů se totiž nehodlal držet usnesení benešovského sněmu. Na nedodržení stanovených podmínek Jindřichem z Plavna si opat stěžoval u krále Vladislava, který touto záležitostí pověřil v březnu 1475 nejvyššího komorníka Viléma z Rýzmburka a svého prokurátora Čenka z Klinštejna. K poslušnosti měl pána z Plavna přivést předák opačného tábora Zdeněk ze Šternberka,³⁰⁰⁾ k čemuž ale nedošlo. Ani Bohuslav ze Švamberka se nehodlal podřídit a domáhal se pro sebe lepších podmínek. Pod vedením Buriana z Gutštejna a na Nečtinách byla 8. srpna 1475 uzavřena nová dohoda, která byla pro klášter již podstatně méně výhodná. Kromě Úterý si mohl Švamberk do doby, než se mu vrátí obsazená území, ponechat i ves Olešovice. Ves Černovice s mlýnem měl jemu a jeho synu Hynkovi klášter podstoupit na dobu života. Premonstráti měli také po dobu tří let odvádět Švamberkům nemalý plat. Navíc Tepelští, kteří měli zájem, se mohli dle úmluvy do jednoho roku přestěhovat na Švamberkovo panství.³⁰¹⁾ Poslední klausule souvisela se sporem, který se předtím rozhořel mezi Tepelskými a jejich vrchností. Opat Zikmund jim chtěl totiž odebrat Jiříkovo privilegium na opevnění. Rozhodl se jistě na základě zkušeností s chováním měšťanů v předchozích letech. Tepelští za této situace hledali oporu právě u Bohuslava ze Švamberka, který je nabádal, aby spor přátelsky urovnali. Opat prý jejich prosby neobměkčily, protože se v květnu 1475 obrátili přímo na krále. O svém postupu následně informovali Bohuslava ze Švamberka a slíbili se podrobit panovníkovu rozhodnutí.³⁰²⁾ Opat Zikmund s konventem neotáleli a splnili podmínky narovnání tím, že zapsali Švamberkům doživotně ves Černovice i s mlýnem.³⁰³⁾ Je pravděpodobné, že na oplátku obdrželi premonstráti část zabraných vsí.

Na podzim 1475 musel opat Zikmund v souvislosti s tzv. ložetským sporem znovu balancovat mezi oběma válčícími stranami. Šlikové, kteří podporovali Vladislava Jagellonského, vyplnili a vypálili v roce 1475 město Loket, které uznalo pod vlivem papežských legátů ferrarského biskupa Vavřince Rovarelly a vatislavského Rudolfa z Rüdesheimu za českého krále Matyáše Korvína. Z města byli potom vyhnáni hlavní odpůrci Šliků.³⁰⁴⁾ Část uprchlíků se zřejmě snažila usadit na tepelském panství, zejména v Teplé. Opat Zikmund, který se nově orientoval spíše na krále Vladislava, nechal uprchlíky vyhánět z klášterního panství. To vyvolalo odezvu u pražského a litoměřického arcibiskupa Prokopa z Plzně, který Zikmunda 7. září 1475 důrazně upozornil, že tak nemá činit, jelikož se to neslučovalo s přáním krále Matyáše a legátů.³⁰⁵⁾ O dalším vývoji této kauzy nejsou však k dispozici prameny. V listopadu 1475 obdržel opat

299) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 227.

300) *AC V*, s. 361, č. 78.

301) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L175. Listina z 8. 8. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter>, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

302) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 333. List z 19. 5. 1475.

303) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 227.

304) Hledíková, Z.: *Ložetský spor se Šliky v osmdesátých letech 15. století*, MHB 14/2, 2011, s. 115.

305) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tepensis* I, f. 318v.

Zikmund zásluhou Buriana z Gutštejna a na Nečtinách pro sebe a své nástupce privilegium od císaře Friedricha III. na pečetení červeným voskem.³⁰⁶⁾

Ve druhé polovině 70. let 15. století se tepelský prelát pokoušel oživit oslabené klášterní hospodářství. Cestu spatřoval v budování rybníků a v těžbě rud. Již v roce 1476 nechal vystavět dva rybníky, které se jmenovaly Pirka a Janovec (dnešní Blažejovský rybník).³⁰⁷⁾ Dalším krokem bylo získání významného privilegia krále Vladislava z 24. ledna 1477, díky kterému získal klášter právo těžby kovů na svém panství. Kromě toho se panovník zavázal, že nebude zastavovat komorní plat z kláštera.³⁰⁸⁾ V prosinci si nechal opat Zikmund od panovníka ještě vyhotovit listinu se slibem, že král nebude v budoucnu zapisovat klášterní statky, které byly tehdy v cizích rukou z důvodu buď zástavy králem Jiřím, nebo násilného záboru. Jednalo se o město Úterý, vsi Olešovice, Čerňovice (Bohuslav ze Švamberka), Poutnov (Hanuš Sper), Jankovice, Hoště, Babice, Rájov, Číhanou, Bohuslav, Popovice, Rankovice (Jindřich z Plavna) a plat 13 kop ve vsi Ostrovce (Vavřinec a Kašpar z Videršperka).³⁰⁹⁾ V listině nejsou přirozeně reflektovány vsi zastavené samotným klášterem (Boněnov, Křivce, Krukanice a Pernarec).

O tom, že vztahy mezi opatem Zikmundem a proboštem Jiřím zůstávaly ještě i ve druhé polovině 70. let pošramocené, svědčí případ kolem svědectví ve věci pana Úlického, který se odehrál snad v roce 1478. Mohlo se jednat o výpověď ohledně získání zápisného listu na ves Čerňovice Bohuslavem ze Švamberka od Jana Úlického z Plešnice. To ale není v tuto chvíli důležité. Švamberkův písař Linhart vyhotovil dle příkazu svého pána zmíněný dokument pro opata Zikmunda na Přesticích a poslal ho následně chotěšovskému proboštu do nedalekého Chotěšova s prosbou, aby to přeposlal tepelskému opatovi. Probošt Jiří patrně využil příležitosti, jak způsobit otcí-opatovi nepříjemnost, a dokument si nechal. Písař Linhart se po nějaké době dostal do překerní situace, když za ním přijel posel tepelského preláta s listem, v němž Zikmund žádal ono svědectví. Jistě se jednalo o citlivou záležitost, jelikož písař odeslal posla za pánem ze Švamberka s žádostí o instrukce, zda má dotyčného poslat za proboštem s listem, aby mu písemnost vydal.³¹⁰⁾

V roce 1478 se tepelské kanonii již poměrně dařilo. Premonstráti rozvíjeli ve spolupráci se svými sousedy rybníkářství. Bušek ze Žeberka nasadil do klášterního rybníka Betléma své ryby, za což měli dostat řeholníci po výlovu svůj podíl. Na podzim 1478 jim však pán ze Žeberka část jejich dílu odepřel s tím, že tak malé sumy se mohou vzdát.³¹¹⁾ Opat Zikmund i přes tyto nepříjemné zkušenosti pokračoval dál ve spolupráci se šlechtou v oblasti rybníkářství. Na počátku roku 1479 sjednal klášter s pány z Rebersreutu a na Chodové Plané výstavbu velkého rybníka na hranicích jejich panství. Smlouvu následně potvrdil i král Vladislav a po letech byla zanesena i do desek zemských.³¹²⁾ Tento projekt sliboval do budoucna velké příjmy.

306) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L176. Listina ze 14. 11. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L176/> charter, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

307) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 99r.

308) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L179. Listina z 24. 1. 1477 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L179/> charter, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

309) *Tamtéž*, L180. Listina z 22. 12. 1477 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L180/> charter, citováno dle stavu 10. 1. 2016.

310) AČ XV, s. 32–33, č. 72.

311) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 36. List z 18. 9. 1478.

312) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L183/> charter, citováno dle stavu 12. 1. 2016 a L184. Listina ze 14. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L184/> charter, citováno dle stavu 12. 1. 2016.

Zároveň to měl být i předmět velkých sporů mezi sousedy v 90. letech. Roku 1480 pokračoval opat Zikmund ve vytváření rybníční soustavy v jihozápadní části tepelského panství, když nechal vybudovat dva menší rybníky v Mnišském lese.³¹³⁾

V srpnu 1478 se mohl do Teplé vrátit po několika letech bratr Matouš, který předtím pobýval v kanoniích cirkárie vestfálské (Knechtsteden, Hamborn) a ilfeldské (Vessra), kde měl možnost poznat reformované konventy.³¹⁴⁾ Oživené hospodářství umožnilo opatu Zikmundovi a konventu vyplatit od pánů z Kolovrat a Bezdržic dva královské zástavní listy na čtvrtinu hromniční sumy.³¹⁵⁾ Tepelský konvent si mohl dovolit opět doplňovat řeholníky. Není proto divu, že v polovině září 1479 se u opata Zikmunda přimlouval tepelský děkan Václav spolu s jistým Jordánem za přijetí syna Kuncliny z Tachova do noviciátu.³¹⁶⁾ Příjmy kanonie umožnily Zikmundovi výrazněji investovat v roce 1482 do vybavení klášterního kostela (zhotoven hlavní oltář a chórové lavice).³¹⁷⁾

Jakmile olomoucké dohody uzavřely válku a celé Čechy přešly pod vládu krále Vladislava, zahájil opat Zikmund novou intenzivní kampaň za získání zcizených statků. V první fázi žádal spolu s konventem Jindřicha z Plavna a Bohuslava ze Švamberka o navrácení zadržovaných klášterních statků. Když neuspěl,³¹⁸⁾ obrátil se o pomoc ke králi Vladislavovi. I přes panovníkovy opakované příkazy na vydání statků se podařilo klášteru docílit restituce až hluboko v 80. letech.³¹⁹⁾

Opat Zikmund, který se zaměřoval na hospodaření kláštera a na obnovení správy nad klášterními statky, zřejmě příliš neřešil chování řeholníků. Jejich disciplína od druhé poloviny 60. let postupně upadala. Nejvíce se to projevilo u bratrů žijících mimo vlastní konvent. Zdá se, že na počátku 80. let překročily přešlky řeholníků proti řádovým pravidlům únosnou mez. Působení tepelských profesů mimo klášter sledoval z Prahy i král Vladislav, který je nakonec nechal v únoru 1481 předvolat na Strahov, aby jim mohl osobně promluvit do duše.³²⁰⁾ Situace se tím však výrazně nezlepšila a v květnu dal opat Zikmund dokonce uvěznit bratra za jistou neslušnost. Jeho provinění bylo tak závažné, že se do této kauzy vložil opět panovník, který nařídil opatovi jednak, aby provinilce nepouštěl ze žaláře a potrestal ho dle řádových pravidel pro výstrahu ostatním řeholníkům, a jednak, aby konečně zamezil nevázanému životu tepelských premonstrátů.³²¹⁾ Situace musela být v této chvíli opravdu vážná. Rozsáhlost úpadku kázně tepelského konventu dává tušit instrukce Oldřicha, opata z Windbergu, ze září 1482, která měla nahradit vizitaci. Řeholníci podle ní měli zachovávat tři základní sliby (chudoby, poslušnosti a čistoty), jíst odděleně v refektáři za poslechu četby, řádně zpívat kanonické hodinky a jiné ceremonie, dodržovat klauzuru, poslouchat své vedoucí řeholníky a scházet se ke zpěvu, spánku a jídlu v místě a čase k tomu stanoveném.³²²⁾ List s výčtem příkazů nemohl sám o sobě v žádném případě nahradit vizitaci a zamezit rozkladu řeholního života v Teplé. V lednu 1483 rázně zasáhl do poměrů v konventu

313) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, f. 101r.

314) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 217–218, č. 5.

315) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L181. Listina z 26. 9. 1478 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter>, citováno dle stavu 12. 1. 2016.

316) SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 33. List z 15. 9. 1479.

317) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, f. 104v.

318) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 227.

319) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, ff. 112r–v a AČ XV, s. 35–36, č. 79.

320) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 219–220, č. 6.

321) Tamtéž, s. 220–221, č. 7.

322) Tamtéž, s. 222–223, č. 8.

sám král Vladislav. Za účelem zabránění potulování řeholníků a celkového opouštění řádového života, pověřil administrátora pražského arcibiskupství Jana z Kolovrat, aby přinutil opata Zikmunda provést reformu konventu. Proto měli být odvoláni řeholníci z far a konvent měl být očištěn od nepříznivých kanovníků.³²³⁾ Zdá se však, že pod vnějším tlakem přistoupil tepelský prelát k úpravám řeholního života už předtím během roku 1482.³²⁴⁾ Po zpřísnění pravidel řeholního života opustila část premonstrátů spěšně klášter, díky čemuž měl konvent málo členů, kteří navíc ani nepoznali řádný řeholní život. Proto se opat Zikmund podporovaný panovníkem i administrátory pražského arcibiskupství vydal v únoru společně se strahovským opatem Janem do saské cirkárie, kde chtěl v tamějších reformovaných kanoniích Mildenfurtu a Magdeburku získat pro Teplou řeholníky. Magdeburský probošť nakonec uvolnil za tímto účelem tři kanovníky. Přestože se pomocí tepelskému klášteru měla zabývat květnová provinciální kapitula saské cirkárie,³²⁵⁾ tak do Teplé již další řeholníci posláni nebyli.³²⁶⁾ Učiněné reformní kroky byly nakonec posvěceny při vizitaci hradištským opatem Bernardem v září 1483. Opat Zikmund mohl aplikovat zpřísnění řeholního života i na chotěšovský klášter. Vizitátor také odsoudil bratra Matěje Kavku za nejmenované těžké provinění k doživotnímu žaláři, přičemž ho mohl osvobodit pouze generální opat nebo generální kapitula.³²⁷⁾

Ani po třech letech od provedení reformy se situace v tepelském konventu, který se stále potýkal s nedostatkem řeholníků, nestabilizovala. Opat Zikmund se znovu pokusil v květnu 1486 získat s pomocí krále Vladislava a pražské kapituly dva až tři bratry ze saské cirkárie, kteří by mohli stát příkladem ostatním.³²⁸⁾ Prosazování reformy naráželo na velký odpor. Někteří tepelští řeholníci se stále bránili reformovanému životu. Generální opat Hubert s kapitulou jím v květnu 1487 vyšel vstříc a osvobodil je od poslušnosti opatu Zikmundovi, aby mohli odejít do jiných kanonií.³²⁹⁾ Dva bratři, Pavel a Jiljí, dokonce utekli z kláštera. Po nějaké době se však chtěli vrátit a v červnu 1488 prosili opata o odpuštění.³³⁰⁾ Lze předpokládat, že opatření kapituly umožnilo zklidnění situace.

Na podzim 1483 bylo zřízeno s vědomím vrchnosti při tepelském farním kostele růžencové bratrstvo.³³¹⁾ Tepelští požádali o jeho potvrzení administrátory pražského arcibiskupství.³³²⁾ Vůdčí osobností bratrstva byl tepelský farář Jiljí Rumpold. Tato korporace vstoupila roku 1485 do konfraternity se špitálem sv. Ducha in Saxia v Římě.³³³⁾ Bratrstvu potvrdil král Vladislav v roce 1486 zřízení jeho oltáře Panny Marie.³³⁴⁾ K tomu ještě v roce 1490 svolil získat pro oltář zaopatření až do výše 16 kop grošů platu a zapsat ho

323) *Tamtéž*, s. 223–225, č. 9 a s. 225–227, č. 10.

324) Nasvědčují tomu vlastnické přípisky v tepelských tiscích. V těch bývalo za opata Zikmunda často datováno pomocí epochy, kterou byla právě reforma vycházející dle všeho spíše na rok 1482. Taková datace vypadala např. „Anno salutis 1491, reformationis autem anno octavo ...“ (**Hlinomaz, M.:** *Přehled tepelských prvotisků*, MZK 35, 2000, s. 192, č. 142), „Anno reformationis secunda ... anno gratie 1484“ (*Tamtéž*, s. 210, č. 322) a „anno Domini 1484. Anno reformationis secundo“ (*Tamtéž*, s. 217, č. 387).

325) **Dolista (ed.),** *Reformatio*, s. 227–228, č. 11; s. 228–229, č. 12; s. 229–230, č. 13; s. 231–232, č. 14 a s. 232–233, č. 15.

326) *Tamtéž*, s. 234, č. 16.

327) *Tamtéž*, s. 236–237, č. 17.

328) *Tamtéž*, s. 238–239, č. 18 a s. 239–240, č. 19.

329) *Tamtéž*, s. 240–241, č. 20.

330) *Tamtéž*, s. 241, č. 21.

331) Tepelskému bratrstvu se věnovala **Pátková, H.:** *Bratrstvo ke cti Božie. Poznámky ke kulturní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000, s. 119, 160–161 a **Táž,** *Honoratiore ex statu ecclesiastico vel saeculari. Růžencové bratrstvo v Teplé na sklonku středověku*, in: *Ve znamení Koruny české*. (Usp. L. Brezina – J. Konvičná – J. Zdichynec), Praha 2006, s. 256–264.

332) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 323r–v.

333) *Tamtéž*, ff. 325v–326r.

334) *APH, AMK, Cod. VI-8.* Administrátorská akta Pavla Poučka, Ambrože z Plzně, Blažeje z Plané a Jana Žáka, f. 10r.

do zemských desek. Stejnou listinou získalo bratrstvo právo pečetit zeleným voskem.³³⁵⁾

Během 80. let vedla kanonie řadu sporů. Velké starosti působil premonstrátům jejich soused Jan Trpístský z Gutštejna, který se zejména v letech 1486 a 1487 opakovaně snažil si přivlastnit klášterní území. Postupně se s kanonií přel o jihozápadní hranici tepelského panství,³³⁶⁾ o západní hranici krukanického panství³³⁷⁾ a o vedení vody z potoka u Pernarce.³³⁸⁾ Neoprávněnost jeho požadavků však byla zjevná a výroky arbitrářů tomu většinou také odpovídaly. Příliš úspěšný nebyl už předtím v roce 1482, kdy se před konzistory soudil s pernařeckým farářem Janem o desátky odváděné jeho poddanými z Trpíst.³³⁹⁾ Koncem 80. let vyvolal klášter spor s poddanými Jindřicha z Rozvadova o podací ke kostelu v Březí. Narovnání z roku 1488 prostřednictvím arbitrářů neuspělo a potom,³⁴⁰⁾ co opat Zikmund zmíněné poddané vyhnal z jimi zakoupeného svobodného popluzí v Březí, se dostala kauza před komorní soud.³⁴¹⁾

V roce 1482 zastavil král Vladislav nehledě své předchozí záruky Půtovi z Rýzmburka a na Švihově necelou čtvrtinu hromniční sumy z tepelského kláštera. Opatu Zikmundovi bylo jasné, že se mu zástavní částku 1000 kop grošů nepodaří snadno vyplatit.³⁴²⁾ Navíc v roce 1487 získal zástavní list Bohuslav ze Švamberka, který se ho nehodlal jen tak vzdát.³⁴³⁾

V první polovině 80. let panovalo u královského dvora přesvědčení, že je Teplá nejbohatší klášter v království. Od toho se také odvíjely panovnickovy finanční nároky na kanonii. Projevilo se to zejména v roce 1485, kdy měly církevní instituce přispět na stavbu Pražského hradu. Zástupce tepelského kláštera marně argumentoval maršálkovi královského dvora vysokou zadlužeností tepelského opata. Teplá měla nakonec zaplatit z každého hospodářství 4 groše.³⁴⁴⁾ Přes tato vydání byl opat Zikmund schopen pokračovat ve zvelebování klášterního kostela.³⁴⁵⁾ Na druhou stranu si byl král Vladislav vědom výhod, které mu mohly plynout z prosperující tepelské kanonie. Snažil se proto podporovat její hospodaření. V roce 1486 kompenzoval tepelským řeholníkům každoroční velké finanční zatížení a na 15 let je osvobodil od poplatků do královské komory.³⁴⁶⁾

Opat Zikmund hledal nové příjmy v důlním podnikání. V červenci 1486 bylo založeno těžařstvo k dolu Bohorodička, v němž měl výrazný podíl.³⁴⁷⁾ Následně získal prelát od panovníka kromě potvr-

335) *Tamtéž*, ff. 15r–v.

336) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 268v–271r a SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L205, pp. 14–15. Opis listiny ze 7. 11. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 14. 1. 2016.

337) *Tamtéž*, L205, pp. 15–16. Opis listiny z 13. 3. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 14. 1. 2016.

338) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 83v–84r.

339) APH, AMK, Cod. VI-6. Administrátorská akta Václava z Krumlova, Jana z Krumlova, Hilária Lito-měřického a Pavla Poučka, pp. 243–246.

340) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L205, pp. 17–19. Opis listiny z 30. 6. 1488 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

341) *AC IX*, s. 517, č. 699.

342) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L187. Opis listiny z 6. 3. 1482 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L187/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

343) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 278r–v.

344) SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 46. List z 23. 7. [1485].

345) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 112v.

346) *Tamtéž*, f. 113v. Tuto událost zmiňuje pouze Václav Schilling ve svém výkladu.

347) SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 124, f. 12. Záznam o založení těžařstva z 27. 7. 1486.

zení listiny Jana Lucemburského, ve které vrátil klášteru doly v dubovém lese V háji, i povolení těžby rud na panství.³⁴⁸⁾

I v letech 1487 až 1490 pokračoval opat Zikmund v rozšiřování vnitřního vybavení klášterního kostela.³⁴⁹⁾ Součástí toho bylo i objednání zhotovení graduálů a antifonářů v Magdeburku v roce 1488.³⁵⁰⁾ Obnovu kostela opatem Zikmundem završilo 4. července 1490 jeho znovuvysvěcení sufragánem naumburského biskupa Jindřichem, který při této příležitosti povolil i odpustky. Než mohl tepelský prelát pozvat světícího biskupa, musel si nejprve opatřit povolení od administrátorů pražského arcibiskupství. Opětovně měla být vysvěcena i kaple Všech svatých.³⁵¹⁾

V dubnu 1490 slavil opat Zikmund velký úspěch, když se mu podařilo po mnoha letech získat od Jindřicha ze Švamberka nazpět ves Černovice. Král Vladislav to potvrdil a navíc slíbil tuto vesnici již nezastavovat.³⁵²⁾ Na oplátku přijal klášter Jindřicha ze Švamberka na osm let za svého ochránce.³⁵³⁾ Zdá se, že se s novým majitelem švamburského panství zlepšily vztahy mezi oběma sousedy. V květnu 1492 se opat Zikmund dohodl s pánem ze Švamberka na podmínkách vyplácení části hromniční sumy, na níž měl Jindřich zástavní list od Půty z Rýzmburka a na Švihově.³⁵⁴⁾

Období 90. let představuje vrchol Zikmundova opatství. Počátkem roku 1492 byl tepelský prelát společně s loketským děkanem a ostrovským farářem Augustinem jmenován papežem Inocencem VIII. arbitrem ve sporu Jeronýma Šlika a Karlovarských s klášterem a špitálem křižovníků s červenou hvězdou v Praze o obsazování farního kostela v Karlových Varech. Podací ke kostelu nakonec přiřkli křižovníkům a právo prezentovat plebána Karlovarským.³⁵⁵⁾ Situace uvnitř tepelského konventu, který tvořilo 24 i více bratrů,³⁵⁶⁾ se již zklidnila a řeholníci dodržovali oproti jiným premonstrátským kanoniím v Čechách a na Moravě přísnější řeholní život. Teplá se tak stala vůdčí kanonií v české cirkárii. Není proto divu, že po smrti milevského opata Mikuláše v létě 1493 žádal Jindřich ze Švamberka jako ochránce Milevska opata Zikmunda o poskytnutí buď Jiljího Rumpolda, nebo jiného tepelského řeholníka na místo nového opata. Kdyby k tomu došlo, počítalo se automaticky s reformou milevského konventu.³⁵⁷⁾ Takový postup ale odporoval řádovým pravidlům a milevští řeholníci si nakonec v řádné volbě zvolili za svého představeného novoříšského probošta Bartoloměje.³⁵⁸⁾

Na opata Zikmunda se postupně začali obracet jiní premonstrátské preláty s žádostí o přijetí jejich řeholníků na výchovu a studium do tepelského konventu. Teplá se tedy stala centrem šíření reformy řeholního života

348) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L192. Listina z 24. 8. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

349) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 115r.

350) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 241, č. 21. O dochovaných rukopisech pořízených opatem Zikmundem pojednala Studničková, M.: *Tepelské rukopisy opata Zikmunda*, in: *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*, Praha 1998, s. 116–124.

351) Dolista, *Tepelský klášter*, s. 178–179 a 193. NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 115r–v.

352) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L192. Listina z 20. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016 a L197. Listina z 23. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

353) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 227.

354) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L203. Listina z 3. 5. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L203/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

355) NA, ŘP, inv. č. 154. Listina z 6. 2. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

356) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 121v.

357) AC XV, s. 63, č. 131 a s. 64, č. 132.

358) Backmund, *Monasticon* I/2, s. 367.

v české cirkárii. První doklad spadá do dubna 1494, kdy poslal želivský opat Petr bratra Kryštofa. Později svěřil Zikmundovi ještě řeholníka Wolfganga.³⁵⁹⁾ V říjnu 1497 žádal milevský opat Bartoloměj spolu s Jindřichem ze Švamberka opata Zikmunda, aby přijal za spolubratra odstoupivšího drkolenského probošta Oldřicha, nebo ho poslal do nějakého reformovaného kláštera.³⁶⁰⁾ I strahovský opat Matouš měl v červenci 1499 zájem o zaučení jednoho či dvou řeholníků v Teplé.³⁶¹⁾

Klášteru se dařilo a v roce 1495 mohl rozšířit svůj nemovitý majetek koupí dvora v Mnichově od Kašpara z Neuperga za 150 kop českých grošů.³⁶²⁾ Od opata Zikmunda si v této době také půjčil např. plzeňský měšťan Valenta, písařův syn, 50 rýnských zlatých a následně dalších 30 kop. Kromě toho mu ještě dlužil 120 kop grošů za vlnu.³⁶³⁾ Dne 13. června 1495 vysvětil světící biskup merseburské diecéze Jan znovu vybudovaný farní kostel v Pístově.³⁶⁴⁾ Na jaře 1496 se opat Zikmund vypravil společně s převorem Matoušem za králem Vladislavem do Budína. Od panovníka se jim podařilo získat tři důležité listiny. V jedné byla tepelskému konventu přiznána svobodná volba opata.³⁶⁵⁾ Podle druhé si klášter mohl koupit platy ve výši 30 až 40 kop grošů s možností jejich zapsání do desek zemských.³⁶⁶⁾ Poslední z listin se týkala klášterních poddaných. Král v ní mimo jiné odvolal dřívější povolení, aby se mohli Tepelští obklopit opevněním.³⁶⁷⁾

K tak razantnímu postupu proti tepelským měšťanům přistoupil opat po vyhrocení vzájemných vztahů. Sebevědomí tepelští měšťané oživilo nejpozději od podzimu 1492 starý spor z konce 14. století s tepelským farářem o počet kaplanů.³⁶⁸⁾ Připojila se k tomu i otázka odvádění desátků.³⁶⁹⁾ Opaty proti sobě navíc Tepelští popudili také tím, že v roce 1493 okradli jistého měšťana z bavorského Kitzingenu o 180 prasat, které hnal z Prahy přes klášterství. Do vzniklého sporu se postupně vložili brandenburský markrabě Jan Cicero, bamberský biskup Jindřich, král Vladislav i jeho radové. Nicméně Tepelští prasata nevrátili a okradený měšťan opověděl klášteru nepřátelství. V roce 1494 napadl tepelské panství, přičemž některé vsi zapálil, odehnal dobytek a odvedl zajaté klášterní poddané. Nepřátelství bylo nakonec urovnáno, ale opat Zikmund měl navíc okradenému měšťanu vyplatit 200 kop. Tepelští museli tuto sumu klášteru zaplatit a navíc ještě uhradit škody postiženým poddaným.³⁷⁰⁾ Poražení měšťané se o to víc soustředili na spor se svým plebánem, který byl 30. října 1495 projednáván před opatem Zikmundem. Tam se Tepelští domáhali čtyř kaplanů a výměny faráře.³⁷¹⁾ Za těchto okolností zřejmě došla opatovi trpělivost se zpupnými poddanými a následně si vyžádal od krále Vladislava vyhotovení zmíněné listiny. Reakcí tepelských bylo podání podstatně rozšířené žaloby k soudu administrátora, avšak svého faráře se ani tentokrát

359) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 243–244, č. 22 a s. 247–248, č. 25.

360) *Tamtéž*, s. 244–246, č. 23.

361) *Tamtéž*, s. 246–247, č. 24.

362) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 66v–68r.

363) *Strnad, Listář II*, s. 349–350, č. 425.

364) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 122r.

365) *Tamtéž*, f. 247v.

366) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L215. Listina z 18. 3. 1496 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

367) *Tamtéž*, L216. Listina z 25. 3. 1496 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L216/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

368) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 4. List ze 7. 10. 1492.

369) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 284r–v.

370) *Tamtéž*, ff. 118v a 119r. *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L213. Listina z 1. 8. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L213/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

371) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 119r–v.

nezbavili.³⁷²⁾ Spor o kaplany se nyní rozšířil ještě o opevnění. O jeho narovnání se koncem listopadu 1496 neúspěšně pokusili tři arbitři.³⁷³⁾ O tom, že se počínání Tepelských začalo vymýkat kontrole vrchnosti svědčí listina krále Vladislava ze srpna 1497, ve které zmiňuje „*mnohá neposlušensťvie, nepovolnost i nepoddanost od měšťan*“. Bezpochyby na popud opata nařídil panovník Tepelským poslušnost vůči jejich vrchnosti a zároveň také zakázal výstavbu opevnění.³⁷⁴⁾ Toho se zřejmě měšťané zalekli a na čas se stáhli.

Celá 90. léta se musel opat Zikmund potýkat s problémy kolem rozestavěného rybníka Regent. Z bývalých obchodních partnerů – opata Zikmunda a Kryštofa Lantvista z Rebersreutu – se stali nepřátelé. Spor o rybník se mezi nimi rozhořel snad od poloviny roku 1491.³⁷⁵⁾ V únoru 1492 si pán z Rebersreutu stěžoval na opata u nejvyššího pražského purkrabího Jana z Janovic, který následně nabádal obě strany ke smíru. Měli rybník nejprve dostavět a poté se dohodnout pomocí čtyř ubrmanů.³⁷⁶⁾ K úmluvě mezi stranami došlo o tři měsíce později.³⁷⁷⁾ Kryštof z Rebersreutu se ale zdráhal dodržet smlouvu. Záležitost se dostala až ke králi Vladislavovi, který pověřil počátkem února 1495 podkomořího Albrechta z Leskovce, aby přiměl pána z Rebersreutu dostát svým závazkům.³⁷⁸⁾ Problémy kolem rybníka se tím však nevyřešily a pokračovaly i po smrti Kryštofa Lantvista, kdy na jaře 1496 jednal opat Zikmund s jeho vdovou Anežkou Lantvist z Chodové Plané prostřednictvím chebského hejtmána Ondřeje Hozlaura.³⁷⁹⁾ Správu rybníka nakonec řešila další úmluva z konce června 1499 uzavřená dvěma ubrmany.³⁸⁰⁾ Třetí plochy se však odstranily až v říjnu 1501, kdy klášter odkoupil od Anežky z Kočova a jejích sester druhou polovinu rybníka za 600 kop českých grošů.³⁸¹⁾ Tepelští premonstráti nedisponovali tak velkou částkou, a proto vystavili v březnu 1502 sestrám dluhopis na 200 kop.³⁸²⁾ Anežka z Kočova se v té době potýkala s velkými finančními problémy a už v květnu žádala opata Zikmunda o půjčku 60 kop grošů.³⁸³⁾ O čtyři roky později mělo dojít pod vedením osvědčeného Ondřeje Hozlaura k vyúčtování mezi oběma stranami.³⁸⁴⁾

Počátkem 16. století se uskutečnily ještě poslední stavební úpravy kláštera za Zikmundova života. V roce 1501 uzavřel tepelský opat smlouvu s mistrem pokrývačem na pokrytí obou kostelních věží.³⁸⁵⁾ Ve stejném roce byla postavena i nová knihovna.³⁸⁶⁾ Opat Zikmund opatroval nejen rukopisné liturgické knihy pro běžnou potřebu řeholníků v chóru (antifonáře, graduály, žaltáře, epistoláře, evangeliáře a lekcionáře),³⁸⁷⁾ ale systematicky budoval nejpозději od roku 1484³⁸⁸⁾ široce pojatý knihovní fond tvořený jak rukopisy, tak tisky. Předpokládá se,

372) *Tamtéž*, ff. 120r–121r.

373) *Tamtéž*, ff. 285r–286r.

374) *CIM IV/2*, s. 126, č. 401.

375) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/38. List z 29. 6. 1491 a *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L200. List z 18. 7. 1491 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L200/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

376) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 5. List z 9. 2. 1492.

377) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 278v–281r.

378) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L214. List z 2. 2. 1495 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L214/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

379) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/43. List z 2. 4. 1496.

380) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 281r–282v.

381) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L226. Listina z 19. 10. 1501 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

382) *Tamtéž*, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 16. 1. 2016.

383) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 45. List z 5. 5. 1502.

384) *Tamtéž*, kart. č. 73, č. 43. List z 23. 3. 1506.

385) *Dolista, Tepelský klášter*, s. 193–194.

386) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 126v.

387) *Dolista, Tepelský klášter*, s. 193 a *Studničková, Tepelské rukopisy*, s. 117.

388) *Bäumlová, Tisky*, s. 150.

že za jeho působení dosáhl počet knih přibližně 700 svazků.³⁸⁹⁾ Jednotlivé svazky byly v Teplé opatřeny novou vazbou a označeny signaturou. Knihy byly členěny podle tematického principu.³⁹⁰⁾ Kromě opata nakupovali knihy i někteří řeholníci (tepelští faráři Jiljí Rumpold a Jan Cziprer). Akvizice probíhala rovněž formou darů a odkazů. V této souvislosti je třeba zmínit pražského kanovníka Jana z Úterý.³⁹¹⁾

Tepelští měšťané představovali pro klášter velmi problematické poddané i na přelomu 15. a 16. století. V listopadu 1500 byl kvůli nim opat Zikmund s konventem žalován žateckým měšťanem Ondřejem Liškou před komorním soudem. Dotyčný byl totiž u Teplé oloupen o peníze, a přestože žádal Tepelské o pomoc, viníky nepronásledovali. Soud nakonec rozhodl, že Tepelští svou nečinností porušili zemské právo, a proto museli Ondřeji Liškovi nahradit škodu.³⁹²⁾ Ani tentokrát se však Tepelští nepoučili a zneužívali dříve získané královské milosti proti své vrchnosti, které se odmítali podříditi. Proto se opat Zikmund obrátil na krále Vladislava, který jeho prosby vyslyšel a vystavil v březnu 1502 kanonii privilegium. Listina byla sice zaměřena obecně na klášterní poddané, ale je zjevné, koho se měla hlavně týkat. Podle ní měly být výsady získané klášterními městečky od panovníků bez povolení opata a konventu neplatné. Klášterní poddané, kteří by odešli z klášterství bez povolení vrchnosti, neměl nikdo přijímat. Poddaní se nesměli ani sami propouštět z poddanství.³⁹³⁾ Nelze pochybovat o tom, že případy zmiňované v privilegiu se skutečně děly. Spor mezi kanonií a tepelskými měšťany o majestáty se projednával od dubna 1502 také před komorním soudem.³⁹⁴⁾

Tragický den pro tepelský klášter představovalo 19. září 1502, kdy na jeho panství vtrhlo z dnes neznámých příčin asi 300 jezdců a 150 pěšáků Jindřicha Roteru z Míšně, kteří vypálili Vlkovice a vyplenili Závišín, Zádub a Rájov. Přitom zabili šest rolníků, 20 jich odvedli, odehnali všechny koně a dobytek. Poddaným pobrali i nábytek. Způsobené škody byly odhadnuty na 6000 kop. Opat Zikmund se snažil domáhat spravedlnosti jak v Českém království, tak v Říši. O tom, zda se mu podařilo něčeho dosáhnout, však chybí informace.³⁹⁵⁾

Těchto událostí neváhali využít Tepelští, které řádění nájezdníků nemohlo výrazně postihnout, a zorganizovali dav tvořený i některými vesničany, který 21. září vpadl do kláštera a ve velmi vyhrocené atmosféře předložil opatovi a konventu řadu stížností a požadavků.³⁹⁶⁾ Napětí mezi klášterem a jeho městečkem opět vzrostlo. Opat Zikmund se znovu vypravil za králem Vladislavem do Budína. Ten mu v červenci 1503 nechal vystavit listinu, která měla zkrotit tepelské rebely. V zásadě v ní ale opatkoval svá nařízení z roku 1497, která se tentokrát vztahovala přímo na Tepelské.³⁹⁷⁾ Spory mezi oběma stranami dočasně zklidnilo narovnání z listopadu 1503 učiněné nejvyšším kancléřem Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně. Na jeho základě měl klášter vystavit Tepelským privilegium potvrzující jim na jednu stranu stávající výsady, na druhou stranu z něho však vyplývala jejich jasná podřízenost vrchnosti. Měli právo na tři kaplany,

389) *Tamtéž*, s. 135.

390) *Tamtéž*, s. 148.

391) *Tamtéž*, s. 146.

392) *AC XI*, s. 512–513, č. 999.

393) *CIM IV/2*, s. 126–127, č. 401.

394) *AC XII*, s. 526, č. 1159.

395) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 123v a 125r.

396) *Tamtéž*, ff. 123v–125r. Některá novější zpracování klášterních dějin dokonce uvádějí, že byl opat napaden a zbit (**Hlinomaz**, *Klášter*, s. 41 a **Bäumlová**, *Tisky*, s. 141). Hugo Karlík uvedl poněkud nejednoznačně, že byl opat inzultován rozzuřeným davem (**Karlík**, *Festschrift*, s. 112). Lze předpokládat, že se nejednalo o opravdové fyzické napadení, ale o bezprecedentní způsob jednání s vrchností, jehož součástí byly bezpochyby urážky.

397) *CIM IV/2*, s. 127–128, č. 401.

kteřé ale museli vydržovat.³⁹⁸⁾ Z celkového pohledu se tedy nejednalo o vítězství vzpurných poddaných, ale o potvrzení stávajících pořádků.

S novým stoletím začala opět upadat morálka tepelského konventu, jak dokládají tři nejvýraznější případy. Dne 10. února 1503 byl v klášteře brutálně zavražděn starý klášterní úředník Martin Čirlik, který byl následně okraden. Pachateli tohoto hanebného činu byli kromě jistého ševce a opatova služebníka Jana i tři členové konventu: jáhen Jan Nurnberga, akolyta Jiří a konvrš Mikuláš. Profesové bezprostředně po spáchání vraždy uprchli, ale záhy byli chyceni.³⁹⁹⁾ Opat Zikmund s konventem se otázel generální kapituly zasedající v květnu 1503 v Saint Quentin na postup v této věci.⁴⁰⁰⁾ Kapitula pověřila vyšetřením případu vizitátora, kterým byl osterhofenský opat Jan. Kdyby byli profesové usvědčeni, měl je odsoudit k doživotnímu žaláři o chlebu a vodě.⁴⁰¹⁾ Dne 20. června žádal opat Zikmund vizitátora Jana, aby rychle jednal, jelikož panovaly obavy s ohledem na absenci opevnění kláštera, že by mohli být obviněni v noci osvobozeni. Vizitátor 24. června odpověděl, že se nemůže ihned dostavit, ale slíbil přijet co nejdříve.⁴⁰²⁾ Násilníci nakonec dopadli následovně: akolyta Jiří, který přímo nenapomohl spáchání vraždy, byl odsouzen k doživotnímu vězení. Zbylí dva profesové byli po degradování zazděni pod knihovnou s okovy na nohou.⁴⁰³⁾

Jiný případ hrubého porušení řeholní kázně představuje útěk bratra Jana Prala z kláštera, který si za pomoci zfalšovaného listu opatřil od generálního opata povolení, aby se mohl věnovat světské dráze.⁴⁰⁴⁾ Zhruba ve stejné době předstoupili před generálního opata další tepelští řeholníci kvůli odpadnutí od řádu. Ten jim udělil na základě jejich výpovědí schvalovací list. V návaznosti na to potvrdil generální opat Jan tepelskému prelátovi podřízenost chotěšovského probošta, dále mu dovolil odpouštět tepelským řeholníkům lehčí i těžší hříchy, osvobodit je od mlčení a rehabilitovat je. Řeholníky, kteří se za ním dostavili, měl opat Zikmund v případě, že mu lhali, potrestat. Dále přikázal zrušit pověření vydané Janu Pralovi.⁴⁰⁵⁾

V létě 1504 se ke králi Vladislavovi donesly informace, že bratři a sestry chotěšovského kláštera nežijí podle řádových pravidel. Nařídil proto opatu Zikmundovi a děkanu pražské kapituly Ambrožovi, aby to osobně vyšetřili a zjednali nápravu.⁴⁰⁶⁾ Jakmile oba zjistili, že chotěšovský probošt Erhard Mugler má dítě s řeholnicí Kateřinou Usilovskou, exkomunikovali ho a donutili rezignovat. Erhard se však vydal do Prémontré za opatem Janem, který ho v září překvapivě osvobodil od uvalených trestů. Navíc přikázal opatu Zikmundovi, aby provinilce, kterému dovolil využívat majetek získaný během vedení proboštsví, přijal nazpět do kláštera. Řeholnicím i řeholníkům uložil mlčení, aby nemohli Erharda obviňovat. Trest v podobě nepříliš přísného půstu, který mu za jeho selhání vyměřil, byl naprosto neadekvátní.⁴⁰⁷⁾ Navíc chotěšovské řeholnice měly svému bývalému proboštu vyplácet roční plat 25 zlatých. Když se to dozvěděl král Vladislav, dožadoval se, aby se Erhard vzdal zmíněného platu.⁴⁰⁸⁾ Případ se

398) *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

399) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 317–319, č. 90.

400) *Tamtéž*, s. 320–321, č. 92.

401) **Valvekens, J. B. (ed.)**: *Acta et Decreta Capitulum Generalium Ordinis Praemonstratensis II*, *APraem* 45, 1969, s. 37–38.

402) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 329r.

403) *Tamtéž*, f. 126v.

404) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 319–320, č. 91.

405) *Tamtéž*, s. 324–326, č. 99.

406) **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 249–250, č. 26.

407) **Týž**, *Circaria*, s. 327, č. 103.

408) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 332r.

dostal až ke generální kapitule v roce 1506. Zmíněné případy jsou předznamenáním blížícího se hlubokého úpadku premonstrátského řádu.

Opatu Zikmundovi však docházely počátkem 16. století již síly. Přesto byl od roku 1504 pravidelně až do své smrti ustanovován premonstrátskou kapitulou vizitátorem.⁴⁰⁹⁾ Je ale velmi pravděpodobné, že již sám nevizitoval. V roce 1505 měl opat dle Tepelských análů s ohledem na svůj stav dokonce ustanovit s radou ochránce kláštera správce domácích záležitostí, čeledě i poddaných.⁴¹⁰⁾ Zdá se být však pravděpodobnější, že došlo k navýšení agendy stávajícího úředníka, kterým byl klášterní hejtman.

I výklad Václava Schillinga ke změně ochránce kláštera v roce 1504 je zavádějící. Podle něho měl chtít opat s konventem po smrti Jindřicha ze Švamberka za ochránce kancléře Albrechta z Kolovrat.⁴¹¹⁾ Jak naznačují dochované písemnosti, realita byla poněkud jiná. Když dal král Vladislav klášter do ochrany na osm let svému kancléři, stále žil pán ze Švamberka, který zemřel až 16. ledna 1523.⁴¹²⁾ Tepelští premonstráti nebyli jistě z panovníkova postupu příliš nadšeni, jelikož si od něho v lednu 1504 vyžádali privilegium, aby si napříště mohli sami volit opravního pána.⁴¹³⁾

Zdá se, že na konci Zikmundova funkčního období bylo tepelské panství sužováno různými škůdci. Například jistý Kašpar Rat společně se svými druhy působil klášteru škody přinejmenším v letech 1503 až 1506. Počátkem roku 1506 je král Vladislav přikázal uvěznit.⁴¹⁴⁾ Ohledně jiné nepřátelské skupiny psal v prosinci 1506 tepelský hejtman Petr Levhart Chebským a žádal její členy zajmout a vydat je kanonii.⁴¹⁵⁾

Z přínosů opata Zikmunda pro klášter, které nebyly výše zmíněny a u kterých není zřejmé časové zařazení, patří koupě domu v Plzni, vybudování 11 malých i středních rybníků a obnovení rybníku Podhora. Kromě toho vyplatil od Bohuslava ze Švamberka městečko Úterý, od Kašpara z Vidersperka plat v Ostrovčích a od Hanuše Spera Poutnov.⁴¹⁶⁾ Na druhou stranu se mu nepodařilo získat zpět ves Boněnov, kterou společně s konventem zastavil. Zikmund Hausmann, který patří mezi nejvýznamnější osobnosti dějin tepelské kanonie, zemřel po 48 letech vedení kláštera dne 26. prosince 1506.⁴¹⁷⁾ Pohřben byl v klášterním kostele mezi třetím a čtvrtým dvoujsloupím.⁴¹⁸⁾

Tepelská kanonie v letech 1507–1526

Zikmundovým nástupcem byl 8. ledna 1507 vybrán tehdejší tepelský farář Jan Fröstl,⁴¹⁹⁾ kterého 28. ledna potvrdil strahovský prelát Matouš z pozice otce-opata.⁴²⁰⁾ Následně si měl Jan vyžádat konfirmaci také od krále Vladislava.⁴²¹⁾ Je tedy prvním tepelským opatem, u kterého je doloženo schválení českým panovníkem. Během prvního roku v úřadu opata zajistil pro Tepelské od administrátorů

409) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 328–329, č. 104; s. 329, č. 105 a s. 330–333, č. 108.

410) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 129v. Nejnověji je to interpretováno tak, že Zikmund jmenoval se souhlasem kapituly hejtmana. – **Hlinomaz**, *Kláster*, s. 42 a **Bäumlová**, *Tisky*, s. 142.

411) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 127v.

412) **Sedláček, A.**: *Hradby, zámky a tvrze království Českého XIII*, Praha 1905, s. 46.

413) SOKA *Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L237. Listina z 6. 1. 1504 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter>, citováno dle stavu 17. 1. 2016.

414) SOKA *Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 39. List z 1503; SOKA *Cheb*, AM *Cheb*, kart. č. 514, A3086/59. List z 1. 1. 1506.

415) *Tamtéž*, kart. č. 514, A3086/62. List z 26. 12. 1506.

416) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 130r.

417) *Tamtéž*, f. 129v.

418) **Hlinomaz**, *Kláster*, s. 42.

419) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 132r.

420) SOKA *Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L243. Listina z 28. 1. 1507 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L243/charter>, citováno dle stavu 18. 1. 2016.

421) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 132v.

pražského arcibiskupství povolení zřídit si v městečku kapli svatého Wolfganga.⁴²²⁾ Stejně jako předtím opata Zikmunda tak i Jana v květnu ustanovili generální opat a kapitula vizitátorem kanonií v Čechách a na Moravě.⁴²³⁾

Z tepelských řeholníků bývali i za Jana vybírání preláti většiny kanonií české cirkárie, a to díky skutečnosti, že tepelský konvent byl relativně početný a navíc reformovaný. Když zemřel doksan- ský probošt Stanislav pocházející původně z Teplé, zvolily řeholnice jeho nástupcem na podzim 1508 tepelského podpřevora Jana Cziprera.⁴²⁴⁾ Na jaře 1509 se stal bratr Petr na krátkou dobu po první rezignaci Matouše strahovským opatem.⁴²⁵⁾

Za opata Jana se ochránce kláštera Albrecht z Kolovrat a na Libštejně snažil kontrolovat a ovlivňovat veškeré dění kanonie. Bez skrupulí zasahoval do záležitostí opata a řeholníků. V dubnu 1508 vybral na místo klášterního hejtmána za odcházejícího Ondřeje Hozlaura Jindřicha z Trautenberka.⁴²⁶⁾ Je velmi pravděpodobné, že tak učinil bez předchozí domluvy s opatem a konventem. Je třeba však zdůraznit, že se jeho favorit nakonec hejtmánem nestal. V létě 1508 se vydal opat Jan na Moravu, aby vizitoval tamější kanonie. Při jeho pobytu v Louce byl však postižen mrtvicí.⁴²⁷⁾ V důsledku toho nebyl Jan schopen plně spravovat kanonii. Na to pohotově reagoval ochránce, který poslal tepelským řeholníkům na pomoc vyšehradského probošta Dětricha z Tandorfu. Přitom na ně apeloval, aby v případě smrti svého představeného nespěchali s volbou nového. Nejprve mu měli oznámit svého kandidáta, aby mohl posoudit, zda by dotýčný byl prospěšný klášteru. Kromě toho premonstrátům vytkl, že bez jeho vědomí uzavřeli dohodu s jistým Elbognerem.⁴²⁸⁾ Albrecht z Kolovrat svým postupem výrazně zasahoval do řádových pravidel. Dětrich z Tandorfa se omezil pouze na poskytnutí písemných rad konventu ohledně volby nového preláta.⁴²⁹⁾

Přes svou indispozici vydržel opat Jan ve svém úřadu ještě několik měsíců. Během této doby stihl radikálně změnit dosavadní klášterní politiku vůči tepelským měšťanům. Na jaře 1509, tedy necelé tři roky po jejich rebelii, svolil společně s konventem, aby se městečko Teplá obklopilo dřevěným plotem, příkopy a náspy.⁴³⁰⁾ Co přesně vedlo k takovému obratu, není zřejmé. Jisté je, že opat Jan měl s Tepelskými o poznání lepší vztahy než jeho předchůdce. Vliv na to bezpochyby mělo i jeho několikaleté působení ve funkci tepelského faráře. Nelze také vyloučit, že měšťané mohli využít prelátova zdravotního stavu. Ten ho nakonec přiměl k rezignaci.

Dalším tepelským opatem byl zvolen řeholník Petr, který měl za sebou epizodické působení v čele strahovské kanonie. Svoji přísahu složil 2. července 1509.⁴³¹⁾ Od následujícího roku byl pravidelně ustanovován vizitátorem přinejmenším české a moravské cirkárie.⁴³²⁾ Hned od začátku navazoval podniknutými kroky na odkaz opata Zikmunda. Pečoval o obnovu klášterního areálu. V roce 1510 nechal vybudovat nové opatství a obydlí pro hejtmána. Před klášterem vznikla kovárna. Velkou pozornost věnoval tepelský prelát rovněž klášternímu kostelu, když v letech 1510

422) *Tamtéž*, ff. 132v–133r.

423) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 335–339, č. 112.

424) *SOkA Cheb*, Pk1 Teplá II, kart. č. 73, č. 46. List z 28. 10. 1508.

425) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 337r.

426) *SOkA Cheb*, Pk1 Teplá II, kart. č. 73, č. 47. List ze 14. 4. 1508.

427) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 274, č. 120.

428) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 334v–335r.

429) *Tamtéž*, ff. 335r–v.

430) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L246. Listina z 6. 3. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter>, citováno dle stavu 19. 1. 2016.

431) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annalesmonasterii Teplensis I*, f. 135v.

432) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 276–278, č. 123; s. 281, č. 126; s. 281, č. 128; s. 285–289, č. 137 a s. 289, č. 138.

až 1512 investoval nemalé finanční prostředky do jeho vnitřního vybavení. Lze například zmínit odlití dvou zvonů v Plzni (1510) či zhotovení menších varhan (1512). V roce 1518 byla kostelní střecha pokryta černou břidlicí.⁴³³⁾

I opat Petr se snažil pozdvihnout klášterní hospodářství zakládáním rybníků. Roku 1517 tak nechal vybudovat první, který po něm dostal jméno (Petersteich). O rok později vznikly další dva (Malzteich a Schafteich).⁴³⁴⁾

Po nástupu Petra se tepelskému klášteru relativně dařilo. V říjnu 1510 mohli řeholníci půjčit Kryštofovi a Janovi z Gutštejna a na Všerubech 150 kop českých grošů.⁴³⁵⁾ Roku 1513 koupila kanonie od Viléma Šeňka a jeho manželky Markéty z Rebersreutu tři louky.⁴³⁶⁾ O rok později si opat spolu s konventem chtěl opatřit dokonce dům v Chebu,⁴³⁷⁾ k čemuž nakonec zřejmě nedošlo. V únoru 1517 si však opat Petr již postěžoval nečtinskému hejtmanu Strachotovi z Kralovic, že se klášterním poddaným nedařilo. Z toho důvodu nemohla být vybrána berně, kterou mu měl odevzdat. Žádal ho proto, aby mu ještě dva týdny počkal.⁴³⁸⁾

Na jaře 1516 se opat Petr snažil získat od papeže Lva X. rozšíření privilegia na pontifikálie pocházejícího z roku 1197. Kanonii v této záležitosti zastupoval komisař špitálu sv. Ducha in Saxia v Římě Antonín z Galiana.⁴³⁹⁾ Jistě není náhoda, že tepelský klášter uzavřel koncem ledna 1516 se zmíněným špitálem konfraternitu.⁴⁴⁰⁾ Přes veškeré snahy však Petr u kurie neuspěl.

Během působení opata Petra v čele Teplé postupně vyvstaly tři hlavní rizikové faktory, které kanonii ohrožovaly. Jednalo se o sousedy, vlastní řeholníky a klášterní poddané. V první řadě musel tepelský prelát chránit klášterní statky. Roku 1510 byli poddaní Tisové a Bohuslavi pod velkým tlakem Jana Pluha z Bečova, který je zatěžoval a soužil. Petr se proto obrátil na krále Vladislava s prosbou, aby byla klášteru vrácena ochrana nad dvěma zmíněnými vesnicemi, což se také stalo.⁴⁴¹⁾ Lze očekávat, že tato událost ještě více přiosťřila už tak napjaté vzájemné vztahy. V únoru 1512, jakmile skončila ochrana kláštera Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně sjednaná na osm let, vybral si opat s konventem za nového ochránce Jindřicha ze Švamberka,⁴⁴²⁾ s kterým měl poměrně dobré zkušenosti. Je zřejmé, že u něho hledali tepelští premonstráti oporu proti rozpínavému pánu na Bečově. Přesto dále docházelo ke střetům. Když v roce 1516 vznikla pře mezi otročínským farářem Kryštofem a vesnicemi bečovského panství, Brtí a Měchovem, o poplatky, obrátila se paní na Bečově na horní konzistoř s žádostí, aby uvedené vsi byly připojeny k farnosti Krásné Údolí.⁴⁴³⁾ Otročínský farář nakonec pohnal vzdorující farníky před soud administrátora, který potvrdil příslušnost Brtě a Měchova k otročínskému farnímu kostelu. Klid do obvodu faráře Kryštofa ale rozsudek nepřinesl.⁴⁴⁴⁾ V únoru 1517 se rovněž přel opat Petr s bečovským pánem kvůli lesu u Tisové.⁴⁴⁵⁾ V březnu

433) Podrobněji Týž, *Tepelský klášter*, s. 182.

434) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 138r a 139r.

435) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L248. Listina z 3. 10. 1510 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tepla-OPraem/L248/charter>, citováno dle stavu 21. 1. 2016. Po třech letech vystavili Gutštejnové dluhopis na stejnou částku. – Tamtéž, L250. Listina z 5. 12. 1513 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L250/charter>, citováno dle stavu 21. 1. 2016.

436) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 228.

437) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/14. List ze 17. 4. 1514.

438) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, ff. 8r. Zloemek tepelských register missivů z února 1517.

439) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 341r–343r.

440) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L253. Listina z 26. 1. 1516 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L253/charter>, citováno dle stavu 21. 1. 2016.

441) Zerlik, *Das Stift*, s. 270.

442) Zíbrt (ed.), *Z dějin*, s. 228.

443) SOkA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 56. List z roku [1516].

444) Zerlik, *Das Stift*, s. 264.

445) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, ff. 4v. Zloemek tepelských register missivů z února 1517.

1518 to dokonce dospělo tak daleko, že Sebastian Pluh vztáhl ruku na tepelského preláta. Petr si stěžoval u administrátora pražského arcibiskupství Jana Žáka. Ten poté instruoval planského plebána Jana, aby přiměl svého farníka Sebastiana Pluha urovnat své vztahy s opatem. I toto opatření mělo však pramalý účinek.⁴⁴⁶⁾ Roku 1522 se opat Petr nemohl domluvit při obnovování zástavní listiny na ves Boněnov s Jiříkem Bezdrůžickým z Kolovrat. Jádrem sporu byla v tomto případě výše zápisné sumy. Spor nakonec rozsoudil až komorní soud.⁴⁴⁷⁾ Zdá se, že se opat Petr připravoval na budoucí vyplacení Boněnova, k němuž došlo až za jeho nástupce Antonína v roce 1529.⁴⁴⁸⁾ V roce 1522 tlačil Jan Pluh na opata Petra, aby mu klášter odprodal některé své statky.⁴⁴⁹⁾ Tepelští premonstráti v tom oprávněně spatřovali hrozbu pro své panství. Aby zabránili Janu Pluhovi získat klášterní statky do zástavy od panovníka, obrátili se na krále Ludvíka s prosbou o potvrzení privilegia od jeho otce na nezastavování klášterního majetku.⁴⁵⁰⁾ Ten jim v březnu 1523 vydal konfirmaci všech svobod a privilegií udělených kanonii jeho předchůdci,⁴⁵¹⁾ za což premonstráti zaplatili 100 tolarů. Opat Petr si tím však ještě více znepřátelil svého souseda. Jeden z jeho lidí měl navíc použít v klášteře bič.⁴⁵²⁾ Přes veškeré obtíže se však opatu Petrovi podařilo klášterní statky uhájit.

V první polovině druhého desetiletí 16. století sloužila Teplá díky opatu Petrovi stále jako centrum šíření reformy po kanoniích české cirkárie. V roce 1512 žádal milevský opat Jiří tepelského opata Petra o dočasné poskytnutí jednoho bratra znalého řehole a ceremonií.⁴⁵³⁾ O dva roky později poslal želivský opat Wolfgang do Teplé na zaškolení novice Martina.⁴⁵⁴⁾ V roce 1515 se stejný želivský prelát obrátil na opata Petra s prosbou, aby vypravil do Milevska k obnově tamějšího konventu společně se zmíněným bratrem Martinem i jednoho, či více tepelských řeholníků.⁴⁵⁵⁾ Zřejmě od poloviny druhého desetiletí 16. století docházelo k postupnému úpadku kázně řeholníků. Tento trend se plně projevil počátkem 20. let. Vliv na to bezpochyby mělo rovněž šíření luterství. Výrazný příklad poklesu morálky představuje vykradení horní sakristie klášterního kostela na podzim roku 1521 novicem Janem Behemem, který i s lupem uprchl do Wittenberka. Přestože se tam skrýval pod falešným jménem, byl na jaře následujícího roku vypátrán klášterním hejtnanem, který ho nechal uvěznit. Na základě intervence Martina Luthera byl ale propuštěn. Kanonii se nakonec vrátila jen malá část z ukradených klenotů.⁴⁵⁶⁾ Jiný, neméně závažný, případ spadá do roku 1525, kdy měl nastoupit do Miličina utrakvistický plebán, kterým byl uprchlý tepelský řeholník. Vykrádal však kostely, a byl proto i se svou družkou upálen.⁴⁵⁷⁾ Opat Petr se stále snažil v konventu udržet přísnou kázeň. V roce 1523 se díky tomu dostal do konfliktu s řeholníky vedenými německým bratrem Jindřichem, který chtěl získat opatskou hodnost. Rebelující řeholníky podporoval Jan Pluh. Roku 1524 se spory mezi nimi dále vyostřily. Když prelát řeholníky potrestal, podali na něho stížnost ke králi Ludvíkovi a pražské kapitule.⁴⁵⁸⁾ Panovník následně pověřil administrátora

446) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 85. List z 10. 3. 1518.

447) *AC XXXII*, s. 369, č. 4145.

448) *Zerlik, Das Stift*, s. 275.

449) *NK ČR*, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Tep-lensis I*, f. 142v.

450) *Tamtéž*, ff. 348r.

451) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L255. Listina z 13. 3. 1523 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium-net/mom/CZ-SOAP/Tepla-OPraem/L255/charter>, citováno dle stavu 22. 1. 2016.

452) *Zerlik, Das Stift*, s. 270–271.

453) *Dolista (ed.), Reformatio*, s. 251–252, č. 28.

454) *Tamtéž*, s. 253–254, č. 29.

455) *Tamtéž*, s. 254–255, č. 30.

456) Zevrubněji *Dolista, Tepelský klášter*, s. 183 a 194.

457) *Macek, J.: Vira a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 138–139.

458) *Zerlik, Das Stift*, s. 264.

pražského arcibiskupství Jana Žáka, aby celou záležitost prošetřil. Administrátor spolu se strahovským opatem Antonínem a dalšími preláty zavítal do Teplé. Výsledkem jejich vizitace byla pravidla závazná pro obě strany. Poměry v klášteře se tím zřejmě nezlepšily, jelikož otec-opat povolal v listopadu 1524 na Strahov jak opata Petra, tak dva zástupce konventu, aby je rozsoudil.⁴⁵⁹⁾ Podle jeho rozhodnutí měl opat Petr upustit od své přísnosti.⁴⁶⁰⁾ Konvent tak dále upadal, až v roce 1531 pobývalo v tepelském klášteře vedle opata Antonína pouze jedenáct bratrů.⁴⁶¹⁾

Za opata Petra se obnovilo napětí mezi klášteřem a tepelskými měšťany. Už v roce 1510 se rozhořel spor mezi Tepelskými a jejich farářem, kterým byl řeholník Jan Colberger, o štolu. Při nakonec narovnal v listopadu 1510 přímo v klášteře žatecký arcijáhen Jošt Thusel tak, že stanovil přesnou výši poplatků za jednotlivé úkony.⁴⁶²⁾ Nenávist Tepelských vůči jejich vrchnosti se plně projevila na jaře 1525 povstáním. Jednání tepelských měšťanů a některých vesničanů bylo jistě inspirováno povstáním jáchymovských horníků z 13. května, při kterém byla vyrabována jáchymovská radnice a hrad.⁴⁶³⁾ Dne 27. května vylákala městská rada opata, převora a klášterního hejtmána do města na radnici pod záminkou událostí, ke kterým došlo v Jáchymově. Během jednání byli prostřednictvím zvonů svoláni před radnici měšťané a poddaní z okolí, kteří se velmi rychle radikalizovali. Rozbouřený dav se marně pokoušel uklidnit hejtman. Opat s převorem se za nastalé situace pokusili uniknout. Tepelský prelát byl však dopaden. Poté se dav vypravil společně s opatem vezeným na voze do kláštera. Jakmile povstalci násilím vnikli dovnitř, uvěznil opata Petra v prelaturě a začalo rabování. Řeholníci se před nimi ukryli na chráněné místo. Starší bratr Bartoloměj se pokusil zklidnit plenící poddané vydáním klíče od sklepa s nápoji, ve kterém posleze některé z nich zamknul. Rebelové předložili opatovi své nereálné požadavky. Večer se měli povstalci údajně smluvit na vraždě opata Petra, kterému se však podařilo z okna vzburcovat kolemjdoucí české poddané z vidčínské farnosti. Poddaní věrní vrchnosti posleze vytlačili rebely z kláštera, kterému následně zajistili ochranu. Tepelský prelát se potom obrátil na nejvyššího hejtmána Českého království Karla Minsterberského, který dal kanonii do ochrany klášterního hejtmána Vavřince ze Šírtinku a Jana Pluha. Vzbouření rolníci byli předvoláni do Plzně před soud, ale nedostavili se. Nepřehledné situace využili poddaní z pístovské farnosti a odepřeli poslušnost klášternímu hejtmanu. Když se však obvinění poddaní nedostavili ani po třetím vyzvání do Plzně, dal Karel z Minsterberka za pravdu klášteři. Následně bylo šest vůdců povstání pověšeno na pahorku mezi městečkem a klášteřem. Další zachránila před popravou intervence přímluvců u opata. Tepelští měšťané a někteří poddaní složili opatu a konventu zvláštní přísahu. Potrestání rebelů zamezilo dalším projevům odporu vůči vrchnosti na jiných částech klášterního panství.⁴⁶⁴⁾

Opat Petr, který se snažil zachovat dědictví svého předchůdce Zikmunda, zemřel po dlouhé nemoci 19. února 1526.⁴⁶⁵⁾ Na jeho

459) *SOkA Cheb*, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 105. List ze 14. 11. 1524.

460) *Zerlik, Das Stift*, s. 265.

461) *Dolista (ed.), Circaria*, s. 296, č. 143.

462) *NK ČR*, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 136v–137v.

463) *Sedláček, Hradý XIII*, s. 198.

464) *Zerlik, Das Stift*, s. 265–268. *NK ČR*, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 289r–v. *SOkA Cheb*, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 94. List z roku [1525].

465) *Dolista (ed.), Circaria*, s. 290, č. 139. *Grassl, B. F. (ed.): Das älteste Totenbuch des Praemonstratenser Chortfrauenstiftes Chotieschau (1200–1640)*, VKČSN, tř. I, 1930, s. 11.

fyzickém stavu se jistě podepsaly i zážitky z povstání. Jeho skolem se pomyslně uzavřely středověké dějiny tepelské kanonie.

Diplomatika kláštera Teplá

Tepelské písemnosti

Typologie diplomatického materiálu u premonstrátských kanonií ve středověku

Diplomatice premonstrátských kanonií v českých zemích ve středověku nebyla doposud věnována příliš velká pozornost. Spíše než syntetické práce vznikaly drobnější studie zaměřené na jednu konkrétní písemnost, z nichž největší pozornost bezesporu získal strahovský urbář.⁴⁶⁶ Výjimku v tomto ohledu představuje práce komplexně pojednávající o písemnostech strahovského kláštera, kterou sepsal Jan Pařez.⁴⁶⁷ Nutno ale podotknout, že rozebírá materií až ze 16. století. O rozdělení dochovaných písemností tepelského kláštera z doby opata Zikmunda Hausmanna se pokusil autor této práce v rámci přípravné studie přednesené na konferenci.⁴⁶⁸ Nově podává typologii písemností zpečetěných moravskými premonstráty Martina Bolom-Kotari.⁴⁶⁹ Pramennou základnu omezila lety 1436 a 1784, těžiště však spočívá v raně novověkých pramenech. Charakterizovat diplomatický materiál u řeholních institucí v českých zemích ve středověku se pokusil v rámci skript diplomatiky Jiří Pražák.⁴⁷⁰ V zásadě ale uvedl hlavní kategorie písemností s příklady některých konkrétnějších typů. Ve stejné vysokoškolské učebnici vymezili Jindřich Šebánek a Sáša Dušková v rámci kapitoly o základních pojmech pět složek diplomatického materiálu, kterými jsou listiny, mandáty, listy, úřední akta a úřední knihy.⁴⁷¹ Toto běžně používané členění zde poslouží jako východisko pro typologii premonstrátských písemností. Na základě dochovaných písemných produktů kanceláří jednotlivých kanonií lze zmíněné kategorie, z nichž připadají v úvahu listiny, otevřené listy, missivy a úřední knihy, dále konkretizovat, a vytvořit tak přehled písemností, které vznikaly či byly používány v premonstrátských kláštorech ve středověku. Je ale třeba mít na paměti, že takto vzniklý soupis bude výrazně ovlivněn stavem dochování pramenů, a proto nemůže být v žádném případě vyčerpávající. S ohledem na přechodový charakter některých písemností bude rozčlenění do hlavních skupin provedeno čistě na základě vnějších znaků. Nejlepší situace v zachování je v případě listin, na jejichž ochraně měl vlastník většinou trvalý zájem. To ale již neplatilo pro většinu ostatních kategorií. Zejména listy a účty mívaly pouze dočasný význam a po nějaké době často vzaly za své. Tomu odpovídá i současný stav dochování. V případě papírových listů se do dnešních dnů dochovaly spíše jednotliviny a jen výjimečně menší soubory. Nejhuře však dopadly úřední knihy, na jejichž někdejší existenci ukazují dnes převážně jen fragmenty. V několika málo případech jsou k dispozici celé kodexy, kterých ale není mnoho.

466) Literatura bude uvedena níže v rámci zmínek o daných písemnostech.

467) Pařez, *Diplomatika*, s. 419–433.

468) Trnka, *Písemnosti*, s. 59–70.

469) Bolom-Kotari, M.: *Pečeti moravských premonstrátů v letech 1436–1784. Sfragistika představených a konventů v kontextu jejich diplomatického materiálu*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013, s. 209–219.

470) Pražák, J.: *Písemnosti církevní správy v letech 1310–1526*, in: *Česká diplomatika do roku 1848*. (Usp. J. Šebánek – Z. Fiala – Z. Hledíková), 2. vyd., Praha 1984, s. 151.

471) Šebánek, J. – Dušková, S.: *Základní pojmy*, in: *Česká diplomatika do roku 1848*. (Usp. J. Šebánek – Z. Fiala – Z. Hledíková), 2. vyd., Praha 1984, s. 20–23.

Listiny

Listiny na pergameni s přivěšenou pečeti jsou tedy nejlépe dochovaný typ pramene. Z obsahového hlediska je možné je rozdělit do šesti hlavních skupin: na listiny k majetkovým a finančním záležitostem kanonie, které převažují, listiny vrchnostenské správy, listiny řádové a církevní správy, listiny vydané prelátem kláštera obsahově nesouvisějící s kanonií ani řádem, listiny na konfraternitu a listiny obsahující přiznání k landfrýdu.

První skupinu listin vydával prelát společně s konventem. Ve 14. století mohlo být navíc připojeno ještě schválení otce-opata ve zvláštním odstavci spolu s jeho přivěšenou pečeti. V 15. století se případně objevuje už pouze pečeť otece-opata. Z nejčastěji doložených typů sem patří vysvědčení o majetkových transakcích (prodeji,⁴⁷²⁾ koupi,⁴⁷³⁾ výměně⁴⁷⁴⁾, emfyteutické smlouvy,⁴⁷⁵⁾ hamfešty (pronájem části vrchnostenského pozemkového majetku za plat),⁴⁷⁶⁾ dluhopisy,⁴⁷⁷⁾ zápisné listiny,⁴⁷⁸⁾ kvitance,⁴⁷⁹⁾ vysvědčení

- 472) V roce 1327 prodala zábrdovická kanonie klášteru cisterciáků na Starém Brně ves Ořešín za 40 moravských hřiven. Stalo se tak se souhlasem strahovského opata, který byl otcem-opatem zábrdovického kláštera. – *CDM VI*, s. 259–260, č. 330.
- 473) Např. listinou z roku 1445 informoval želivský opat Marek kromě jiného, že koupil část řeky Jihlavy pod vsí Rantířov a louku zvanou „Müllwizin“. – *NA*, ŘP, inv. č. 113. Listina z 11. 11. 1445 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 474) V roce 1509 vyměnil zábrdovický klášter s vědomím opravních pánů s Janem Petrovským z Hrochova a s Heřmanem z Hrochova ves Čenkovice za mlýn Rodlín a za dvůr při mlýnu. – *MZA v Brně*, E 59, inv. č. 89. Listina z 19. 11. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E59/89/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 475) Pěkný příklad představuje emfyteutická listina z roku 1374, ve které vysazuje strahovský opat Konrád spolu s konventem ves Pátek nad Ohří. – *NA*, ŘP, inv. č. 57. Listina ze 7. 2. 1374 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/57/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015. Kromě toho, že se tato listina dochovala v originále, je zachycena také ve strahovském urbáři z roku 1410. – **Emler, J. (ed.):** *Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum husiticum praecedente*, Praha 1884, s. 254–256.
- 476) Roku 1514 propůjčila loucká kanonie na tři životy štěpnici v Odrovicích Šimonovi Gögelovi a jeho synům za roční poplatek 4 kop. – *MZA v Brně*, E 57, sign. 1514 V 31. Listina z 31. 5. 1514 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1514_V_31/charter, citováno dle stavu 27. 7. 2015. Zevrubněji se hamfeštním listinám věnuje **Pařez, Diplomatika**, s. 330–341.
- 477) Největší množství dochovaných dluhopisů z českého premonstrátského prostředí, které jsou psány výlučně na pergameni, pochází z chotěšovského kláštera. Z nich je možné uvést jako příklad dluhopis probošta Erharta a konventu z roku 1496, ve kterém vyznávají, že jsou dlužní Mikuláši a Burianovi Želézským ze Srb 80 kop míšeňských grošů. – *NA*, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2269. Listina z 6. 11. 1496 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2269/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015. Charakteristiku dluhopisů lze nalézt v rámci **Pelikán, J. (ed.):** *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953, s. XI–XIII.
- 478) Zástavní listiny patří mezi lépe dochované písemnosti z klášterního prostředí. Hojně zastoupeny jsou opět v archivu chotěšovského kláštera. Tak např. v roce 1499 zapsala chotěšovská kanonie bratrům z Chudenic encovanské zboží na 10 let v sumě 1091 uherských zlatých. – *NA*, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2276. Listina z 23. 4. 1499 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2276/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 479) V roce 1359 potvrdil zábrdovický klášter přijetí peněz za ves Částkovice, prodanou Jaroslavovi ze Šternberka. – *RBM VII/1*, s. 117, č. 177.

o donacích a odkazech konventu,⁴⁸⁰⁾ smlouvy o stavbě rybníka,⁴⁸¹⁾ udělení rychtářství či nápravy,⁴⁸²⁾ souhlas s prodejem (postoupením) klášterního majetku,⁴⁸³⁾ osvobození od poplatků či povinností spojených s držbou nemovitosti,⁴⁸⁴⁾ smlouvy urovnávající spor kanonie s druhou stranou apod.⁴⁸⁵⁾

Listiny vrchnostenské správy, jejichž příjemci jsou vlastní poddaní, vydával prelát kanonie společně s konventem. Patří mezi ně udělení nemovitosti (pustého místa apod.),⁴⁸⁶⁾ snížení berně,⁴⁸⁷⁾ darování statků spadlých na klášter poddaným,⁴⁸⁸⁾ potvrzení držby,⁴⁸⁹⁾ vzdání se odúmrti (náhradou za odvádění platu, nebo za jednorázovou částku) atd.⁴⁹⁰⁾ Některé listiny splňující znaky příslušnosti do této skupiny se již objevily v té předchozí. Týká se to zejména písemností zachycujících majetkové a finanční transakce mezi vrchností a jejími poddanými.

Do třetího souboru listin náleží mimo jiné písemnosti vzniklé v souvislosti s výměnou preláta, tzn. žádost konventu k otci-opatovi o potvrzení nově zvoleného představeného, která bývala často vydána prostřednictvím veřejného notáře,⁴⁹¹⁾ a na ní navazující konfirmace zvoleného preláta otcem-opatem.⁴⁹²⁾

- 480) Roku 1413 odkázala vdova po Václavu Rúsovi Markéta strahovskému klášteru 5 a půl kopy a 6 grošů věčného platu na dvoře ve vsi Střešovicích, ze kterého měli být v postě živeni a ošaceni tři chudí a třikrát týdně slouženy mše za manžela. – *RBMV VI/2*, s. 197–198, č. 1098.
- 481) K dispozici je např. smlouva z roku 1515 mezi hradištským klášterem a olomouckými klariskami, které dovolují zatopit své pozemky při stavbě rybníka u Hrabiny. – *MZA v Brně*, E 55, inv. č. 94. Listina z 15. 2. 1515 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E55/94/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 482) Roku 1408 udělil probošt Sulek spolu s konventem chotěšovského kláštera nápravní dvůr Buškovi zvanému Dlesk, za což byl nápravník povinen sloužit s jedním koněm. – *RBMV VI/2*, s. 136, č. 933.
- 483) V listině vydané roku 1410 dovoluje doksanský klášter Fránovi postoupit klášterní ves Ledčice na zbývajících devět let staroměstskému měšťanu Janu Schwarzsternovi. – *RBMV VI/2*, s. 157–158, č. 988.
- 484) Např. roku 1475 zprostil chotěšovský klášter Václava z Tachova a jeho dědice všech povinností vázících se k nápravám v Chotěšově a Mantově. – *NA*, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2232. Listina z 5. 7. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2232/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 485) Z roku 1459 pochází smlouva, kterou uzavřel hradištský klášter ve sporu o plat 1 hřivny ze dvora Tověře a o užívání sousedního lesa s kartuziány v Dolanech. – *MZA v Brně*, E 40, sign. 1459 I 12. Listina z 12. 1. 1459 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E40/1459_I_12/charter, citováno dle stavu 9. 6. 2015.
- 486) Roku 1494 dal loucký opat Pavel společně s konventem pusté místo ve vsi Loděnice na podsedeck k obsazení tamějšímu řezníkovi a jeho manželce. – *MZA v Brně*, E 57, sign. 1494 VI 25. Listina z 25. 6. 1494 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1494_VI_25/charter, citováno dle stavu 8. 6. 2015.
- 487) V roce 1452 snížil chotěšovský klášter svému městečku Dobřanům kvůli utrpeným škodám roční berni na 30 kop grošů. – *NA*, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2188. Listina z 3. 3. 1452 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2188/charter>, citováno dle stavu 7. 6. 2015.
- 488) Např. roku 1346 darovali tepelský opat Beneda a konvent majetek, který na ně spadl po smrti Jana Puchelbergera vdově Alžbětě a jejím bratrům. – *RBM IV*, s. 690, č. 1726.
- 489) V roce 1516 potvrdil chotěšovský probošt Klement společně s konventem klášternímu poddanému Mikulášovi z Hrušovan držbu městiště s půllánem. – *NA*, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2296. Listina z 27. 5. 1516 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2296/charter>, citováno dle stavu 7. 6. 2015.
- 490) Tak se ku příkladu v roce 1513 vzdal hradištský klášter práva odúmrti ve své vsi Obědkovice náhradou za roční plat. – *MZA v Brně*, E 55, inv. č. 92, sign. J 34. Listina z 24. 8. 1513 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E55/92/charter>, citováno dle stavu 7. 6. 2015.
- 491) Např. v roce 1388 se obrátily řeholnice dolnokounického kláštera prostřednictvím notářského instrumentu Lva z Boskovic na želivského opata Jindřicha, který byl jejich otcem-opatem, s žádostí o potvrzení volby nového probošta. – *RBMV III*, s. 84–85, č. 182.
- 492) Tak např. roku 1499 potvrdil milevský opat Bartoloměj volbu probošta dceřiného kláštera v Drkolné. – *Stiftsarchiv Schlägl*, sign. 1499 IX 08. Listina z 8. 9. 1499 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/AT-StiASchl/Urkunden/1499_IX_08/charter, citováno dle stavu 6. 6. 2015.

Dalším aktem, kolem kterého vznikaly listiny, byla donace konventu na pitancie. V této souvislosti žádal prelát spolu s konventem otce-opata či generálního opata s kapitulou o potvrzení zmíněného darování,⁴⁹³⁾ k čemuž také většinou došlo.⁴⁹⁴⁾ Mezi tyto listiny spadají rovněž písemnosti vydané preláty z pozice vizitátorů, jako například potvrzení závěti představeného kláštera,⁴⁹⁵⁾ schválení reformních opatření,⁴⁹⁶⁾ narovnání sporu uvnitř kanonie či mezi kanoniemi apod.⁴⁹⁷⁾ Rozhodovat takové spory mohli i „řadoví“ prelát z pověření generálního opata či vizitátora. Zajímavým pramenem pro každodenní život uvnitř konventu jsou listiny proboštů s ustanoveními o ošacení a výživě řeholnic.⁴⁹⁸⁾ Písemnost církevní správy představuje prezentace kněze k faře, jejímž patronem byl prelát.⁴⁹⁹⁾ Díky obsahu pomíjivého významu je dochování této písemnosti obecně velmi vzácné. Prezentace byly nejprve psány na pergameni opatřeném přivěšenou pečeti.⁵⁰⁰⁾ Nejpozději během druhé poloviny 15. století se však začaly objevovat prezentace psané i na papíru.

Další skupinu tvořily listiny prelátů, které obsahově nesouvisely s jejich kanonií, stejně jako s premonstrátským řádem. Jedná se v první řadě o vidimáty nejružnějších listin, které mohli vydat buď premonstrátský prelát sami,⁵⁰¹⁾ nebo spolu s dalšími vydavateli.⁵⁰²⁾ Nejpozději od konce 15. století se objevovaly vidimáty psané také na papíru. Dále sem rovněž spadají listiny urovnávající spor dvou stran vyhotovené z pozice ubrmana ustanoveného papežskou stolicí, méně pak biskupem, přičemž

- 493) V roce 1351 požádal chotěšovský probošt Petr generálního opata Jana o potvrzení darování ročního platu tepelského kláštera. – **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 153–154, č. 37.
- 494) Generální opat Jan odpověděl na žádost zmíněnou v předchozí poznámce schválením darování. – *Tamtéž*, s. 154–155, č. 38.
- 495) V roce 1342 potvrdili roční vizitátoři, želivský opat Ctibor a chotěšovský probošt Petr, závěť tepelského opata Benedy. – *RBM IV*, s. 451, č. 1127.
- 496) Roku 1483 potvrdil vizitátor, hradištský opat Bernard, reformní opatření učiněná opatem Zikmundem v tepelském klášteře. – **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 236–238, č. 17.
- 497) Např. roku 1368 narovnal vizitátor, tepelský opat Heřman, spor mezi proboštem a konventem kláštera ve Speinshartu. – **Dolista (ed.)**, *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.
- 498) Jsou k dispozici tři takové listiny pro chotěšovské premonstrátky od jejich proboštů Oldřicha (1380), Hartmana (1384) a Sulka (1397). – *RBMV VI/1*, s. 51–52, č. 52; s. 97, č. 173 a s. 261–262, č. 576.
- 499) Písemnostem vznikajícím v souvislosti s obsazováním církevních beneficií ve středověku se věnovala **Zilynská, B.**: „*Vestre reverendissime paternitati duximus presentandum*“. Role a podoba písemností při obsazování církevních beneficií ve středověku, in: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním. (Usp. Z. Hojda – H. Pátková), Praha 2008, s. 105–119.
- 500) *Tamtéž*, s. 116–117. Mezi nejstarší dochované prezentace patří listina Boreše z Rýzmburka a na Bečově z roku 1358, ve které prezentuje pražskému arcibiskupovi Arnoštovi po smrti žlutického plebána Hildebranda k uprázdněnému beneficiu jistého Jana. – *RBM VI/3*, s. 520–521, č. 843; reprodukce v rámci **Sturm, H.**: *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936, obrazová příloha č. 11. Z premonstrátského prostředí jsou známy dva relativně mladé případy, přičemž oba vydal želivský opat Wolfgang v letech 1500 a 1501. – NA, RP, inv. č. 161. Listina ze 4. 12. 1500 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/161/charter>, citováno dle stavu 6. 6. 2015 a inv. č. 163. Listina z 13. 1. 1501 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/163/charter>, citováno dle stavu 6. 6. 2015.
- 501) Např. v roce 1479 vidimoval loucký opat Jan listinu krále Ladislava určenou klášteru klarisek ve Znojmě. – *MZA v Brně*, E 43, inv. č. 11, sign. A 16. Listina z 2. 6. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/11/charter>, citováno dle stavu 6. 6. 2015.
- 502) V roce 1502 ověřil loucký opat Pavel spolu s purkmistrem a přísedními města Znojma dvě listiny pro klášter klarisek ve Znojmě. – *Tamtéž*, inv. č. 14, sign. A 19. Listina z 1. 6. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/14/charter>, citováno dle stavu 6. 6. 2015.

spoluvydavateli bývali často jiní církevní hodnostáři.⁵⁰³⁾ Závěry ubrmanů mývaly často podobu notářských instrumentů.⁵⁰⁴⁾

Úzce vymezenou skupinou jsou listiny na konfraternitu. Ta byla uzavírána nejen mezi premonstrátskými kanoniemi, ale i s kláštery jiných řádů. Konventy, které vstoupily do konfraternity, si o tom vzájemně vyhotovily listiny.⁵⁰⁵⁾ Do konfraternity bylo možné přijmout také kněží a šlechtice.⁵⁰⁶⁾

Poslední a nejmenší skupinu představují poměrně vzácné listiny obsahující příznání k landfrýdu.⁵⁰⁷⁾

Otevřené listy

Listů na papíru s přitíštěnou pečeti pod textem je ze středověku, resp. z 15. a počátku 16. století, k dispozici o poznání méně než pergamenových listin. Jednalo se o různé smlouvy,⁵⁰⁸⁾ vidimáty,⁵⁰⁹⁾ svědectví,⁵¹⁰⁾ prezentace k farám,⁵¹¹⁾ povolení řeholníkovi vykonávat duchovní službu na šlechtickém dvoře,⁵¹²⁾ průvodní listy určené buď řeholníkům, nebo klášterním poddaným, zhosty⁵¹³⁾ a rodné listy.⁵¹⁴⁾ Některé z uvedených druhů písemností se mohou vyskytovat také s vnějšími znaky odpovídajícími listině, tedy na pergamenu s přivěšenou pečeti. To se týká zejména vidimátů, smluv a prezentací.

- 503) Roku 1514 rozhodli loucký opat Pavel a probošt na sv. Hypolitu Wolfgang jako soudci ustanovení papežem Lvem X. spor mezi klášterem klarisek ve Znojme a svými poddanými v Tasovicích a Hodonicích. – *Tamtéž*, inv. č. 64, sign. J 3. Listina ze 4. 4. 1514 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/64/charter>, citováno dle stavu 6. 6. 2015.
- 504) Veřejný notář Jan z Horšovského Týna sepsal v roce 1362 rozhodnutí želivského opata Bohuslava ve sporu mezi pány z Rožmberka a milevským klášterem. – *RBM VII*, s. 693, č. 1146.
- 505) Příklad, kdy se dochovaly zároveň oba exempláře, představuje např. konfraternita mezi Speinshartem a Teplou z roku 1465. – **Dolista (ed.)**, *Speinshart*, s. 83–54, č. 5 a **Týž**, *Nochmals über die Beziehungen zwischen Speinshart und Tepl im späten Mittelalter*, *APraem* 66, 1990, 1–2, s. 68, č. 2.
- 506) Příkladem takové písemnosti je listina milevského opata a konventu z roku 1307. – **Pichler (ed.)**, *Urkundenbuch*, s. 89–90, č. 73.
- 507) Dokladem je listina vydaná zábrdovickým opatem Jeronýmem z roku 1484. – **Bolom-Kotari**, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 210.
- 508) Např. roku 1417 oznámili strahovský opat Mikuláš a konvent kláštera prostřednictvím papírového listu, že dali do doživotního užívání Janovi Bohtanovi pusté lány ve dvou vsích. – *RBMV V/II/2*, s. 222, č. 1160. Sem patří rovněž smlouva mezi chotěšovským konventem a bývalým proboštem Tristramem z roku 1492 o jeho zaopatření. – *SOA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L204. List ze 17. 7. [1492] viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 509) Během roku 1490 vidimoval milevský opat Mikuláš dvě panovnické listiny, což se stalo s největší pravděpodobností na přání Jindřicha ze Švamberka. – *SOA v Třeboni*, II T 3, inv. č. 62. List ze 17. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/62/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015 a inv. č. 63. List z 20. 8. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/63/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 510) Jedná se např. o svědectví doksanského probošta Děpolda z Rýzmběrka z roku 1460 o tom, že chotěšovský probošt vždy podléhal tepelskému opatu (*SOA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L143. List z 2. 1. 1460 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L143/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015) či o výpověď milevského opata Mikuláše z roku 1485 o tom, že z kovárovského dvora byl odvážen desátek kovárovskému faráři (*AC XV*, s. 318–319, č. 37).
- 511) Vyjma prezentací tepelského opata, o kterých bude pojednáno níže, je k dispozici též jedna prezentace želivského opata Wolfganga na papírovém listu s přitíštěnou pečeti z roku 1503. – *SOA v Třeboni*, I/210, inv. č. 71. List z 24. 6. 1503 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/71/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.
- 512) Ku příkladu v roce 1519 udělil strahovský opat Antonín se souhlasem tepelského opata Petra povolení tepelskému profesovi Kryštofovi působit u Václava z Vartemberka. – *SOA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 98. List ze 4. 3. 1519.
- 513) Doklady průvodních listů i zhostů pochází z tepelského kláštera, jak bude nastíněno níže.
- 514) Znám je rodný list vydaný hradištským opatem Jiřím z roku 1463. – **Bolom-Kotari**, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 93 a 258.

Missivy⁵¹⁵⁾

Rovněž skupina zavřených listů premonstrátských prelátů a konventů se svým poměrným obsahem utrpěla rozsáhlé ztráty a v dnešní době jsou k dispozici spíše jednotliviny a to převážně až od konce 15. století. Nejlépe, co se týče dochování, jsou na tom listy tepelských opatů, které se v relativně větším množství dochovaly od přelomu 14. a 15. století v Archivu města Cheb v Státním okresním archivu Cheb.⁵¹⁶⁾ S kanonií Teplá je také spojeno dochování většiny zbylých missivů českých prelátů, které jsou uloženy v archivu tohoto kláštera nacházejícím se zčásti v Státním okresním archivu Cheb a zčásti v Státním okresním archivu Plzeň-sever. Jedná se o sedmáct missivů strahovských opatů z let 1481–1525,⁵¹⁷⁾ tři missivy chotěšovských proboštů z let 1518 až 1523,⁵¹⁸⁾ list želivského opata Petra z roku 1494,⁵¹⁹⁾ missiv milevského opata Bartoloměje z roku 1497⁵²⁰⁾ a list doksanského probošta Jana z roku 1524.⁵²¹⁾ Z missivů uložených v jiných archivech je možné zmínit list chotěšovského probošta Klementa z roku 1516 v Archivu pražské metropolitní kapituly⁵²²⁾ a missiv louckého opata Jana z roku 1524 v Státním okresním archivu Jihlava.⁵²³⁾

S ohledem na obsahovou pestrost uzavřených listů není třeba se pokoušet na tomto místě o typologii uvnitř kategorie. Ta bude koneckonců nastíněna v kapitole věnované tepelským missivům.

Úřední knihy

Z úředních knih se do dnešních dnů dochovalo několik málo kompletních exemplářů a několik fragmentů. V jejich následujícím přehledu nebudou reflektovány knihy tepelského kláštera, kterým bude věnována patřičná pozornost na jiném místě.

Nejpozději od konce 15. století si pořizovaly premonstrátské kanonie v českých zemích kopíře listin, které pro ně byly důležité. Dokládá to kopíř želivského kláštera z konce 15. století.⁵²⁴⁾ Kodex opatřený měkkou pergamenovou vazbou s klopou a přepásáním má výšku 40 cm a šířku 30 cm.⁵²⁵⁾ Text je psán bastardou a v hlavním textu lze rozeznat dvě písarské ruce. Psací látkou je pergamen. Pro lepší přehlednost byla na počátku každé listiny vykreslena několika tahy iniciála, která pře-

515) Uzavřeným listům v českých zemích ve středověku nebyla dosud věnována přílišná pozornost. Ta se dosud soustředila pouze na missivy panovnické (**Kristen, Z.:** *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory*, ČAS 5, 1927, s. 2–21 a **Trnka, P.:** *Regesty královských missivů určených úředníkům mince, nejvyššímu mincmistru a hornímu hofmistru v letech 1472–1489*, SAP 59, 2009, s. 39–171) nebo na listy královských úředníků (**Velička, T.:** *Listy v žateckém kraji a královští úředníci v době předhusitské*, Porta Bohemica 6, 2013, s. 146–193).

516) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3083–3087. Listy tepelských opatů a hejtmanů.

517) *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 31. List z 18. 11. 1481; č. 11. List z 9. 7. 1499; kart. č. 73, č. 37. List z 24. 3. 1501; č. 41. List ze 4. 12. 1505; č. 44. List z 28. 1. 1506; č. 46. List z 28. 10. 1508; č. 57. List opata Antonína bez roku; č. 75. List z 6. 5. 1517; č. 77. List z 24. 7. 1517; č. 79. List z 8. 10. 1517; č. 84. List z 10. 2. 1518; č. 87. List z 9. 12. 1518; č. 88. List z 13. 4. 1519; č. 99. List z 28. 4. 1519; č. 100. List z 22. 7. 1521; č. 105. List ze 14. 11. 1524 a č. 106. List z 13. 2. 1525.

518) *Tamtéž*, kart. č. 73, č. 82. List z 6. 2. 1518; č. 50. List ze 4. 11. 1518 a č. 52. List z 13. 8. 1523.

519) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L211. List ze 6. 4. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L211/charter>, citováno dle stavu 27. 7. 2015.

520) *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 12. List z 25. 10. 1497.

521) *Tamtéž*, kart. č. 73, č. 103. List z 27. 6. 1524.

522) **Eršil, J. – Pražák, J.:** *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986, s. 192, č. 551.

523) **Bolom-Kotari, Pečeti moravských premonstrátů**, s. 101 a 297.

524) Rukopis je uložen v NA, ŘP, č. kn. 43. Kopíř želivského kláštera z konce 15. století. V nedávné době mu byla věnována bakalářská práce, jejíž součástí je i plnotextová edice listin zahrnutých do kopíře: **Petrová, K.:** *Středověké listiny 13.–15. století v kopíři želivského kláštera*, bakalářská práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.

525) *Tamtéž*, s. 7.

vyšuje svojí výškou následující písma.⁵²⁶⁾ Kromě toho byla většina opisů opatřena ještě nadpisem obsahujícím jméno a titul vydavatele a případně také hlavním předmětem jednání.⁵²⁷⁾ Rukopis o 23 foliích obsahuje 32 opisů listin z let 1233 až 1493, které jsou řazeny převážně podle významu vydavatelů, českými králi počínaje. Pouze k pěti listinám zachyceným v kopiáři již neexistuje originál.⁵²⁸⁾

Pramenem zásadního významu a zároveň jiným druhem úřední knihy jsou dlužní registra chotěšovského kláštera z druhé poloviny 15. století, kterým byla ve vědecké obci věnována již nemalá pozornost.⁵²⁹⁾ Ve skutečnosti se však nejedná o čistá registra, jelikož úřední kniha nezachycuje pouze písemnosti vydané chotěšovskými probošty a konventem. Má tedy smíšený charakter, i když klášterní písemnosti výrazně převažují. Rukopis je uložen ve Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv v Řezně pod signaturou Böhmen-Akten 93. Jedná se o konvolut tvořený 56 papírovými folii o formátu 27 x 21 cm. Na většině zápisů psaných gotickou kurzívou se podílelo pět písařských rukou. Registra obsahují kolem 125 opisů a částečně také registů listin k hospodaření kláštera z let 1303 až 1477. Těžiště ale tvoří písemnosti z 50. a 60. let 15. století. Převažují písemnosti vydané klášteřem, které jsou v češtině. Mimo to se v konvolutu objevují některé královské listiny (Václava IV., Zikmunda, Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad), privilegium papeže Bonifáce IX. a formule přísah při opatské volbě. Z obsahového hlediska jsou do konvolutu zahrnuty hlavně dlužní úpisy a zástavy, méně pak prodeje rent, pachtovní a nájemní smlouvy. Registra byla vedena nejpozději od roku 1456. Nelze vyloučit příomou souvislost s působením královské revindikační komise v letech 1453 a 1454. Až do roku 1465 byly zápisy vedeny relativně pravidelně. Poslední datovaný záznam se vztahuje k roku 1483.⁵³⁰⁾ Oproti kopiáři želivského kláštera zahrnují tato registra řadu písemností, které se jinak nedochovaly.

Jiná specializovaná registra byla vedena ve strahovském klášteře přinejmenším od druhé dekády 16. století, jak dokazuje všeobecná úřední kniha z let 1517 až 1576.⁵³¹⁾ Jako knihu register listin ji označil Jan Pařez. Jedná se o papírový rukopis rozměrů 20,8 x 17 cm o 60 foliích. Největší část agendy představují opisy klášterních listin, zejména hamfeštů na vinice a zahrady. Kromě toho se v knize nachází opisy privilegií pro klášter převážně z doby krále Vladislava II. a také gruntovní zápisy.⁵³²⁾ V zásadě se tedy jedná o smíšenou úřední knihu.

K nejstarším dochovaným úředním knihám z premonstrátského prostředí patří bezpochyby urbáře, z nichž první v pořadí je urbář chotěšovského kláštera z roku 1367.⁵³³⁾ Ten je dochován ve třech mladších opisech. První z nich vznikl někdy před rokem 1510. Má podobu sešitu o 24 foliích

526) *Tamtéž*, s. 9.

527) *Tamtéž*, s. 11.

528) *Tamtéž*, s. 10.

529) První podrobnější informace o tomto rukopisu poskytl **Dolista, K.:** *Chotěšovský kopiář v Řezně a vysazení Touškova roku 1311*, MZK 8, 1971, s. 141–148, který publikoval i dvě listiny z register. Jak ale naznačuje název, charakterizoval autor pramen nepřesně jako kopiář. Na něho navázala Dana Koutná, která se zabývala tímto rukopisem v rámci své disertace, přičemž pořídila i jeho edici. Zároveň také označila rukopis za dlužní registra. – **Koutná, D.:** *Das Register des Klosters Chotieschau I-II*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987. K jejímu vydání tiskem ale nedošlo. Po letech autorka publikovala pouze stručný výtah. – **Koutná-Karg, D.:** *Das Register des Klosters Chotieschau*, VHO 131, 1991, s. 305–312.

530) *Tamtéž*, s. 307–308.

531) NA, ŘP, inv. č. 74. Smíšená úřední kniha strahovského kláštera z let 1517–1576.

532) Popis knihy podal **Pařez, Diplomatika**, s. 321–322.

533) Vydáno v úplnosti: **Emmler (ed.)**, *Decem registra*, s. VI–VII, 23–52.

pergamenových a 11 papírových a dosahuje rozměrů 34 x 24 cm. Zahrnuje v sobě chotěšovské panství a encovanský statek.⁵³⁴⁾ Ve druhém opisu pořízeném roku 1510 do sešitu s 39 pergamenovými listy o velikosti 28 x 21 cm se nachází pouze chotěšovské panství.⁵³⁵⁾ Poslední exemplář představuje pouhý fragment tvořený dvěma listy, na kterých jsou zaznamenány tři vsi z chotěšovského panství.⁵³⁶⁾ Jak vyplývá z podaného přehledu opisů, skládal se urbář ze dvou částí podle správních oblastí: chotěšovského panství (3 městečka a 49 vsí) a encovanského statku (7 vsí). Tyto části se liší i po jazykové stránce, zatímco urbář věnovaný chotěšovskému panství je napsaný v pozdně středověké latině, tak urbář encovanského statku je v češtině.⁵³⁷⁾ Tato jazyková disproporce mezi jednotlivými částmi vedla historiky zabývající se tímto druhem pramenů k závěru, že urbář encovanského statku je mladší. Anton Nikitič Jasinskij a František Vacek předpokládali, že zmíněný urbář vznikl ve druhé polovině 15. století či na počátku 16. století, zatímco Rostislav Nový šel ještě dál a datoval urbář mezi léta 1516 a 1524.⁵³⁸⁾ V každém případě ze skutečnosti, že oba urbáře byly opisovány v 16. století, vyplývá, že musely být obsahově aktuální. Hlavní část urbáře mapující chotěšovské panství byla tedy i po roce 1367 dále doplňována.⁵³⁹⁾ V případě urbáře encovanského statku je situace poněkud odlišná a předpoklad, že oba urbáře mají původ ve stejné době, se zdá být neopodstatněný. Není příliš pravděpodobné, že by jeden z dvojice urbářů, které by vznikly v roce 1367, byl později přeložen z latiny do češtiny, zatímco druhý zůstal v latině a byl tak bez problémů používán ještě v 16. století. Spíše se nabízí vysvětlení, že byl pořízen rovnou v češtině, což by se muselo stát podstatně později než ve druhé polovině 60. let 14. století. Není ale možné vyloučit, že mu při tom mohl jako předloha posloužit starší urbář. Pokud se však neobjeví nějaký nový pramen, tak zřejmě původ encovanského urbáře zůstane nejistý.

Z chotěšovské kanonie pochází i další doklad urbáře, který se hlásí k roku 1385. Opět se jedná o mladší opis ze 16. století, ze kterého se dochoval pouze jeden list zachycující jednu klášterní ves.⁵⁴⁰⁾

Jeden z mála středověkých urbářů, který se dochoval v originále a v úplnosti, představuje urbář strahovského kláštera z roku 1410.⁵⁴¹⁾ S ohledem na svůj význam se stával opakovaně předmětem zájmu českých historiků.⁵⁴²⁾ Původní urbář se nachází v rukopisu s dřevěnými deskami potaženými kůží

534) NK ČR, sign. UK XV A 4. Opis urbáře chotěšovského kláštera z roku 1367. Charakteristiku poskytují **Haubertová, K. – Hofmann, G. – Lešický, L.**: *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století–1773*, Plzeň 1993, s. 76–77, č. 76.

535) NK ČR, sign. UK XV A 5. Opis urbáře chotěšovského kláštera z roku 1367. **Haubertová – Hofmann – Lešický**, *Soupis*, s. 77–78, č. 77.

536) Nachází se v rámci rukopisu uloženém v NA, AZK, ŘP Chotěšov, rkp. 3529, č. kn. 71, ff. 50r–51r. Zlomek opisu urbáře chotěšovského kláštera z roku 1367. **Haubertová – Hofmann – Lešický**, *Soupis*, s. 78, č. 78.

537) **Graus, F.**: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957, s. 329 a **Nový, R.**: *Urbář encovanského statku chotěšovského kláštera* (Poznámky k chotěšovskému urbáři z r. 1367), Litoměřicko 17–20, 1981–1984, s. 71.

538) *Tamtéž*, s. 71 a 74. Proti této dataci se postavil Jaroslav Čechura v recenzi na zmíněný článek v HT 9, 1987, s. 377, přičemž posunul vznik urbáře encovanského statku do roku 1367. K tomuto závěru se přiklonili i autoři *Soupisu západočeských urbářů*. – **Haubertová – Hofmann – Lešický**, *Soupis*, s. 76–77, č. 76.

539) **Koutná**, *Register I*, s. 65–66.

540) Je součástí rukopisu v NA, AZK, ŘP Chotěšov, rkp. 3529, č. kn. 71, ff. 50. Zlomek opisu urbáře chotěšovského kláštera z roku 1385. **Haubertová – Hofmann – Lešický**, *Soupis*, s. 78–79, č. 79.

541) Je uložen v NA, ŘP, č. kn. 4207a. Urbář strahovského kláštera z roku 1410. Edice je součástí **Emler (ed.)**, *Decem registra*, s. X, 219–301. Byla ale zpracována na základě opisu z poloviny 15. století. Srovnání edice s originálem provedl **Pelikán, J.**: *Strahovský urbář z r. 1410*, ČSPS 58, 1950, s. 239–240.

542) **Tomek, V. V.**: *Urbář kláštera strahovského složený roku 1410*, PAM 2, 1857, sl. 72–88; **Zahradník, I.**: *Doplňky k urbáři strahovskému z r. 1410*, PAM 21, 1904–1905 (1906), sl. 243–250; **Nový, R.**: *Strahovský urbář z roku 1410*, ZKČDAS 7, 1963, s. 39–69 a **Čechura, J.**: *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, BS 1, 1995, s. 25–44.

a s 54 pergamenovými folii o rozměrech 35 x 25,5 cm.⁵⁴³⁾ Za vlastními urbaniálními záznamy následuje zápis z roku 1451, opis listiny z roku 1542 a přehled strahovských opatů průběžně vedený mezi lety 1410 až 1631.⁵⁴⁴⁾ Vedle zmíněného originálu se dochovaly i dva opisy: starší patrně z poloviny 15. století a mladší z 18. století.⁵⁴⁵⁾ Starší opis se nachází v kodexu o 47 papírových listech o velikosti 32 x 12 cm. I v tomto případě následuje za vlastním urbářem ještě další zápis, tentokrát ohledně majetkových přesunů z roku 1510.⁵⁴⁶⁾ Dle úvodního zápisu inicioval vznik urbáře roku 1410 strahovský opat Petr z Čachrova a o jeho sepsání se postaral veřejný notář Stanislav z Jičína.⁵⁴⁷⁾ Stejně jako u předchozích urbářů je i zde vnitřní členění podle jednotlivých lokalit. Výrazně se ale liší výskytem opisů listin. Těch je celkem 24 a hlásí se do rozmezí let 1323 až 1409, přičemž převažují emfyteutické listiny. V 16 případech se jedná o listiny vydané strahovským klášteřem.

Dalším druhem úřední knihy vrchnostenské správy, který je doložen v premonstrátském prostředí, jsou pozemkové knihy. Ty se dochovaly ze samého sklonku středověku v podobě dvou na sebe navazujících svazků chotěšovského kláštera a jedné knihy strahovské kanonie. Přitom první chotěšovský svazek, který mapuje léta 1497 až 1524,⁵⁴⁸⁾ představuje po knize žitenického panství ze 70. let 15. století druhou nejstarší pozemkovou knihu z území Čech a Moravy.⁵⁴⁹⁾ Stejně jako i druhý svazek z let 1525 až 1546 je uložen ve Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv v Řezně.⁵⁵⁰⁾ Oba jsou opatřeny původní koženou vazbou a dosahují rozměrů 22 x 18 cm. Konec konců také rozsahem jsou si dost podobné (starší svazek 158 folií a mladší 166 folií). Na jejich vzniku se podílely četné písařské ruce. Kvůli přehlednosti jsou jednotlivé záznamy uvozeny nadpisy obsahujícími převážně název lokality.⁵⁵¹⁾ Zápisy byly zpočátku uspořádány chronologicky, ač ne striktně.⁵⁵²⁾ Po celé 16. století byla jazykem těchto knih čeština. Z hlediska obsahu tvoří největší část zápisy o prodeji statků poddaných. Méně se pak objevují směny, inventáře za účelem zaopatření sirotků, soupisy půjčených sirotčích peněz a jednání o přijetí na dvůr. Je možné se setkat také s dědictvím, když byl placen příbuzenský podíl. Zřídka se vyskytují svatební smlouvy. Na začátku staršího svazku se nachází též přísahy poddaných v souvislosti s převzetím gruntu. Výjimečně jsou zachyceny sporné záležitosti, kdy probošt figuruje jako arbitr.⁵⁵³⁾

Také z prostředí strahovského kláštera je k dispozici jedna gruntovní kniha zachycující období let 1521 až 1577.⁵⁵⁴⁾ Má rozměry 21,4 x 17 cm a obsahuje 167 papírových folií. Vazba byla původně kožená zdobená slepotiskem. Na samém začátku knihy se nalézají opisy tří českých privilegií krále Vladislava Jagellonského pro klášter z roku

543) **Nový, Strahovský urbář**, s. 40.

544) Posloupnost opatů editoval **Zahradník, Doplnky k urbáři**, sl. 245–250.

545) **NA, ŘP, č. kn. 4207b a 4207.** Opisy urbáře strahovského kláštera z roku 1410. Datoval **Nový, Strahovský urbář**, s. 39.

546) Zápis opět zpřístupnil **Zahradník, Doplnky k urbáři**, sl. 243–244.

547) **Emler (ed.), Decem registra**, s. 220.

548) O čtyřech svazcích chotěšovských pozemkových knih z let 1497 až 1566 pojednala **Koutná-Karg, D.: Chotieschauer Protokollbücher des 16. Jahrhunderts im Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv**, in: Regensburg und Ostbayern. Max Pindl zum Gedächtniss. (Usp. F. Karg), Kallmünz 1991, s. 91–107. Ohledně pozemkových knih chotěšovského kláštera předpokládá Jaroslav Čechura, že nejstarší dochovaný svazek, který nemá název ani úvod, nebyl prvním svého druhu. – **Čechura, J.: Významný soubor pozdně středověkých bohemik v Řezně, AČ** 40, 1990, s. 28.

549) O žitenické pozemkové knize informuje **Procházka, V.: Nejstarší česká vesnická pozemková kniha, ČSPS** 68, 1960, s. 81–83.

550) **FZA, Böhmen-Akten** 96 a 97. Pozemkové knihy chotěšovského kláštera z let 1497–1546.

551) **Koutná-Karg, Chotieschauer Protokollbücher**, s. 92.

552) *Tamtéž*, s. 94.

553) *Tamtéž*, s. 96.

554) **NA, ŘP, inv. č. 75.** Pozemková kniha strahovského kláštera z let 1521–1577. Stručnou charakteristiku pramene podal **Pařez, Diplomatika**, s. 320–321.

1515 a torzo zakládací listiny pro kanonii. Poté již následuje vlastní vrchnostenská agenda.⁵⁵⁵⁾ V rámci ní jsou nejvíce zastoupeny trhové zápisy. Podstatně méně se v pozemkových knihách strahovského kláštera 16. století objevují dědické záležitosti, dluhy a sirotčí agenda. Sporadicky je možné se setkat také s omezeními práv poddaného a se správnými záležitostmi. V knize se vyskytuje řada písařských rukou, přičemž některé patří přímo strahovským opatům. Zápisy byly pořizovány nejprve latinsky a teprve od 30. let 16. století se prosadila čeština.⁵⁵⁶⁾ I v případě nejstarší strahovské pozemkové knihy se dá předpokládat, že jí předcházela ještě starší kniha a navíc že existovala také rukojemská registra.⁵⁵⁷⁾

Je pravděpodobné, že také v českém premonstrátském prostředí byla opisována akta generálních kapitul a patrně byly vedeny i vizitační protokoly.⁵⁵⁸⁾ Nejsou pro to ale žádné doklady. V archivu strahovského kláštera se však dochovala jedna taková úřední kniha pocházející ze sousedního Saska. Tato kniha byla založena roku 1470 a přináší akta tříletých či ročních kapitul saské cirkárie z rozmezí let 1466 až 1516.⁵⁵⁹⁾ Jedná se o papírový sešit o 35 listech o velikosti 32 x 21,5-22 cm opatřený měkkou pergamenovou vazbou.⁵⁶⁰⁾ Na vzniku rukopisu se podílelo asi devět písařských rukou.⁵⁶¹⁾ Na základě analogie lze předpokládat, že obdobné rukopisy si české a moravské kanonie vedly s akty generálních kapitul.

Velmi tristní dochování je v případě středověkých finančních písemností premonstrátských kanonií. Kromě dokladů vztažujících se k tepelskému klášteru se nabízí pouze list s účtem běžných vydání doksanského kláštera z druhé poloviny srpna 1393.⁵⁶²⁾ Folium velikosti 21 x 14,5 cm je vevázáno do rukopisu, přičemž poslední řádky textu mizí ve vazbě kodexu.⁵⁶³⁾ Rostislav Nový určil tento pramen jako tzv. ceduli běžných vydání a předpokládal, že se účet dochoval celý.⁵⁶⁴⁾ Text, který se nalézá na obou stranách folia, napsala se zřejmými časovými odstupy jediná písařská ruka. Účet je výjimečný svým významem pro předhusitské dějiny kláštera, jelikož informuje o existenci některých režijních zařízení, která nejsou známa z jiných pramenů. Díky jedinečnosti tohoto účtu nelze ale opomenout ani důležitost pro vlastní diplomatiku.⁵⁶⁵⁾

Na základě dochovaných pramenů je možné provést jisté zobecnění a vytvořit rekonstrukci struktury písemností v premonstrátském klášteře v českých zemích v pozdním středověku. Kromě listin běžných od 13. století a listů dochovaných od přelomu 14. a 15. století lze předpokládat, že od druhé poloviny 14. století disponovaly kanonie urbáři a přitom si písemně vedly i účetnictví. O století později k tomu přibýly přinejmenším specializovaná registra a možná i knihy akt generálních kapitul. Nejpozději koncem 15. století byla zmíněná škála úředních knih rozšířena o pozemkové knihy a kopiáře klášterních privilegií. Co se týče nejčastějších rozměrů knih, je možné vyčlenit tři skupiny. Do první, která obnáší 21-22 x 17-18 cm, spadají všechny pozemkové knihy a strahovské specializované registrum.

555) *Tamtéž*, s. 320.

556) *Tamtéž*, s. 348.

557) Jan Pařez tak vyvozuje na základě zmínek v zápisech. – *Tamtéž*, s. 353.

558) **Pražák**, *Písemnosti*, s. 151.

559) NA, RP, č. kn. 29. Akta kapitul saské cirkárie z let 1470–1516. Podrobný rozbor vypracoval **Dolista, K.**: *Die Triennial- und Annualkapitel der sächsischen Zirkarie des Prämonstratenserordens*, APraem 50, 1974, s. 102–107. Stejný autor zpřístupnil i obsah rukopisu. – **Týž**, *Acta capitulorum triennialium et annuorum circariae Saxoniae ordinis Praemonstratensis inde ab anno 1466 usque ad annum 1516*, APraem 51, 1975 – 54, 1978.

560) **Dolista**, *Die Triennial- und Annualkapitel*, s. 102–103.

561) *Tamtéž*, s. 106.

562) O zpřesnění datování tohoto pramenu a o jeho zpřístupnění se zasloužil **Nový, R.**: *Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách*, AUC, Phil. et hist. 5 (Z PVH 3), 1975, s. 77–83.

563) NK ČR, sign. III. H.22, f. 175. List s účty doksanského kláštera z roku 1393.

564) **Nový**, *Finanční písemnosti*, s. 77.

565) *Tamtéž*, s. 78 a 80.

Opis chotěšovského urbáře z roku 1510 a chotěšovská dlužní registra tvoří s mírami 27-28 x 21 cm druhou skupinu a součástí té poslední jsou větší svazky dosahující rozměrů 32-35 x 22-25 cm. Jedná se o strahovský urbář, opisy chotěšovských urbářů a knihu akt kapitul saské cirkárie. Mimo tyto skupiny stojí největší kniha, kterou představuje želivský kopiář (40 x 30 cm), dále pak opis strahovského urbáře z poloviny 15. století (32 x 12 cm). Nejtlustší z úředních knih bývaly gruntovní knihy, které mívaly kolem 158 až 167 folií. Ostatní zmíněné druhy knih se svým rozsahem vešly do 60 listů, i když většinou měly folií méně. Jako psací látka býval používán jak pergamen, tak papír.

Zajímavé poznatky přináší srovnání s dochovanými úředními knhami českých cisterciáckých klášterů z období středověku. Ani z tohoto prostředí není škála typů knih příliš velká. Nejvíce dokladů se týká urbářů, které pocházejí z větší části dokonce už z první poloviny 14. století. Jedná se o urbáře či jejich zlomky z klášterů v Pohledu (zlomek, kolem roku 1328),⁵⁶⁶ v Sedleci (zlomek, cca 1340),⁵⁶⁷ na Zbraslavi (výtah, cca 1342),⁵⁶⁸ v Oseku (krátce po roce 1343),⁵⁶⁹ v Hradišti (zlomek, někdy před rokem 1419)⁵⁷⁰ a ve Žďáru nad Sázavou (1407, 1462 a 1483).⁵⁷¹ Z předhusitské doby jsou k dispozici také úroční rejstříky dvou cisterciáckých opatství. Ze zlatokorunského velkostatku se dochoval jednak zlomek rejstříku boletické rychty z roku 1387,⁵⁷² jednak rejstřík netolické a lhenické rychty z druhého desetiletí 15. století.⁵⁷³ Ze správy statků vyšebrodského kláštera vznikl kolem roku 1400 sumární úroční rejstřík.⁵⁷⁴ Dříve než u premonstrátů jsou v českém cisterciáckém prostředí doloženy kopiáře. Z nichž nejstarší pochází z kláštera cisterciacek v Pohledu a je součástí rukopisu z konce 20. let 14. století, ve kterém se nachází i zmíněný urbář tohoto kláštera.⁵⁷⁵ Obdobná situace je u rukopisu zvaného Codex Damascus z poloviny 40. let 14. století, který obsahuje jak osecký urbář, tak osecký kopiář.⁵⁷⁶ Poslední dochovaný cisterciácký kopiář, který vznikl na počátku 14. století, se vztahuje ke Zbraslavi a je začleněn do rukopisu tzv. Oseckého formuláře. Ve stejném konvolutu se nalézá i formulářová sbírka plaského kláštera přibližně z poloviny 14. století.⁵⁷⁷ Z kopiářů klášterů jiných řádů předhusitského období lze ještě jmenovat Codex Thomaus malostranských augustiniánů eremitů či kopiář kláštera na Slovanech.⁵⁷⁸ Stranou letmého výčtu cisterciáckých úředních knih byl ponechán manuálík vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století, který je z diplomatického hlediska velice zajímavý.⁵⁷⁹ Obsahuje totiž

- 566) Editován v rámci **Emler (ed.)**, *Decem registra*, s. 20–22. O něm **Nový, R.**: *Studie o předhusitských urbářích I*, SH 13, 1965, s. 49–54.
- 567) Zpřístupnil v rámci článku **Nuhlíček, J.**: *Zlomek urbáře kláštera sedleckého z třicátých let 14. století*, SAP 7, 1957, s. 226–272. O něm rovněž **Nový, Studie**, s. 46–48.
- 568) Editován v rámci **Emler (ed.)**, *Decem registra*, s. 309–312.
- 569) Je součástí rukopisu nazývaného Codex Damascus. Zpřístupnění urbáře a informace o něm **Nový, Studie**, s. 19–31 a 56–59.
- 570) Vydal **Emler, J. (ed.)**: *Zlomek urbáře kláštera Hradištského*, Pojednání královské české společnosti nauk VI-12, Praha 1884.
- 571) Editovali **Zemek, M. – Pohanka, J. (edd.)**, *Nejstarší žďárské urbáře (1407, 1462, 1483)*, Brno 1961.
- 572) Zpřístupnil **Nový, Finanční písemnosti**, s. 84–87.
- 573) Editoval **Klimesch, J. M. (ed.)**: *Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jahrhundert*, MVGD 54, 1916, s. 301–319. O něm **Šusta, J.**: *Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z počátku 15. věku*, ČČH 13, 1907, s. 312–322.
- 574) Vydáno v rámci **Pangerl (ed.)**, *Urkundenbuch des Cisterciensertiftes*, s. 221–227, č. 189.
- 575) **Nový, Studie**, s. 50.
- 576) *Tamtéž*, s. 20–21.
- 577) **Brokešová, D.**: *Formulářová sbírka doby Karla IV. z rukopisu kláštera v Oseku*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové. (Usp. I. Hlaváček – J. Hrdina), Praha 1998, s. 85–86.
- 578) **Hlaváček, I.**: *Kopiáře v Čechách v době předhusitské*, in: *Verba in imaginibus* Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. (Usp. M. Nodl – P. Sommer – E. Doležalová), Praha 2004, s. 239–240.
- 579) O rukopisu včetně rozepsání jeho pestrého obsahu informuje studie **Fialová, A. – Hejnic, J.**: *Manuálík vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století*, StR 15, 1976, s. 39–68.

mimo jiné řadu opisů vybraných písemností, mezi nimiž převažuje korespondence jak odeslaná, tak i došlá.⁵⁸⁰⁾ Součástí rukopisu je rovněž jistý urbarní záznam, který byl vepsán kolem roku 1500.⁵⁸¹⁾ Lze tedy shrnout, že z nástinu dochovaných úředních knih cisterciáckých klášterů v Čechách a na Moravě vyplývá několik závěrů. Převážná většina z nich spadá do předhusitské doby, zatímco zmíněné doklady z premonstrátského prostředí pochází vyjma urbářů až z druhé poloviny 15. století a počátku 16. století. Celkové dochování úředních knih jak u cisterciáků, tak u premonstrátů je však velice omezené.

Tepelské listiny

Vývoj před rokem 1458

Nejlépe dochované výsledky středověké písemné produkce tepelské kanonie představují bez pochyby listiny, i když se samozřejmě ani zdaleka nedochovaly v úplnosti. Misiův je sice celkově k dispozici více kusů, avšak v porovnání s listinami jich také vzniklo mnohonásobně víc. V každém případě jsou listiny nejstarším dochovaným typem diplomatického pramene pocházejícího z tepelského kláštera. Celkově je známo znění 24 listin vydaných do roku 1457, z nichž 13 se dochovalo dokonce v originále. V porovnání s jinými kláštery nejsou tato čísla nikterak vysoká. Například v archivu chotěšovského kláštera je uloženo ze stejné doby 32 původních listin, které vydal probošt buď sám, nebo společně s konventem.⁵⁸²⁾ Tepelské listiny do první poloviny 15. století jsou vyhotoveny na pergameni s pečeti, resp. pečeti, přivěšenými na pergamenových prouzcích. Listiny se postupně zvětšovaly. Nejstarší dokumenty měly na šířku pouze 18,5 cm a výška se pohybovala mezi 9 a 11 cm. Plika činila kolem 1 cm. Během 14. století a první poloviny 15. století byla šířka listin často od 28 do 36,5 cm, přičemž výška mohla být od 9 do 20 cm. Výška pliky čítala od 1,5 do 4 cm. Objevují se též větší listiny o rozměrech 22,5-30 x 44-46 cm s plikou vysokou 4-4,5 cm.⁵⁸³⁾ Text je vždy psán na šířku. Zdobení textu, které je doloženo od 40. let 14. století, se soustředí na první řádek, nebo pouze na první písmeno. Některé iniciály jsou mnohonásobně vyšší oproti ostatním písmenům.

580) Část z ní je dokonce editována: **Fialová, A. – Hejnic, J. (edd.):** *Z vyšebrodského rukopisu VB 49*, LF 97, 1974, s. 12–18; **Tíž, Z.** *Vyšebrodské korespondence na počátku 15. století (K rukopisu Krajské knihovny v Českých Budějovicích VB 49)*, *Zprávy Jednoty klasických filologů* 18, 1976, s. 117–126; **Tíž, Z.** *Manuálík*, s. 59–60; **Tíž, Z.** *Korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, LF 102, 1979, s. 241–245.

581) Již několikrát se stal předmětem zájmu historiků, přičemž výsledkem je několik různých interpretací tohoto pramene. O vydání se zasloužil **Schmidt, V. (ed.):** *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, MVGD 34, 1896, s. 268–270. Dle editora vznikl pramen v první polovině 15. století. Rostislav Nový určil pramen jako soupis naturálních dávek – urbář, ale vlastní dataci se blíže nezabýval. – **Nový, F.** *Finanční písemnosti*, s. 51, pozn. 21. Autoři zmíněné studie o manuálu se omezili pouze na konstatování, že byl fragment vyšebrodského urbáře sepsán kolem roku 1500. – **Fialová – Hejnic, Manuálík**, s. 54. Zevrubně se tímto urbářem zabýval **Čechura, J.:** *Nejstarší český urbář (Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. stol.)*, PHS 27, 1986, s. 5–26. Na základě rozboru dospěl autor k revolučnímu závěru, že „původně se jednalo o klášterní urbář z konce 13. století, který byl kolem roku 1290 rozšířen o další položky a změnil svůj charakter – stal se souhrnným urbářem naturálních dávek kláštera“. – **Tam- též**, s. 14. V takovém případě by se tedy jednalo o nejstarší známý český urbář. K tomuto závěru se staví poněkud skepticky s ohledem na nedostatek důkazů **Charvátová, D.** *Dějiny II*, s. 25. Sama pak předpokládá, že se jedná spíše o zlomek z mladší doby.

582) **NA, AZK, ŘP Chotěšov.** Listiny viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/fond>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

583) **Fiala, J.:** *Klášteř premonstrátů Teplá 1197–1950. Inventář. I. svazek*, 1967, s. 2, 5, 6, 10, 11, 12, 14–16 a 20.

Velmi výrazné jsou malované iniciály u listin ze 14. prosince 1346 (obr. 2) a 25. května 1397.⁵⁸⁴⁾ Ve zmíněné listině z roku 1397 je ještě většina dlouhých dříků prvního řádku výrazně protažena do výšky. V ostatních případech se zvýrazňování na úvodním řádku omezuje na vybrané majuskuly, které jsou zvětšené. Nejzřetelnější je to u listiny z roku 1443 (obr. 3).⁵⁸⁵⁾ Za povšimnutí stojí německá listina z roku 1354, jejíž písař vynechal na začátku prvního a druhého řádku místo na zamýšlenou iniciálu W. K jejímu dokreslení však již nedošlo, a proto se v levé horní části jinak uceleného písmového zrcadla nachází nepopsaná plocha.⁵⁸⁶⁾ Písmo listin odpovídá obecným vývojovým tendencím. Obě listiny první poloviny 13. století jsou ještě výrazně ovlivněné diplomatickou minuskulou (obr. 1).⁵⁸⁷⁾ V následujících listinách se nachází již čistě gotické písmo, které má více či méně kurzívních prvků. Ve většině případů se jedná o polokurzivu, což platí do konce 14. století. Výjimku představuje listina z 15. června 1346, která je napsána pečlivou kurzívou s vysokou mírou spojitosti.⁵⁸⁸⁾ Z 15. století se dochovaly původní listiny pouze z první poloviny 40. let, jejichž písmo je na pomezí mezi bastardou a úpravou kurzívy.⁵⁸⁹⁾

V 13. století a patrně i v první polovině 14. století byla výhradním jazykem listin latina. Nejstarší listina, která svým původem souvisí s tepelským konventem, není datována. Byla vyhotovena před rokem 1217 a premonstráti v čele s proboštem Hroznatou v ní prodávají společně s konventem johanitské komendy v Praze u Panny Marie v čele s mistrem Hugonem řádu německých rytířů ves Hradsko.⁵⁹⁰⁾ Ze svědečné řady a přivešené pečeti vyplývá, že listina byla vyhotovena v johanitské komendě.⁵⁹¹⁾ Na území tepelského klášterství vznikla až druhá známá listina z roku 1242, ve které tepelský elekt Gerhard oznamuje rozsudek vynesený před králem a šlechtici ve sporu kanonie o statek Nelžejev s nejmenovaným šlechticem (obr. 1).⁵⁹²⁾ Z roku 1354 pochází první doklad užití němčiny.⁵⁹³⁾ Latina však dominuje až do konce 14. století. První česká listina je doložena teprve k roku 1420.⁵⁹⁴⁾

Tepelské listiny vydával převážně opat společně s konventem. Pouze opat je uveden v intitulaci listin z roku 1242, 1300, a 1368.

584) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L64. Listina ze 14. 12. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015 a L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

585) *Tamtéž*, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

586) *Tamtéž*, L74. Listina z 12. 5. 1354 viz virtuální archiv <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L54/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

587) *Tamtéž*, L10. Listina před rokem 1213 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L10/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015 a L27. Listina z 1242 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L27/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015. Charakteristiku písma starší z listin podala **Pátková, H.:** *Česká středověká paleografie*, České Budějovice 2008, s. 204–205.

588) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

589) *Tamtéž*, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015 a L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015. Srov. **Pátková,** *Česká středověká paleografie*, s. 211 a **Táž,** *Písmo úředních písemností v tepelském klášteře na sklonku středověku*, *Historia Slavorum Occidentis* 2, 2012, č. 1 (2), s. 139.

590) *CDB II*, s. 123–124, č. 133.

591) **Kubín,** *Blahoslavený Hroznata*, s. 205.

592) *CDB IV*, s. 78–79, č. 16.

593) *RBM V*, s. 811–812, č. 1845.

594) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

Jedná se o zmíněné svědectví o rozhodnutí rozepře, o koupi 10 masných krámů v městečku Teplá a o narovnání sporu ve speinshartské kanonii a o subdelegování rozhodnutí v odvolání k rozsudku.⁵⁹⁵⁾ Kromě výše zmíněné nedatované listiny jsou ještě dva případy, kdy spoluvydavatel nepochází z tepelské kanonie. V roce 1369 zlistinil tepelský opat Heřman spolu s chotěšovským proboštem Oldřichem závěry vizitace provedené ve speinshartském klášteře.⁵⁹⁶⁾ Druhý případ představuje dohoda mezi tepelským opatem Bohusem a klášterním služebníkem Bohuslavem Tullingerem ve věci cínových dolů.⁵⁹⁷⁾

Na základě obsahu lze rozdělit tepelské listiny před rokem 1458 do tří skupin. Největší z nich se vztahuje k majetkovým a finančním záležitostem kanonie. Druhý soubor se týká vrchnostenské správy v užším slova smyslu. Listiny řádové správy pak tvoří poslední skupinu, která je nejmenší. Listiny v první skupině vypovídají o prodejkách vsí,⁵⁹⁸⁾ platu⁵⁹⁹⁾ či dvoru,⁶⁰⁰⁾ koupi 10 masných krámů,⁶⁰¹⁾ pronájmech vsí⁶⁰²⁾ a darování vsí klášteru.⁶⁰³⁾ Spadají sem také dvě listiny svědčící o narovnání majetkových sporů, kdy jednou ze stran byla kanonie.⁶⁰⁴⁾ Do této skupiny se ještě řadí listiny obsahující darování majetku spadlého na klášter,⁶⁰⁵⁾ povolení vysadit dědičné ves,⁶⁰⁶⁾ vysazení vsi na německém právu,⁶⁰⁷⁾ dohodu

- 595) *RBM II*, s. 797, č. 1855. **Dolista (ed.)**, *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.
- 596) **Týž**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1.
- 597) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.
- 598) Probošt Hroznata s tepelským konventem a mistr Hugo s johannitskou komendou u Panny Marie v Praze prodávají někdy před rokem 1217 německým rytířům ves Hradsko (*CDB II*, s. 123–124, č. 133). Opat Beneda společně s konventem prodává roku 1354 bratrům Boršovi a Slávkovi z Rýzmburka ves Louku (*RBM V*, s. 811–812, č. 1845).
- 599) Roku 1409 svědčí opat Bohuš s konventem, že prodali Janu Köplovci a jeho ženě Markétě roční plat sedm kop pražských grošů ze své vsi Chodové Plané (*NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/I. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 47r–v).
- 600) V listině z roku 1420 prodává opat Racek společně s konventem dvůr ve vsi Vidžín tamější obci (*SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).
- 601) V roce 1300 kupuje tepelský opat Ivan od tepelského měšťana Oldřicha Bílého a jeho ženy Kunly 10 masných krámů v městečku Teplá (*RBM II*, s. 797, č. 1855).
- 602) Roku 1316 pronajímají opat Vyšemír a konvent na 10 let své vesnice Budeč, Lucko a Číhanou včetně klášterního dvora v Budči rytíři Dětřichovi z Gutštejna (*Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice *CDB*, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 81v–82r). O 30 let později postupuje opat Beneda s konventem ves Branišov a dvůr v Janovci na dobu života Heřmanovi, synu rytíře Oty, řeč. Lysek (*SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).
- 603) Koncem 14. století získal klášter od řeholníka Jana řečeného Hanko a jeho příbuzných ves Domaslavičky, za což se premonstráti zavázali za ně sloužit mše (*Tamtěž*, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).
- 604) V roce 1242 oznamuje zvolený opat Gerhard rozsudek vynesený na zemském právu ve sporu kláštera o statek Nelžejov s nejmenovaným šlechticem (*CDB IV*, s. 78–79, č. 16). O 200 let později se opat Racek s konventem podvoluje rozhodnutí Aleše ze Žeberka a na Plané vynesenému v jejich sporu se Zbyňkem z Kočova (*SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).
- 605) Roku 1346 darují opat Beneda a konvent vdově po Janu Puchelbergerovi Alžbětě a jejím bratrům Tullingerům statky spadlé odúmrtí na klášter (*RBM IV*, s. 690, č. 1726).
- 606) V roce 1346 povoluje opat Beneda s konventem bratrům Bohuslavovi, Oldřichovi a Konrádovi Tullingerům vysadit dědičné ves Sítiny (*RBM V*, s. 38–39, č. 77).
- 607) Z roku 1358 pochází jediná známá emfyteutická listina tepelského kláštera. Opat Eiring a konvent v ní vysazují ves Černovice na německém právu (*RBM VII*, s. 3–4, č. 2).

o cínových dolech⁶⁰⁸⁾ a povolení dědičné držby dvora.⁶⁰⁹⁾ Druhý soubor již není tak pestrý. Nalézá se v něm listina přeměňující desátek ze dvou vsí na roční plat,⁶¹⁰⁾ privilegia udělená poddaným⁶¹¹⁾ a svědectví o narovnání sporu mezi poddanými učiněném klášterním opárcem.⁶¹²⁾ Třetí skupinu zahrnují listiny řádové správy tvoří pouze dva zástupci. Obě listiny se týkají speinshartského kláštera a vydal je tepelský opat Heřman. V první z ledna 1368 narovnává spor mezi proboštem a konventem ve Speinshartu,⁶¹³⁾ ten se však znovu rozhorel. Proto v lednu 1369 vystavují tepelský opat Heřman a chotěšovský probošt Oldřich na základě vizitace speinshartské kanonie společnou listinu, ve které příkazují tamnímu proboštovi, aby vrátil statky určené na pitancie a nemocnici.⁶¹⁴⁾

Mezi vydavateli tepelských listin do roku 1458 vynikají především tři opati: Beneda, Bohuš a Racek, přičemž z Benedovy a Rackovy produkce se dochovalo v různé podobě pět listin, z Bohušovy dokonce šest. Na množství dokladů má jistě vliv také relativně dlouhá doba, po kterou zastávali svůj úřad. Patrně nejdéle z nich působil jako opat Bohuš, a to v letech 1384⁶¹⁵⁾ až 1414. Následuje ho Racek, který je doložen jako tepelský prelát mezi roky 1415 a 1444. Téměř o polovinu kratší dobu byl opatem Beneda, který byl představeným tepelské kanonie přinejmenším v letech 1340 až 1356.⁶¹⁶⁾

Podle řazení jednotlivých formulí lze rozdělit vývoj listin před nástupem opata Zikmunda do dvou období. V prvním, které trvá do druhé dekady 14. století, se nachází promulgace před intitací. U listin první poloviny 13. století je zřejmá jistá neustálenost formuláře. Nejstarší listina začíná arengou a obsahuje svědečnou řadu. Datace naproti tomu chybí.⁶¹⁷⁾ Listinu z roku 1242 uvozuje invokace, přičemž rovněž nechybí výčet svědků, avšak o způsobu zpečetění text mlčí.⁶¹⁸⁾ Zbylé listiny z let 1300 a 1316 mají již obdobné řazení for-

608) Dohoda mezi opatem Bohušem a konventem na jedné straně a klášterním služebníkem Bohuslavem Tullingerem z Mnichova na straně druhé z roku 1397 se týká především cínových dolů (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).

609) Roku 1457 povolil opat Albrecht společně s konventem Bártlovi, synu Matery, aby mohl dvůr nacházející se v městečku Teplá vedle fary, který mu prodal klášter za opata Václava, dědičně držet a volně s ním disponovat (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I. Annales monasterii Teplensis I, ff. 57v–58r).

610) V roce 1342 přeměňují opat Beneda a konvent desátek ze vsí Fojtov a Děpoltovice na roční plat šest kop pražských grošů (RBM IV, s. 432, č. 1073).

611) Jedná se o skupinu čtyř obsahově velmi podobných privilegií. Nejprve získalo roku 1385 takovou listinu od své vrchnosti městečko Teplá se sousedními Jankovicemi (CIM IV/1, s. 189–191, č. 129). Hned v následujícím roce si také polepšilo městečko Hroznětín s okolními vesnicemi (Tamtéž, s. 191–193, č. 130). Další vlna udělování privilegií klášterem, která probíhala ve druhé polovině 30. let 15. století, se týkala vsi Mnichova (NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I. Annales monasterii Teplensis I, ff. 57v–58r) a městečka Úterý s Olešovicemi včetně nedalekých mlýnů (CIM IV/1, s. 381–383, č. 271). Ve všech listinách bylo uděleno právo dědit majetek nehledě na pohlaví. Kromě toho byla dána záruka na nezabavení majetku pachatelů trestních činů, pokud by se dotyční dostavili do osmi dnů před soud. Všechna tři městečka navíc získala větší i menší pečeť a možnost vést městskou knihu. Hroznětín a Mnichovu bylo uděleno městské právo, jaké měla Teplá.

612) V roce 1443 svědčí opat Racek společně s konventem, že jejich opárcem Hynek Krušina ze Švamberka spolu s jinými dvěma pány narovnal blíže neurčený spor mezi obcí a konšely městečka Teplá (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015).

613) Dolista (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

614) Týž, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1.

615) LC III–IV, s. 166.

616) Backmund, *Monasticon I/2*, s. 385.

617) CDB II, s. 123–124, č. 133.

618) CDB IV, s. 78–79, č. 16.

mulí v pořadí: promulgace, intitulace, dispozice, koroborace a datace. Na konec druhé zmiňované písemnosti připojil nájemce ještě příslib o dodržování obsažených ustanovení s vlastní koroborací a datací, která odkazuje na předchozí.⁶¹⁹⁾ Jistý přechod představují 40. léta 14. století, kdy v listině z roku 1342 přichází intitulace až po promulgaci.⁶²⁰⁾ Struktura následujících listin má již převážně podobu: intitulace, promulgace, narace, dispozice, koroborace a datace. Spíše výjimečně se vyskytuje invokace či arenga.

Invokace se objevuje sporadicky po celé sledované období. Doložena je u šesti listin, z toho ve dvou případech se jedná o privilegia pro poddané. Nachází se vždy na samém začátku textu. Většinou má u latinských listin podobu „*In nomine Domini amen*“,⁶²¹⁾ resp. u německých „*In Gottes namen amen*“.⁶²²⁾ Ojedinelé se vyskytuje latinské znění „*In nomine sancte et individue trinitatis amen*“.⁶²³⁾ Nejčastěji navazuje na invokaci promulgace (třikrát), ve dvou případech ji střídá arenga a pouze jednou intitulace.

Intitulace se nejprve nacházela na třetím místě mezi formulemi, ale do poloviny 14. století se postupně přesunula na začátek listin. Zároveň s tím se ustalovala i její podoba. U listin z první poloviny 13. století je intitulace velmi volná. V listině sepsané před rokem 1217 vystupuje jako jeden ze dvou vydavatelů konvent tepelského kláštera společně se svým proboštem, kterým byl tehdy zakladatel kanonie bl. Hroznata. To mělo zřejmě vliv na netradiční znění intitulace: „*nos fratres domus sancte congregationis de Tepla una cum preposito nostro domino Groznata*“, ve které vůbec nefiguruje opat.⁶²⁴⁾ Za povšimnutí stojí také intitulace u listiny tepelského opata Gerharda z roku 1242, která zní „*ego G., Teplensis electus*“.⁶²⁵⁾ Tato krátká formule je ojedinelá hned ze tří důvodů: osobní zájmeno v jednotném čísle, iniciála místo jména a označení „*electus*“ ve významu osoby zvolené do úřadu opata, avšak ještě nepotvrzené. Ani jeden ze zmíněných prvků se nevyskytuje v žádné jiné intitulaci středověké listiny vydané tepelským opatem. Listina opata Ivana z roku 1300 má intitulaci velmi blízkou mladším písemnostem, přičemž se poprvé objevuje devoční formule a označení funkce opata. Celá formule tak zní: „*nos Iwanus, Dei providencia abbas Theplensis*“.⁶²⁶⁾ Je to poprvé a zároveň též naposled, kdy je doložena devoční formule v této podobě. Intitulace v listině opata Vyšemíra a konventu z roku 1316 má již relativně běžnou strukturu. Formule se skládá z osobního zájmena v množném čísle, jména opata, devoční formule, označení jeho hodnosti, obecného uvedení konventu a jména kláštera. Konkrétní latinské znění je následující: „*nos Wisemirus, divina miseratione abbas, totusque conventus ecclesie Teplensis*“.⁶²⁷⁾ Vyjma slova *ecclesia*, místo kterého byl následně používán spíše termín *monasterium*, se jedná o typizovaný základ latinských intitulací listin vydávaných tepelskými opaty společně s konventem. Ne vždy musela intitulace obsahovat devoční formuli. Základní podoba této formule mohla

619) *RBM II*, s. 797, č. 1855; *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 81v–82r.

620) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L60. Opis listiny z 27. 1. 1342 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015.

621) *Tamtéž*, L60. Opis listiny z 27. 1. 1342 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015; *Dolista (ed.), Speinshart*, s. 79, č. 1; *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 6. 9. 2015 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 51v.

622) *CIM IV/1*, s. 190, č. 129.

623) *CDB IV*, s. 79, č. 16.

624) *CDB II*, s. 123–124, č. 133.

625) *CDB IV*, s. 79, č. 16.

626) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L35. Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter>, citováno dle stavu 15. 9. 2015.

627) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 81v.

být ještě rozšířena uvedením jména diecéze či řádu. Takto rozvedená intitulace je poprvé doložena v listině opata Benedy z 16. června 1346: „*Nos Beneda, divina miseratione abbas, totusque conventus monasterii Teplensis Premonstratensis ordinis Pragensis dyocesis*“.⁶²⁸⁾ V latinských textech se řád s diecézí objevují většinou společně. V takovém případě je součástí i devoční formule. Od roku 1342 se v některých intitulacích objevují kromě opata rovněž jména významných řeholníků spolu s jejich funkcemi. Počet konventních hodnostářů vyjmenovaných v intitulaci se měnil. Nejčastěji se ale v tomto období vyskytovali převor (*prior*), podpřevor (*subprior*), celerář (*cellerarius*), komorník (*camerarius*), infirmář (*infirmarius*) a sakristián (*custos*). Pořadí posledních čtyř bylo proměnlivé. Výjimečně mohli být také uvedeni pitanciáři (*pitanciaris*), hroznětínský probošt, kramolínský probošt, tepelský farář či chotěšovský převor. Nejdelší výčet obsahuje 10 jmen bez opata.⁶²⁹⁾ Celerář se objevuje od druhé poloviny 80. let 14. století v listinách také pod označením klíčník (*claviger*). U dvou velmi podobných latinských privilegií z let 1386 a 1437 je vloženo mezi zájmeno „*nos*“ a jméno opata slovíčko „*igitur*“, které není jinak v intitulacích tepelských listin doloženo.⁶³⁰⁾ Další mírné vybočení z poměrně ustálené podoby formule představuje označení konventu v listině z roku 1391, které zní „*totus conventus collegii eiusdem*“, a absence zájmena v listině z roku 1389.⁶³¹⁾

Formule německých nebo českých listin často představují téměř doslovné překlady původních latinských, intitulaci nevyjímaje. Nejstarší podoba německé intitulace pochází z roku 1354 a obsahuje jak devoční formulí, tak uvedení řádu a diecéze. Její text zní: „*Wir Beneda, von Gotes gnaden apt, und di samenunge gemain des chlosters zu der Topel dez ordens von Premonstrat in Prager bistum*“.⁶³²⁾ V mladších německých listinách se podoba intitulace příliš nemění. Pouze označení konventu se ještě během druhé poloviny 14. století ustálilo na obratu „*der ganze convent*“. Většina konventních hodnostářů měla také své německé označení. To se týkalo opata (*abt*), podpřevora (*unterprior*), celeráře (*kellner*), komorníka (*cammermeister*), infirmáře (*sichenmeister*) i probošta (*probst*).⁶³³⁾ Pouze u převora se sakristiánem a někdy též s podpřevorem bývala přebírána latinská podoba. Pozornost si zaslouží poslední listina tohoto období, jejíž německý text se dochoval pouze v opise. V její intitulaci se totiž objevuje před osobními jmény řeholníků stojícími za opatem slovo „*herr*“. Celá intitulace má podobu: „*Wir Albrecht, apt zu der Topel, herr Sigmundt, prior, herr Egidius, supprior, und gantzer convent deßelben closter und Premonstratenser ordens*“.⁶³⁴⁾ Je to jediný doklad tohoto jevu mezi německými listinami pocházejícími z tepelské kanonie.

U českých listin je to velmi podobné jako u německých. Rozšířená intitulace s údaji o řádu a diecézi z roku 1439 vypadá následovně: „*My Racek, Buožím spůsobem opat, ... i vešken konvent kláštera teplského premonstratenského řádu v pražském biskupství*“.⁶³⁵⁾ Relativně variabilní je v tomto období devoční

628) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L62. Listina z 16. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter>, citováno dle stavu 15. 9. 2015.

629) CIM IV/1, s. 192, č. 130.

630) Tamtéž, s. 192, č. 130 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 51v.

631) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 16. 9. 2015 a NA, KVš, inv. č. 279. Opis listiny ze 14. 7. 1389 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/279/charter>, citováno dle stavu 5. 8. 2017.

632) RBM V, s. 811, č. 1845.

633) Např. CIM IV/1, s. 190, č. 129.

634) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 57v.

635) CIM IV/1, s. 381, č. 270.

formule, u které jsou doložena ještě další dvě alternativní znění: „z Boží milosti“⁶³⁶ a „Božím smilováním“⁶³⁷ Pro všechny funkce řeholníků vyskytující se v českých listinách se běžně používají česká jména (opat, převor, subpřevor, klíčník, nemocník, kustr a komorník). České intitulace se od první poloviny 40. let 15. století začaly odlišovat od latinských a německých tím, že se před osobní jména řeholníků, kteří dosáhli kněžského svěcení, začalo psát slovo „kněz“. První listina, ve které se tento jev vyskytuje, vznikla v roce 1442 a její intitulace má podobu: „My kněz Racek, Božím smilováním opat, kněz Václav, převor, kněz Petr, supřevor, kněz Jan Slavík, klíčník, kněz Čeněk, nemocník, i vešken konvent kláštera teplskeho zákona premonstrátského“.⁶³⁸ Na tomto místě lze sledovat i možnou obměnu slova „řád“ za „zákon“.

Promulgace – oznámení, že se právní obsah dává na vědomí – je překvapivě ve všech třech jazycích často originálně sestavená. Má tedy větší množství podob. V nejstarších latinských textech z první poloviny 13. století se vyskytují velmi podobné formule. V jednom případě je to „Notum itaque sit omnibus presentibus sive futuris, quod ...“ a ve druhém „Notum sit omnibus tam presentibus, quam futuris, quod ...“.⁶³⁹ Promulgace v listinách z let 1300 a 1316 se rovněž příliš neliší: „Noverint universi presentes literas inspecturi/presencium noticiam habituri, quod ...“.⁶⁴⁰ Nejjednodušší podoba promulgace v latinském jazyce zní „notum facimus tenore presencium universis, quod ...“ a objevuje se v listinách z let 1346 a 1369.⁶⁴¹ Naproti tomu nejdelší publikace v rámci tepelských středověkých listin pochází z roku 1368 a má podobu: „ad universorum tam presencium, quam futurorum hominum et omnium, quorum interest vel interesse poterit, noticiam deducimus recognoscendo in hiis scriptis, quod ...“.⁶⁴² Zbylé latinské promulgace obměňují ve větší či menší míře uvedené příklady.

V německých textech mohla mít promulgace jak stručné znění (např. „bekennen offenbar mit diesem brief alles meniglichen, dass ...“)⁶⁴³ tak i různě rozšířenou verzi (např. „bekennen und vorgehen offinleich mit diesem brif und tun kunt allen den, di disen brif ansehent oder horent, daz ...“).⁶⁴⁴ Na rozdíl od latinských formulí se německé vždy do různé míry vzájemně liší, i když je jejich význam stejný.

České promulgace jsou si blízké a lze je rozdělit do dvou skupin podle toho, zda obsahují zmínku buď o lidech současných a budoucích (např. „vyznáváme a známo činíme tímto listem všem vuobec a každému zolášť, nynějším i budúcím, že ...“)⁶⁴⁵ nebo o těch, kteří listinu uvidí, či ji uslyší číst (např. „vyznáváme

636) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015.

637) Tamtéž, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015 a L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015.

638) Tamtéž, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015.

639) CDB II, s. 123, č. 133 a CDB IV, s. 79, č. 16.

640) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L35. Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015 a Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopíáře, f. 81v.

641) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L62. Listina z 16. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015 a Dolista (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67, č. 1.

642) Dolista (ed.), *Speinshart*, s. 79, č. 1.

643) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 47r.

644) RBM V, s. 811, č. 1845.

645) CIM IV/1, s. 381, č. 270.

tiemto listem obecně přede všemi, ktož jej uzrie nebo čtúc slyšeti budú, jakož ...“).⁶⁴⁶⁾

V některých listinách se vyskytuje též nepříliš častá arenga. Týká se to několika latinských textů a jednoho německého. Používány byly zejména do konce 14. století. Jedna se sice vyskytuje ještě v listině z roku 1437, to však souvisí s použitím starší předlohy. Z tepelského prostředí jsou známy tři typy latinských areng. Zjednodušeně je možné říci, že podle všech vznikly listiny z důvodu, aby se uskutečněné počiny nevytratily z paměti. První arenga se zachovala v nejstarší doložené listině z počátku 13. století a její obsah je následující: „*Longo processu temporis mortalis nature memoria, diversis honerata negociis, sepius in dubitationis ducitur precipicium et factum quantumcumque dubiis hinc inde rationibus concurrentibus in viam trahit oblivionis. Omnem ergo facti nostri certitudinem posteris relinquere volentes paginam hanc inscribi precepimus.*“⁶⁴⁷⁾ Druhý typ této formule se dochoval ve dvou latinských listinách a v jedné německé. Jedná se o privilegia pro poddané, která jsou více méně stejného znění. Latinská podoba z let 1386 a 1437 zní: „*Ne rerum gestarum memoria per decursum temporis deperiret, sapientum introduxit auctoritas et consuetudo laudabilis approbavit, ut ea, quae geruntur in tempore, ad aeternam rei memoriam scripturae testimonio perhennentur.*“⁶⁴⁸⁾ Arenga v německé listině představuje v zásadě doslovný překlad té latinské: „*Das nicht der geschit gedechtnus in dem vergengenen zeiten untergienge, hat der weisen begerungen erfunden und ein löbliche gewonheit bewert, das die geschicht der handlungen werden in der zeit zu einem ewigen gedechtnus kommen und mit schriftlicher gezeugnus geewigt. Darumb ...*“⁶⁴⁹⁾ Poslední druh arengy pochází z roku 1391 a je také nejkratší v tepelských středověkých listinách: „*Ad perpetuam rei memoriam, ne ea, que sapiencia honorabilium perpetuantur, ausu temerario aut zelo infringantur.*“⁶⁵⁰⁾ Za opata Zikmunda se již tato formule v klášterních listinách neobjevuje.

Narace a dispozice s případnými sankcemi jsou velice individuální, a není proto předmětné se jimi na tomto místě blíže zabývat. Jinak je tomu u koroborace, která je vyjma listiny z let 1242 a 1389 vždy přítomna a která má řadu společných obsahových znaků. Přesto se ve většině případů koroborace od sebe v detailech liší. Téměř ve všech listinách se však objevuje v této formuli na prvním místě motiv zpečetění. Ten může mít u latinských listin podobu např. „*In cuius rei testimonium presentes litteras conscribi*“⁶⁵¹⁾ nebo také „*In quorum omnium testimonium et firmitus robur*“.⁶⁵²⁾ Německá obdoba zní např. „*Das alles zu gezeugknus und steter bevestung*“.⁶⁵³⁾ V českých koroboracích má tato část stejný význam, jak ukazuje např. text listiny z roku 1442: „*A tomu všemu na potvrzenie i pro lepší jistotu*“.⁶⁵⁴⁾ Po sdělení důvodu zpečetění bývá zmíněna pečeť. V koroboracích tepelských listin se nikdy neuvádí konkrétní druh pečeti. Jediným jejím bližším určením je vztah k majiteli, který je vyjádřen nejčastěji pomocí přivlastňovacího zájmena („*sigilla nostra*“, „*unsere insigel*“ a „*pečeti naše*“), méně pak ještě

646) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 19. 9. 2015.

647) CDB II, s. 123, č. 133.

648) CIM IV/1, s. 192, č. 130 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 51v.

649) CIM IV/1, s. 190, č. 129.

650) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 20. 9. 2015.

651) Tamtéž, L62. Listina z 16. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.

652) CIM IV/1, s. 193, č. 130.

653) Tamtéž, s. 191, č. 129.

654) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.

pomocí přívlastku. Ten je doložen pouze u latinských a českých formulí („*sigillo nostro et conventus*“, „*naše pečeti vlastnie, našeho opatstvie i konventa*“).⁶⁵⁵ Ojediněle se na slovo pečť váže přidavné jméno ve významu „*přivěšená*“ („*anhangenden*“).⁶⁵⁶ Pouze ve čtyřech případech se v koroboraci opakuje intitlace ve zkrácené podobě („*nos abbas et conventus supradicti*“)⁶⁵⁷ „*wir der vorenant abt und der convent gemeyngklichen des egenanten closters*“⁶⁵⁸ „*wir obgedacht apt und convent*“⁶⁵⁹) a „*my svrchupsaný opat i vešken konvent svrchupsaného kláštera*“⁶⁶⁰). Od 50. let 14. století je pravidelně uváděno, k čemu byla pečť připevněna. V latinských textech zahrnovalo toto vyjádření jediné slovo „*presentibus*“. Naproti tomu v němčině a češtině se jednalo většinou o tři slova: předložku, ukazovací zájmeno a podstatné jméno („*k tomuto listu*“). V německých koroboracích je více variant podle toho, jaká byla použita předložka: „*in*“, „*an*“, či „*zu*“ (např. „*an den brief*“).⁶⁶¹ Na závěr koroborace stojí přísudek informující o vlastním připevnění pečť. Ten je stylizován buď objektivně („*sunt appensa*“)⁶⁶² „*seind ... gehangen*“⁶⁶³ „*sou přivěšeny*“⁶⁶⁴), nebo subjektivně (např. „*duximus apponendum*“⁶⁶⁵ „*versigelt*“⁶⁶⁶ „*j sme přivěsili*“⁶⁶⁷). Někdy je v koroboraci zdůrazněno, že zpečetění proběhlo dobrovolně a s vědomím vlastníka pečť („*ex certa nostra sciencia*“)⁶⁶⁸ „*mit unsern willen und wissen*“⁶⁶⁹ „*mit unsern gutten willen*“⁶⁷⁰ „*mit unsern willen und wort und gutter gewissen*“⁶⁷¹ „*s naší dobrou vůlí a vědomím*“⁶⁷²) a „*dobrovolně*“⁶⁷³). K listinám mohly být připevněny kromě pečť vydavatelů z tepelské kanonie (opata a konventu) i jiné

- 655) *Tamtěž*, L35. Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015 a L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 656) *Tamtěž*, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.
- 657) *Tamtěž*, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 658) *Tamtěž*, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.
- 659) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tepensis I, f. 58r.
- 660) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 661) CIM IV/1, s. 191, č. 129.
- 662) Např. *Tamtěž*, s. 193, č. 130.
- 663) *Tamtěž*, s. 191, č. 129.
- 664) *Tamtěž*, s. 382, č. 271.
- 665) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 666) *Tamtěž*, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.
- 667) Např. *Tamtěž*, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 668) *Tamtěž*, L64. Listina ze 14. 12. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter>, citováno dle stavu 27. 9. 2015.
- 669) RBM V, s. 812, č. 1845.
- 670) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tepensis I, f. 58r.
- 671) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 28. 9. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.
- 672) *Tamtěž*, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 28. 9. 2015.
- 673) *Tamtěž*, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 28. 9. 2015.

pečeti, což dokládá právě koroborace. Mohlo se jednat o pečeti spoluvydavatelů (pečeť chotěšovského probošta Oldřicha na listině z roku 1369 či pečeť Bohuslava Tullingera na listině z roku 1397),⁶⁷⁴⁾ pečeti těch, kterých se obsah listiny týkal (pečeť speinshartského probošta Jiřího na listině z roku 1368),⁶⁷⁵⁾ pečeti rukojmích kláštera (pečeti městeček Teplé a Úterý na listině z roku 1442)⁶⁷⁶⁾ či pečeti těch, kteří byli od vydavatelů listiny požádáni o jejich přivěšení. Nejčastěji byli v této věci oslovoováni významní páni z okolí klášterství (zejména Švamberkové, Gutštejnové, Rýzmberkové a Žeberkové) a někteří sousední drobní šlechtici.⁶⁷⁷⁾ Část koroborace, ve které byli vyjmenováni, má např. podobu „pro lepší svědomie toho prosili jsme ..., že jsú své pečeti na svědomie k naší prosbě přivěsili k tomuto listu“. ⁶⁷⁸⁾ V německém textu se to obsahově příliš neliší: „und darzu wir gebeten haben den ..., das sy ir aygn insigl durch unser beydentail gebet willen an disen brif zu einer zeuknuss“. ⁶⁷⁹⁾ Za zmínku stojí zajímavost, že listina z roku 1316, dochovaná pouze v opisu, měla dvě koroborace. Jednu klasickou a druhou doplněnou Dětřichem z Gutštejna, jež hož se listina obsahem týkala. Potvrdil tím svůj závazek dodržovat ustanovení v ní obsažená („quod ordinacionem per scriptum superius explicatam ratam volumus tenere, hoc nos dominus Ditricus ac miles de Gutensteyn appensione nostri sigilli protestamur, anno Domini ut supra etc.“). ⁶⁸⁰⁾

Listiny končí datací. Pouze nejstarší z nich postrádá datační formulí. U ostatních tepelských písemností ze 13. století je tato formule uvedena slovy „Acta sunt“. ⁶⁸¹⁾ Od 14. století stojí na začátku této formule v latinských listinách buď pouhé „Datum“, nebo „Actum et datum“, příp. „Datum et actum“. ⁶⁸²⁾ U německých datací je jejich počátek velmi variabilní: „Der gegeben ist“, ⁶⁸³⁾ „Geben“, ⁶⁸⁴⁾ „Der brif ist geschriben“, ⁶⁸⁵⁾ „Der prief ist geben“, ⁶⁸⁶⁾ a „Der geben ist“. ⁶⁸⁷⁾ U českých listin převládá obrat „Jenž jest dán a psán“,

674) Dolista (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67–68, č. 1 a *SoKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

675) Dolista (ed.), *Speinshart*, s. 79–81, č. 1.

676) *SoKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

677) *Tamtěž*, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015; L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015 a L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

678) *Tamtěž*, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

679) *Tamtěž*, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

680) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 82r.

681) *CDB IV*, s. 79, č. 16 a *SoKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L35. Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

682) Druhá možnost se týká pouze tří listin: Dolista (ed.), *Speinshart*, s. 81, č. 1; Týž, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 1 a *SoKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

683) *RBM V*, s. 812, č. 1845.

684) *CIM IV/I*, s. 191, č. 129.

685) *SoKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015.

686) *Tamtěž*, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 3. 10. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu.

687) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 58r.

příčemž v jednom případě je doloženo použití pouhého „*Dñ*“.⁶⁸⁸ Poté mohlo následovat určení místa, kde došlo ke zlistinění, což ale ani zdaleka nebyvalo pravidlem. Tuto informaci obsahuje přibližně polovina latinských listin a pouze dvě z pěti německých. Naproti tomu u českých listin se místo v dataci neobjevuje ani jednou. Listina z roku 1242 je jediná, o které je známo podle datační formule, že byla vyhotovena mimo vlastní klášter. Stalo se tak „*in curia Teplensi nomine Cruanizz*“.⁶⁸⁹ Třeba zde zmínit, že se jedná o první doklad existence klášterního dvora Krukanice. Další zvláštnost představuje situování místa sepsání v rámci datační formule. Je to totiž jediný případ, kdy se místo nachází na konci listiny. Zdá se, že nejprve byl klášter označován jen místním jménem Teplá („*in Tepla*“,⁶⁹⁰ „*zu der Topel*“⁶⁹¹). Tento způsob se vyskytuje do 50. let 14. století, přičemž od druhé poloviny 40. let 14. století se začíná objevovat jednoznačnější určení za pomoci slova klášter („*in monasterio nostro Teplensi*“,⁶⁹² „*in monasterio Theplensi*“,⁶⁹³ „*in dem klauster zu der Tepl*“⁶⁹⁴), které postupně nahradí předchozí označení. Po místu přichází nejčastěji uvedení roku, který je zprvu znázorněn římskými číslicemi. Zhruba od poloviny 14. století převažuje slovní vyjádření. V latinských listinách se začátek této části ustálil nejpozději do 40. let 14. století na slovech „*anno Domini*“. Obdoba v němčině zněla např. „*nach Christus gepurt*“ či „*da man zalt von Cristes geburd*“.⁶⁹⁵ I v českých datacích mohlo být více variant (např. „*léta od Božího narození*“, „*léta Páně*“ nebo „*léta po narození syna Božieho*“).⁶⁹⁶ Na přelomu 13. a 14. století se vedle napsaného roku objevuje rovněž vyjádření indikcí.⁶⁹⁷ Za uvedeným rokem, resp. v pěti případech i před ním, následuje označení dne. Do poloviny 14. století se datuje převážně pomocí římského kalendáře. V roce 1346 se poprvé vyskytuje datace pomocí křesťanského svátku. Tento způsob od druhé poloviny 14. století dominuje. Výjimečně je určen den v listinách z let 1369 a 1389 prostřednictvím průběžného datování.⁶⁹⁸

Listiny za opata Zikmunda Hausmanna

Soubor listin tepelské provenience z let 1459–1506, který čítá 11 originálů, dva opisy

688) Jedná se o privilegium určené obyvatelům městečka Úterý, které je v zásadě doslovným překladem staršího německého textu z roku 1385. – *CIM IV/1*, s. 382, č. 271.

689) *CDB IV*, s. 79, č. 16.

690) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice *CDB*, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 82r.

691) *RBM V*, s. 812, č. 1845.

692) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/charter>, citováno dle stavu 4. 10. 2015; *RBM IV*, s. 690, č. 1726 a *RBM V*, s. 39, č. 77. Ojedinelé je odkazováno na předchozí text („*in monasterio predicto*“). – *NA*, KVš, inv. č. 279. Opis listiny ze 14. 7. 1389 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/279/charter>, citováno dle stavu 5. 8. 2017.

693) *Dolista (ed.)*, *Speinshart*, s. 81, č. 1.

694) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 4. 10. 2015. Místo zlistinění je v datační formuli netradičně umístěno mezi rok a den.

695) *RBM V*, s. 812, č. 1845 a *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L94. Listina z 25. 5. 1397 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L94/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015.

696) *Tamtéž*, L259. Opis listiny z 16. 9. 1420 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L259/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015; *CIM IV/1*, s. 382, č. 271 a *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L122. Listina z 21. 10. 1442 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L122/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015.

697) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L35. Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015 a *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice *CDB*, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 82r.

698) *Dolista (ed.)*, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 1. a *NA*, KVš, inv. č. 279. Opis listiny ze 14. 7. 1389 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/279/charter>, citováno dle stavu 5. 8. 2017.

a jeden regist, není nikterak rozsáhlý, přesto svou velikostí přesahuje počet dochovaných listin většiny českých premonstrátských klášterů z tohoto období vyjma Chotěšova. Šest pergamenových listin se nachází přímo v archivu kláštera Teplá.⁶⁹⁹⁾ Jedna listina je uložena v archivu dceřiného kláštera Chotěšov.⁷⁰⁰⁾ Zbylé originály jsou uchovávány na území Německa. Tři lze nalézt v archivu cisterciáckého kláštera Valdsasy.⁷⁰¹⁾ Poslední z původních exemplářů je součástí archivu kláštera Speinshart.⁷⁰²⁾ Začátek nejmladší známé listiny, která se nedochovala, je zachycen v tepelském kopiáři.⁷⁰³⁾ Poněkud podezřelý text Zikmundovy konfirmace z roku 1481 je zanesen v Tepelských análech.⁷⁰⁴⁾ O klášterní listině z roku 1475 je povědomí jen podle registu v soupisu švamberského archivu na Zvíkově Václava Březana z let 1616 až 1617.⁷⁰⁵⁾

Všechny tyto listiny jsou tvořeny pergamenem různých velikostí podle délky textu, přičemž šířka je většinou delší jak výška. Běžné rozměry listin dosahují u šířky 22,5 až 36,4 cm, u výšky 14,3 až 26 cm. Přitom plika má výšku od 2,3 do 4,5 cm.⁷⁰⁶⁾ Výjimkou jsou tři vidimáty pro valdsaský klášter, které jsou jako jediné psány na výšku na rozměrnějších pergamenech. Jejich šířka přesahuje 49 cm a výška dokonce 56 cm. I plika je o poznání vyšší (cca 7 – 8,5 cm).⁷⁰⁷⁾

Písmo tepelských listin navazuje na první polovinu 40. let 15. století. Písemnosti na pergamenu z let 1463 až 1502 jsou psány velmi dobře čitelnou gotickou kurzívou s různou mírou spojitosti.⁷⁰⁸⁾ V případě již zmiňovaného souboru tří vidimátů z roku 1461 se jedná o drobnou a oblou bastardu bez smyček. V rámci dochovaných listin je možné rozeznat osm písar-

699) *SoKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L155. Listina z 11. 11. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015; L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015; L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015; L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015; L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015 a L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 6. 10. 2015.

700) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 9. 10. 2015.

701) *StA Amberg*, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 9. 10. 2015; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 9. 10. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 9. 10. 2015.

702) *StA Amberg*, Kloster Speinshart, Urkunden, 364. Listina z 22. 8. 1465. Její text zpřístupnil Karel Dolista v rámci své edice věnované vztahům Teplé a Speinshartu. – **Dolista (ed.)**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

703) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, ff. 96r.

704) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 101v–102r.

705) **Zíbrt (ed.)**, *Z dějin*, s. 227.

706) **Fiala**, *Klášter*, s. 25, 27, 28, 30 a 39.

707) Stanoveno podle snímků: *StA Amberg*, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

708) Písmo většiny listin kanonie z tohoto období uložených v archivu kláštera je popsáno v **Pátková**, *Písmo*, s. 139.

ských rukou (L1–L8). Pouze ke dvěma písařům lze přiřadit více listin. Jedním je písař L1, který je autorem všech tří vidimátů z roku 1461. Druhým je písař L4 spojovaný se dvěma listinami z roku 1466. Výzdoba textu tepelských listin se omezuje pouze na počáteční iniciálu, která je poměrně jednoduchá, či v některých případech ještě na majuskuly prvního řádku. Výjimku v tomto ohledu představují opět vidimáty, jež mají honosnější vzhled. U nich je první řádek, resp. první čtyři slova, vyveden velmi úhlednou bastardou, která má mnohonásobně větší litery, než jaké jsou u ostatního textu. Kvůli přehlednosti obsahu jsou tímto způsobem, ale již menším písmem, vyznačeny i začátky vidimovaných listin. Rovněž iniciály zahajující text všech tří vidimátů jsou o poznání zdobenější oproti ostatním listinám.

Listiny byly ověřovány opatskou větší či menší pečeti uloženou ve voskové misce a přivěšenou na pergamenovém proužku v případě, že je opat vydával za svou osobu. Pokud se ale písemnost týkala celého kláštera, byla vedle opatovy pečeti připojena ještě konventní pečeť. Na vlastních tepelských listinách se ale tyto pečeti příliš nedochovaly.⁷⁰⁹⁾

Z obsahového hlediska převažují listiny vydané v majetkových záležitostech. Jedná se o čtyři klasické zápisné listy: V roce 1463 dlužil tepelský klášter svému sousedovi Humprechtu z Kočova a na Chodové Planě 50 kop grošů, které si od něho vypůjčil na zaplacení obecné berně. Za kanonii ručila její městečka Teplá a Úterý. Řeholníci dali proto Humprechtovi z Kočova ve zmíněné sumě do zástavy na pět let mlýn řečený Nový pod Úšovnicemi a Zátockou louku.⁷¹⁰⁾ Potom, co v roce 1466 obdržel opat spolu s konventem od Tepelských 220 kop grošů, zastavil jim dědičný plat 20 kop grošů na krčmě v jejich městečku. Tato transakce proběhla s povolením českého krále Jiřího.⁷¹¹⁾ Ve stejném roce zastavil klášter opět se svolením panovníka celou ves Rozněvice panoši Markvartu z Hrádku v sumě 246 kop grošů.⁷¹²⁾ Text čtvrté zástavní listiny se nedochoval. Je pouze známo, že v ní kanonie zapsala v roce 1475 svoji ves Čerňovice s mlýnem doživotně Bohuslavovi ze Švamberka a jeho synu Hynkovi.⁷¹³⁾ Kromě zápisných listin patří do této skupiny také souhlas se zástavou, smlouva o stavbě rybníka a dlužní úpis: V roce 1473 svolili tepelští premonstráti, aby Bohuslav ze Švamberka zapsal klášterní ves Křivce, kterou držel jako zástavu už od opata Albrechta, svému švamberskému hejtmanu Mikuláši z Příbrami (obr. 4).⁷¹⁴⁾

- 709) Všechny tři vidimáty nesou pečeť opata Zikmunda. – *StA Amberg*, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015. Obě pečeti zůstaly na listině z 22. srpna 1465. – *StA Amberg*, Kloster Speinshart, Urkunden, 364. Listina z 22. 8. 1465. Na listině z 1. září 1473 se stále nachází opatský sekret a konventní pečeť, i když jsou značně poškozené. – *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015. Poslední místo ve výčtu patří opatskému sekretu na listině z 2. března 1502. – *Tamtěž*, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.
- 710) *Tamtěž*, L155. Listina z 11. 11. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.
- 711) *Tamtěž*, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.
- 712) *Tamtěž*, L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.
- 713) *Zíbrt (ed.), Z dějin*, s. 227.
- 714) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

Roku 1479 se dohodla kanonie s Jindřichem a Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané na společné stavbě rybníka na hranicích svých panství, což si také vzájemně zlistinili.⁷¹⁵⁾ V roce 1502 vyznali tepelští řeholníci, že jsou dlužni sestrám z Rebersreutu 200 kop českých grošů.⁷¹⁶⁾

Vrchnostenských záležitostí se týká udělení privilegií městečku Teplá z roku 1503. V tepelském kopiáři je zachycen pouze začátek této listiny.⁷¹⁷⁾ Téměř celou zbylou část textu lze rekonstruovat na základě písemného narovnání sporu mezi klášterem a městečkem vydaným Albrechtem z Kolovrat a na Libštejně, ve kterém se doslovně uvádí znění privilegia posléze vyhotoveného kanonií.⁷¹⁸⁾ Neznámá tak zůstává pouze datační formule.

Z listin řádové správy se dochovala pouze dvě potvrzení chotěšovského probošta, přičemž u jednoho je důvodné podezření, že ho vyhotovil veřejný notář. Obě konfirmace se týkají volby tepelského řeholníka Tristrama chotěšovským prelátem, která proběhla 1. dubna 1481. Ze stejného dne pochází text listiny, kterou potvrdil opat Zikmund volbu a Tristrama za probošta, přičemž ho zároveň uvedl do úřadu. Tuto konfirmaci zřejmě otec-opat z neznámého důvodu Tristramovi nakonec neudělil.⁷¹⁹⁾ Učinil tak až o pět let později jinou konfirmací.⁷²⁰⁾

K dispozici je také jedna listina o uzavření konfraternity s jiným klášterem. Tím byla premonstrátská kanonie Speinshart. Nejprve 23. července 1465 vyhotovil speinshartský opat Jiří spolu s konventem listinu pro tepelské premonstráty,⁷²¹⁾ kteří jim to oplatili 22. srpna 1465.⁷²²⁾

Kromě toho se dochovaly ještě tři vidimáty určené jednomu příjemci. Jednalo se o cisterciácký klášter Valdsasy. Jeho opat Mikuláš vyslal do Teplé řeholníka Ondřeje se 14 listinami, které opat Zikmund na jeho přání vidimoval na přelomu dubna a května 1461 ve třech svých listinách.⁷²³⁾ Tepelská kanonie udržovala s valdsaským klášterem užší vztahy. Není proto divu, že již před tím, v roce 1459, ověřil valdsaský opat Jan spolu s kvardiánem chebských minoritů Janem dvěma notářskými instrumenty dvě listiny tepelskému opatu Zikmundovi.⁷²⁴⁾ V září 1467 se valdsaský opat Mikuláš dokonce obrátil na papežského legáta Rudolfa, když se snažil pomoci exkomunikovanému tepelskému prelátovi.⁷²⁵⁾

715) *Tamtéž*, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

716) *Tamtéž*, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

717) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 96r.

718) *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689.

719) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 101v–102v.

720) NA, AZK, RP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

721) **Dolista (ed.)**, *Speinshart*, s. 83–84, č. 5.

722) **Týž**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

723) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

724) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L139. Listina z 11. 9. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L139/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a L140. Listina z 11. 9. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L140/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

725) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 87r–v.

Všechny uvedené typy listin z doby působení opata Zikmunda Hausmanna jsou kromě privilegia pro poddané doloženy v prostředí tepelské kanonie poprvé. V zásadě tedy s předchozím obdobím typově nekorespondují.

Z jazyků se objevuje čeština, a to v šesti listinách. Jsou to všechny zástavy, dluhopis a privilegium pro Teplou. Je pravděpodobné, že česky byla napsána i listina z roku 1475, ke které se dochoval pouze její regist. Stejný počet je i latinských listin. Jedná se o veškeré listiny určené jiným klášterům: vidimáty, listina na konfraternitu a konfirmace chotěšovského probošta. Němčina je zastoupena pouze ve smlouvě o stavbě rybníka.

Záměrně byly ponechány stranou notářské instrumenty, které byly vydány jménem opata Zikmunda nebo tepelského konventu a jimi také zpečetěny. Vlastní listiny ale vyhotovili veřejní notáři. V souvislosti s Teplou jsou známy tři takové instrumenty. Dva z března 1459 vytvořené Konrádem Hoferem, kterými tepelský konvent informuje speinshartského probošta Jiřího a ostatní o průběhu volby tepelského opata.⁷²⁶⁾ Obsahově se však v těchto dvou případech jedná spíše o otevřené listy než o listiny. Třetí instrument zlistiněný roku 1492 Blažejem Kremerem z Plané představuje výrok tepelského opata Zikmunda a loketského děkana Augustina z pozice rozhodčích jmenovaných papežem ve sporu o obsazování místa faráře v kostele svaté Maří Magdaleny v Karlových Varech.⁷²⁷⁾ Je pravděpodobné, že i výše jmenovaná konfirmace chotěšovského probošta z roku 1481, známá jen z popisu, pocházela rovněž z pera některého veřejného notáře. Tyto písemnosti se svojí formou liší od běžných klášterních listin. Tepelská kanonie využívala služeb veřejných notářů rovněž k ověřování svých písemností a privilegií. V roce 1466 se opat Zikmund obrátil na notáře Jindřicha Streklia.⁷²⁸⁾ Roku 1486 vidimoval Erhard Schönsterer z Chebu písemnosti týkající se reformních opatření v konventu.⁷²⁹⁾ Mezi léty 1487 až 1494 pořídil pro tepelskou kanonii již zmiňovaný Blažej Kremer z Plané řadu vidimátů. Jednalo se převážně o privilegia udělená klášteru.⁷³⁰⁾

Struktura tepelských listin je již v zásadě ustálená a formule jdou většinou v pořadí: intitulace, promulgace, narace, dispozice, koroborace a datace. Promulgace nebo narace se nemusí vždy vyskytovat. Výjimečně začíná text invokací. I formulářem se od ostatních tepelských listin odlišují opět všechny tři vidimáty z roku 1461. Intitulaci totiž předchází promulgace, což už je v této době poněkud archaické. Před tím se tento jev vyskytuje naposledy v listině z roku 1342.⁷³¹⁾

726) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L136. Listina z 16. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a L137. Listina ze 17. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

727) *NA, ŘP*, inv. č. 154. Listina z 6. 2. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

728) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 77v–78v.

729) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L191. Listina z 1. 1. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L191/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

730) *Tamtéž*, L193. Listina z 16. 3. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L193/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; L194. Listina z 16. 3. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L194/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; L205. Pergamenový sešit z 19. 12. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a L209. Listina z 25. 2. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

731) *Tamtéž*, L60. Opis listiny z 27. 1. 1342 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L60/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

Z formulí se může objevit také sankce. Ojedinele je koroborace připojena k dataci.⁷³²⁾ Oproti starším listinám se již nevyskytuje arenga.

Invokace ve srovnání s předchozím obdobím téměř vymizela. Zahajuje tak pouze dvě listiny: nejmladší z vidimátů a privilegium pro Tepelské. Latinské znění má běžnou podobu („*In nomine Domini amen*“),⁷³³⁾ kdežto česká varianta je doložena v tepelských listinách poprvé: „*Ve jméno Božie amen*“.⁷³⁴⁾ Je zřejmé, že tato formule se vyskytovala sporadicky ve slavnostnějších listinách.

Intitulace plně vychází z předchozí tradice. V latinských listinách je tendence uvádět tuto formuli v celé šíři, tzn. včetně devoční formule, která může mít dvojí podobu („*divina providencia*“ či „*miseracione divina*“), jména řádu a diecéze. Téměř většinu latinských listin vydal opat Zikmund bez konventu. Intitulace má v takovém případě např. podobu: „*Nos Sigismundus, miseracione divina abbas monasterii Teplensis Pragensis dyocesis ordinis Premonstratensis*“.⁷³⁵⁾ Výjimečně mohlo být doplněno i zasvěcení klášterního kostela: „*monasterii beatissimae Virginis Mariae Teplensis*“.⁷³⁶⁾ V rámci dvou vidimátů se v intitulacích objevují tři jevy, které tepelské listiny jinak neznají. V jedné intitulaci chybí na začátku osobní zájmeno, na jehož místě stojí slovo „*frater*“ vztahující se k Zikmundovi. Toto označení před jménem opata je pro tepelské listiny vskutku nezvyklé. Ve stejné formuli je ještě zvláštní určení kláštera jako „*monasterii in Tepla*“, které není jinak v intitulacích doloženo.⁷³⁷⁾ Velmi nestandardně je stylizována intitulace druhého vidimátu. Je totiž ve čtvrtém pádě a navíc se znovu objevuje termín *frater*: „*Nos fratrem Sigismundum, abbatem* ...“.⁷³⁸⁾

O intitulacích v německých listinách se toho nedá příliš mnoho zjistit, jelikož se dochoval jediný doklad: „*Wir Sigmund, abte czu der Toppel, Tristram, prior, Paulus, subprior, und der gancze konventh doselbs*“.⁷³⁹⁾ Lze z něho vyvozovat, že se neujala snaha psát před jmény konventních hodnostářů slovo „*herr*“.⁷⁴⁰⁾ Dále se nabízí předpoklad, že intitulace v rámci německých listin byly ve srovnání s latinskými spíše kratší. Zřejmě se zde častěji vypouštěly devoční formule a určení řádu či diecéze.

V českých intitulacích vždy vystupuje kromě opata Zikmunda i tepelský konvent. Běžně se objevuje devoční formule ve třech variantách („*Božím smilováním*“,⁷⁴¹⁾ „*Božie milosti*“⁷⁴²⁾ a „*z Božie*

732) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotěšov/2246/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

733) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

734) Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 96r.

735) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotěšov/2246/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

736) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 101v.

737) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

738) Tamtéž, 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

739) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

740) Srov. NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 57v.

741) SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L155. Listina z 11. 11. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

742) Tamtéž, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

*milosti*⁷⁴³⁾ známých již z předchozí doby. Uvedení řádu, resp. diecéze, není příliš časté. Pokud se tak stane, má podobu: „*zákona premonstrátského biskupstvie pražského*“.⁷⁴⁴⁾ V českých intitulacích se ustálilo používání slova „*kněz*“ před vlastními jmény. Při vyjmenovávání hodnostářů konventu došlo oproti předchozímu období k několika důležitým změnám. Ve výčtech přestaly figurovat posty jako klíčník, infirmář, komorník či kustod. Naproti tomu se nově začali objevovat cirkátor a kantor. Celkově se však v intulacích uvádělo méně jmen řeholníků než dříve. Pokud je spoluvydavatelem listiny i konvent, je vždy zmíněn převor, méně pak také podpřevor. Spíše výjimečně se vyskytuje jméno cirkátora, kantora nebo faráře v Teplé. Nejrozsáhlejší výčet hodnostářů pocházející z roku 1503 obnáší kromě opata Zikmunda pouhých pět dalších řeholníků.⁷⁴⁵⁾ V případě některých zástavních listů mohly být intitulace rozšířeny i o budoucí generace („*i budúcí naši*“ či „*i budúcí i náměstkové naši*“).⁷⁴⁶⁾

Promulgace je standardní součástí formuláře tepelských listin. Pouze v rámci popisu konfirmace z roku 1481 tato formule chybí. V tomto případě je ale pravděpodobné, že byla při opisování textu listiny záměrně vypuštěna a nahrazena zkratkou „*etc.*“ umístěnou za intulací, kde se běžně nevyskytuje.⁷⁴⁷⁾ U latinských listin má promulgace poměrně variabilní podobu a příliš nelyhá z starších tepelských listin. Blízké jsou si pouze promulgace u vidimátů z roku 1461. V jedné této listině postrádá formule přísudek: „*Universis et singulis presentes litteras inspecturis, visuris seu audituris*“.⁷⁴⁸⁾ Zbylé dvě mají stejný začátek: „*Noverint universi et singuli presentes litteras sive presens*“, dále se však již částečně rozcházejí. Zatímco v jednom vidimátu pokračuje promulgace „*transumptum aut transcriptum inspecturi, visuri seu audituri*“⁷⁴⁹⁾ tak ve druhém „*publicum instrumentum inspecturi, quod ...*“.⁷⁵⁰⁾ Nutno však podotknout, že se nejedná o notářský instrument. V listině na konfraternitu z roku 1465 je již tato formule naprosto odlišná: „*presencium tenore publice profitemur, quod*“.⁷⁵¹⁾ Nejinak tomu je i u konfirmace z roku 1486: „*notum esse volumus universis presentes inspecturis, quia*“.⁷⁵²⁾

Jediná německá promulgace je relativně podobná starším předchůdcům a má následující znění: „*bekennen eintrechtlich unvorscheidenlich in dem offen brieife vor allermeniglich, dy in sehen ader*

743) *Tamtěž*, L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

744) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 96r.

745) *Tamtěž*, f. 96r.

746) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015 a L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

747) *NK ČR*, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 101v.

748) *StA Amberg*, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

749) *Tamtěž*, 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

750) *Tamtěž*, 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

751) **Dolista (ed.)**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2 a **Týž**, *Speinshart*, s. 83, č. 5.

752) *NA, AZK, ŘP Chotěšov*, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

*horen lesen, das“.*⁷⁵³⁾ České formule, které navazují na předchozí vývoj, se vzájemně příliš neliší. U zástav se většinou opakuje promulgace ve znění: „*vyznáváme tiemto listem obecně před každým člověkem, ktož jej uzrie nebo čtúce slyšeti budú, žie“.*⁷⁵⁴⁾ Poněkud modifikovaná varianta je u privilegia pro Tepelské: „*známo činíme tiemto listem prede všemi, kdež čten nebo čtúci slyšan bude, že“.*⁷⁵⁵⁾ V ostatních listinách se promulgace liší pouze v jednotlivých slovech.

Formule jako narace, dispozice či sankce jsou velmi specifické pro každou listinu a hledat v nich společné znaky by nebylo příliš účelné. Proto bude věnována pozornost pouze obvyklým typům listin, u nichž se předpokládá, že jejich formulář byl převzat z nějakého domácího vzoru a byl běžně používán. Jako důkaz poslouží mimo jiné existence alespoň dvou exemplářů buď s totožnými částmi formuláře, nebo alespoň s velmi podobnými. Tuto podmínku splňují zástavní listiny z roku 1466. Vidi máty z dubna 1461 jsou si sice formálně výrazně podobné, ale celkově se liší od ostatních klášterních listin. Navíc na propojenost formulářů obou listin měla výrazný vliv skutečnost, že byly obě sepsány ve stejný den, na stejném místě a s největší pravděpodobností i týž písařem. Pevně dané znění, které se z velké většiny pravidelně opakovalo, měla rovněž konfirmace chotěšovského probošta z roku 1486, což dokládá značná podobnost s textem konfirmace z roku 1519.⁷⁵⁶⁾ Naproti tomu znění listiny potvrzující chotěšovského preláta z roku 1481 se od zmíněných diametrálně liší. Jak bude ještě vyloženo níže v souvislosti s datační formulí, může důvod tak výrazné odlišnosti spočívat ve vyhotoviteli, kterým byl zřejmě veřejný notář. U dluhopisu z roku 1502 lze předpokládat převzetí většiny obecných obrátů. V případě listiny na konfraternitu z roku 1465 posloužila jako předloha listina vyhotovená krátce před tím speinshartskými premonstráty.

Podrobněji rozebrána bude tedy jedna z českých zástavních listin, český dluhopis z roku 1502 a latinská konfirmace z roku 1486. Pokud se vypustí z listiny z 12. března 1466 konkrétní údaje, vznikne jakýsi univerzální formulář pro tepelské zástavní listiny. Vynechány jsou zde začáteční a koncové formule, kterým je věnována pozornost na jiném místě. Po kratičké naraci „... *jsme pro svú potřebu a nedostatky“* následují informace o vlastní zástavě. Nejprve se čtenář dozví, co premonstráti společně zastavili a že se tak stalo s panovníkovým vědomím: „... *zastavili sme a mocí listu tohoto zastavujem s naši všech společně dobrú vůlí i to z povolením královy milosti, pána našeho milostivého“.* K tomu je připojeno odkázání na listinu krále Jiřího z 15. prosince 1465, ve které kanonii dovolil vypůjčit si do tisíce kop grošů, nebo v téže sumě zastavit klášterní statky:⁷⁵⁷⁾ „*jakož my na to od jeho královské milosti majestát jmáme“.* Poté je uvedena finanční částka, ve které byl klášterní majetek zastaven a která byla premonstrátům vyplacena, a příjemce listiny: „*ve ... kopách grošův dobrých stříbrných, kteréžto penieze jsú nám všecky dány úplně, ... i budúcím jich i tomu každému, ktož by tento list jměl s jich dobrú vůlí tak,*

753) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

754) Např. *Tamtéž*, L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 11. 10. 2015.

755) *Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně*, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře, f. 96r.

756) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/I. Annales monasterii Teplensis I, ff. 139v–140v.

757) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L163. Listina z 15. 12. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

jakož jsme my ... od starodávna od našich starších i předkuov až do se doby svobodně měli a v drženie byli". Následně je řečeno, že zástavu má využívat držitel listiny: „Těž také aby svrchupsaní věřící naši a budoucí jich i každý, ktož by tento list jmel [!] s jich dobrou vůlí, ... svobodně jměli.“ Stanoveny jsou i záležitosti související s vyplacením zástavy: „Také my svrchupsaný kněz opat i konvent i budoucí naši vuoli mieti máme, když bychom nahoře psaným věřícím našim nebo budoucím jich ... napřed věděti dali při ..., tehdy máme jim jich peníze zase dáti a splniti ... kop grošův, tehdy naši věřící nebo budoucí jich nám nebo budoucím našim ... postúpiti a list tento vrátiti, kterýž dále i žádné moci nemá mieti. Ale věřící naši nemají i žádnú vuoli mieti nás napomienati k výplatie.“ Dále je součástí také závazek vydavatelů, že nebudou zasahovat příjemci do užívání zástavy: „My svrchupsaný opat i konvent sľubujem nepřekážeti ani hyndrovati i žádném právem ani duchovenem, ani světským až do nadepsané výplaty, když bychom jim a nebo budoucím jich dali ... kop grošuov, budťo groše, nebo peníze, a nebožto zlaté, jakž v té mieře v české země platiti budú toho času plnění.“ Ošetřen byl i postup při dodatečné úpravě podmínek ze strany vydavatelů: „Pakli bychom tiem, jakož psáno jest, jinak hnúti chtěli, jehož Božě nedaj, a od našich svrchupsaných věřitelův, neb od jich budoucích před koho byli při rokování, tehdy máme a sľubujem státi a sami nasě znáti, že jsme proti nim křiví a oni proti nám praví.“ Počítalo se i s možným postižením zástavy nějakou pohromou, přičemž v takovém případě nesl důsledky příjemce: „Jestli že by se která škoda stalo [!] nebo záhuba tu ... v tom zastavě bud' od nepřátel moci, neb od ohně, jakážkoli škoda by byla, jehož Božě nedaj, skrze by takovou škodu ..., to bud' našich věřících škoda, ale ne naše.“ Naposled bylo řešeno případné poškození listiny: „Také byl-li by tento list moly prohryžen nebo vodú zlit nebo kterak jinak porušen, to všecko nemá jim škodno býti.“⁷⁵⁸⁾

Dluhopis začíná intitulací obsahující kromě opata s hodnostáři i rukojmí, po ní následuje promulgace. Dále přichází přiznání se k dluhu vůči určitým osobám a sľib zaplacení do stanoveného termínu: „jsme dlužni dluhu pravého, jistého a spravedlivého ... kop grošuov českých hrásu [!] praského [!], nebo za tu summu zlatých uherských, nebo rýnských na rásu, na váze pravých i na pádu dobrých, nebo peníze drobných v tejto země obecně berných ... i tomu každému, kdož by tento list jměl z jich dobrou a svobodnú vuolí, kteréžto peníze zlaté, nebo groše svrchupsané máme i sľubujem naši dobrou vierú křesťanskú rukú společnú a nerozdielnú tak, aby žádný z nás rukojmie z svrchupsaných v tom sľibu a dluhu k odbyti, kterakoli ani zaplacení svého dielu od druhých se děliti nemohl, než věřícím našim nadepsaným dáti a zaplatiti máme a plniti beze všeho prodlení a odporuov na ... najpro příštíeho, nebo ... neděli potom.“ V případě, že by nebyla částka zaplacená včas, nastupovala sankce, která spočívala v ležení rukojmích bud' v Plzni, nebo ve Střibře: „Pakli bychom toho neučinili a grošuov, nebo zlatých, nebo peněz svrchupsaných věřícím našim tak a na ten čas, jako se svrchu píše, nedali a úplně nezaplačili [!], tehdy my všichni rukojmie svrchupsaní máme a sľubujem po napomenutí a obeslání

758) Tamtéž, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/> charter, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

nás od našich věřicuov bud' listem, poslem, nebo ústně ihned nazejtří, žádný z nás druh druhého nečakaje, ani se nebytím kderého z nás doma nebo čím jiným vymlúvaje, než každý z nás svým životem s jedním pacholkem a se dvěma kojňoma [!], aneb místo sebe jiného panošě řádu rietierského vypraviti má též s jedním pacholkem a se dvěma kojňoma [!], ohlédnutí a vložití v pravie a občenie české ležení do města Nového Plzně, nebo do Stříbra, z těch dvou měst do jednoho, v duom cného [!] hospodáře, kterýž by nám od našich věřicův ústně, listem, nebo poslem ukázán a menován byl, tu to ležení vedle řádu a obyčeje země české slibujíc držeti a plniti.“ Pokud by nedošlo k uhrazení částky ani potom, došlo k následujícímu postupu: „Jestliže by pak od tého dne obeslání a napomenutí nás v to ležení pořád čtúce ... dní minulo a ještě vždy věřicím našim nadepsaným jistinu grošův, nebo zlatých, nebo peněz úplně dána a zaplacená nebyla, tehdy mi ležíme, neb neležíme, dáváme jim tiemto listem plnú moc i právo tu sumu vzieti v křesťaněch, nebo v židech a dobýti na naši všech rukojmie společnú a nerozdielnú škodu. A kdež je koli v zemie české optají, dobudú neb vezmú, tu my je všudy máme a slibujeme zastúpiti našimi dobrými základy, a nebo jistými a dobrými rukojmiemi.“ Vydavatelé se také zavazovali, že setrvají v případném ležení, dokud nebude dluh zapraven, a to včetně náhrady za oprávněné škody: „A my přesto máme a slibujem vždy tu a tak, jakož se svrchu píše, ležeti a s toho ležení žádným obyčejem nevyjezdieti, ani kterakoli vynikati, dokavadž jim jistina grošův, zlatých, nebo peněz i ze všemi škodami, kteréž by pro naše neplnění vzali, jezde, travě, posly, šle neb jinak, kterakoli na to nakládaje, úplně a docela zaplacená nebyla, avšak takové škody býti mají, kteréž by věřiti naši nadepsanie mohli právem bez zmatků a beze všech přiesah a věrovanie pokázati.“ Na závěr byla ošetřena možnost, že by někdo z vydavatelů zesnul: „Umřěli by také v tom času bud' jistec, nebo rukojmie z nás, jehož Pane Buože ostřež, tehdy my živi zuostali máme a slibujem tak jistého dobrého a movitého miesto toho, jenž by umřiel, v jednom měsieti [!] o tédne jeho smrti čtúce pořád zběhlém k nám v tiež sľib a v tiež rukojemství přiestaviti a list tento v též slova obnoviti tolikrát, kolikrát by to potřěbie bylo pod ležením svrchupsaným.“⁷⁵⁹⁾

Během svého opatského působení potvrdil Zikmund Hausmann tři chotěšovské probošty. Tradiční písemná confirmace se však dochovala jen jedna z roku 1486 v souvislosti s volbou tepelského řeholníka Tristrama roku 1481. Je téměř jisté, že formuláře těchto listin se lišily jen minimálně. Na úvod narače se zmiňuje uvolnění proboštství, nejčastěji z důvodu smrti preláta, volba nového a jeho prezentace sestrami směřovaná na vydavatele, který byl jejich otcem-opatem: „*cum prepositura monasterii Chotiesoviensis tituli sancti Wenczeslai martiris eiusdem dyocesis et ordinis post obitum venerabilis patris domini ..., olim predicti monasterii prepositi, de iure et de facto vacasset et ad eandem preposituram venerabilis et religiosus frater ... professor monasterii Teplensis per religiosas et devotas sanctimoniales ac virgines ..., priorissam, ..., subpriorissam, et totum conventum earum electus et nobis presentatus fuisset uti patri abbati, ad quem*

759) Tamtéž, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

ius confirmationis de iure pertinere dinoscitur“. Dále se zdůrazňuje, že řeholnice požádaly vydavatele o schválení volby a o udělení konfirmace novému proboštovi: „*Nobisque prefate virgines humiliter et devote supplicarent, quatenus electionem prescriptam de prefato fratre ... celebratam approbare et eidem munus confirmationis iuxta debitum officii nostri impendere dignaremur*.“ V rámci dispozice potvrzuje tepelský opat nového probošta a uvádí ho do správy chotěšovského kláštera, přičemž mu uděluje základní instrukce, podle kterých se má nový prelát řídit: „*Nos precibus et supplicationibus illarum permoti eciam pensatis singulis circumstanciis, que rite et canonice fieri debeant, videlicet quod dictum monasterium Chotiessoviense bene et fideliter per sepe dictum fratrem ... tam in spiritualibus, quam in temporalibus dirigetur et quod sine consensu priorisse et subpriorisse ac aliarum virginum eiusdem conventus idem prepositus nichil alienabit, sed alienata pro posse recuperabit, et omnia cum consilio illarum virginum secundum formam statutorum faciet et disponet, libertatesque dicti monasterii, privilegia et statuta pro posse suo contra quascumque personas manutenebit et defendet, sigilla sue prelature in bona custodia retinebit et sine consilio conventus monialium predictarum in bonis monasterii nichil sigillabit, quod in preiudicium dampnum lacturam aut dispendium prefati monasterii redundaret, auctoritate nostra, qua fungimur, in hac parte eundem venerabilem fratrem nostrum ... in prepositum memorati Chotiessoviensis monasterii instituimus et confirmamus et per presentes investimus et confirmamus, eide[m]que curam animarum, possessionem et regimen spiritualium et temporalium eorumque iurium et pertinenciarum ipsius monasterii committimus per presentes*“. Na závěr zavázal otec-opat řeholnice poslušností vůči jejich novému proboštovi: „*monemusque omnes et singulas personas religiosas et sorores conventuales predicti monasterii, ut eius imperio et mandatis secundum morem solitum sepe dicti monasterii obtemperent*“.⁷⁶⁰⁾

Další formule, která je obsahově stabilní, je koroborace. Přesto se však zdá, že koroborace byly většinou stylizovány nezávisle na sobě. U latinských listin nejsou doklady, že by některá z těchto formulí byla totožná či alespoň výrazně podobná některé koroboraci ze starších listin. Navíc se od sebe značně odlišují i ve druhé polovině 15. století. Výjimku tvoří opět vidimáty, kdy koroborace dvou starších jsou identické: „*In quorum omnium et singulorum evidens testimonium presentes litteras huiusmodi nostrum transumptum sive transcriptum in se continens exinde fieri nostrique abbacialis sigilli iussimus et fecimus appensione communiri*“.⁷⁶¹⁾ Třetí se liší v detailech. Na začátku je vypuštěno „*quorum omnium et singulorum*“ a slovo „*abbacialis*“ bylo nahrazeno termínem „*abbatis*“.⁷⁶²⁾ U zbylých třech listin jsou již koroborace diametrálně různé. V listině na konfraternitu není informace o pečetích ve zvláštní větě, nýbrž se jedná o rozvíjející přívlastek: „*prefatis dominis presentem cartulam presentamus utrisque nostris sigillis abbacie et conventus appendentibus roboratam*“.⁷⁶³⁾ V konfirmaci z roku 1486 je pro listinu

760) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

761) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015 a 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

762) Tamtéž, 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

763) Dolista (ed.), *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2 a Týž, *Speinshart*, s. 83, č. 5.

nezvyklá koroborace, která je připojena až na konci k dataci: „*sigillo nostre abbacie presentibus appenso*“.⁷⁶⁴⁾ Tento způsob je běžný u otevřených listů a u tepelských listin se jinak nevyskytuje. Konfirmace z roku 1481 má naproti tomu tradiční formuli stojící ve vlastní větě před datací „*In quorum omnium fidem et testimonium prae-missorum firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras super inde confectas sigilli nostri abbatialis munimine jussimus communiri*“.⁷⁶⁵⁾

Rovněž německá listina obsahuje koroboraci originálního znění v rámci tepelských listin: „*Des czu urkunde haben wir unser sigl und des konvenzc eintrechtig und unvorscheiden unden an diesen brif gehangen*“. Poté následuje ještě informace o přivěšení pečeti čtyř šlechticů, kteří o to byli požádáni.⁷⁶⁶⁾

České koroborace jsou o poznání méně variabilní a liší se pouze v některých slovech. Vzorrem jsou starší listiny. Vždy se v nich opakuje velice zjednodušená intitulace. Jedna z koroborací zástavního listu má například podobu: „*A toho všeho na potvrzenie a pro lepší jistotu my kněz Sigmund, opat, i všeken konvent svrchupsaného kláštera naše pečeti vlastnie s naší dobrou vůlí i přiznáním k tomuto listu jsme přivěsili*“.⁷⁶⁷⁾ Od uvedeného příkladu se nejvíce odlišuje koroborace privilegia pro Tepelské z roku 1503, která má text: „*A my často psaný opat pečeti své od sebe i od konventu s naší svobodnou vůlí a jistým vědomiem na svědomie a potvrzenie toho dali jsme přivěsiti k listu tomuto dobrovolně*.“ Zůstává však otázkou, do jaké míry podobu této formule ovlivnila klášterní kancelář. Její znění totiž pochází z písemného výroku ubrmana.⁷⁶⁸⁾ U dlouhopisů se v koroboraci objevují i rukojmí.⁷⁶⁹⁾ V případě zástavních listin jsou to sousední šlechtici, kteří byli od vydavatelů požádáni o přivěšení svých pečeti.⁷⁷⁰⁾ Všechny koroborace informují o tom, komu pečeti patří a jakým způsobem jsou připevněny. O druhu dané pečeti však vždy mlčí.

O datačních formulích platí v zásadě to, co bylo napsáno o starších listinách. Znovu se potvrzuje poznatek, že v datacích listin v národních jazycích (tzn. v češtině či němčině) se neuvádí místo zlistinění. To však neplatí o latinských listinách, ve kterých je místo téměř vždy. Ve dvou vidimátech se objevuje v tepelských listinách 15. století nezvyklé vyjádření „*in dicto nostro monasterio Tepla*“⁷⁷¹⁾ místo standardního

764) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

765) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 102r.

766) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

767) Tamtéž, L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

768) CIM IV/3, s. 64, č. 689.

769) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L155. Listina z 11. 11. 1463 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L155/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015 a L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

770) Tamtéž, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015 a L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

771) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

„in dicto nostro monasterio Teplensi“.⁷⁷²⁾ Oproti předchozím datům se vyskytují dvě nové variány uvedení roku: „anno a natiuitate Domini“⁷⁷³⁾ a „anno incarnationis Dominice“.⁷⁷⁴⁾ V rámci tepelských písemností druhé poloviny 15. století a počátku 16. století dominuje datování pomocí křesťanských svátků. Jen v jednom případě je doloženo průběžné datování.⁷⁷⁵⁾ Datační formule u konfirmace z roku 1481, která se dochovala jen v opise v rámci Tepelských análů, má na klášterní listinu podezřelou podobu. Její text zní: „Acta sunt haec et facta in monasterio praedicto anno Domini M. CCCC. LXXXI. indictione 14 die et mense praedictis hora tertiarum vel quasi etc.“⁷⁷⁶⁾ Řada indicíí zde spíše ukazuje na to, že konfirmace byla vyhotovena jako notářský instrument. Těmi jsou počáteční formulace, odkázání u místa a dne na předchozí uvedení, použití indikce a datování s přesností na hodinu. Jelikož se ale jedná o opis, který nemusí být úplný, nelze s jistotou rozhodnout, zda písemnost skutečně zlistinil veřejný notář. Navíc jsou i pochybnosti o tom, zda čistopis konfirmace vůbec existoval.

Listiny z let 1507 až 1526

Během období let 1507 až 1526 se v úřadu tepelského opata vystřídali dva řeholníci: Jan Fröstl (1507–1509) a Petr (1509–1526). Je však až zarážející, že se z jejich listinné produkce téměř nic nedochovalo. K dispozici jsou pouze opisy tří Petrových listin. Jedná se o německý vidimát z roku 1511, ve kterém jsou zachycena dvě privilegia udělená bývalému klášternímu městečku Hroznětín.⁷⁷⁷⁾ Druhá listina pochází z roku 1518. Opat Petr v ní nejprve vidimuje konfirmaci steinfeldského opata Jana potvrzující Antonína strahovským opatem a posléze dotyčného sám potvrzuje, přičemž nařizuje strahovským řeholníkům poslušnost vůči jejich opatovi.⁷⁷⁸⁾ Za povšimnutí stojí skutečnost, že tepelskému prelátovi nepříslušelo schvalování strahovského opata, který byl naopak otcem-opatem Teplé. Listinu vydal opat Petr bezpochyby z pozice vizitátora cirkárie, ač tuto hodnost v intitulaci neuvádí. Poslední známou listinou je konfirmace chotěšovského probošta Zikmunda z roku 1519.⁷⁷⁹⁾ Jedná se tedy o typy listin (konfirmace a vidimáty), které se vyskytovaly již dříve.

Svojí skladbou se příliš neliší od listin doby opata Zikmunda. Konfirmace chotěšovského probošta z roku 1519 má formulář velmi podobný Zikmundově konfirmaci chotěšovského preláta z roku 1486.⁷⁸⁰⁾ I tentokrát je koroborace součástí datační formule. Má však trochu jinou podobu a i jiné umístění, jelikož je vložena mezi místo a rok a nikoliv na konec: „sub sigillo nostrae abbatae, quod praesentibus in robur infra est appensum“.⁷⁸¹⁾ Vidimát z roku 1511 má pozoruhodný začátek datační formule, který se v německých tepelských listinách středověku jinak neobjevuje: „Und di dinck sein geschen“. Navíc datace zahrnuje i místo zlistinění („in unsern closter“),⁷⁸²⁾ což je rovněž neobvyklé, jelikož v českých a německých listinách druhé poloviny 15. století se tento údaj již neuvádí. V datačních

772) *Tamtéž*, 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

773) Např. *Tamtéž*, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAam/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

774) **Dolista (ed.)**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 68, č. 2.

775) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 12. 10. 2015.

776) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 102r.

777) *CIM IV/3*, s. 178, č. 776.

778) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 346r–v.

779) *Tamtéž*, ff. 139v–140v.

780) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2246. Listina z 10. 7. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK%7CChotesov/2246/charter>, citováno dle stavu 20. 10. 2015.

781) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 140v.

782) *CIM IV/3*, s. 178, č. 776.

formulích obou latinských listin se vyskytuje průběžné datování, které se před tím používalo výjimečně.

Tepelské otevřené listy

Nejstarší doklady papírových otevřených listů s přitisknutou pečeti pod textem vydaných v rámci tepelské kanonie spadají až do 60. let 15. století, i když se jistě používaly přinejmenším několik desetiletí před tím. Celkově jich ale z období středověku nezůstalo mnoho. To ovlivňoval především jejich obsah, který neměl dlouhodobý význam. List se totiž vázal nejčastěji k jedné konkrétní osobě, či události, což přirozeně nemotivovalo ke stálé archivaci. Přesto se dochovalo 12 originálů, z nichž 10 se nachází přímo v klášterním archivu.⁷⁸³⁾ Zbýlé dva jsou uloženy v chebském městském archivu.⁷⁸⁴⁾ U sedmi listů je známo pouze jejich znění díky dvěma dobovým opisům a pěti přepisům v Tepelských análech.⁷⁸⁵⁾ U opisů ze 17. století je v některých případech problematické určení diplomatické kategorie, jelikož analista často vypouštěl u uzavřených listů vnější adresu. Velmi zavádějící v tomto ohledu může být i předřazení zmíněné formule vlastnímu textu. Vyjma čtyř případů pochází doklady z doby opata Zikmunda. Bez pochyby zaujímá Teplá první místo mezi českými a moravskými premonstrátskými kano-niemi v dochování originálů pozdně středověkých otevřených listů vydaných opaty či řeholníky. Nejčastěji byl vydavatelem těchto dokumentů tepelský opat. V pěti případech to byli tepeletští řeholníci. Pouze jedenkrát je doložen jako vydavatel konvent či opat spolu s konventem. Čtyři ze jmenovaných listů editoval Karel Dolista.⁷⁸⁶⁾

Otevřené listy jsou psány na papírových arších, které mohou být dvojitě velikosti: kolem 22 nebo 32 cm. V případě kratšího rozměru může dosahovat délka kolmé strany od 15,5 do 21,5 cm. Větší listy s jednou stranou

783) Tři listy jsou zařazeny do souboru opatské korespondence: *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 41 a č. 17. Listy opata Zikmunda z 20. 5. 1469 a z 11. 11. 1496; kart. č. 72, č. 22. List řeholníka Pavla z 13. 2. 1496. Zbýlé se nalézají v rámci tepelských listin: *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L198. List opata Zikmunda z 3. 11. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L198/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L222. List opata Zikmunda ze 4. 1. 1500 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L222/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L245. List opata Jana z 20. 11. 1507 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L245/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L247. List opata Jana z 12. 4. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L247/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L144. List řeholníka Jana z 5. 1. 1460 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L144/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L147. List řeholníka Jana Prasatěře z 28. 6. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L147/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a L149. List řeholníka Jana z Plané z 10. 2. 1462 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L149/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

784) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/4 a A3086/20. Listy opata Zikmunda z 25. 3. 1467 a 30. 10. 1481.

785) Dobové opisy jsou zařazeny mezi listiny klášterního archivu: *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L157. Opis listu opata Zikmunda z 12. 11. 1464 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L157/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a L154. Opis listu řeholníka Petra z Rochleva z 5. 1. 1460 v notářském instrumentu viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L154/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015. U prvního z uvedených opisů chybí necelá třetina textu, který zmizel s odtrženou levou částí papírového listu. Tento nedostatek je možné kompenzovat pomocí opisu v Tepelských análech, kde se nachází i ostatní znění otevřených listů: NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 71r (list opata Zikmunda z 12. 11. 1464); ff. 71v–72r (list opata Zikmunda z 28. 11. 1464); ff. 327r–328r (dva listy opata Zikmunda ze 7. 4. 1503); ff. 342v–343r (list opata Petra a konventu z 11. 4. 1516) a ff. 348r–349r (list konventu z 16. 6. 1526).

786) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91; s. 321–322, č. 93 (listy opata ze 7. 4. 1503); s. 290–291, č. 139 (list konventu z 16. 6. 1526). *Týž*, *Reformatio*, s. 214, č. 3 (list opata z 20. 5. 1469).

okolo 32 cm jsou doloženy tři. Jejich druhá strana činí zhruba 21,5 cm. Z hlediska velikosti je poněkud nestandardní list z roku 1481, který má výšku asi 28 cm a šířku 21 cm.⁷⁸⁷⁾ Text psaný na výšku se vyskytuje o poznání méně než na šířku. Písmo těchto písemností se pohybuje mezi úhlednou kurzívou a úpravnou bastardou,⁷⁸⁸⁾ kterou jsou napsány především nejmladší listy tepelských opatů z let 1500 až 1509. Jako bastardu lze označit také písmo tepelských řeholníků z let 1461 a 1462. Každý z dochovaných otevřených listů psala pravděpodobně jiná písařská ruka. Pokud by byl zohledněn i písař opisu listu z roku 1464, rozeznávaly by se u opatských otevřených listů písařské ruce O1 až O9. Dodatečné zásahy do textu se vyskytují ojediněle a mají povahu vložení slova nadepsáním. Ke zpečetění byl běžně používán sekret, který se vždy přitiskl doprostřed pod text. Pečeť měl chránit papírový kryt. Výzdoba v rámci textu se nejčastěji omezovala pouze na první iniciálu, která bývala mnohonásobně větší než běžná písmena. Kromě toho mohl být také zvýrazněn první řádek pomocí protažení některých dlouhých dříků do výšky či umístěním vlnovek nad písmeny, což však bylo využíváno spíše výjimečně.

Podle obsahu se nabízí rozdělení tepelských otevřených listů do několika skupin, z nichž největší celek vznikl v souvislosti s cestováním klášterních poddaných či řeholníků. Více zastoupeny jsou také výpovědi jednotlivých kanovníků, které tvoří další skupinu. Jiné typy představují prezentace, zhosty a listy související s exkomunikací. Poslední skupina je obsahově velice nesourodá a podle znění listů by se spíše jednalo o missivy, které byly patrně kvůli svému významu expedovány v otevřené podobě. Jednotlivé skupiny se od sebe většinou odlišují mimo jiné skladbou formuláře.

Z prezentací se dochovaly dva exempláře pocházející z let 1490 a 1496, přičemž se oba shodou okolností vztahují k farnímu kostelu sv. Martina v Křivcích. Téměř totožný latinský text obou prezentací psaný na šířku velkého listu o rozměrech 21,5 x 31,5–32 cm zahajuje dlouhá adresa „*Reverendo in Cristo patri et domino, domino Paulo, Pragensis et Sderasiensis ecclesiarum preposito, visitatori archiepiscopatus eiusdem etc., sanctissimi domini nostri pape et sedis apostolice capellano, decretorum doctore, patri nobis observando*“ následovaná intitulací „*Sigismundus, miseratione/benignitate divina abbas monasterii Teplensis ordinis Premonstratensis*“. Úvodní část listu uzavírá salutace: „*orationes devotas cum omni reverencia*“. Poté následuje informace o uvolnění fary a prezentování nového faráře. Přitom je samozřejmě zdůrazněno, že vydavatel disponuje patronátním právem k danému kostelu: „*Ad ecclesiam parochialem ... vacantem per liberam resignacionem ... ultimí ac immediatí eiusdem rectoris, in qua ius patronatus habere dinoscimur, ... in minoribus constitutum vestre reverendissime paternitati duximus presentandum et in Dei nomine presentamus per presentes (effectualiter)*“. Na to logicky navazuje žádost o potvrzení prezentovaného kněze: „*Pro et cum eo attentius deprecantes velitis hunc ad prefatam ecclesiam instituere, investire et graciosus con-*

787) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/20. List opata Zikmunda z 30. 10. 1481.

788) Písmu tepelských otevřených listů uložených v rámci klášterních listin se věnuje *Pátková, Písmo*, s. 139–140.

firmare curam animam ac regimen spiritualium et temporalium eidem diligentius commendantes adhibitis circa hec cerimoniais et solemnitatibus debitis (circa hec fieri) ac consuetis.“ Na závěr pak vydavatel ujišťuje adresáta, že se za něho bude společně s řeholníky modlit: „*Habebit nos reverendissima paternitatis vestra et devotum collegium nostrum pro se ad Deum indefessos exoratores (etc.)*“ . Celý text uzavírá datace „*Datum in (dicto) monasterio nostro Teplensi ...*“ s připojenou koroborací, která se v jednotlivých exemplářích liší: „*abbacie nostro minori sub sigillo*“, či „*nostro sub appresso sigillo abbaciali etc.*“.⁷⁸⁹⁾ Znění prezentací bylo stereotypní a lze předpokládat, že písaři obou listů čerpali ze stejné předlohy, kterou byla pravděpodobně formulářová sbírka.

Skupina listů vztahujících se k cestování je oproti prezentacím pestřejší. Všechny známé listy jsou psány latinsky. Jediné dva listy, jejichž znění je velmi podobné, pochází z let 1500 a 1507. Je zřejmé, že byly oba vytvořeny podle jedné předlohy. Tepelský opat žádá čitatele o laskavé přijetí nemocného klášterního poddaného Baltazara z Mrázova, který hodlá navštívit různá poutní místa, resp. dvou kleriků würzburgské diecéze na cestách, kteří neměli potřebné dokumenty. Jejich skladba je následující. Po velice obecně koncipované adrese „*Universis et singulis cuiuscumque eminencie/status extiterit*“ přichází standardní intitulace: „*Nos ..., miseratione divina abbas monasterii Teplensis ordinis Premonstratensis Pragensis dyocesis*“ . Vysvětlující informace uvozuje formulářová věta „*quia via vite eterne nulli secluditur petenti, sed in omnibus unus operatur spiritus iuxta dispositionem mencium devotorum*“ . Po seznámení s danými osobami a po ozřejmění důvodu vystavení listu se vydavatel obrací přímo na čtenáře větou, která začíná v obou listech velmi podobně: „*Quare illum/illos uti fidelem et catholicum/pauperes vestris dominationibus seu/lac reverenciis tota pietate recommendamus*“ . Naproti tomu vlastní žádost je koncipována rozdílně. K dalšímu sjednocení textu dochází až v pozitivní sankci, která zní „*Pro hiis merita recepturi eterna*“ . K dataci „*Datum nostro ex monasterio Teplensi ...*“ je opět připojena koroborace „*nostro sigillo abbaciali/abbaciali signeto subimpresso*“.⁷⁹⁰⁾ Jinak stylizovaný, však obsahově podobný, je list řeholníka Pavla, který v roce 1496 vydal z pozice tepelského faráře pro dva tepelské měšťany Kašpara Wognera a Jošta Schlossera, kteří se vydali na pouť (obr. 6). S největší pravděpodobností se jednalo o doklad s určenými formullemi, který plebáni vystavovali v případě potřeby svým farníkům. Písemnost začíná opět obecnou adresou určenou především správcům far a jejich zástupcům: „*Omnibus et singulis Cristi fidelibus, cuiuscumque status, condicionis aut preeminencie existunt, presertim parrochialium ecclesiarum rectoribus sive eorum vicesgerentibus ubilibet constitutis*“ . Následná intitulace obsahuje osobní zájmeno, označení pro řeholníka, vlastní jméno, hodnost faráře včetně patrocina kostela, příslušnost k premonstrátskému řádu a zařazení do diecéze: „*Ego frater Paulus, immeritus plebanus Teplensis ecclesie sancti confessoris Egidii Premonstratensis ordinis Pragensis dyocesis*“ . Další formulí představuje

789) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L198. List opata Zikmunda z 3. 11. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L198/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a SOkA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 72, č. 17. List opata Zikmunda z 11. 11. 1496.

790) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L222. List opata Zikmunda ze 4. 1. 1500 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L222/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L245. List opata Jana z 20. 11. 1507 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L245/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

salutace relativně běžného znění: „*oraciones utinam in Cristo devotas*“. Po úvodu „*Ymo verisimilia ostensuriis ubicumque pro recompensacione tempus ostenderet pro personis catholicis salutem anime querentibus noscere vestre omnium mentes dignemini*“ přichází konkrétní informace o farnících „*quia presentes duo incolae Teplensis opidi ibique inhabitantes michique obedientes et subiecti non aliquo provisos crimine vel infidelitatis anathematis infecti, sed solum in remissionem suorum peccaminum videlicet ... limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli peregrinationis zelo accensi iter arripiunt et quia breves dies hominis sunt et incerta hora exitus anime, humiliter me supplicarunt eosdem scriptis promoveri*“. Nakonec je výčet proseb ve prospěch poutníků směřovaný na čtenáře: „*ita ut, dum ad edes vestras eos contigerit accingi, opera pie caritatis ostendere et promotos erga plebes vestras habere, ecclesiastica sacramenta non negare et quia tenuitas expensarum adest, si egestas ipsos cogit, vestra subsidia prestolare ipsis elargire benigne pro qua merebimur ab altissimo remuneracionis gratiam sine dubio percepturi*“. Za datací je opět připojena koroborace: „*Ex opido Teplensi ... secreto supranominati opidi in testimonium subitus appreso*“. Ze skutečnosti, že vydavatel nechal k listu přitisknout městský sekret, lze vyvozovat, že farář neměl z neznámých důvodů svoji pečeť zrovna k dispozici. Možná je ale také varianta, že byla městská pečeť přitištěna na přání příjemců.⁷⁹¹⁾ Do této skupiny patří rovněž list tepelského opata Jana z roku 1509, ve kterém žádá čtenáře o přijetí bratra Mikuláše cestujícího s jeho povolením do Norimberka za účelem vyřízení osobních záležitostí (obr. 7). Poněkud košatější inskripce na samém začátku je široce koncipovaná: „*Universis et singulis Cristi fidelibus, cuiuscumque status, ordinis, gradus, dignitatis aut preeminencie existant*“. V rámci následné intitulace schází devoční formule, jinak její znění odpovídá výše uvedeným příkladům. Naproti tomu salutace je mírně rozšířená: „*oraciones in Cristo devotas pro salute*“. Poprvé v rámci výčtu otevřených listů zahajuje vlastní jádro textu promulgace běžného znění: „*notum facimus per presentes, quod ...*“. Následné uvedení do situace bylo s největší pravděpodobností pevně dané, přičemž se měnilo pouze jméno dotyčného řeholníka, stupeň jeho svěcení a místo, kam cestoval: „*frater ... vite regularis nobis professus presencium exhibitor de nostra plenaria licencia proficiscitur ad ... pro necessitate sua expedienda*“. Na to navazuje jeho doporučení a žádost směřovaná na čtenáře: „*Si ipsum ad vestras paternitates declinare contigerit, eundem dominacionibus vestris et reverenciis uti obedientem fratrem recommendamus rogantes, quatenus ipsum benigne suscipere humanitque pertractare velit eumque ad divina dimittere*“. Poté se objevuje pozitivní sankce ve formě: „*si ei devocio affuerit celebrandi mercedem recipientes ab omni retributore*“. Datace a k ní připojená koroborace mají standardní podobu.⁷⁹²⁾ V listu z roku 1469 se opat Zikmund neomezuje pouze na opakování stereotypních formulí a z velké části při jeho stylizaci zapojil improvizaci. Jeho čtenářům doporučuje tepelského řeholníka Matěje odcházejícího do jiné

791) SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 22. List řeholníka Pavla z 13. 2. 1496.

792) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L247. List opata Jana z 12. 4. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

kanonie. Znění listu je totiž výrazně ovlivněno nedávným poničením tepelského kláštera. Tato událost a její důsledky jsou v písemnosti patřičně zdůrazněny. Samozřejmě se objevují tradiční počáteční a závěrečné formule, které mají běžnou podobu. Adresa je poměrně dlouhá a nově jsou vyzdviženi arcibiskupové, biskupové a hodnostáři premonstrátských kanonií spolu s konventy: „*Reverendissimis et venerabilibus in Cristo patribus et dominis, dominis archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prepositis, prioribus et eorum conventibus ordinis Premonstratensis ceterisque in morum honestate atque decenia constitutis cuiuscumque status ac condicionis universis et singulis, qui presentibus fuerint requisiti*“. Intitulace se jako obvykle skládá z osobního zájmena, jména, devoční formule, hodnosti, jména kláštera, řádu a diecéze. Následná salutace je také rozsáhlejší: „*oracionum in copia prevolante cordialis constancia cum dileccionis ac favoris puritate affectum, fidei katholice incrementum*“. Poté je expresivně nastíněn osud kláštera a aktuální situace konventu včetně informace o udělení opatského povolení opustit klášter ukazateli listu. Právě tato část, která je poměrně rozsáhlá, se nejvíce vymyká obvyklým formulacím. V dataci je pak zdůrazněno, že se vydavatel listu nachází v exilu: „*Datum Egre in habitacionis nostre loco ...*“. Na samotný závěr je opět připojena koroborace „*nostro abbacie sub sigillo subapresso*“.⁷⁹³⁾ Poslední list spojený s cestováním je znám pouze z opisu. Průvodní list vydaný opatem Zikmundem roku 1503 pro tepelské řeholníky Klementa a Jiřího vyslané ke generálnímu opatu Janovi je oproti předchozí písemnosti o poznání kratší. Začíná překvapivě standardní intitulací, po které následuje promulgace „*recognoscimus universaliter per praesentatis nostra scripta, quod*“ uvozující stručnou informaci, kdo a kam cestuje a z jakých důvodů: „*consensu unamini in capitulo nostro conclusimus pro necessitate monasterii fratrem ... et fratrem ..., nostri monasterii Teplensis professos sacerdotes atque legitime ordinatos, ad reverendissimum dominum patrem et dominum, dominum ..., abbatem in Praemonstrato, iudicem et generalem ordinis Praemonstratensis mittendos*“. Posléze přichází opatovo doporučení a prosba o vlídné přijetí cestujících kanovníků: „*Quos praesentibus legatione mittimus atque universis dominis spiritualibus et secularibus ipsos attentius in Domino commendamus fratres volentes gratia divina ad sacra celebranda, ut obedientes et in omnibus fidei catholicae subiectos admittere atque in omnibus eorum necessitatibus ad eorum optata illis favore condigno nostro intuitu subvenire ac pie tractare velitis*“. Na konci se nachází běžná datace, ke které tentokrát není připojena koroborace.⁷⁹⁴⁾ Je ale také možné, že mohla být při opisování znění listu vypuštěna. Lze tedy shrnout, že tento typ otevřených listů byl vystavován členům tepelského konventu či klášterním poddaným, kteří se vydali na cesty. Písemnost jim přitom sloužila jako doklad, že neutekli, a zároveň jim měla usnadnit cestu. Vedle samotného opata mohli průvodní listy vydávat za jistých okolností i faráři působící na území klášterství. Formule byly nejčastěji u těchto listů v pořadí

793) **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 214, č. 3 (list opata z 20. 5. 1469).

794) **Týž**, *Circaria*, s. 321–322, č. 93 (list opata ze 7. 4. 1503).

inscripcie, intitulace, salutace, narace, doporučení a žádost, někdy slib odměny a datace s připojenou koroborací. Méně se vyskytovala promulgace.

Blízké obsahem předchozí skupině jsou výhostní listy. Dochovaly se dva vydané tepelským opatem Zikmundem, přičemž oba byly zhotoveny v německém jazyce. Vliv na to jistě měla skutečnost, že oba příjemci byli Němci, kteří se chystali usadit v Chebu, jehož městská rada byla rovněž německá. Rozměrově patří v rámci otevřených listů k těm větším exemplářům. Dochované listy však nevznikly podle jedné předlohy, jelikož se od sebe významně odlišují. V prvním pocházejícím z roku 1467 propouští opat Zikmund z poddanství Jiřího Wagnera a zároveň žádá především purkmistra a radu města Chebu, aby dotyčného přijali do své obce (obr. 5). Písař začal text intitulací bez devoční formule a uvedení diecéze „*Wir Sigmund, abte des klasters zu der Topel*“, na kterou navázal promulgací „*Bekenne offentlich vor allermeniglich, die diesen brief sehen ader horen lesen, das*“ uvozující sdělení o propuštění z poddanství: „*... unser mann und hindersess gewesen ist, nu hat er von uns ein gutlichs urlaup genomen, das wir in danne gegeben haben, und er sich auch von uns redlich und aufrichtiglichen enbrechen [!] hat. Wir in auch sulcher seyner gelubde und manschaft ledig und lass gesagt haben und in craft dieß priefs ledig und laß sagen, sich auch redlich und aufrichtiglichen hinder uns gehalden genyrth und enthalden hat als ein frum aufrichtig gut mann.*“ Poté již přichází opatova prosba k purkmistru a radě města Chebu o přijetí bývalého poddaného: „*Darumb so piten wir einen yczlichen, welchs wesen er sey geystliches ader werntliches, furnemlichen den erberen weyßen burgermaister und rath der stat Eger in umb unser willen hilf, rath und gutten willen auch durch seyner guten frumklichen und aufrichtiglichen enthaldung wegen gutlichen ein in eur gemein zu nemem [!] und im gutheit und furdernus zu erweyßen*“. Vlastní sdělení uzavírá opatovo ujištění, že jim bude vycházet vstříc: „*Wellen wir umb einen yczlichen sunderlichen welchs weßens ader stand er sey gaistliches ader werntliches, an uns gelanget, widerumb in einen sulchen ader grossern zu erzaigen und ... [nečitelné slovo] einen yczlichen in allen pillichen sachen zu verschulden*“. Poprvé se u tepelských otevřených listů objevuje samostatná koroborace: „*Des zu urkunde geb wir abgeschrif abte in den prief vorsigelt mit unseren aufgedruckten insigel*“. Závěrečnou formuli, kterou představuje datace, uvozují slova „*Der do gegeben ist ...*“ a její součástí není tentokrát uvedení místa.⁷⁹⁵⁾ Druhý známý výhostní list nechal roku 1481 vyhotovit opat Zikmund pro kováře a rychtáře ze Sítin Nikla Homera. I když se jedná o obdobnou situaci jako u předchozí písemnosti, stylisticky se však od sebe oba listy liší. Po téměř stejné intitulaci „*Wir Sigmund, abte deß closters Topel*“ nastupuje již odlišná promulgace „*Bekennen mit dyessen brife, daß*“ s alternativním nastíněním situace: „*fur uns komen ist ... und uns mit fleyssiger pethe gebethen, im eyn gnedigliche urlaub geben. Haben wir angesehen seynen vleyssigen dinst, den er uns gethun hat so lang, alß er hinder uns geweyßen ist, und*

795) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/4. List opata Zikmunda z 25. 3. 1467.

sagen yn ledig und loz seynen gelubde, dy er uns gethun hat, mit kraft dises brifs. Also daz er sich wenten und keren mag und seine narunge suchen, wo im gedunckte, do hat uns der obemelte ... furbracht und vorstehen lassen, wy er sich weßentlich zu euch halden und bey euch nyderlassen meynte, und hat uns dobey umb unser forderung an euer beyshayt gebeten und so nu derselbig ... und der unser etliche zeyt gewesen ist. Denn wir mit willen nicht gern vorleyßen, doch hat er sich von uns gutlichen geurlaubt und entsprochen in mossen, daß wir in nichts dan gultz zeyhen und dancen“. Opatova prosba je na rozdíl od předchozí narace velice skromná: „und dorauf wir euer weyshayt frunthlichen piten in bey euch ufnemen und guten willen beweyßen“. Krátké je rovněž následující opatovo přislíbení, že to čtenářům oplátí: „Daß woll wir umb eur weyßhayt sunder umbe vordinen“. Celý text končí tradiční datací, která začíná slovem „Geben“, přičemž místo zlistinění není opět zachyceno. Je třeba také zdůraznit, že součástí tohoto listu není koroborace.⁷⁹⁶⁾ Z uvedených skutečností vyplývá, že výhostní listy pro klášterní poddané, které mohl vydávat pouze opat, byly psány německy či česky. Svým formulářem se blíží pergamenovým listinám. Začínají krátkou intitulací bez devoční formule a jména diecéze. Na její délku má jistě vliv použití německého jazyka. Poté následuje promulgace, narace, opatova žádost a přislíb revanše. Pokud se objevuje koroborace, tak stojí samostatně před datací. V rámci datace se neuvádí místo vydání.

Velmi zajímavou skupinu představují listy vztahující se k exkomunikaci, které se z českého premonstrátského prostředí příliš nedochovaly. V případě Teplé jsou k dispozici pouze opisy dvou listů opata Zikmunda z listopadu roku 1464. Oba jsou přirozeně v latinském jazyce a týkají se chotěšovského probošta Jiřího, v prvním ho otec-opat exkomunikuje a ve druhém z něho klatbu na nátlak krále Jiřího snímá. Exkomunikační list je pozoruhodný tím, že jsou k dispozici dva jeho opisy, které se od sebe nepatrně liší. V jednom případě se jedná o dobový opis na papírovém listu, jehož třetina při pravém okraji se i s částí textu oddělila a dnes je nezvěstná. Mladší znění, které se nachází v Tepelských análech, je úplné.⁷⁹⁷⁾ S ohledem na výjimečnost těchto písemností budou uvedeny v celistvosti. První list začíná intitulací s devoční formulí: „*Sigismundus, divina miseratione abbas monasterii Teplensis ordinis Premo[nstratensis]*“. Za ní se nachází krátká inskripce a poté odůvodnění exkomunikace: „*[vobis domino] Georgio, preposito monasterii Chotiessoviensis, quia post trinam [admonitionem nostram] paternam pro adventu in monasterium nostrum pro causis arduis nostri[s] et vestris tractandis] statum, honorem et utilitatem concernentibus, avisati script[is vestris venire renuistis], eciam scriptis vestris termino prefixo per vos adventus vestri in [monasterium intervenientibus]*“. Rozdíl mezi opisy je na začátku exkomunikační části. První znění zahrnuje „*In quo quondam contumaciam gerimus in obediencie p[ost] factam obedientiam verbotenus] et scriptotenus et contumaciam vestram obstinam*“. Naproti

796) Tamtéž, A3086/20. List opata Zikmunda z 30. 10. 1481.

797) Rozepisování listu je prováděno na základě dobového opisu, pouze chybějící pasáže jsou doplněné v hranatých závorkách za pomoci opisu ze 17. století.

tomu druhý opis obsahuje „*In quo quidem summam in obedientiae contumaciam videre, licet etiam post factam obedientiam verbotenius et scriptotenus et contumaciam vestram obstinatam*“. Dále jsou již oba texty jednotné: „*Qua[re iam his visis, ne sub] nostro regimine ecclesia nostra fraudetur suis privilegiis et [libertatibus, iam licet inviti] auctoritate ordinis et auctoritate nostra, qua fungimur, vos exco[mmunicatos fore duximus], sicut et presentibus excommunicamus, a divinis suspendimus et c[elebratione et etiam ecclesiae] ingressu*“. Poté následuje výčet podmínek, které má probošt splnit, aby mohla být exkomunikace zrušena: „*donec faciatis, que ordinis sunt ab antiquo, [et obedientiam actualem] iuxta vestra promissa facta observetis, postpositis, temerar[is, singularitatibus et] novitatum exquisicionibus sub norma sancte obed[ientiae iuxta promissa artis, sicut et] vestri predecessores felicis recordacionis ab an[tiquo et a fundatione steterunt] alciora illis non atemptantes in preiudicium ecclesie [nostrae, matricis vestrae]*“. Poslední formulí je datace začínající „*Ex monasterio Teplensi ...*“ s připojenou koroborací „*[abbatiae nostrae sub sigillo]*“.⁷⁹⁸⁾ Vysvětlení drobné odchylky spočívá možná v tom, že dobový fragment nese pouze návrh textu, který byl při zlistinění mírně upraven. Nelze vyloučit, že se v tomto případě může jednat o koncept. Ze stylu textu je cítit strohost a odměřenost. Na představenou písemnost bezprostředně navazuje opatův list, kterým zmíněnou exkomunikaci ruší. V obou případech je začátek velmi podobný. Po stejné intitulační nastupuje inskripce rozšířená o slovo „*venerabili*“. Změnou je také oproti předchozímu přítomnost salutace, která je velmi specifická: „*Orationes in Domino salutare et normam obedientiae amplecti, praedecessorumque vestrorum felicis recordationis praepositorum vestigia sequi, deposita nociva elatione*“. Vlastní ukončení exkomunikace včetně uvedení důvodu je poměrně stručné: „*Ad instantiam serenissimi principis et domini domini Georgii, Dei gratia regis Boemiae et marchionis Moraviae etc., domini nostri gratiosissimi excommunicationis sententiam iuxta regularia ob vestram contumaciam post trinum admonitionem factam a nobis in vos latam duximus ad tempus fore suspendendam et tollendam, donec de medio fiat stantibus tamen conditionibus regiae maiestatis literae insertis*“. Datace s připojenou koroborací se opět příliš neliší.⁷⁹⁹⁾

Větší skupinu otevřených listů tvoří svědectví jednotlivých řeholníků. Velikostí patří tyto listy k nejmenším. U této skupiny lze předpokládat, že vydavatelé písemnosti jsou patrně zároveň jejími písaři. Svoji formou jsou si velmi blízké, i když obsahově se přirozeně dosti liší. K dispozici jsou tři latinské listy z let 1460 a 1462 svědčící o téže věci, totiž o podřízenosti chotěšovského probošta tepelskému opatovi. Vydali je významní tepelští řeholníci, kterými jsou nejstarší tepelský profes Petr z Rochleva, bývalý chotěšovský farář a převor konventu chotěšovských premonstrátek Jan a starý tepelský řeholník Jan z Plané. Všechny tyto listy mají společné následující znaky. Začínají intitulační, která sestává z osobního zájmena, jména, hodností a příslušnosti ke klášteřu. Následné promulgační uvozující vlastní svědectví jsou poměrně variabilní: „*tenore presencium universis, quod*“, „*recognosco*

- 798) SOKA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L157. Opis listu opata Zikmunda z 12. 11. 1464 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TepláOPraem/L157/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a také NK ČR, sign. Teplá MS.47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 71r.
- 799) Tamtéž, ff. 71v–72r.

tenore presencium universis, quod“ a „*recognosco coram omnibus et singulis presentes audituris vel inspecturis, quod*“. Jednotlivé výpovědi jsou značně individuální, a proto není třeba je zde rozebírat. Za nimi se nachází koroborace a datace, které jsou ve dvou případech stejné: „*In cuius rei testimonium sigillum meum presentibus est appressum. Datum in monasterio Teplensi ...*“. Jan z Plané nedisponoval vlastní pečeti, a proto nechal list zpečetit spolubratrem a úterským farářem Jakubem: „*In cuius rei testimonium sub honore religionis et fidei depositum sigillum religiosi fratris Jacobi pro tunc plebanum in Novo Foro ad meos precatus presentibus est appressum, quia pro tempore proprio carvi sigillo. Datum ...*“.⁸⁰⁰⁾ Čtvrté svědectví představuje jediný tepelský otevřený list, který je v českém jazyce. Vystavil ho profes Jan Prasatěř roku 1461 a svědčí v něm, že před zvolením opata Zikmunda neslibil poslu Jindřichovi z Teplé žádnou náhradu za škody. Hned za standardní intitulací začíná vlastní výpověď: „*Já kněz ..., zakonik kláštera tepelského, jakož ...*“. Text uzavírá koroborace s datací: „*Toliko [?] na svědomie pečť svú vlastní přitiskl sem k tomuto listu. Jenž jest dán ...*“.⁸⁰¹⁾ Svědectví vyhotovovali spíše řadoví řeholníci. Tyto listy mohly být jak v latinském jazyce, tak i v jazyce českém či německém. Text začínal intitulací, po které mohla být promulgace. Závěr listu tvořily samostatná koroborace a datace.

Poslední tři doklady tepelských otevřených listů jsou stejně jako v předchozím případě k dispozici pouze v podobě opisů. Svým způsobem se jedná o poměrně nesourodou skupinu. Jednotlivé listy, které jsou všechny latinsky, mají pestrý obsah. Vydavatelem nejstaršího, který je datovaný do roku 1503, je opat Zikmund. Adresovaný je generálnímu opatu Janovi ve věci uprchlého tepelského řeholníka, jež neprávem získal od představeného řádu listinu. Zikmund ho v něm žádá, aby zmíněnou písemnost odvolal a příště již nevydával.⁸⁰²⁾ Ostatní dva listy pochází až z mladší doby. Prostřednictvím otevřeného listu z roku 1516 se obrátil tepelský opat Petr spolu s konventem na Antonína z Galiana, komisaře špitálu sv. Ducha in Saxia v Římě, ve věci zastupování kláštera u papežského dvora ohledně konfirmace a rozšíření privilegia papeže Celestina III. na nošení mitry a prstenu.⁸⁰³⁾ O 10 let mladší je jediný známý tepelský otevřený list vydaný pouze konventem. Tepelští premonstráti v něm informují generálního opata Jakuba o zvolení strahovského opata Antonína za svého představeného a žádají ho o Antonínovo potvrzení v nové hodnosti.⁸⁰⁴⁾ Společná je všem těmto listům blízkost k missivům. Patrně kvůli potřebě trvale přitíštěné pečeti byly tyto písemnosti nakonec vyhotoveny jako otevřené listy. Zikmundův list začíná inskripcí, dále pokračuje intitulací bez osobního zájmena a bez devoční formule s uvedením diecéze a salutací, z níž vyplývá podřízenost vydavatele vůči příjemci: „*humillimam subiectionem ad vota paratissimam*“. Za vlastním textem stojí pouze datace v tradiční podobě „*Ex monasterio nostro Teplensi ...*“.

800) SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L154. Opis listu řeholníka Petra z Rochleva z 5. 1. 1460 v rámci notářského instrumentu viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L154/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015, text z poškozených míst lze dohledat v NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 68v; SOkA Plzeň-sever, PkI Teplá I, L144. List řeholníka Jana z 5. 1. 1460 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L144/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a L149. List řeholníka Jana z Plané z 10. 2. 1462 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L149/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

801) Tamtéž, L147. List řeholníka Jana Prasatěře z 28. 6. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L147/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

802) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 319–320, č. 91 (list opata Zikmunda ze 7. 4. 1503).

803) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 342v–343r (list opata Petra a konventu z 11. 4. 1516).

804) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 290–291, č. 139 (list konventu z 16. 6. 1526).

Koroborace v tomto listu zcela chybí. List z roku 1516 je zahájen intitulací, ve které se dokonce objevuje i patrocinium klášterního kostela. Naproti tomu jméno diecéze překvapivě uvedeno není: „*Nos Petrus, miseratione divina abbas monasterii beatae et gloriosissimae virginis Mariae in Tepla, totusque conventus ibidem ordinis Praemonstratensis*“. Z formulí je jako další v pořadí inskripce se salutací, jež zní: „*salutem in Domino et sinceram charitatem*“. Za vlastním textem listu stojí samostatně koroborace, která informuje o dvou přitíštěných pečetích, opatské a konventní: „*has litteras vobis tradimus pro firmiori fide nostris sigillis abbatiali et conventuali hic infra appressis roboratis*“. Na samém konci textu je datace s jednoslovným označením místa: „*Datum Teplae ...*“. Formulář listu z roku 1526 připomíná v jistém ohledu missiv. Začíná běžnou inskripcí ve třetím pádě, na kterou navazuje jednoduchá intitulace s výčtem nejdůležitějších konventních hodnostářů „*frater Georgius, prior, frater Egidius, supprior, frater Bartholomaeus, circator, frater Ioannes, cantor, totusque conventus monasterii Teplensis*“ a s připojenou salutací směřující k nadřízené instanci: „*debitam cum assiduis orationibus obedientiam*“. Poté však následuje oslovení v pátém pádě, které je spíše typické pro missivy: „*Reverendissime in Christo pater ac domine*“. Potom, co je nastíněna situace a předložena z ní vyplývající žádost, přichází zdvořilostní věta charakteristická pro úřední korespondenci „*Quo facto vestra reverendissima paternitas nos omnes sibi vendicabit obsecratores et exoratores ad Deum fidissimos*“. Následná koroborace stojí opět samostatně: „*In cuius testimonium et robur sigillum nostri conventus praesentibus est appressum*“. Datace je jednoduchá bez uvedení místa napsání.

Z předloženého přehledu vyplývá, že tepelské otevřené listy nespojuje jednotný formulář. Podle vnitřní struktury textu lze vyčlenit tři základní skupiny. První je charakterizována intitulací na začátku, dále se také objevuje promulgace a samostatná koroborace stojící před datací. To splňují výhosty a svědectví. Tyto listy mají nejbližší k listinám. Druhá skupina představuje pomyslný protipól k první skupině a její zástupci se obsahově podobají do jisté míry missivům. Text v tomto případě začíná inskripcí následovanou intitulací se salutací a končí jakousi zdvořilostní formulí, po níž přichází datace s připojenou koroborací. Sem patří prezentace a většina průvodních listů. Zbýlé písemnosti tvoří přechod mezi uvedenými dvěma skupinami. Co se týče poznatků k vybraným formulím, tak intitulaci uvádí většinou osobní zájmeno, i když to není pravidlem. Součástí intitulace opatů je zpravidla devoční formule, výjimku v tomto ohledu představují německy psané výhostní listy. Diecéze byla uváděna v případě, že se list měl dostat mimo České království. Týká se to zejména průvodních listů a listů určených generálnímu opatovi. Zmínění patrocina klášterního kostela v rámci této formule je velmi ojedinělé. Inskripce je vždy ve třetím pádě a vztahuje se buď ke konkrétní osobě, nebo má obecných charakter, což je případ průvodních listů. I zde platí pravidlo stejně jako u listin, že místo zlistinění je uváděno u většiny latinsky psaných listů. Naproti tomu u německých zhostů a českého svědectví, tzn. u všech dochovaných listů v národních jazycích, místo chybí.

Tepelské missivy

Význam tepelských missivů

Z hlediska dochování středověké úřední korespondence představuje tepelská kanonie fenomén mezi českými a moravskými kláštery. K Teplé je totiž k dispozici nezvykle velký počet jak vlastní produkce (97 původních listů, 2 koncepty a 19 opisů), tak listů došlých do kláštera (109 originálů, 11 konceptů a asi 26 opisů). I přesto, že známé missivy představují jen nepatrný zlomek z kdysi bohaté úřední korespondence vedené tepelskou kanonií, jedná se o velmi cenný pramen, který v takovém rozsahu nemá v klášterním prostředí příliš obdoby. Zásahu na záchraně tohoto jinak velmi ohroženého

typu pramene mají dva významné archivy: tepelského kláštera⁸⁰⁵⁾ a města Cheb.⁸⁰⁶⁾ Řada uzavřených listů je zachycena také v prvním svazku Tepelských análů.⁸⁰⁷⁾ K dispozici je tak větší množství tepelských listů posílaných zejména do Chebu, což umožňuje sledovat jednotlivé písařské ruce a vývoj této diplomatické kategorie zejména na příkladu německých listů adresovaných jednomu příjemci. Z hlediska klášterní diplomatiky je třeba vyzdvihnout v souvislosti s tepelskou kanonií kromě množství missivů ještě tři důležité momenty. Jedním je nejstarší missiv pocházející někdy z přelomu 14. a 15. století (obr. 8).⁸⁰⁸⁾ Druhý představují dva dochované koncepty listů (obr. 11).⁸⁰⁹⁾ Poslední, kterému bude věnována pozornost v jiné kapitole, jsou zlomky register missivů z let 1516 a 1517.⁸¹⁰⁾ I přes svoji nezpochybnitelnou důležitost pro českou středověkou diplomatiku zůstaly tepelské posílací listy doposud jako celek téměř nepovšimnuty. Stručně o tepelských missivech z doby opata Zikmunda pojednal autor této práce v rámci přípravné studie.⁸¹¹⁾ Dále je třeba zmínit Jana Pařeza, který se zevrubně věnoval uzavřeným listům strahovských opatů v 16. století. Přitom vycházel především z nejstaršího dochovaného svazku register opatských missivů.⁸¹²⁾

První doklady tepelských missivů

Z období před nástupem Zikmunda Hausmanna do úřadu opata v roce 1459 je k dispozici pouze pět původních listů tří tepelských prelátů: jeden Bohuše (1384⁸¹³⁾–1414), jeden Racka (1415–1444) a tři Václava (1449–1454).⁸¹⁴⁾ Všechny se týkají klášterních poddaných. Nejstarší z nich není datován a lze ho blíže časově zařadit pouze pomocí let působení opata Bohuše. Píše v něm purkmistru a radě města Chebu kvůli sporu nejmenovaného poddaného s jistým Schikelem (obr. 8).⁸¹⁵⁾ Opat Racek zase ujišťuje stejné adresáty, že dopomůže Ondřeji Ochzenovi, kterému dlužili klášterní poddaní, k jeho právům. I tento missiv je možné datovat prostřednictvím trvání Rackova opatského úřadu.⁸¹⁶⁾ Zbylé tři listy, které vydal opat Václav, mají podobný obsah. Prelát v nich hájí zájmy svých poddaných, kterým byla sebrána hospodářská zvířata (koně, resp. krávy). Jeden z nich určeny hejtmánům Ottovi ze Sparnecku a Konrádovi z Reitenbachu byl napsán 19. srpna 1452.⁸¹⁷⁾ U ostatních dvou není uveden rok. Dle souvislostí však vyplývá, že byly vyhotoveny rovněž v roce 1452, a to 21. a 22. srpna. Adresovány byly opět představitelům města Chebu.⁸¹⁸⁾ Počátkem srpna 1452 totiž vrcholilo nepřátelství mezi Jindřichem z Plavna a Chebskými, kteří podnikli vojenské tažení pod vedením zmíněných hejtmánů, jehož vyvrcholením bylo dobytí a zničení hradu Boršengrýn. Přitom působili škody na bečovském panství. Postižen

805) Většina missivů se nachází v souboru opatské korespondence (*SOka Cheb*, Pkl Teplá II, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73. Opatská korespondence). Několik listů je začleněno mezi listiny (*SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I. Listiny). Do klášterního archivu se dostalo i 13 listů posílacích obsahově se týkajících kanonie.

806) V archivu města Cheb se dochovaly téměř všechny dnes známé čistopisy uzavřených listů buď tepelských opatů, nebo tepelských hejtmánů. Součástí celku s označením klášter Teplá je i několik konceptů chebských missivů (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3083–A3089. Korespondence Chebu s tepelskou kanonií).

807) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis* I.

808) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.

809) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním příděšti.

810) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

811) Trnka, *Pisemnosti*, s. 64–67.

812) Pařez, *Diplomatika*, s. 393–402.

813) LC III–IV, s. 166.

814) Backmund, *Monasticon* I/2, s. 385.

815) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.

816) *Tamtéž*, A3084/1. Nedatovaný list opata Racka.

817) *Tamtéž*, A3085/1. List opata Václava z 19. 8. 1452.

818) *Tamtéž*, A3085/2. List opata Václava z [21. 8. 1452] a A3085/3. List opata Václava z [22. 8. 1452].

byl však i majetek sousedních panství,⁸¹⁹⁾ tepelské nevyjímaje. Kromě zmíněných čistopisů je k dispozici ještě opis jednoho latinského listu z 24. prosince 1458, ve kterém informuje tepelský konvent generálního opata Šimona o rezignaci tepelského preláta Albrechta a zároveň ho žádá o schválení rezignace a povolení volby nového představeného.⁸²⁰⁾ Nejstarší doklad missivu vyhotoveného v tepelském klášteře tedy pochází z přelomu 14. a 15. století. Je však nanejvýš pravděpodobné, že tento typ diplomatického pramene byl využíván už dříve.

Všechny listy jsou psány na šířku. Rozměry psací látky se pohybují cca 20-22 x 14,7-16,5 cm. Písmem je úhledná kurzíva. Václavovy listy vyhotovila stejná písarská ruka. Výzdoba je velice skromná a písaři se v zásadě omezili na zvýraznění počátečního písmena salutace, subskripce a vnější adresy. Missiv byl po napsání uzavřen. Nejprve byl přeložen horní okraj listu. Potom následovalo přeložení levého a pravého okraje tak, aby se vzájemně překrývaly. Zhruba vprostřed takto složeného listu byl papír dvakrát nad sebou proříznut. Vzniklými otvory byl ve směru od vnější adresy prostrčen proužek papíru. K vlastnímu uzavření došlo přitisknutím sekretu do vosku naneseného na přeložené okraje a chráněného papírovým krytem. Na úplný závěr byl ještě přeložen i spodní okraj, který měl alespoň částečně krýt pečeť. Tím zmizela část adresy za ohybem.

Dodatečné zásahy do textu jsou minimální. Ve dvou listech je vloženo jedno slovo nadepsáním, z čehož lze jen obtížně něco vyvozovat. Výraznější úpravy jsou zřetelné v listu opata Bohuše. Postihly v zásadě jedinou větu, která měla původně znění: „*das wir in und alle seinen helfer verpurget haben zum rechten*“. Po zásahu vypadá úryvek následovně: „*das wir In und alle der seinen verpurget haben zum rechten*“.⁸²¹⁾ Podle povahy těchto úprav by se dalo usuzovat, že čistopis missivu nevznikl na základě kolacionovaného konceptu.

Komunikace mezi Teplou a Chebem probíhala výhradně německy. Naproti tomu s řádovým centrem si kanonie dopisovala latinsky. Svoji skladbou odpovídají tepelské missivy vzdáleně listinám. Začínají salutací s oslovením, po kterých již následuje nastínění dané situace. To představuje uvedení k žádosti směřované na adresáta. Někdy bývá připojeno ještě přání, či relativně ustálená formule, která má motivovat ke splnění požadavku. Lze se rovněž na tomto místě setkat s prosbou o písemnou odpověď. Textový blok většinou uzavírá datace. Dole pod textem se nalézá subskripce. Poslední formule je vnější adresa napsaná na zadní straně listu. Pro komparaci uzavřených listů mezi sebou jsou důležité formule úvodní (salutace a oslovení) a závěrečné („motivační“ formule, datace, subskripce a vnější adresa).

V případě jediného dokladu latinského listu se zdá být pravděpodobné, že analista začal při opisování listu nejprve vnější adresou, na kterou plynule navázal salutací. Ta bývá oproti německým a českým listům o poznání rozsáhlejší a také

819) **Gradl, H.:** *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, MVGDB 19, 1881, s. 207.

820) Jedná se o nejstarší missiv zachycený v Tepelských análech (NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 59v–60r). Editoval ho **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 288–290, č. 57.

821) **SOKA Cheb**, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.

proměnlivější. To dokazuje i případ listu z roku 1458, ve kterém má salutace podobu: „*Humillima precum profusione sub ea, qua decet, reverentia cum sanitatis adoptione ac feliciū et prosperorum successuum ad vota.*“⁸²²⁾ Naproti tomu salutace u dvou nejstarších německých missivů mají nejkratší možnou podobu: „*Unsere gebete czuvor*“.⁸²³⁾ V listech opata Václava z roku 1452 je tato formule mírně rozšířena: „*Unser willig andechtiges gebete zuvor*“.⁸²⁴⁾ Lze tedy stručně shrnout, že ve všech zmíněných salutacích se vzkazuje modlitba.

Na podobu oslovení, které je v latinském listu v pátém pádě, má klíčový vliv společenský stav adresáta. V latinských textech je zřetelná větší ustálenost. Příkladem je oslovení generálního opata: „*Reverendissime pater ac domine gratiosissime*“.⁸²⁵⁾ Jinak je tomu v německých listech, kde nacházíme, hlavně ve starší době, poměrně variabilní oslovení chebských měšťanů. Navíc je zřejmá tendence postupného rozšiřování jako u salutace. Lze se tedy setkat s následujícími variantami: „*liben nachgebawern*“⁸²⁶⁾ „*ersamen liben herren*“⁸²⁷⁾ a „*erberen weysen liben freunde und nachpern/nachgebern*“.⁸²⁸⁾ Oslovení hejtmanů jako nižších šlechticů se principiálně příliš neliší: „*erbergen besundern liben freunde und guner*“.⁸²⁹⁾

Na závěr latinského listu následuje po dalším oslovení přání a příslib modliteb za dlouhé zdraví adresáta: „*Reverendissime et nobis merito colende pater, ut proinde vestra reverendissima paternitas praeter divinae retributionis praemium, quod exinde merebitur, etiam vobis proveniat laudis et famae bonae incrementum, nos die ac nocte erimus pro vestrae reverendissimae paternitatis incolumitate et longaeva sospitate devoti et humiles oratores.*“⁸³⁰⁾ V německých listech se obdobné přání nevyskytuje. V nejstarším missivu vyjádřil opat Bohuš prosbu zaslání písemné odpovědi: „*Des gebet uns ein verschriebene antwort.*“⁸³¹⁾ Ve dvou listech opata Václava se objevují náznaky později běžně používané formule vyjadřující závazanost vydavatele vůči adresátovi: „*Das wellen wir mit unsern andechtigen gebete gern und willig verdingen.*“⁸³²⁾ Ve druhém případě je dané vyjádření rozšířeno ještě o poděkování za přítele: „*Das welden wir ... und euch des sere vor unserem freunden danken.*“⁸³³⁾ U posledního ze tří Václavových listů je na závěr apel, aby adresáti provedli v dané věci to nejlepší, na což navazuje zmínka o důvěře: „*Tut darinnen euer pestes, alz wir denne des sunder guten gelauben und getrauen haben.*“⁸³⁴⁾

Rozbor datačních formulí nabízí zajímavé poznatky. U datace latinského listu je kromě místa („*Ex monasterio Teplensi*“), roku a pořadí dne v daném měsíci uvedena i zmínka o pečeti („*conventus sub sigillo*“),⁸³⁵⁾ která je u missivů výjimečná. Na německých listech jsou zřetelné proměny datační formule během první poloviny 15. století, pokud lze zobecňovat na základě pouhých pěti dokladů. Nejprve zřejmě nemusely missivy dataci vůbec obsahovat. Jestliže se později objevuje datační formule, je v jazyce listu a nese datování pomocí křesťanského svátku bez uvedení roku. Formule začíná slovem „*Geben*“.⁸³⁶⁾ Kolem poloviny 15. století se již preferuje pro tuto formuli latina a uvádí se i místo vydání: „*Datum in monasterio Teplensi*“ nebo „*Datum Teple*“.

- 822) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 288, č. 57.
- 823) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.
- 824) Tamtéž, A3085/1–3. Listy opata Václava ze srpna 1452.
- 825) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 288, č. 57.
- 826) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.
- 827) Tamtéž, A3084/1. Nedatovaný list opata Racka.
- 828) Tamtéž, A3085/2–3. Listy opata Václava ze srpna [1452].
- 829) Tamtéž, A3085/1. List opata Václava z 19. 8. 1452.
- 830) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.
- 831) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.
- 832) Tamtéž, A3085/3. List opata Václava z [22. 8. 1452].
- 833) Tamtéž, A3085/1. List opata Václava z 19. 8. 1452.
- 834) Tamtéž, A3085/2. List opata Václava z [21. 8. 1452].
- 835) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.
- 836) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3084/1. Nedatovaný list opata Racka.

Součástí datace může být též rok, z něhož se uvádí pouze poslední dvě čísla. Tisíciletí a století nahrazuje zkratka *etc.* Výskyt zredukovaného roku však zatím ještě není pravidlem.

Subskripce se u missivů nachází na jiném místě než u listin a otevřených listů. Není součástí vlastního textového bloku. Je výrazně odsazená od dolního okraje textu buď uprostřed, nebo mírně posunutá vlevo. Zabírá dva přibližně stejně dlouhé řádky. Podle obsahu lze vymezit dvě období. Ve starším, které zahrnuje Bohušův a Rackův list, měla subskripce velmi jednoduchou podobu. Skládala se ze jména, hodnosti a místa: „*Wohusch/Raczku abt // zur Töppel*“.⁸³⁷⁾ Novější období nastupuje se změnou, při které se subskripce rozšířila. K tomu došlo nejspíše kolem poloviny 15. století. Před jméno bylo předsazeno slovo *herr*. Tento jev, který neměl dlouhého trvání, je znám už z intulace opisu listiny z roku 1457.⁸³⁸⁾ Na druhém řádku přibýlo zpřesnění názvu instituce. Celá subskripce měla nově podobu: „*Herre Wenczlau apte // des closterz zu der Topll*“.⁸³⁹⁾ Velmi pozoruhodná je subskripce latinského listu, která je v maximalistické podobě. Jsou v ní totiž jmenovitě uvedeni patrně všichni tehdejší tepelští řeholníci. Jedná se celkem o 18 jmen. Uvedeny jsou pouze tři nejdůležitější konventní dignity (převor, podpřevor a cirkátor). Naproti tomu u všech premonstrátů působících ve farní správě je tato skutečnost zaznamenána. Ke jménu převora Jiljiho je ještě připojeno, že se zároveň jedná o ukazatele listu („*praesentium ostensor*“). Před jeho jménem se nachází slovo „*frater*“ stejně, jako je tomu u dalších třech spolubratrů. Podle jakého klíče tak bylo činěno, není jasné. Nelze ani vyloučit možné úpravy při vytváření opisu. U bratra Petra z Rochleva je zdůrazněno, že je staršího věku („*senior*“). Po výčtu jmen následuje souhrnné označení: „*fratres professi monasterii Teplensis ordinis Praemonstratis*“.⁸⁴⁰⁾ Z čehož lze vyvozovat, že se jedná opravdu o úplný seznam řeholníků. Je třeba zmínit, že subskripce v takovém rozsahu a podobě nemá jinak v tepelských písemnostech středověku obdoby.

Vnější adresa se nalézá na dorsu listu. Je vždy kolmá k hlavnímu textu. Zabírá tři řádky, někdy to však mohou být jen dva. Adresu, která bývá stylizována ve třetím pádě, lze rozdělit do tří částí: na oslovení, jméno s případnými tituly, nebo pouze označení úřadu bez jména a vyjádření vztahu vydavatele k příjemci. Zatímco prostřední část je individuální dle příjemců, tak zbylé dvě se relativně opakují v několika variantách. V latinském listu zní začátek a konec vnější adresy: „*Reverendissimo in Christo patri et domino, domino ..., domino nobis colendissimo*“.⁸⁴¹⁾ U německých listů začíná tato formule určitým členem. U dvou nejstarších missivů je opět zřetelná snaha po stručnosti, což se týká hlavně konce adresy. Podoba jedné z nich v úplnosti je následující: „*Den erbergen weysen burgermeister und dem rath zu Eger, unserm guten frunden*“.⁸⁴²⁾ Pro srovnání, jak se adresa během doby mírně rozrostla, poslouží nejmladší Václavův list: „*Den erberen und weysen purgermeyster und rate der stat zu Eger, unsern besondern guten freunden und nachgeberen*“.⁸⁴³⁾ Na Václavových

837) *Tamtéž*, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše a A3084/1. Nedatovaný list opata Racka.

838) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 57v.

839) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3085/1–3. Listy opata Václava ze srpna 1452.

840) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 289, č. 57.

841) *Tamtéž*, s. 288, č. 57.

842) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.

843) *Tamtéž*, A3085/3. List opata Václava z [22. 8. 1452].

listech je poprvé doložena zkratka „d.“, která byla dodatečně dopsána za vnější adresu a která znamená *danda littera*.⁸⁴⁴⁾

Z těch několika málo příkladů je možné vysledovat dvě hlavní tendence ve vývoji tepelských missivů v první polovině 15. století. Jednou je opouštění stručnosti opakujících se formulí. Zároveň s tím probíhalo také jejich ustalování.

Missivy za opata Zikmunda Hausmanna

Dlouhé období působení Zikmunda Hausmanna v úřadu tepelského opata je v rámci vývoje tepelských missivů klíčové. Masivně vzrostlo množství dochovaných původních opatských missivů, které jsou k dispozici prakticky kontinuálně od druhé poloviny 60. let 15. století. Jedná se o úctyhodných 45 exemplářů nacházejících se v chebském městském archivu.⁸⁴⁵⁾ V klášterním archivu jsou uloženy pouze dva čistopisy, které nebyly nikdy expedovány (obr. 9, 10).⁸⁴⁶⁾ Kromě toho se v kanonii zachránily dva koncepty, jeden uložený v rámci opatské korespondence a jeden nalepený na zadním příděščí knihy klášterní knihovny.⁸⁴⁷⁾ Znění čtyř Zikmundových uzavřených listů zachytil Václav Schilling v prvním svazku Tepelských análů.⁸⁴⁸⁾ Na stejném místě je zaznamenán také text jednoho missivu vydaného konventem.⁸⁴⁹⁾ Anály rovněž obsahují nejstarší doklad poselacího listu, který má v subskripci jak opata, tak konvent. Tento list pochází z roku 1503.⁸⁵⁰⁾ V tomto období dochází k rozšíření okruhu vydavatelů tepelských missivů. Jedná se zejména o klášterní hejtmany, z jejichž činnosti do roku 1506 se dochovalo 11 čistopisů, a to opět v chebském městském archivu.⁸⁵¹⁾ Nejstarší z nich vznikl v roce 1484. Pět z nich pochází z let 1505 a 1506, tedy ze samého sklonku opatského úřadu Zikmunda Hausmanna. Další vydavatele představují jednotliví řeholníci. V archivu města Cheb se zachoval missiv tepelského faráře Jiljího z roku 1489 (obr. 12).⁸⁵²⁾ Archiv metropolitní kapituly spravuje pozoruhodný list stejnojmenného bratra, který není datovaný.⁸⁵³⁾ Dochoval se také jeden list, který vydal opat Zikmund společně s majitelem sousedního panství Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Planě.⁸⁵⁴⁾

Po představení možných vydavatelů tepelských poselacích listů je záhodno nastínit také jejich příjemce. Vypovídací hodnota dochovaných missivů z doby opata Zikmunda Hausmanna je v tomto ohledu značně omezená. Za tímto účelem je však možné využít i prameny z mladší doby. Jedná se o tepelské listy z let 1507 až 1526 na jedné straně a fragmenty register z let 1516 a 1517 na straně druhé. Nelze opomenout ani missivy, které byly do kláštera posílány.⁸⁵⁵⁾ Je totiž jisté, že tyto listy představovaly reakci na písemný podnět z Teplé, či naopak iniciovaly odpověď. Uvedené prameny poskytují již reprezentativní

844) *Tamtéž*, A3085/1–3. Listy opata Václava ze srpna 1452.

845) *Tamtéž*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/1–61. Listy opata Zikmunda z let 1466–1506. Mezi ně jsou začleněny i listy tepelských hejtmánů z dané doby.

846) *Tamtéž*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 34. List opata Zikmunda z 20. 4. 1501 (editoval **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 247–248, č. 25) a č. 36. List opata Zikmunda z 15. 5. 1501. Ani jeden z missivů není profíznutý a zároveň chybí stopy po zpečetění.

847) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním příděšti.

848) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 86v, 92r, 117r a 329r.

849) *Tamtéž*, f. 319r–v.

850) *Tamtéž*, ff. 327v–328r. Editoval **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 320–321, č. 92.

851) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/26, 34, 35, 44, 46, 49, 54, 57, 58, 60, 62. Listy tepelských hejtmánů z let 1484–1506.

852) *Tamtéž*, kart. č. 515, A3107/1. List tepelského faráře Jiljího z 12. 2. 1489.

853) *APH*, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.

854) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/18. List z 15. 2. 1481.

855) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72 a 73. Opatská korespondence; *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I. Listiny; NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517 a sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*.

množství dopisovatelů, na jehož základě se dá vymezit osm základních okruhů nejčastějších příjemců tepelských missivů, které byly během období let 1459 až 1526 poměrně stabilní. Těmi jsou: panovník a královští či zemští úředníci, představitelé vyšší i nižší církevní správy, premonstrátské kláštery, řeholní domy jiných řádů, regionální šlechta se svými úředníky, klášterní oprávcí, okolní města a „přátelé“ kanonie. Z úředníků je třeba v první řadě jmenovat královského prokurátora. Lze očekávat i kontakty s hejtmany plzeňského kraje, ač se dokladů příliš nedochovalo. Druhou skupinu tvoří především papež, jeho legáti, administrátoři pražského arcibiskupství, tepelský děkan a okolní faráři. V rámci premonstrátského řádu proudila čilá korespondence, a to hlavně s generálním opatem v Prémontré a s kláštery v českých zemích. Asi na prvním místě, co do četnosti missivů z českých kanonií, stojí Strahov a Chotěšov. Přímou doloženy jsou i Želiv, Milevsko, Doksany, Louka a Jeruše. Komunikace se ale neomezovala pouze na českou a moravskou cirkárii. Bohaté kontakty Zikmund udržoval se Speinshartem z bavorské cirkárie, ze které je ještě třeba jmenovat kanonie Windberg a Osterhofen. Saskou cirkárii zde zastupuje Magdeburg. Informace o dopisování s kláštery jiných řádů jsou velice skromné. Přímo doložené jsou pouze kontakty s cisterciáky z Valdsas, se kterými udržoval opat Zikmund nadstandardní vztahy, a minority z města Stříbra. Z okolních panství byl opat v nejintenzivnějším styku s těmi přímo sousedícími s klášterstvím. Jednalo zejména o panství švaberské (Švamberkové), planské (páni ze Žeberka), Chodovou Planou (páni z Kočova, poté páni z Rebersreutu), kynžvartské (páni z Plavna, nahrazení postupně Šliky a Gutštejnny), bečovské (páni z Plavna, následně Pluhové z Rabštejna) a toužimské (páni z Vřesovic, vystřídání pány z Plavna). Z mírně vzdálenějších panství je možné jmenovat např. loketské (Šlikové) či tachovské (Gutštejnové). Další skupinu, která se ve velké míře překrývá s předchozí, představují oprávcí kláštera. Z okolních měst a městeček, s nimiž si kanonie vyměňovala uzavřené listy, jsou doložena jak královská (Cheb, Stříbro a Plzeň), tak poddanská (Žlutice, Horní Slavkov a Bečov nad Teplou). Poslední a poměrně malou skupinu tvoří tři kanovníci pražské kapituly pocházející z Úterý, nebo z Plané, kteří v Praze zastupovali zájmy kláštera a tvořili spojení s královským dvorem (zejména do roku 1490), se zemskými úředníky a s konzistory. Jednalo se o Jana z Úterý, Blažeje Kremera z Plané a Jiřího z Plané. Kontakty s posledním z nich, jež byly velmi intenzivní, jsou doloženy až od roku 1514.⁸⁵⁶⁾

U čtyř listů není uveden rok, kdy byly napsány. Jedná se o jeden opis v análech,⁸⁵⁷⁾ jeden missiv poslaný do Chebu,⁸⁵⁸⁾ koncept listu určeného neznámému hejtmanu⁸⁵⁹⁾ a list bratra Jiljího pro vyšehradského probošta Blažeje.⁸⁶⁰⁾ V těchto případech je třeba provést alespoň přibližné časové zařazení. Relativně snadné je to u prvního missivu tepelského konventu

- 856) *Trnka, Písemnosti*, s. 65–66. Oproti úvodní studii došlo k mírnému rozšíření počtu okruhů a k drobným úpravám.
- 857) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 319r–v.
- 858) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda.
- 859) NK ČR, sign. C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.
- 860) *APH*, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.

adresovaného pražskému administrátoru Hiláriovi Litoměřickému a Plzeňskému, ve kterém je vylíčeno známé vyrabování kláštera okolní šlechtou a události bezprostředně předcházející. Je tedy zřejmé, že v listu je popisováno dění z 29. a 30. května 1467. Lze usuzovat na sepsání listu buď přímo 30. května, nebo krátce poté.

U zbylých tří listů je to poněkud komplikovanější. Druhý je určen obecně purkmistru a radě města Chebu. Obsah se týká klášterního služebníka Stopfelhause, který se jinak v pramenech neobjevuje. Určení pomocí filigránu je nejisté, jelikož je z něho na listu zachycena pouze spodní část. Obsahuje volskou hlavu od očí níž, pod hlavou se nachází trojúhelník se základnou směrem nahoru, uvnitř něhož je kosočtverec vycházející z dolního vrcholu trojúhelníku a kroužek při každém vrcholu.⁸⁶¹ V úvahu připadá ještě srovnání písařských rukou a formulí. Písařská ruka se však nepodařila ztotožnit s písmem jiného datovaného dokumentu. Vzhled písma však naznačuje, že by mohlo být starší oproti ostatním. Vodítko poskytuje datační formule, ve které chybí rok, což byla u missivů předchozích opatů běžná praxe. U listů poselacích, dochovaných od roku 1466, je již rok uváděn pravidelně. List byl uzavřen nejstarším typem Zikmundova sekretu, který se užíval přinejmenším do roku 1467.⁸⁶² Na základě zmíněných argumentů se zdá být pravděpodobné, že missiv vznikl někdy mezi lety 1459 a 1466. V takovém případě by se jednalo o nejstarší dochovaný Zikmundův list.

U konceptu se zoufale nedostává potřebných indicií pro určení doby sepsání. Z filigránu je zřetelný pouze obdobný trojúhelník jako v předchozím případě. Vydavatel, ani příjemce není výslovně uveden. Z textu však vyplývá, že ho nechal vyhotovit nějaký opat pro nejmenovaného hejtmana. Jména vystupují v listu pouze provinilý řeholník Kašpar a hrabě Baltazar. Premonstrát tohoto jména v souvislosti s Teplou je doložen až později. Jedná se o bývalého strahovského opata Kašpara pocházejícího původně z Louky, který v roce 1517 skončil v tepelském klášteře.⁸⁶³ Dle kontextu se ale jedná o člena tepelského konventu, a tudíž o jinou osobu. U hraběte Baltazara, jehož úředníkem byl s největší pravděpodobností zmíněný hejtman, lze předpokládat, že pocházel z Říše, jelikož v českých zemích se tento šlechtický titul neužíval. Jméno Baltazar není příliš frekventované a v Regestech imperii Fridricha III. a Maxmiliána I. se vyskytuje hrabě s tímto jménem jeden: Baltazar ze Schwarzburgu,⁸⁶⁴ který však žil v letech 1453 až 1525. Takže ani tato cesta neumožňuje zpřesnění datace. S ohledem na skutečnost, že se jedná dle předpokladu o koncept, nelze se opírat o stereotypní formule. Písařská ruka se zdá být opět neznámá. Jako jisté vodítko může posloužit jiný missiv pocházející z 27. listopadu 1475, který je nalepen na předním přidešti stejné vazby jako rozebíraný koncept.⁸⁶⁵ Lze totiž předpokládat, že sekundárně využití písemnosti od sebe nebudou příliš

861) V databázi Briquet online je tento vodoznak nejvíce podobný číslu 14871 (Brescie 1434–1445) viz Briquet online http://www.ksbm.oeaw.ac.at/_scripts/php/loadRepWmark.php?rep=briquet&refnr=14871&lang=de, citováno dle stavu 7. 11. 2015.

862) O jednotlivých typářích v kapitole Pečetí tepelského kláštera.

863) Pařez, *Diplomatika*, s. 443.

864) Hledáno v rámci RI-online, kdy do vyhledávače bylo zadáno „Gf. Balthasar“ viz RI-online <http://www.regesta-imperii.de/regesten/suche.html>, citováno dle stavu 7. 11. 2015.

865) NK ČR, sign. Teplá C.81. List z 27. 11. 1475 na předním přidešti.

časově vzdáleny, jak naznačují obdobné případy.⁸⁶⁶ Z toho, že byl koncept druhotně použit spolu s dalšími missivy z opatské korespondence, je možné určit vydavatele jako tepelského opata, s největší pravděpodobností Zikmunda.

Interpretace listu bratra Jiljího adresovaného vyšehradskému proboštovi Blažejovi ve věci pomoci ve sporu kláštera o rybník je neméně komplikovaná. V textu je jménem zmiňován pouze Bystřický. Příjemcem byl Blažej Kremer z Plané,⁸⁶⁷ který udržoval pravidelné kontakty s tepelskou kanonií. Mezi léty 1487 až 1494 vyhotovoval pro tepelský klášter notářské instrumenty.⁸⁶⁸ V roce 1496 informoval opata Zikmunda o výsledcích vizitace far na území klášterství.⁸⁶⁹ V adrese listu je uvedeno, že byl vyšehradským proboštem, což se na první pohled zdá jako dobrá pomůcka pro datování. Realita je však jiná, jelikož se tato informace v jiných pramenech neobjevuje. Proto je třeba zmapovat Blažejovu církevní kariéru a pokusit se zjistit, kdy mohl tento úřad zastávat. V roce 1477 se stal vikářem Pražského kostela a roku 1480 mu k tomu přibýlo oltářnictví u sv. Materna.⁸⁷⁰ V letech 1480 až 1492 působil také jako veřejný notář ve službách pražské kapituly.⁸⁷¹ V letech 1483 až 1491 zastával funkci litoměřického arcijáhna.⁸⁷² Mezi lety 1491 a 1500 je doložen jako pražský kanovník, přičemž přinejmenším v letech 1496 až 1500 měl i funkci kantora.⁸⁷³ V letech 1498 až 1501 dosáhl vrcholu své kariéry, když se stal jedním ze dvou administrátorů pražského arcibiskupství.⁸⁷⁴ Blažej se však neomezoval pouze na pražskou kapitolu. V letech 1487 až 1499 je doložen také jako kustod vyšehradské kapituly.⁸⁷⁵ Zároveň byl v roce 1498 snad i kanovníkem kapituly u sv. Apolináře.⁸⁷⁶ Dle pramenů zastával roku 1499 rovněž úřad děkana kapituly Všech svatých.⁸⁷⁷ Blažej měl tedy řadu prebend a není důvod nevěřit tomu, že mohl zastávat i funkci vyšehradského probošta, i když to není jinými prameny doloženo. Bílé místo v seznamu vyšehradských proboštů v rozmezí 80. a 90. let 15. století se nachází mezi Janem z Vartemberka a Kryštofem z Veitmile (1492–1507).⁸⁷⁸ Pokud jsou údaje o době působení druhého z uvedených proboštů pravdivé, mohl být Blažej proboštem vyšehradské kapituly krátce počátkem 90. let.

866) NK ČR, sign. Teplá B.45. Opis listu z 2. 12. 1477 na předním přidešti; List z 5. 9. 1481 na zadním přidešti; sign. Teplá B.92. List z 10. 3. 1506 na předním přidešti a přední předsádce; List z 23. 5. 1497 na zadním přidešti a zadní předsádce; sign. Teplá C.62. Nedatovaný list na předním přidešti; List z 13. 7. 1480 na zadním přidešti; sign. Teplá C.101. Nedatovaný list na předním přidešti; List z 5. 4. 1481 na zadním přidešti.

867) Identifikován již v Eršil – Pražák, *Archiv*, s. 154, č. 439.

868) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L193. Listina z 16. 3. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L193/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; L194. Listina z 16. 3. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L194/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015; L205. Pergamenový sešit z 19. 12. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015 a L209. Listina z 25. 2. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter>, citováno dle stavu 10. 10. 2015.

869) SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 20. List z roku 1496.

870) Tomek, V. V.: *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 334 a 335.

871) *Tamtéž*, s. 327.

872) *Tamtéž*, s. 329.

873) Podlaha, A.: *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praeae 1912, s. 109 a Tomek, *Dějepis IX*, s. 333.

874) Macháčková, V.: *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 239.

875) Tomek, *Dějepis*, s. 337. NA, KVS, inv. č. 2. Listina z 25. 2. 1499 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/I-KVs/2/charter>, citováno dle stavu 7. 11. 2015.

876) Tomek, *Dějepis*, s. 339.

877) NA, KVS, inv. č. 2. Listina z 25. 2. 1499 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/I-KVs/2/charter>, citováno dle stavu 7. 11. 2015.

878) Tomek, *Dějepis*, s. 336.

Vydavatelem tohoto listu je jistě Jiljí Rumpold z Tachova. Pisatel se totiž obrací na adresáta v zájmech kláštera. Takové jednání by se dalo očekávat kromě opata pouze od významného člena konventu, kterým Jiljí Rumpold beze sporu byl. Nelze vyloučit, že v době vzniku písemnosti mohl zastávat post převora. Kromě toho se vydavatel osobně znal s Blažejem, jak napovídá obrat ve vnější adrese „*amico sincerissimo*“. Jiljí běžně cestoval do Prahy v záležitostech kanonie. Stalo se tak v letech 1487, 1490, 1492, vždy v měsíci březnu.⁸⁷⁹⁾ Pouze v roce 1494 navštívil metropoli již v únoru.⁸⁸⁰⁾ Při všech těchto pobytech se s velkou pravděpodobností setkal Jiljí s Blažejem, přičemž v posledním případě je to písemně doloženo. Lze tedy shrnout, že vydavatelem missivu je vskutku Jiljí Rumpold. Ten je v pramenech naposledy vzpomínán právě v roce 1494. Třetí jméno vyskytující se v textu lze identifikovat jako královského dvorana Jana Bystřického ze Studnic, který byl součástí pražského dvora v letech 1486 až 1490.⁸⁸¹⁾ V pramenech se objevuje až do konce 90. let 15. století.⁸⁸²⁾ Tudíž ani tato cesta nevedla ke zpřesnění doby vzniku missivu.

Vodítko k přesnějšímu datování poskytuje do jisté míry vlastní obsah listu, přesněji řečeno spor o rybník mezi klášteřem a nejmenovanou osobou, do kterého byl zatažen i panovník. Tyto podmínky splňuje podle dostupných pramenů pouze rybník Regent, který byl vybudován na hranici panství Chodová Planá a tepelského klášterství. Rybník byl zpočátku rozdělen mezi sousední panství a spor, který se o něj rozhořel mezi Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a klášteřem, lze vymezit přibližně lety 1491 a 1501.⁸⁸³⁾ Je ale pravděpodobné, že se napětí mezi sousedy vytvořilo již ve druhé polovině 80. let.⁸⁸⁴⁾ Vážné to začalo být až počátkem roku 1492, kdy si Kryštof Lantvist stěžoval nejvyššímu purkrabímu Janovi z Janovic na opata Zikmunda. Není možná náhodou, že záhadný list je datován na střed po obrácení sv. Pavla, což by v případě roku 1492 připadalo na 31. ledna. Přitom bratr Jiljí v něm vyjadřoval obavu, že chce daná osoba ještě s jiným pánem zajít za králem a způsobit klášteři škody. A právě výsledkem jejich jednání mohl být list nejvyššího hejtmána Českého království Jana z Janovic z 9. února 1492, který byl určen opatu Zikmundovi a ve kterém jsou obě strany nabádány ke smíru, avšak pisatel nezamítá případné řešení před soudem.⁸⁸⁵⁾ V každém případě za horní hranici vydání missivu lze považovat smrt Kryštofa Lantvisty, ke které došlo někdy před 2. dubnem 1496.⁸⁸⁶⁾ Nelze totiž předpokládat, že by jeho manželka Anežka podnikala výše zmíněné kroky.

Přes veškeré úsilí se nepodařilo s jistotou určit přesnou dobu napsání missivu bratra Jiljího. Na základě rozboru životních osudů uvedených protagonistů a sporu o rybník je možné omezit datování missivu na období od

879) APH, AMK, Cod. VI-8. Administrátorská akta Pavla Poučka, Ambrože z Plzně, Blažeje z Plané a Jana Žáka, ff. 10r, 15r–v a 25r–v.

880) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L209. Listina z 25. 2. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L209/charter>, citováno dle stavu 8. 11. 2015.

881) Trnka, P.: *Složení dvora krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, MHB 13/1, 2010, s. 139.

882) *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 2/2*, Praha 1975, s. 1034, č. 1498.

883) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, ff. 116r a SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L226. Listina z 19. 10. 1501 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter>, citováno dle stavu 9. 11. 2015.

884) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis I*, f. 101r.

885) SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 5. List z 9. 2. 1492.

886) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/43. List z 2. 4. 1496.

roku 1487 do poloviny 90. let s tím, že se zdá být dle dostupných pramenů nejprůhodnější rok 1492.

Po alespoň rámcovém časovém zařazení nedatovaných listů může být přikročeno k nastínění typologie tepelských missivů doby Zikmunda Hausmanna.⁸⁸⁷⁾ Kromě již zmíněného členění missivů podle vydavatelů či příjemců lze aplikovat i další hlediska. Listy lze dělit také podle obecného účelu, za kterým vznikly, do pěti skupin. Jedná se o listy informativně-prosebné, vysvětlující, informativní, doporučující a informativně-stížné. Silně dominuje první skupina. Listy v ní končí žádostí směřovanou na adresáta, které předchází uvedení do dané situace. Missivy druhé skupiny mají adresátovi vysvětlit nějakou záležitost. Vydavatel se v nich mnohdy ospravedlňuje. Třetí kategorie zahrnuje listy, které pouze informují o nějaké události. Téměř se neobjevují doporučení osob v podobě missivů.⁸⁸⁸⁾ Častěji je možné se s nimi setkat u otevřených listů. Rovněž poslední skupina je zastoupena jen jedenkrát. V daném listu je podrobně popsáno bezpráví, které bylo na klášteře spácháno.⁸⁸⁹⁾

Jiné kritérium představuje obsah. Lze vymezit devět okruhů, kterých se missivy týkaly. Jsou to: opat; klášter a panství; jednotliví řeholníci; Chotěšov; král; rybníky; klášterní poddaní; klášterní manové, služebníci, úředníci, přátelé opata a nakonec cizí lidé. Listy vztahující se přímo k opatu Zikmundovi jsou dva. První je z října 1467, exkomunikovaný tepelský prelát se v něm obrací na papežského legáta Rudolfa. Nepodařilo se mu totiž kvůli nebezpečí na cestách zastihnout administrátora Hilária Litoměřického pověřeného jeho případem. Proto žádá adresáta, aby touto záležitostí pověřil někoho jiného, přičemž navrhuje řezenského biskupa a speinshartského opata.⁸⁹⁰⁾ Ve druhém listu adresovaném Chebským žádá opat potrestání jejich spolusouseda, který ho potupil.⁸⁹¹⁾ Lze k této skupině přiřadit i list opata ze září 1468 adresovaný Jindřichovi staršímu z Plavna, ve kterém ho mimo jiné prosí o vystavení glejtu pro sebe a doprovod.⁸⁹²⁾

Další skupina missivů vypovídá o klášteře a klášterství jako celku. Patří sem list patrně z konce května 1467, ve kterém konvent informuje pražského administrátora a Plzeňské o vyrabování kláštera okolní šlechtou a o své těžké situaci.⁸⁹³⁾ V lednu 1472 poslal opat missiv purkmistru a radě města Chebu s prosbou, aby dva jejich měšťané, kterým má platit, měli slitování s klášteřem. Brání se tím, že klášterní poddaní utrpěli během války škody, a nejsou proto schopni odvádět poddanské platy.⁸⁹⁴⁾ V červnu 1491 se opat Zikmund snaží uvést na pravou míru pomluvu, že klášter zakázal dovoz čehokoli do Chebu. Přitom vysvětluje Chebským, že se zákaz vztahoval pouze na přímý nákup ve vsích a nikoli na městský trh. Nakonec na adresátech žádá, aby mu sdělili jména původců zmíněné pomluvy.⁸⁹⁵⁾ V jiném listu

887) O typologii missivů na základě širší pramenové základny se pokusil **Chaplais, P.**: *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London – New York 2003, s. 82–94.

888) Mezi tepelskými listy je jeden takový případ z roku 1501. Opat Zikmund v něm doporučuje želivskému opatu Wolfgangovi bratra Wolfganga, který byl předchozím želivským prelátem poslán do Teplé. – **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 247, č. 25.

889) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 319r–v.

890) *Tamtéž*, f. 86v.

891) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/30. List z 22. 4. 1487.

892) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 92r.

893) *Tamtéž*, f. 319r–v.

894) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/8. List z 25. 1. 1472.

895) *Tamtéž*, A3086/37. List z 9. 6. 1491.

z ledna 1483 reaguje tepelský prelát na stížnost Chebských a objasňuje jim, že cesty nechal obsadit klášterními poddanými z příkazu krále zprostředkovaného hejtmanem Buriánem z Gutštejna. Mají totiž zabránit ve vývozu obilí ze země. Zároveň jim však sděluje, že pokud se jejich lidé ohlásí, nebude jim bráněno v převozu.⁸⁹⁶⁾ S kanonií souvisí také missiv ze září 1492, ve kterém opat Zikmund prosí purkmistra a radu města Cheb, aby stanovili den jednání ve svém městě pro jistou osobu, která je s kanonií ve sporu, a zároveň jí vystavili i glejt.⁸⁹⁷⁾ Na konci roku 1506 požaduje tepelský hejtman Petr Levhart z Vidžína po Chebských zadržení a vydání škůdců kláštera, kteří se nachází na statcích jejich města.⁸⁹⁸⁾ Tepelské klášterství nemělo vlastního kata, proto se klášterní hejtmané pravidelně obraceli prostřednictvím missivů na purkmistra a radu města Chebu o jeho zapůjčení.⁸⁹⁹⁾ K tomuto celku je možné přiřadit též opatův missiv z konce ledna 1472, ve kterém Chebské žádá, aby důvěřovali tepelskému rychtáři jako jemu samotnému.⁹⁰⁰⁾ Bezpochyby ho tepelský prelát pověřil jednáním s městskou radou v zájmu kláštera.

Řada listů se vztahovala k jednotlivým řeholníkům. Do dnešní doby se jich však příliš nedochovalo. Opat se jimi většinou snažil intervenovat ve prospěch některého premonstráta. V dubnu 1501 nechal opat Zikmund vyhotovit list adresovaný želivskému opatu Wolfgangovi, ve kterém potvrzuje zachovalost bratra Wolfganga poslaného do Teplé předchozím želivským prelátem.⁹⁰¹⁾ V zásadě se tedy jedná o doporučení. List ale nebyl nikdy odeslán. Je možné, že se zmíněný řeholník za svými původními spolubratry v dané době nevypravil. V jiném listu z roku 1467 žádá opat Zikmund Chebské, aby přijali tepelského řeholníka Nakse, který se vydal do Chebu, a poskytl mu pomoc.⁹⁰²⁾ Na představitele téhož města se tepelský prelát v roce 1471 opakovaně obracel kvůli řeholníku Janu Hausnerovi, který se neúspěšně snažil získat dědictví po otci.⁹⁰³⁾ Ne všechny missivy v této skupině souvisely s hájením zájmů řeholníků. Některé listy vznikaly také při řešení těžkých provinění premonstrátů. Jedním z takových byla bezpochyby vražda klášterního úředníka zosnovaná v únoru 1503 několika členy konventu. Proto mezi písemnostmi poslanými generálnímu opatu Janovi a kapitule zasedající v St. Quentinu byl i missiv z počátku dubna, ve kterém opat Zikmund společně s konventem informuje o spáchané vraždě v klášteře a zároveň žádá o pokyny, jak mají postupovat. Podrobnosti o zločinu byly připojeny v příloze.⁹⁰⁴⁾ Další list k tomuto případu pochází z června 1503 a opat Zikmund v něm žádá osterhofenského opata pověřeného vyšetřením zmíněné vraždy, aby pověřený přijal a rychle jednal. Klášter v té době totiž nebyl opevněný a řeholníci se obávali, aby nebyli násilníci v noci osvobozeni.⁹⁰⁵⁾

- 896) *Tamtéž*, A3086/24. List z 26. 1. 1483.
- 897) *Tamtéž*, A3086/42. List z 21. 9. 1492.
- 898) *Tamtéž*, A3086/62. List z 26. 12. 1506.
- 899) *Tamtéž*, A3086/47. List z 20. 8. 1496 a A3086/58. List ze 17. 11. 1505.
- 900) *Tamtéž*, A3086/9. List z 29. 1. 1472.
- 901) **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 247, č. 25.
- 902) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/3. List z 21. 1. 1467.
- 903) *Tamtéž*, A3086/6. Listy z 21. 5. a 16. 6. 1471.
- 904) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 320–321, č. 92.
- 905) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 329r.

Nemalé množství opatových missivů bylo jistě věnováno záležitostem dceřině kanonie v Chotěšově a jejím proboštům. Ze sledovaného období se však dochovalo znění pouze jednoho listu z konce dubna 1492, ve kterém tepelský prelát informuje louckého opata a viziátora v jedné osobě o nastalé situaci v Chotěšově. Kromě toho adresáta žádá, aby se do ženského kláštera dostavil a schválil zaopatření Tristrama, který rezignoval ze zdravotních důvodů na funkci chotěšovského probošta.⁹⁰⁶⁾

Také po korespondenci vztahující se k českému králi nezůstaly příliš stopy. Je k dispozici jeden missiv z poloviny května 1501, který nebyl expedován a zůstal v kanceláři tepelského kláštera. List byl adresován administrátorovi pražského arcibiskupství Ambrožovi a opat Zikmund se v něm snaží zorganizovat společné poselstvo pražské kapituly a kláštera ke králi do Olomouce.⁹⁰⁷⁾

Hned několik missivů, které se dochovaly, vzniklo kvůli rybníku Regent. V polovině února 1481 společně žádali opat Zikmund a Kryštof Lantvist z Rebersreutu a na Chodové Plané Chebské, aby přiměli své obyvatele k ocenění rybníka, ke kterému se předtím zavázali.⁹⁰⁸⁾ Ve třech listech z let 1492 a 1496 se obrací tepelský prelát na purkmistra a radu města Chebu s prosbou o zapůjčení přísežných měřičů na vyměření rybníka. Součástí nejmladšího z těchto missivů je i žádost, aby dělal chebský hejtman Ondřej Hozlaur prostředníka při jednáních s Anežkou Lantvist na Chodové Plané ohledně nesrovnalostí kolem rybníka Regent.⁹⁰⁹⁾ Kvůli stejnému rybníku, o který vedl klášter spor s Kryštofem Lantvistem, psal v první polovině 90. let také Jiljí Rumpold Blažej Kremerovi z Plané a žádal ho, aby byl v Praze v této věci klášteru nápomocen.⁹¹⁰⁾

Největší skupinu představují missivy vydané buď opatem, nebo hejtmanem v záležitostech jednotlivých klášterních poddaných. Z pozice vrchnosti se snažili hájit finanční zájmy poddaných a zastupovat provinilé z řad klášterních lidí mimo území panství. Běžné bylo dopomáhání k získání dědictví,⁹¹¹⁾ dlužných peněz,⁹¹²⁾ peněz za odebrané obilí⁹¹³⁾ nebo zvířata (prasata,⁹¹⁴⁾ ovce,⁹¹⁵⁾ hříbě⁹¹⁶⁾), mzdy⁹¹⁷⁾ a k navrácení ukradených koní.⁹¹⁸⁾ Někdy mohla být na závěr listu připojena výhrůžka, že pokud nebudou nahrazeny škody, dovolí opat zadržet na klášterním panství chebské měšťany.⁹¹⁹⁾ Ve skutečnosti se ale k tomuto kroku uchýlil tepelský prelát spíše výjimečně.⁹²⁰⁾ Dále jsou doloženy i listy s méně častými požadavky, jako je vrácení obrazů⁹²¹⁾ či zabavených peněz,⁹²²⁾ zrušení zástavy⁹²³⁾ nebo zákaz užívat majetek,⁹²⁴⁾ zproštění ručení⁹²⁵⁾ a dořešení sporu se zajištěním ochrany klášternímu poddanému.⁹²⁶⁾

- 906) *Tamtéž*, f. 117r.
- 907) *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 6. List z 15. 5. 1501.
- 908) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/18. List z 15. 2. 1481.
- 909) *Tamtéž*, A3086/39. List z 21. 1. 1492; A3086/40. List z 10. 5. 1492 a A3086/43. List z 2. 4. 1496.
- 910) *APH*, AMK, sign. 1185 XXX-VII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.
- 911) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514. A3086/19. List z 13. 8. 1481; A3086/27. List z 22. 2. 1486 a A3086/55. List z 19. 5. 1505.
- 912) *Tamtéž*, A3086/26. List z 26. 7. 1484; A3086/28. List z 2. 9. 1486; A3086/34. List z 19. 1. 1491; A3086/41. List ze 14. 5. 1492 a A3086/52. List z 20. 6. 1503.
- 913) *Tamtéž*, A3086/17. List z 26. 1. 1479.
- 914) *Tamtéž*, A3086/35. List z 1. 6. 1491.
- 915) *Tamtéž*, A3086/47. List z 30. 11. 1496.
- 916) *Tamtéž*, A3086/61. List z 23. 11. 1506.
- 917) *Tamtéž*, A3086/49. List ze 17. 6. 1499.
- 918) *Tamtéž*, A3086/5. List ze 14. 4. 1467; A3086/56. List z 1. 6. 1505; A3086/57. List z 12. 7. 1505 a A3086/60. List z 26. 5. 1506.
- 919) *Tamtéž*, A3086/17. List z 26. 1. 1479.
- 920) *Tamtéž*, A3086/13. List z 22. 1. 1475.
- 921) *Tamtéž*, A3086/39. List z 21. 1. 1492.
- 922) *Tamtéž*, A3086/36. List z 3. 6. 1491.
- 923) *Tamtéž*, A3086/16. List z 16. 1. 1477.
- 924) *Tamtéž*, A3086/25. List z 3. 11. 1473.
- 925) *Tamtéž*, A3086/10. List z 19. 4. 1473.
- 926) *Tamtéž*, A3086/29. List z 28. 11. 1486.

Naproti tomu listů, kterými se opat s hejtmanem snažil intervenovat ve prospěch svých lidí, kteří se nějakým způsobem provinili proti cizím poddaným, je o poznání méně. Nejčastěji žádá opat Zikmund o propuštění zadržovaného klášterního člověka.⁹²⁷⁾ Lze se i setkat s prosbou o odpuštění či projev dobroty vůči klášternímu poddanému.⁹²⁸⁾ Mnohdy opat podával jiné vrchnosti vysvětlení v určité věci, jako např. kvůli údajnému sebrání peněz klášterními poddanými.⁹²⁹⁾ V jiném listu nabízí tepelský prelát Chebským možnost, aby vystavili glejt pro jeho poddaného a šest lidí s tím, že dotýčný se potom dostaví do Chebu.⁹³⁰⁾ Další missiv informuje purkmistra a radu města Chebu o tom, že v městečku Teplá proběhl soud, s jehož rozhodnutím se jejich člověk spokojil.⁹³¹⁾

Obsahově podobnou skupinu představují listy týkající se klášterních manů, úředníků, služebníků a přátel opata. Opět se objevují žádosti o projev dobrého vůle,⁹³²⁾ vyplacení zadržované mzdy⁹³³⁾ či vystavení glejtu.⁹³⁴⁾ Zajímavé jsou listy vztahující se k hejtmanům. V jednom takovém žádá opat Zikmund Chebské o posunutí termínu městského soudu jeho hejtmanu a o opětovné vystavení glejtu, jelikož ho musí v dané době vyslat jinam.⁹³⁵⁾ Koncem srpna 1496 se obrací okradený hejtman Hynce Grys na purkmistra a radu města Chebu s prosbou o spravedlivé rozsouzení jeho případu.⁹³⁶⁾ Stejně adresáty informuje opat Zikmund 14. ledna 1505 o tom, že jeho hejtman je mimo klášter a že, jakmile se vrátí, předá mu jejich list týkající se jisté osoby.⁹³⁷⁾ V listu ze 14. února 1505 se již omlouvá Chebským sám hejtman Petr Levhart z Vidžína, že na jejich psaní z 6. února nemohl poslat odpověď, jelikož nebyl doma.⁹³⁸⁾

Poslední skupinu lze označit za listy týkající se lidí, u kterých není zjištěná vazba na klášter. Dochován je pouze jeden zástupce z února 1466, ve kterém žádá opat Zikmund chebského měšťana Klementa Püthelpergera, aby byl nápomocen nejmenované panně, která chce vstoupit do chebského kláštera klarisek u hradeb. Přimluvili se za ni mistr Prokop Bakalář a jiní plzeňští měšťané.⁹³⁹⁾

Poněkud stranou stojí missiv tepelského faráře Jiljího Rumpolda z února 1489, kterým prosí chebského purkmistra, aby přiměl jednoho svého spoluměšťana k zaplacení dluhu jeho nájemci Kvíčalovi z Jankovic (obr. 12).⁹⁴⁰⁾

Vnější znaky tepelských listů doby opata Zikmunda jsou obdobné jako za předchozích prelátů. Lze sledovat mírné zvětšení psací látky. Téměř všechny missivy jsou psány na archu papíru, jehož šířka se pohybovala od 19 do 22,2 cm. Naproti tomu výšku ovlivňuje do jisté míry délka textu, díky čemuž existuje poměrně výrazné rozmezí hodnot od 13,4 do 32,8 cm. Existují však dva doklady, které se rozměrově vymykají. Je to nejmenší list, který napsal bratr Jiljí patrně v první polovině 90. let 15. století a který má rozměry 16,8 cm na šířku a 11,1 cm na výšku.⁹⁴¹⁾ Protipól představuje list

927) *Tamtéž*, A3086/7. Listy z 24. 8. a 13. 9. 1471. SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502.

928) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/14. List z 12. 5. 1476 a A3086/53. List z 5. 1. 1505.

929) *Tamtéž*, A3086/50. List z 25. 5. 1500.

930) *Tamtéž*, A3086/12. List z 10. 2. 1474.

931) *Tamtéž*, A3086/13. List z 18. 10. 1474.

932) *Tamtéž*, A3086/11. List z 12. 12. 1473 a A3086/15. List z 5. 11. 1476.

933) *Tamtéž*, A3086/1. Nedaťovaný list opata Zikmunda.

934) *Tamtéž*, A3086/31. List z 22. 4. 1482.

935) *Tamtéž*, A3086/21. List ze 14. 2. 1482.

936) *Tamtéž*, A3086/46. List z 31. 8. 1496.

937) *Tamtéž*, A3086/53. List ze 14. 1. 1505.

938) *Tamtéž*, A3086/54. List ze 14. 2. 1505.

939) *Tamtéž*, A3086/2. List ze 7. 2. 1466.

940) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.

941) Rozměry jsou stanoveny na základě fotografie. – *APH*, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedaťovaný list bratra Jiljího.

hejtmana Hynce Gryse z konce srpna 1496, který je se svými mírami 25,1–28 cm a 32,3–32,4 cm největší.⁹⁴²⁾ Pokud byl text příliš dlouhý a přesahoval prostorové možnosti přední strany listu, pokračoval na dorsu.⁹⁴³⁾ V případě, že bylo třeba doplnit k již vyhotovenému čistopisu další informace, napsal písař dodatečný text na proužek papíru podobné šířky, který byl následně přilepen k pravému hornímu kraji missivu (obr. 13).⁹⁴⁴⁾ Zpočátku je text u většiny listů psán na šířku. Do konce 15. století jsou pouze dva případy, kdy je šířka písmového zrcadla výrazně kratší než jeho výška.⁹⁴⁵⁾ Od počátku 16. století se však poměr obrací.

Písmo tepelských missivů z období působení opata Zikmunda Hausmanna je u většiny písařských rukou poměrně úhledné s větší či menší mírou spojitosti. Jedná se o gotickou kurzívu. Písařských rukou lze rozlišit patrně 26 (M1 až M26). S ohledem na relativně velkou variabilitu písařského projevu některých písařů je v určitých případech přiřazení určité písařské ruky nejisté.⁹⁴⁶⁾ Pouze v jednom případě je k dispozici informace o jméně písaře. V listu pocházejícím patrně z počátku 90. let 15. století se objevují zcela netypické obraty pro missivy 15. století: „*Raptim per manus fratris Egidii*“ a „*Scripta propria manu*“;⁹⁴⁷⁾ z nichž vyplývá, že list byl napsán řeholníkem Jiljím. Přesněji řečeno Jiljím Rumpoldem, jak bylo doloženo výše. Podle subskripce má list z února 1489 stejného vydavatele, písmo si však příliš podobné není.⁹⁴⁸⁾ Je možné, že daný list tehdejšímu tepelskému faráři někdo napsal.

Zdobností se tepelské missivy tohoto období příliš nevyznačují. Vlastní text, subskripce a vnější adresu téměř vždy zahajuje jednoduchá iniciála. Nepříliš často jsou použity nad prvním řádkem textu a vnější adresy okrasné tahy v podobě krátké vlnky, které mohou splývat se zkracovacím znaménkem. Poslední řádek subskripce a vnější adresy mohou rovněž zdobit výrazné sloní choboty. Někteří písaři (M6, M11–M13, M18–M20, M22, M23) podtrhávali konec vnější adresy.

Ohledně skládání platí to samé jako u předchozích uzavřených listů. Došlo dokonce i ke složení latinských listů z roku 1501, které nebyly expedovány (obr. 9).⁹⁴⁹⁾ V případě, že list dosahoval větších rozměrů, byl před uzavíracím skládáním nejprve přehnut na polovinu.

Pečeť užitá k uzavření listu závisela na vydavateli. Tepelský prelát pečetil zpočátku opatskou menší pečetí neboli sekretem. V roce 1471 se poprvé objevuje Zikmundův osobní signet (obr. 26),⁹⁵⁰⁾ který od 80. let 15. století zatlačil sekret do pozadí. Výjimku představuje missiv z února 1481, který uzavřel svým signetem spoluvydavatel Kryštof Lantvist z Rebersreutu.⁹⁵¹⁾ Členy konventu zastupuje pouze Jiljí Rumpold, který měl s ohledem na dlouhodobé působení ve farní správě svůj vlastní sekret. Missivy tepelských hejtmanů byly pečetěny jejich soukromými sekrety.

942) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/46. List z 31. 8. 1496.

943) Do roku 1506 je doložen takový postup jen u jednoho missivu, který vydal hejtman na samém sklonku sledovaného období. – *Tamtéž*, A3086/60. List z 26. 5. 1506.

944) Nejednalo se však o příliš častou praxi. Ojedinělý doklad pochází z roku 1505. – *Tamtéž*, A3086/57. List z 12. 7. 1505.

945) *Tamtéž*, A3086/6. List z 16. 6. 1471 a A3086/46. List z 31. 8. 1496.

946) Jsou to zejména listy z 26. ledna 1479 (M3?), 15. února 1481 (M6?) a 12. února 1489 (M14?), u kterých je určení písařské ruky nejisté. – *Tamtéž*, A3086/17. List z 26. 1. 1479; A3086/18. List z 15. 2. 1481 a *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.

947) *Tamtéž*, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljiho.

948) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.

949) *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 34. List z 20. 4. 1501 a č. 36. List z 15. 5. 1501.

950) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/7. List z 24. 8. 1471.

951) *Tamtéž*, A3086/18. List z 15. 2. 1481.

Zásahy do textu jsou ojedinělé a mají charakter drobných oprav. Jedná se především o dodatečné vkládání zapomenutých slov nadepsáním, kdy převažují pomocná slovesa. V jednom případě je vloženo slovo „tag“ spolu se značkou umístěno na levý okraj.⁹⁵² Lze se setkat i se škrtnutím písmen či slov, které byly buď špatně napsány, nebo se vyskytovaly dvakrát. Další nepříliš častou úpravou je přepsání písmene. Nejvíce zásahů je v listu z ledna 1477, ve kterém je pětkrát vloženo a jednou škrtnuto.⁹⁵³ Takový počet je však opravdu výjimka. Celkově se tedy jedná o jednoduché zásahy provedené s největší pravděpodobností samotným písařem buď během psaní čistopisu, či při následné kontrole.

Většina dochovaných missivů je psána v německém jazyce. Týká se to veškeré korespondence s Chebem. Ve stejném jazyce je i text listu Hiláriuvi Litoměřickému a Plzeňskému, Jindřichovi staršímu z Plavna a Mikuláši Šlikovi. Zbylé missivy, které jsou latinské, mají v adrese řádové preláty (opata generálního, louckého a želivského) či církevní hodnostáře (papežského legáta, administrátora pražského arcibiskupství a vyšehradského probošta).

Formulář uzavřených listů se v zásadě nezměnil. Začíná salutací a oslovením. Jen výjimečně následuje inskripce. Po informativní části přichází většinou žádost, za kterou se může nacházet ještě krátká motivační část a požadavek na odpověď. Textový blok uzavírá datace. Subskripce stojí mimo pod textem. Vnější adresa je napsána na zadní straně listu tak, aby byla kolmá k řádkům textu na přední straně.

Podobu salutace ovlivňovala osoba vydavatele. V německých listech vzkazovali opat, řeholník i konvent nejčastěji modlitbu. Naproti tomu hejtman „nabízел“ službu. K tomu je třeba dodat, že listy opata a konventu jsou stylizovány v první osobě čísla množného. Missivy hejtmanů a jednotlivých řeholníků jsou v jednotném čísle. Přesto však je šest opatových listů, u kterých tomu tak není. Ve třech případech číslo v rámci textu kolísá,⁹⁵⁴ ve zbylých třech je celý text v jednotném čísle.⁹⁵⁵ Zřejmě se jedná o chybu písaře, který sepisoval listy jak opata, tak hejtmana, a byl proto zvyklý používat obě možnosti stylizování textu. Salutace v německých listech opatů mohou mít v krajních případech nejstručnější možné znění „Unser gepet“⁹⁵⁶ ale také maximalistickou variantu „Mein williges und inniges gebethe zu allerczeyth“⁹⁵⁷ či „Unszer innigs gebeth zuvor gan Got“⁹⁵⁸ která se příliš nepoužívala. Vedle modlitby mohl prelát posílat také pozdrav („Unser grus und gepet zuvor“)⁹⁵⁹ a vše dobré („Unser inniges gebeth und alles gut“).⁹⁶⁰ Zdá se, že alternativu k modlitbě představoval v letech 1500 až 1505 pozdrav („Unser gruesz“⁹⁶¹), „Unser grusz zuvor“⁹⁶² a „Unseren fruntlichen grusz zcuvor“⁹⁶³). Jednou se dokonce objevuje v opatově listu salutace v podobě „Unsere dinst“⁹⁶⁴ což je téměř jistě chyba písaře. Zajímavá je salutace ve společném listu opata Zikmunda a Kryštofa Lantvista z Rebersreutu, která zohledňuje oba vydavatele: „Unsere gebete und dinst“⁹⁶⁵ I první formule hejtmanových listů mohla mít znění kratší („Mein

- 952) *Tamtéž*, A3086/43. List z 2. 4. 1496.
- 953) *Tamtéž*, A3086/16. List z 16. 1. 1477.
- 954) *Tamtéž*, A3086/13. List z 22. 1. 1475; A3086/42. List z 21. 9. 1492 a A3086/61. List z 23. 11. 1506.
- 955) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, f. 92r; *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/15. List z 5. 11. 1476 a A3086/16. List z 16. 1. 1477.
- 956) Např. *Tamtéž*, A3086/13. List z 18. 10. 1474.
- 957) *Tamtéž*, A3086/15. List z 5. 11. 1476.
- 958) *Tamtéž*, A3086/42. List z 21. 9. 1492.
- 959) *Tamtéž*, A3086/2. List ze 7. 2. 1466.
- 960) *Tamtéž*, A3086/6. List z 16. 6. 1471.
- 961) *Tamtéž*, A3086/50. List z 25. 5. 1500.
- 962) *Tamtéž*, A3086/52. List z 20. 6. 1503.
- 963) Např. *Tamtéž*, A3086/55. List z 19. 5. 1505.
- 964) *Tamtéž*, A3086/10. List z 19. 4. 1473.
- 965) *Tamtéž*, A3086/18. List z 15. 2. 1481.

dinst voran)⁹⁶⁶ střední („*Mein willigen dinst zuvor*“⁹⁶⁷ „*Mein fruntlichen dinst zcuor*“⁹⁶⁸) nebo delší („*Mein freintlich und willig dinst zuvor*“)⁹⁶⁹

Salutace u latinských listů je vždy originální. Vzka-
zuje se doporučení, modlitby, pozdrav, poslušnost,
štěstí, služba a jejich kombinace. Poslušnost naznačuje
podřízený vztah vůči adresátovi, kterým je v tomto pří-
padě administrátor pražského arcibiskupství („*humillimam subiectionem paratissimumque servitium et orationes in domino Jesu utinam salutare*“⁹⁷⁰ „*Promtissimam [!] obtemperanciam cum sui commendacione et felicitate*“⁹⁷¹) nebo generální opat s kapitulou („*Salutem in eo, qui est salus, cum prompta obedientia. Naturali ratione dictante illuc confugitur, ubi spes exauditionis minime repellitur*“⁹⁷² „*Obsequiosam voluntatem animo complacendi cum salute*“⁹⁷³). Salutace určená opatům („*Orationes in Christo devotas cum humili recommendacione*“⁹⁷⁴ „*Devotis oracionibus in Christo premissis et quitquit potuerimus reverencie et honoris*“⁹⁷⁵) a vyšehradskému proboštovi („*Humilima [!] recommendacione premissa cum oracionibus*“⁹⁷⁶) obsahuje modlitby a nejčastěji také doporučení.

Text oslovení odpovídá společenskému postavení příjemce. Ojedinele následovalo v missivech po oslovení ještě jméno adresáta, resp. jeho funkce. V tepelských listech doby opata Zikmunda se tento jev vyskytuje pouze šestkrát: v listu administrátoru Hiláriuvi Lito-
měřickému a Plzeňským („*ehrwurdiger in Gott vater und herr, herr Hilarius etc. und auch herrn Pilsnern*“)⁹⁷⁷ cheb-
skému purkmistru Tomanu Bitmerovi („*erber beysser lyber Tuman Pytmer, purgemaister zu Eger, gut freunt*“)⁹⁷⁸ nejmenovanému purkmistru téhož města („*ersamer und beyser liber her und purgmayster*“)⁹⁷⁹ vyšehradskému proboštu Blažejovi („*vir in Christo devotis [!], honorabilis domine Blasij*“)⁹⁸⁰ a generálnímu opatovi a kapitule („*Reverendissime in Christo pater ac domine, domine abbas monasterii Praemonstratensis, atque humanissimi patres et domini in capitulo Praemonstratensi congregati, domini et maiores amplissimi*“)⁹⁸¹ Do této skupinky patří také text opatova listu neznámému hejtmanovi s oslovením, které je nezvykle jednoduché („*lieber hauptman*“)⁹⁸² V ostatních listech přichází po oslovení vlastní text. V německých missivech jsou kromě již uvedených příkladů oslovování pouze chebští měšťané a vyšší šlechtici, u nichž je zdůrazněna urozenost („*edler wolgeborner herr*“)⁹⁸³ Chebští byli oslovováni jako přátelé, sousedi či páni s patřičnými přívlastky. Existuje tak velké množství různě dlouhých variant, z nichž je možné některé jmenovat: „*guten freunde*“⁹⁸⁴ „*lieben nackparn*“⁹⁸⁵ „*erbaren namhaftig gute freunde*“⁹⁸⁶ „*erberen ersamen weisen besunder gute freunt und gunner*“⁹⁸⁷ a „*erberen und way-sen lieben heren und guten fraunth*“⁹⁸⁸

966) *Tamtěž*, A3086/58. List ze 17. 11. 1505.

967) Např. *Tamtěž*, A3086/26. List z 26. 7. 1484.

968) Např. *Tamtěž*, A3086/34. List z 19. 1. 1491.

969) Např. *Tamtěž*, A3086/46. List z 31. 8. 1496.

970) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 86v. Zde však následuje salutace až po oslovení.

971) SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.

972) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.

973) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 329r.

974) *Tamtěž*, f. 117r.

975) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25.

976) APH, AMK, sign. 1185 XXX-VII 21. Nedatovaný list bratra Jiljiho.

977) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 319r.

978) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/49. List ze 17. 6. 1499.

979) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.

980) APH, AMK, sign. 1185 XXX-VII 21. Nedatovaný list bratra Jiljiho.

981) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.

982) NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

983) NK ČR, sign. Teplá MS. A47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 92r a SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502. Ve druhém případě je prohozeno pořadí: „*wolgeborner edler herr*“.

984) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/24. List z 26. 1. 1483.

985) *Tamtěž*, A3086/28. List z 2. 9. 1486.

986) *Tamtěž*, A3086/35. List z 1. 6. 1491.

987) *Tamtěž*, A3086/12. List z 10. 2. 1474.

988) *Tamtěž*, A3086/53. List z 5. 1. 1505.

Latinská oslovení jsou poměrně stabilní. Pro papežského legáta nebo generálního opata je obvyklé „*reverendissime in Christo pater*“.⁹⁸⁹⁾ Generální opat může být však oslovován stejně jako jiný řádový prelát: „*reverende pater*“.⁹⁹⁰⁾ Lze se také setkat s rozšířenějšími podobami: „*Reverende ac imprimis colende pater ac domine*“ v případě želivského opata a „*Reverende in Cristo pater ac domine singularissime*“ u administrátora.⁹⁹¹⁾

Po vlastním obsahu listu, který je individuálního charakteru, může následovat opět univerzální část, která se nachází před datací. Může mít různé podoby: přání, slib, že učiněné bude oplaceno, či požadavek na písemnou odpověď. Jsou však i listy, ve kterých tato část chybí. V latinských missivech bývají nejrůznější přání. Želivskému opatu bylo určeno: „*Valeat proinde vestra reverenda paternitas in Cristo, omnium redemptore*“.⁹⁹²⁾ Pro administrátora pražského arcibiskupství bylo vybráno: „*Et Deus omnipotens vestre reverencie paternitati inprosperat, sanitate et salute custodiat*“.⁹⁹³⁾ Naproti tomu v německých listech se místo přání hojně vyskytují přísliby oplacení obsahující slovesa *verdienen*, *verschulden* a *vergleichen*. Někdy je připojena i žádost písemné odpovědi. V jednotlivých slovech se tato formule list od listu liší, principiálně jsou ale v zásadě stejné. Pro představu je možné uvést dva příklady: „*Will ich in mein gebete umb euch verschulden und in ein sulchen gerne verglaichen*“⁹⁹⁴⁾ a „*Will ich sonder willig umb euer weysheyt verdienen. Bit euer beschriebne antwort*“.⁹⁹⁵⁾

Textový blok uzavírá stejně jako v předchozím období datační formule, která je za opata Zikmunda nezbytnou součástí tepelských missivů. Pouze v jediném případě tato formule chybí. Jedná se však o opis v Tepelských análech, kdy analista s největší pravděpodobností konec listu neopsal.⁹⁹⁶⁾ U více jak poloviny německých missivů je datace psána latinsky (33 případů z 60). I přes latinský jazyk se tyto formule však liší od datací latinských listů. Za předpokladu, že bude zatím ponechán stranou latinský list řeholníka Jiljího, který je velmi neobvyklý, začíná většina datací v latinských missivech předložkou *ex*, přičemž ve všech je uvedeno místo sepsání. Kromě toho převažuje ještě průběžné datování. Těmito znaky se liší datační formule latinských listů od datací německých missivů. U těch je uvedeno místo jen ve 25 procentech. Formulí uvozuje buď slovo *datum*, nebo také *geben*, které se vyskytuje jen u necelých 30 procent německých datací. Datováno je v německých listech až na jedinou výjimku pomocí křesťanských svátků.⁹⁹⁷⁾

V opatských missivech se jako místo sepsání nově vyskytují vedle tepelského kláštera i další lokality: Cheb (1. říjen 1467 a září 1468),⁹⁹⁸⁾ Planá (21. květen a 24. srpen 1471)⁹⁹⁹⁾ a choťšovský klášter (29. duben 1492).¹⁰⁰⁰⁾ Domovský klášter je v latinských datacích uváděn v podobě „*Ex (nostro) monasterio Teplensis*“,¹⁰⁰¹⁾ méně pak „*Teple*“.¹⁰⁰²⁾ Přitom v latinských listech se vyskytuje výhradně první možnost. Německá obdoba má dvě varianty: s předložkou (např. „*czu der Toppl*“) a bez ní (např. „*Topll*“).¹⁰⁰³⁾

989) Např. NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 86v.

990) Tamtéž, f. 117r a 329r.

991) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 247, č. 25 a SOKA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.

992) Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 248, č. 25.

993) SOKA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.

994) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/16. List z 16. 1. 1477.

995) Tamtéž, A3086/58. List ze 17. 11. 1505.

996) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 319r–v.

997) Tamtéž, f. 92r.

998) Tamtéž, ff. 86v a 92r.

999) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/6. List z 21. 5. 1471 a A3086/7. List z 24. 8. 1471.

1000) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 117r.

1001) Např. Dolista (ed.), *Reformatio*, s. 248, č. 25.

1002) Pouze SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda a A3086/9. List z 29. 1. 1472.

1003) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489 a např. kart. č. 514, A3086/27. List z 22. 2. 1486.

Po místě, pokud je zaznamenáno, následuje určení dne. Pouze ve dvou případech přichází prvně rok.¹⁰⁰⁴⁾ Jak již bylo výše zmíněno, v německy psaných missivech se téměř výhradně datovalo pomocí křesťanských svátků. Výjimkou je v tomto ohledu opatovo psaní Jindřichu staršímu z Plavna z roku 1468, ve kterém je doba sepsání určena s přesností na měsíc. Jelikož se ale jedná o pozdější opis, mohlo být při prepisování omylem vynecháno pořadí dne v daném měsíci.¹⁰⁰⁵⁾ Jinak je tomu u latinských missivů, ve kterých dominuje průběžné datování. Pomocí křesťanských svátků jsou stanovena data ve dvou listech z roku 1503.¹⁰⁰⁶⁾ Tento způsob zvolil také řeholník Jiljí pro svůj list vyšehradskému proboštu Blažejovi, jehož podoba v závěrečné části je mezi tepelskými listy ojedinělá. Textový blok na přední straně listu totiž neuzavírá datace, jak je zvykem, nýbrž netytická formule informující o písaři, která v zásadě supluje subskripci: „*Raptim per manus fratris Egidii de observancia Teplensis monasterii*“. Další formule, která se rozprostírá ve třech řádcích vpravo pod textem, je jedinečná. Lze ji snad interpretovat tak, že list byl napsán vlastní rukou pod pečeti v úterý po obrácení sv. Pavla: „*Scripta propria manu pro [!] siligillo [!] feria 3^a post conversionem sancti Pauli*“.¹⁰⁰⁷⁾ Tato forma nemá v tepelských listech obdoby. Ne-tradiční pro missivy je rovněž zmiňování pečete. V jiných tepelských středověkých listech se tak stalo pouze jedenkrát v roce 1471, kdy mezi určení dne a rok je vložena kratičká koroborace se zněním „*unter unseren signet*“.¹⁰⁰⁸⁾ U jednoho opatova německého listu z roku 1467 je problematické převedení data, jelikož datace zní „*feria V in die Agnetis annorum Domini LXVII*“.¹⁰⁰⁹⁾ V překladu to znamená ve čtvrtek na den svatě Anežky. V českých zemích bylo možné datovat buď podle Anežky České (6. března), nebo podle panny a mučednice Anežky (21. ledna). Problém však nastává s tím, že ani jeden ze svátků nevyhovuje stanovené podmínce. V roce 1467 vycházel první svátek na pátek a druhý na středu.

Na závěr datační formule stojí rok. Pouze ve třech případech tomu tak není. Jedním je nejstarší Zikmundův missiv,¹⁰¹⁰⁾ což odpovídá starší praxi, kdy se rok většinou neuváděl. Dále se to týká jednoho konceptu,¹⁰¹¹⁾ kde lze předpokládat, že u čistopisu byl rok doplněn. Poslední je netypický list řeholníka Jiljího pro vyšehradského probošta Blažeje.¹⁰¹²⁾ U ostatních missivů předcházelo vlastnímu roku uvedení, které mohlo mít různé podoby: „*anno Domini*“,¹⁰¹³⁾ „*annorum Domini*“¹⁰¹⁴⁾ a „*anno a nativitate Christi*“.¹⁰¹⁵⁾ Častěji jsou však tyto formulky ve zkrácené podobě: „*anno etc.*“¹⁰¹⁶⁾ nebo „*annorum etc.*“¹⁰¹⁷⁾ V některých německy psaných datacích nahradila zmíněný obrat pouhá předložka „*in*“¹⁰¹⁸⁾ resp. „*im*“.¹⁰¹⁹⁾ Jedenkrát začal písař rovnou zkráceným rokem bez jakéhokoli uvedení.¹⁰²⁰⁾ Ojedinělé je rovněž hodnocení roku 1500: „*anno felici*“.¹⁰²¹⁾ Konkrétní rok je nejčastěji uváděn římskými číslicemi zkrácený převážně na desítky a jednotky.

- 1004) *Tamtéž*, A3086/10. List z 19. 4. 1473 a **Dolista** (ed.), *Circaria*, s. 320, č. 92.
- 1005) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 92r.
- 1006) **Dolista** (ed.), *Circaria*, s. 321, č. 92 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 329r.
- 1007) APH, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.
- 1008) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/6. List z 21. 5. 1471.
- 1009) *Tamtéž*, A3086/3. List z roku 1467.
- 1010) *Tamtéž*, A3086/1. Nedatovaný list opata Zimunda.
- 1011) NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.
- 1012) APH, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.
- 1013) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/24. List z 26. 1. 1483.
- 1014) Např. *Tamtéž*, A3086/14. List z 12. 5. 1476.
- 1015) Vyskytuje se pouze v jednom missivu: *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.
- 1016) Např. *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/30. List z 22. 4. 1487.
- 1017) Např. *Tamtéž*, A3086/7. List z 24. 8. 1471.
- 1018) *Tamtéž*, A3086/47. List z 30. 11. 1496.
- 1019) Např. *Tamtéž*, A3086/27. List z 22. 2. 1486.
- 1020) *Tamtéž*, A3086/26. List z 26. 7. 1484.
- 1021) *Tamtéž*, A3086/50. List z 25. 5. 1500.

Ve třech datacích je výjimečně napsán celý arabskými číslicemi.¹⁰²²⁾ Od počátku 16. století jsou některé zkrácené roky zopsány slovy.

Poslední formulí na přední straně missivu představuje subskripce pod textovým blokem. Do roku 1471 se nalézá buď uprostřed, nebo je situována mírně doleva. Od roku 1471 se subskripce posouvá spíše na pravou stranu s tím, že prostřední poloha je běžná po celé období. Třeba však zdůraznit, že subskripce hejtmanů stojí vždy vpravo. Za normálních okolností se tato formule v listech opata, hejtmanů i jednotlivých řeholníků rozprostírá na dvou řádcích. Výjimečně se nachází subskripce opata na jednom řádku. Je to případ missivu z 13. září 1471 a listu z 15. února 1481 vydaného společně s Kryštofem Lantvistem z Rebersreutu a na Chodové Plané, jehož subskripce zabírá další dva řádky.¹⁰²³⁾ Opačný extrém představuje subskripce hejtmana Petra Levharta z Vidžína v listu ze 14. února 1505, která je rozdělena do třech řádků.¹⁰²⁴⁾ Vzhled zápisu však nasvědčuje tomu, že za neobvyklým roztažením formule stojí písařovo špatné rozvržení.

Podle vydavatelů lze subskripce tepelských listů z let 1459 až 1506 rozdělit do čtyř skupin: opata Zikmunda, opata Zikmunda a konventu dohromady, bratra Jiljího a klášterních hejtmanů. Opatské subskripce mohou být v missivech podle délky krátké, střední a dlouhé. Nejjednodušší varianta obsahuje pouze jméno, funkci a určení místa: „*Sigismundus, abbas Teplensis*“¹⁰²⁵⁾ a „*Sigmundt, apt // zu der Topell*“.¹⁰²⁶⁾ Nutno podotknout, že v německých missivech se tento způsob téměř nevyskytuje. Nejoblíbenější byla střední subskripce, která je rozšířena o specifikaci instituce, na níž se vázala funkce: „*Sigismundus, abbas // monasterii Teplensis*“.¹⁰²⁷⁾ Německá obdoba má více podob podle toho, jaké se vyskytuje slovo s významem klášter a zda je použita předložka s určitým členem. Na pestrost má rovněž vliv různá ortografie, lišící se podle jednotlivých písařů. Lze tedy uvést některé ze základních typů: „*Sigismundus, apte des // closterz zu der Topll*“,¹⁰²⁸⁾ „*Sigmundt, abte des // klasters zur Topel*“,¹⁰²⁹⁾ „*Sigmund, apte des // klosters Toppl*“,¹⁰³⁰⁾ „*Sigmund, abte des stift // czu der Toppel*“,¹⁰³¹⁾ „*Sigmund, abt des // stifts zur Toppel*“¹⁰³²⁾ a „*Sigmundt, abte // des stiefts Tepll*“.¹⁰³³⁾ Delší varianta, která zahrnuje i devoční formulí, je v poselacích listech poměrně vzácná. V latinských missivech má pevnou podobu: „*Sigismundus, divina miseratione // abbas monasterii Teplensis*“.¹⁰³⁴⁾ V německých listech jsou celkem tři doklady, které se vzájemně mírně liší: „*Zigmund, von Gotes gnaden // abt von der Tepl*“¹⁰³⁵⁾ „*Sigmund, von Gots genaden // apt czu der Topell*“¹⁰³⁶⁾ a „*Sigmund, von Gotes genaden apt // dez kloster zur der [!] Toppel*“.¹⁰³⁷⁾ Je zřejmé, že za opata Zikmunda definitivně zmizelo z německých subskripcí předřazování slova *herr* před jméno preláta, což se běžně praktikovalo ještě za opata Václava.

- 1022) *Tamtěž*, A3086/11. List z 20. 12. 1473; **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 248, č. 25 a *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.
- 1023) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/30. List z 22. 4. 1487 a A3086/18. List z 15. 2. 1481.
- 1024) „*Peter Lebhart von // Widzin, hautbtman zur // Thoppel*“ – *Tamtěž*, A3086/54. List ze 14. 2. 1505.
- 1025) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 86v a 329r.
- 1026) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/21. List ze 14. 2. 1482. S poněkud pozměněnou ortografií také: *Tamtěž*, A3086/18. List z 15. 2. 1481.
- 1027) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 117r a *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.
- 1028) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda.
- 1029) *Tamtěž*, A3086/5. List ze 14. 4. 1467.
- 1030) *Tamtěž*, A3086/10. List z 19. 4. 1473.
- 1031) *Tamtěž*, A3086/13. List z 18. 10. 1474.
- 1032) *Tamtěž*, A3086/24. List z 26. 1. 1483.
- 1033) *Tamtěž*, A3086/47. List z 30. 11. 1496.
- 1034) *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 34. List z 20. 4. 1501.
- 1035) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/2. List ze 7. 2. 1466.
- 1036) *Tamtěž*, A3086/6. List z 21. 5. 1471.
- 1037) *Tamtěž*, A3086/6. List z 16. 6. 1471.

Subskripce, ve které figuruje opat zároveň s konventem, se nedochovala v čistopisu. K dispozici je v opisu latinského listu ze 7. dubna 1503, ve kterém má podobu: „*Sigismundus, abbas Teplensis, fr. Antonius, prior, fr. Clemens, supprior, fr. Georgius, circator, fr. Joannes, cantor, et totus conventus monasterii Teplensis*“.¹⁰³⁸⁾ Na rozdíl od subskripce latinského listu z 24. prosince 1458,¹⁰³⁹⁾ jsou zde jménem uvedeni kromě opata pouze čtyři nejvýznamnější konventní hodnostáři (převor, podpřevor, cirkátor a kantor), před jejichž jmény je uvedeno slovo „*frater*“, nikoliv však před opatem Zikmundem. Zbytek řeholníků se skrývá pod označením celý konvent. Je jisté, že tato subskripce zabírala více jak dva řádky. Na dorsu opatova listu z 20. dubna 1501, který nebyl odeslán a zůstal v klášterní kanceláři, se nachází několik vzorových formulí v češtině. Jedná se o tři vnější adresy (jedna na opata Zikmunda a druhá na Kryštofa z Gutštejna a na Rabštejně), přičemž z jedné je zachycen pouze začátek (opět se jménem opata Zikmunda), a jednu subskripci opata Zikmunda spolu s konventem. Je rozdělena do tří řádků a má následující podobu: „*Kněz Zigmund, opat, a // všeckem [!] konvent // kláštera Teplského*“ (obr. 10).¹⁰⁴⁰⁾ Jedná se tak o jedinou dochovanou subskripci používanou v českých missivech opata Zikmunda.

Subskripce řeholníka je známa pouze z listu tepelského faráře Jiljího Rumpolda z roku 1489. Její text je následující: „*Bruder Egidius, pfarrer // czu der Toppl, eur caplan*“.¹⁰⁴¹⁾ Formule tedy sestává ze slova bratr, jména, funkce a zdvořilostního označení váš kaplan. Missiv téhož profesu určený vysehradskému proboštu Blažejovi postrádá klasickou subskripci.¹⁰⁴²⁾

V německých missivech hejtmanů je tato formule poměrně ujednocená. Začíná jménem úředníka, jehož součástí bývá většinou i predikát. Poté následuje funkce s místním určením (např. „*hauptman zu der Topl*“).¹⁰⁴³⁾

Poslední formuli představuje vnější adresa na dorsu. Psaná je kolmo k řádkům textu na přední straně. Nachází se většinou na třech, nebo čtyřech řádcích. Výjimečně je adresa soustředěna pouze do dvou řádků.¹⁰⁴⁴⁾ Poslední řádek může být zarovnan třemi způsoby: doleva, doprava a na obě strany (má stejnou délku jako předchozí řádek). Používání jednotlivých typů bylo charakteristické pro konkrétní písaře. Německé adresy začínají vždy určitým členem. Jsou tvořeny stejně jako v předchozím období oslovením, jménem, resp. funkcí, a vyjádřením vztahu příjemce k adresátovi. Obsahově koresponduje vnější adresa v první a poslední části s oslovením na začátku listu, od kterého se odlišuje třetím pádem. Někdy může být konkrétní jméno nahrazeno univerzální siglou N.¹⁰⁴⁵⁾ Tato formule je vypuštěna, či zkrácena u obou konceptů. V rámci mladších opisů je zachycena spíše výjimečně.¹⁰⁴⁶⁾ K vnější adrese může být připojena též zkrácená latinská formulka *danda littera*, což se ale vztahuje jen na některé opatské missivy. Relativně pravidelně se objevuje do roku 1479 a pak mezi lety 1491 až 1496. Zkratky mohou mít různou podobu: „*da lra*“, „*dd.*“, „*dd. lra*“, „*d. lra*“ či pouhé „*d.*“.

- 1038) **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 321, č. 92.
- 1039) *Tamtéž*, s. 289, č. 57.
- 1040) **SOKA Cheb**, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 34. List z 20. 4. 1501.
- 1041) **SOKA Cheb**, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.
- 1042) **APH**, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího.
- 1043) **SOKA Cheb**, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/26. List z 26. 7. 1484.
- 1044) *Tamtéž*, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda; A3086/6. List z 16. 6. 1471 a A3086/49. List ze 17. 6. 1499.
- 1045) **SOKA Cheb**, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1. List z 12. 2. 1489.
- 1046) **NK ČR**, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 86v a **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 321, č. 92.

Umístěny jsou buď na konec posledního řádku adresy, nebo až pod ním. V jednom případě je polovina formulky na jednom řádku a zbylá již na dalším.¹⁰⁴⁷⁾

Missivy z let 1507 až 1526

Slušné dochování poselacích listů je charakteristické rovněž pro období dvou Zikmundových nástupců: Jana Fröstla (1507–1509) a Petra (1509–1526). Mění se však poměr mezi počty původních listů opatských a hejtmanských ve prospěch poslední jmenované skupiny. Z celkových 32 čistopisů missivů je totiž 18 vydáno hejtmany,¹⁰⁴⁸⁾ přičemž z uzavřených listů opata Jana Fröstla se žádný nezachoval. Petrovy původní listy jsou k dispozici až od roku 1511.¹⁰⁴⁹⁾ Dále obsahují Tepelské analý ještě opisy tří listů opata Petra, jednoho listu konventu a jednoho společného opata a konventu.¹⁰⁵⁰⁾ Kromě toho poskytuje 12 fragmentů folií z register missivů opata a hejtmana sedm kompletních textů listů a 26 více či méně neúplných.¹⁰⁵¹⁾

Většina missivů má charakter informačně prosebný. Tu a tam se vyskytují listy čistě informativní. Obsahově opět převažují záležitosti klášterních poddaných. Kromě již zmíněných problémů se nově objevují listy týkající se propuštění z poddanství.¹⁰⁵²⁾ Mezi výše vymezené podskupiny nezapadá také Petrův list z roku 1517 určený plzeňskému principálovi, ve kterém ho prosí, aby mohl v Plzni jeho poddaný Petr Mlynář žádat almužnu na pouť k sv. Jakubu.¹⁰⁵³⁾ Z listů týkajících se klášterních hejtmánů stojí za zmínku missiv úředníka Ondřeje Hozlaura z roku 1508, ve kterém informuje chebského purkmistra o svém plánovaném odchodu z funkce tepelského hejtmana.¹⁰⁵⁴⁾ Cenné jsou listy týkající se kanonie jako celku. Mezi takové patří v první řadě opatův missiv z roku 1514 určený purkmistru a radě města Cheb, ve kterém žádá o možnost zakoupit ve městě obydlí pro sebe a konvent.¹⁰⁵⁵⁾ O dva roky mladší je opatův list pro švamberského hejtmana, ve kterém ho prosí o přednesení záležitosti ohledně otročinského rychtáře jeho pánu, oprávcí kláštera, aby se o to postaral.¹⁰⁵⁶⁾ Z roku 1517 je list stejného vydavatele adresovaný nečtinskému hejtmanu, ve kterém ho žádá, aby počkal se zaplacením berně, kterou mu má dát, ještě dva týdny. K tomu podává vysvětlení, že se klášterním poddaným nedaří, a proto nemohla být berně vybrána.¹⁰⁵⁷⁾ Významný je též missiv opata a konventu zaslaný někdy počátkem 20. let 16. století králi Ludvíkovi, ve kterém ho prosí, aby zachoval jejich privilegia na nezastavování klášterních statků.¹⁰⁵⁸⁾ Další skromně zastoupenou skupinou jsou listy vztahující se svým obsahem přímo k opatu Petrovi. Dva takové missivy vznikly ve stejný den roku 1510. V jednom je jménem tepelského konventu generální opat požádán o potvrzení nového tepelského opata Petra a o poskytnutí mu svolení k oblečení řeholního hábitu chotěšovským sestrami.¹⁰⁵⁹⁾ Ve druhém pak sám Petr žádá téhož adresáta o stanovení nového

1047) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/9. List z 29. 1. 1479.

1048) *Tamtěž*, A3089/1, 3, 6. Listy Ondřeje Hozlaura z let 1507–1508; A3087/1–5. Listy Bohuslava Bohuše z Otěšic z let 1509–1510; A3087/7, 9, 12, 21–23. Listy Vavřince ze Širntinku z let 1511–1518; A3087/17. List Jiljiho Gryse z Mences z roku 1516.

1049) *Tamtěž*, A3087/8, 10, 11, 13–16, 18–20, 24, 25. Listy opata Petra z let 1511–1524.

1050) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 338r–v, 338v–339r, 341r–342v, 343r–v, 348r.

1051) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

1052) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/25. List z 21. 9. 1524 a NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 6v.

1053) *Tamtěž*, f. 5r.

1054) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/6. List z 19. 4. 1508.

1055) *Tamtěž*, A3087/14. List ze 17. 4. 1514.

1056) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 6r.

1057) *Tamtěž*, f. 8r.

1058) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 348r.

1059) *Dolista (ed.), Circaria*, s. 273–274, č. 119.

vizitátora a o vlastní potvrzení ve funkci opata.¹⁰⁶⁰⁾ V jiném listu patrně z roku 1516 se obrátil opat Petr na papeže Lva X. s prosbou o potvrzení privilegia Celestina III. na užívání pontifikálií tepelskými opaty a o jeho rozšíření.¹⁰⁶¹⁾ Poslední list, který nezapadá do doposud vymezených obsahových skupin, se týká strahovského opata a pochází z roku 1517. Tepelský prelát Petr v něm píše steinfeldskému opatu, aby jako otec-opat potvrdil zvoleného strahovského opata Antonína.¹⁰⁶²⁾

Vnějšími znaky se listy tohoto období neliší od předchozích, jejich rozměry nevyjímaje. Šířka se pohybuje od 20 do 22,9 cm a výška od 14,1 do 32,6 cm. Převažují missivy psané na výšku. Stejně jako za opata Zikmunda, tak i v tomto období je doložen pouze jeden případ, kdy text pokračuje na dorsu listu.¹⁰⁶³⁾ K uzavírání opatských listů byl používán již výhradně signet. Písařských rukou lze v originálech missivů rozeznat 13 (M17, M24, M27–M37) s tím, že dvě z nich jsou doloženy již dříve. Tentokrát se podařilo s jistotou určit jednu písařskou ruku, která patří přímo hejtmanu Ondřeji Hozlaurovi (M27). Týká se to dvou jeho missivů z let 1507 a 1508.¹⁰⁶⁴⁾ K dispozici jsou totiž ještě další dva jeho listy z let 1506 a 1512 psané stejnou rukou.¹⁰⁶⁵⁾ V té době však již nezastával úřad tepelského hejtmána, a nemohl tedy využívat služeb klášterní kanceláře. Ještě u jedné písařské ruky lze uvažovat o jejím majiteli. Jedná se o specifický styl písma sklánějícího se vpravo, které se nalézá ve dvou listech hejtmána Bohuslava Bohuše z Otěšovic z let 1499 a 1509.¹⁰⁶⁶⁾ Jinak tato ruka není doložena. Proto je možné uvažovat, že i v tomto případě byl písařem úředník osobně. Textových oprav na missivech není mnoho. Opět se jedná o ojedinělá škrtání a vkládání nadepisování. Tyto úpravy však vznikaly hned během psaní čistopisu. Větší míru zejména škrtání vykazuje jediný nedatovaný čistopis. Dle charakteru zásahů se dá usuzovat, že se jednalo o výsledek nepozornosti písaře.¹⁰⁶⁷⁾

Kromě německého a latinského jazyka je poprvé v uzavřených listech doložena čeština. Missivy v latině byly posílány generálnímu opatu Janovi,¹⁰⁶⁸⁾ papeži Lvovi X.,¹⁰⁶⁹⁾ českému králi Ludvíkovi¹⁰⁷⁰⁾ a steinfeldskému prelátu Janovi.¹⁰⁷¹⁾ Německy probíhala korespondence tradičně s Chebskými,¹⁰⁷²⁾ dále pak také s valdsaským opatem Ondřejem,¹⁰⁷³⁾ Arnoštem z Plané,¹⁰⁷⁴⁾ Janem z Kočova a na Chodové Plané,¹⁰⁷⁵⁾ hejtmanem na Auerbachu Kryštofem ze Steinu,¹⁰⁷⁶⁾ hejtmanem na Kupferpergu Alexandrem z Willinsteinu,¹⁰⁷⁷⁾ nejmenovaným hejtmanem na Toužimi,¹⁰⁷⁸⁾ městy Horní Slavkov,¹⁰⁷⁹⁾ Bečov¹⁰⁸⁰⁾ a Bochoy¹⁰⁸¹⁾ i vsí Mýtina.¹⁰⁸²⁾ České poselací listy chodily z tepelského kláštera Janovi ze Šternberka a na Bechyni,¹⁰⁸³⁾ Oldřichovi Vranovskému z Valdeku a na Tochovicích,¹⁰⁸⁴⁾ Volfu Dobrohostovi z Ronšperka a na Horšovském Týně,¹⁰⁸⁵⁾ Václavovi z Jablonné

- 1060) *Tamtěž*, s. 274–275, č. 120.
 1061) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 341r–342v.
 1062) *Tamtěž*, f. 343r–v.
 1063) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/9. List ze 14. 6. 1511.
 1064) *Tamtěž*, A3089/3. List ze 4. 10. 1507 a A3089/6. List z 19. 4. 1508.
 1065) NK ČR, sign. Teplá B.92. List z 10. 3. 1506 na předním přidešti a přední předšádce a SOkA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 62. List z 10. 6. 1512.
 1066) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/49. List ze 17. 6. 1499 a A3087/4. List z 31. 10. 1509.
 1067) *Tamtěž*, A3087/24. Nedatovaný list opata Petra.
 1068) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 273–274, č. 119 a s. 274–275, č. 120.
 1069) NK ČR, sign. Teplá MS. A4 7/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 341r–342v.
 1070) *Tamtěž*, f. 348r.
 1071) *Tamtěž*, f. 343r–v.
 1072) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087 a A3089. Korespondence tepelského kláštera s Chebem.
 1073) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 10r.
 1074) *Tamtěž*, f. 9r.
 1075) *Tamtěž*, f. 9v. Sedláček, *Hrady XIII*, s. 196.
 1076) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 10v.
 1077) *Tamtěž*, f. 11r.
 1078) *Tamtěž*, f. 3v.
 1079) *Tamtěž*, f. 2r.
 1080) *Tamtěž*, f. 1r.
 1081) *Tamtěž*, f. 2v.
 1082) *Tamtěž*, f. 12r.
 1083) *Tamtěž*, f. 5v.
 1084) *Tamtěž*, f. 1v.
 1085) *Tamtěž*, f. 6v.

a na Žluticích,¹⁰⁸⁶ švamborskému hejtmanu Janovi Dol-skému z Týnce,¹⁰⁸⁷ nečtinskému hejtmanovi Bohuslavu Strachotovi z Kralovic,¹⁰⁸⁸ plzeňskému principálovi¹⁰⁸⁹ a purkmistru a radě města Stříbra.¹⁰⁹⁰

Formulář missivů nedoznal v zásadě změn. Tradičně začíná salutací, kromě listu pro papeže a krále, které se dochovaly pouze v mladších opisech a kde tato formule chybí.¹⁰⁹¹ Německé salutace plně splňují již řečené pro předchozí období. Naproti tomu v latinských listech má úvodní formule originální znění. Salutace v listech adresovaných generálnímu opatovi vyjadřuje podřízenost: „*Orationes utinam devotas cum totali subiectione*“ a „*Promptam obedientiam cum summa humilitate*“.¹⁰⁹² Poněkud jinak formulovaný je pozdrav určený steinfeldskému opatovi: „*Cum sui recommendatione salutis vota et sua obsequia quam promptissima*“.¹⁰⁹³ České salutace představují jednoduchou obdobu německých. U opatských listů mají podobu „*Modlitbu naši napřed vzkazujem*“¹⁰⁹⁴ a u hejtmanských „*Službu svou vzkazují*“.¹⁰⁹⁵

V případě oslovení dokládá dochování listů různým příjemcům, že se zde běžně vyskytovala funkce adresáta. Jinak je tomu však u konkrétního jména osoby, které není vůbec v této souvislosti doloženo. Za zmínku stojí latinské oslovení papeže: „*beatissime pater*“ a českého krále: „*serenissime rex ac domine, domine clementissime*“.¹⁰⁹⁶ Jako příklady českých podob této formule lze uvést oslovení nečtinského hejtmana: „*urozený a statečný příteli, pane hejtmane a pane kmotře milý*“,¹⁰⁹⁷ purkmistra a rady města Stříbra: „*múdrí a opatrní přátelé milí*“¹⁰⁹⁸ a plzeňského principála: „*pane principále, příteli milý*“.¹⁰⁹⁹

Tzv. motivační formule následující po vlastním textu listu má nepřeberné množství variant. Z latinských je možné zmínit pro zajímavost opět větu z listu králi Ludvíkovi: „*Pro quo nos serenissimae maiestati vestrae perpetuos exoratores offerimus pro diuturna vita et salute una cum serenissima regina, consorte maiestatis vestrae*“,¹¹⁰⁰ která plně vystihuje charakter této formule. Německých příkladů není na tomto místě třeba, jelikož výše byly již některé uvedeny, od nichž se tyto novější principiálně příliš neliší. Z několika málo dochovaných českých variant je nejvhodnější k uvedení následující: „*Protož vám věříme, žie to učiníte, neb jest zte náš dědičný, i protož k vám tu přímluvu činíme*“.¹¹⁰¹

U datací došlo k několika drobným proměnám. Je pouze jediný čistopis, u kterého datace zcela chybí.¹¹⁰² Stejná situace je také u dvou opisů, kde se ale dá předpokládat, že tato formule byla při přepisování vynechána.¹¹⁰³ Ve většině případů je datační formule v latině, jen asi u 29 procent německých missivů se vyskytuje ve stejném jazyce jako ostatní text. U německých datací zcela vymizelo úvodní slovo *geben*, které bylo nahrazeno termínem *datum*. České

1086) *Tamtěž*, f. 8r.

1087) *Tamtěž*, ff. 3r, 5r a 6r.

1088) *Tamtěž*, f. 8r.

1089) *Tamtěž*, f. 5r.

1090) *Tamtěž*, f. 4r.

1091) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 341r a 348r.

1092) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 273, č. 119 a s. 274, č. 120.

1093) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 343r.

1094) Např. NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 6v.

1095) *Tamtěž*, f. 4r.

1096) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 341r a 348r.

1097) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 8r.

1098) *Tamtěž*, f. 4r.

1099) *Tamtěž*, f. 5r.

1100) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 348r.

1101) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 5r.

1102) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/24. List patrně z roku 1518.

1103) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 342r a 348r.

listy mají vždy latinskou dataci. U některých latinských listů začíná datace přímo předložkou „Ex“.¹¹⁰⁴ Ve dvou zápisech v rámci zlomků register uvozuje dataci předložka „In“ z určení dne,¹¹⁰⁵ což je s největší pravděpodobností způsobeno vypuštěním slova *datum*, které v čistopisu bylo téměř jistě uvedeno. Bezpochyby ze stejného důvodu zahazuje datační formuli u jiného zápisu jméno svěťce.¹¹⁰⁶ Místo sepsání se objevuje pouze v některých německých a českých listech a má buď latinskou podobu *Tepla*, nebo německou *Tepl*. V dochovaných textech missivů psaných latinsky je místo v dataci vždy s tím, že je přesněji vyjádřeno: „*ex monasterio Teplensi*“ či „*ex monasterio Montis Syon*“.¹¹⁰⁷ Způsob datování je v německých a českých listech výhradně podle křesťanských svátků. Mezi latinskými missivy je jedenkrát doloženo průběžné datování.¹¹⁰⁸ Vlastní rok je většinou uveden obratem „*anno etc.*“. Ojediněle vystupuje v dochovaných čistopisech „*in*“,¹¹⁰⁹ „*annorum Domini*“¹¹¹⁰ a „*anno Domini*“.¹¹¹¹ Od sledování těchto detailů u opisů v análech a registrech bylo opuštěno, jelikož by výsledky mohly být s ohledem na nedůslednost při přepisování zavádějící. Z vlastního roku je ve většině případů zaznamenán pouze konec pomocí latinských číslic. Jen v několika datacích je závěr roku rozepsán. Oproti předchozímu období jsou tedy následující změny. Zcela se přestalo užívat slovo *geben* na začátku datační formule. V německých datacích již nebývá místo uvedeno předložkou, ale stojí samo o sobě. Dále poněkud ustoupilo používání průběžného datování, na což může mít vliv menší dochování latinských missivů. Kromě toho stojí ještě za zmínku relativní ujednacení obratu uvozujícího rok.

Subskripce, která se vždy rozprostírá ve dvou řádcích, zaznamenala rovněž několik změn. V zásadě došlo k ustálení jejího umístění a to tak, že subskripce opata Petra se nachází uprostřed pod textem. Jinak je tomu se subskripcí tepelských hejtmánů, která je tradičně vpravo pod textem. U dvou opisů v Tepelských análech nebyla tato formule již zachycena.¹¹¹² Ve většině zápisů na dochovaných zlomcích register je subskripce razantně zkrácena, a v plném znění je zachycena pouze třikrát.¹¹¹³ U opatských missivů definitivně zmizela devoční formule. Ze tří známých latinských subskripcí je jedna společná pro opata Petra a konvent. Tím, že je v listu určeném králi Ludvíkovi, má nestandardní doplněk: „*Petrus, abbas, totusque conventus monasterii Teplensis, serenissimae maiestatis vestrae humiles exoratores*“.¹¹¹⁴ Jak přesně ale vypadala tato subskripce na čistopise, nelze přesně na základě opisu zrekonstruovat. Součástí ostatních dvou latinských subskripcí opata je i pražská diecéze, což je pro známé tepelské missivy ze středověku ojedinělé. Do jedné ze subskripcí je navíc zahrnut Petrův titul vizitátora: „*Petrus, abbas monasterii Teplensis dioecesis Pragensis, visitator per Boemiam, Moraviam ordinis Praemonstratensis*“.¹¹¹⁵ Německé subskripce opata se ustálily na dvou variantách: s předložkou *zu* a bez ní. Slovo *kloster* bylo zcela nahrazeno výrazem *stift*. Oproti Zikmundovým listům je jméno opata uváděno výhradně v latinské podobě. Lze se tedy setkat

- 1104) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 275, č. 120 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 343v.
- 1105) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517, ff. 2v a 12r.
- 1106) Tamtéž, f. 5r.
- 1107) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 274, č. 119 a s. 275, č. 120; NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 343v.
- 1108) Tamtéž, f. 343v.
- 1109) SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3089/3. List ze 4. 10. 1507.
- 1110) Tamtéž, A3089/6. List z 19. 4. 1508.
- 1111) Tamtéž, A3087/9. List ze 14. 6. 1511.
- 1112) Dolista (ed.), *Circaria*, s. 274, č. 119 a NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 342v.
- 1113) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517, ff. 3r, 12r a 1r.
- 1114) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 348r.
- 1115) Tamtéž, f. 343v.

s následujícími hlavními možnostmi: „*Petrus, abt der // stift zur Töppel*“¹¹¹⁶ „*Petrus, abte der // stieft Töppel*“¹¹¹⁷ a „*Petrus, abthe // des stifts Toppel*“¹¹¹⁸ V české subskripci jako jediné vždy předchází jménu opata dosažený stupeň svěcení: „*Kněz Petr, opat // kláštera Tepelského*“¹¹¹⁹ Tento jev je však doložen už za opata Zikmunda. Rovněž subskripce klášterních hejtmanů se ujednotily do podoby jméno úředníka a označení *hauptmann zur Tepl* (např. „*Lorencz von Schirenting zum // Gehage, hauptman zur Töppel*“).¹¹²⁰ Česká obdoba se však dochovala jen ve zkráceném znění v rámci register: „*Vavřinec z Širntinku*“.¹¹²¹ Je tedy zjevné, že i po smrti opata Zikmunda docházelo ke stabilizování podoby této formule.

Vnější adresy se v zásadě obsahem ani formou neliší od přechozích. Zabírají na dorsu listu od dvou do čtyř řádků. V jednom missivu je adresa roztažena dokonce do šesti relativně krátkých řádků.¹¹²² Písař tím dosáhl, že adresa zůstala po všech nutných přeloženích listu stále celá viditelná. Poslední řádek adresy mohl být zarovnán stejně jako dříve třemi způsoby: doleva, doprava a do bloku. Oproti předchozímu období se za vnější adresou již vůbec nevyskytuje zkrácená fráze *danda littera*.

Tepelské úřední knihy

Kopíáře

Bezpochyby nejvýznamnější doklad středověké úřední knihy tepelské kanonie představuje tepelský kopíář. Sice pochází až ze samého sklonku středověku, ale je jedinou úřední knihou tohoto kláštera, o které si můžeme utvořit takřka komplexní představu, jak vypadala. Charakteristiku tohoto pramene podala Jana Oppeltová v rámci své disertační práce věnované narativním pramenům z premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století. Tepelský kopíář není přirozeně narativním pramenem, ale posloužil jako jeden z hlavních zdrojů při sepisování prvního svazku Tepelských análů. Z tohoto důvodu provedla autorka zevrubný rozbor kopíáře.¹¹²³

Tento cenný pramen je však v současné době vyjma prvních osmi listů nezvěstný. Původně byl zřejmě uložen v klášterní knihovně, čemuž by nasvědčovala stará signatura Ψ VI 146. V roce 1957, kdy bylo naopak pohřešováno prvních osm folií, byl rukopis zapůjčen na brněnskou filozofickou fakultu. Tam byly nejstarší části kopíáře ofotografovány pro účely Českého diplomataře, na kterém pracovali Jindřich Šebánek a Sáša Dušková. Tím ale stopy po tepelském kopíáři mizí.¹¹²⁴ Dnes je tak k dispozici pouze oněch původně ztracených prvních osmi listů,¹¹²⁵ fotografie desek a folií 9r–98r, 102v–111r, 176v–182r a rozpis obsahu pořízený Sášou Duškovou.¹¹²⁶

Ze zmíněných zdrojů lze získat následující informace. Rukopis, který byl podle Šebánka označován jako „*Annales monasterii Teplensis*“, tvořilo 186 listů, z nichž prvních devět bylo pergamenových a zbylé papírové. Knižní blok byl opatřen koženou vazbou zdobenou slepotiskem se dvěma sponami.¹¹²⁷

- 1116) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/11. List z 3. 11. 1511.
- 1117) Tamtéž, A3087/25. List z 21. 9. 1524.
- 1118) Tamtéž, A3087/18. List z 23. 5. 1517.
- 1119) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 3r.
- 1120) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/23. List z 2. 5. 1518.
- 1121) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 4r.
- 1122) SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3089/6. List z 19. 4. 1508.
- 1123) Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 253–263.
- 1124) Tamtéž, s. 255.
- 1125) Ty byly později opět nalezeny a dnes jsou uloženy v SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 101, inv. č. 662, sign. XXXVI. Začátek tepelského kopíáře. Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 256.
- 1126) Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopíáře. Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 257.
- 1127) Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopíáře.

Kopíř neobsahuje úvodní zápis či nadpis, ze kterého by vyplývalo, kdy byl založen. Proto je potřeba při jeho datování využít písemnosti v něm zachycené. Nejstarší vrstvu rozprostírající se na foliích 1r až 96r tvoří 109 opisů převážně listin pocházejících z rozmezí let 1197 až 1504. Nejmladší je však záznam o intabulaci vztahující se k listině krále Vladislava z roku 1496, která proběhla až v roce 1512 (f. 46r). Je tedy zřejmé, že základ kopíře mohl být položen buď přímo v tomto roce, či krátce po něm. Bližší dataci umožňuje absence opisu privilegia papeže Celestina III. na pontifikálii z roku 1197, pro které bylo vyhrazeno folio 54r s nadpisem na foliu 53v. Právě toto privilegium chtěl nechat opat Petr v dubnu 1516 potvrdit a případně i rozšířit papežem Lvem X.¹¹²⁸⁾ Patrně z tohoto důvodu neměl autor kopíře tuto listinu k dispozici. Proto nebude daleko od pravdy tvrzení, že kopíř byl založen kolem roku 1516. Rukopis byl i nadále během 16. století využíván k zapisování významných písemností kanonie, i když v daleko omezenějším měřítku. Kromě toho bylo přidáno několik opisů ještě v 19. století.¹¹²⁹⁾ Rukopis byl patrně již při svém založení opatřen foliací tvořenou z římských číslic, které se nacházely uprostřed horního okraje přední strany listů. Nejstarší vrstvu textů tedy doprovázely číslice I–LXXXXVI. Poté navazovala arabská čísla 97–98 a posléze opět římské číslice, které byly už o něco mladší (CIII–CXI). Listy na samém konci rukopisu byly označeny ještě později (CLXXV–CLXXX) s tím, že vedle nich byla uvedena přesnější moderní foliace (177–182).

O neofotografovaných částech rukopisu existuje jen velmi rámcová představa. Nacházely se v nich opisy asi pěti listin krále Ferdinanda I. (ff. 98v–102r, 112r–119v a 126v–127r), privilegium krále Vladislava Jagellonského určené městečku Teplá, jehož znění se nedochovalo ani na jiném místě (ff. 120r–125r), různé mladší listiny, převážně císaře Rudolfa II. (ff. 128r–131r, 132v–133v a 135r–151v), legenda o bl. Hroznatovi (ff. 152v–173v) a list z roku 1615 (f. 176r–v).¹¹³⁰⁾ S ohledem na skutečnost, že tyto zápisy vznikly až po roce 1526, není jim třeba z hlediska struktury středověké úřední knihy nadále věnovat pozornost.

Na tvorbě pozdně středověké části kopíře se podílely čtyři písařské ruce, přičemž téměř celý základní text (ff. 1r–96r) a k němu příslušející rejstřík písemností (ff. 177r–181r) vytvořil jeden písař. Zbylí písaři doplnili každý po jednom opisu: začátek listiny tepelského kláštera z listopadu 1503 (f. 96r), listinu krále Ludvíka z 13. 3. 1523 (ff. 96v–98r) a český překlad konfirmace krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (ff. 103r–111r).¹¹³¹⁾ Písmo lze označit za úhlednou bastardu. U písaře Ludvíkovy listiny nabývá zběžnější podoby.

Písař většiny textu zanechal s písařem klášterní listiny z roku 1503 celkem 109 opisů písemností. Při přepisování se snažili zachovat předlohu v úplnosti. Tomu nasvědčuje i skutečnost, že byly reflektovány v rámci přepisu i poznámky o intabulaci umístěné na zadní straně listin.¹¹³²⁾ V rámci opisu listiny

1128) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 342v–343r.

1129) To se týká přinejmenším listiny císaře Zikmunda z 13. 5. 1437 na vlepeném listu za ff. 36 (CIMI V/1, s. 375–376, č. 264), privilegia papeže Celestina III. ze 7. 8. 1197 na ff. 54r (CDB I, s. 329, č. 361) a listu Petra ze Švamberka a Adama Jiřího z Kokořova z 6. 10. 1615 na f. 176r–v (nafoceeno jen ff. 176v).

1130) Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Obsahový rozpis, pp. 2–3.

1131) Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 256.

1132) Jetopříklad listiny krále Vladislava z 18. 3. 1496 vložené do desk zemských 4. 12. 1512 (f. 46r), listiny Jindřicha a Kryštofa Lantvisty z Rebersreutu a na Chodové Plané z [9. 1. 1479] a krále Vladislava ze 14. 1. 1479 intabulovaných 15. 1. 1487 (f. 50v a 51v) a listiny Boreše z Bečova a Slávka z Rýzmburka z 5. 8. 1355 zanesené do desk zemských 7. 5. 1464 (ff. 63v–64r).

vydané klášterem v roce 1479 sice zápis o intabulaci uveden nebyl,¹¹³³ což bylo z důvodu, že následující listina téhož obsahu byla intabulována ve stejný den. Proto písař uznal za vhodné neopakovat dva-krát po sobě téměř stejný zápis o vložení do desk zemských. U listin českých králů zaznamenával první písař i kancelářskou poznámku. Neučinil tak pouze u šesti listin českých panovníků a jedné listiny císaře Fridricha III.,¹¹³⁴ kdy nechal poznámku bez povšimnutí. V případě jiného privilegia krále Vladislava Jagellonského z roku 1477 byla opsána jen první část poznámky znějící „*Ad mandatum domini regis*“ (f. 44r), kdežto pokračování „*magister Nicolaus de Ledecz, prothonotarius et canonicus Wysegradensis*“ již zaznamenáno nebylo.¹¹³⁵ Při přepisování slavnostního privilegia papeže Řehoře X. z 23. 5. 1273 vypustil písař části, které měly ve vztahu k obsahu minimální vypovídací hodnotu. Jednalo se o rotu, papežův podpis, monogram a podpisy kardinálů (f. 58v).¹¹³⁶ Obdobně vypuštěna byla také latinská aprekace („*Sit nomen Domini benedictum*“) u české listiny Jindřicha ze Švamberka z roku 1490 (f. 39r).¹¹³⁷ K vypouštění textu docházelo rovněž v případě, že se opakovala listina nebo její část již předtím rozepsaná. Tehdy písař opsál pouze její začátek a následně latinsky odkázal na folio, na kterém se text nacházel. Jednalo se o panovnické konfirmace, ve kterých se doslovně opisovala předchozí privilegia.¹¹³⁸ Odkaz mívál nejčastěji jednoduchou formu „... etc. ut supra folio ...“ (ff. 23r a 24r), či „... etc. ut supra per omnia folio ...“ (ff. 23r, 24r–25v), kdy bylo pořadí slov proměnlivé, nebo „... etc. per omnia habes supra folio xxi“ (f. 25r). Objevují se však také košatější vyjádření „... etc. ut supra in originali littera, que habetur folio septimo“ (f. 21v) a „... etc. cum aliis omnibus ut superius folio xxiii singula hic innovatur“ (f. 26r). Číslo folia bývalo kvůli zvýraznění psáno s největší pravděpodobností červeným inkoustem. Poněkud jiná situace byla u smlouvy o rybník z roku 1479, kterou si obě strany vzájemně vyhotovily. První listinu, jejímž vydavatelem byl tepelský klášter, opsál písař celou (ff. 49v–50v), kdežto z verze Jindřicha a Kryštofa Lantvisty z Rebersreutu a na Chodové Plané opsál pouze intitolaci s promulgací a poté odkázal na předchozí záznam větou „... etc. sub verbis et clausulis ut in priori littera in omni forma etc.“ (f. 50v). Obdobné řešení aplikoval druhý písař v případě klášterního privilegia určeného městečku Teplá z roku 1503. Jeho text totiž doslovně stanovil arbitr Albrecht z Kolovrat a na Libštejně v rámci své listiny z téhož roku, která byla již v kopířáři zapsána

- 1133) Listina tepelského kláštera z 9. 1. 1479 (ff. 50v). *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/charter>, citováno dle stavu 30. 7. 2015.
- 1134) Jedná se o listiny markraběte a poté krále Karla IV. z 5. 6. 1341 a 26. 2. 1353 (ff. 26v, 25v), krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (f. 26v), krále Zikmunda z 2. 1. 1421 (f. 27v), krále Vladislava Jagellonského ze 14. 1. 1479 (f. 51v) a císaře Fridricha III. ze 14. 11. 1475 (f. 52v).
- 1135) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L179. Listina z 24. 1. 1477 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter>, citováno dle stavu 30. 7. 2015.
- 1136) *Tamtěž*, L29. Listina z 23. 5. 1273 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L29/charter>, citováno dle stavu 1. 8. 2015.
- 1137) *Tamtěž*, L197. Listina z 23. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter>, citováno dle stavu 30. 7. 2015.
- 1138) Nejvíce odkazů, kterých je sedm, se nacházelo v opisu konfirmace krále Karla IV. z 26. 2. 1353 (ff. 24r–25v), dva odkazy byly v konfirmaci krále Jana Lucemburského z 25. 8. 1341 (f. 23r) a po jednom odkazu se vyskytovalo v konfirmaci krále Jana Lucemburského z 12. 4. 1333 (f. 21v) a krále Václava IV. z 27. 4. 1393 (f. 26r).

(ff. 91r–94v). Proto písař dlouhý text podruhé již neopisoval, uvedl jen začátek listiny s odkazem „... etc. ut supra de verbo ad verbum in litteris et concordia inter abbatem et conventum et Teplenses domini Alberti de Lybensteyn, supremi cancellarii regni Boemie reperies“ (f. 96r). Jedenkrát se písař spokojil pouze s odkázáním na existenci listiny předcházející listině jím opsané.¹¹³⁹⁾ Přitom charakterizoval její obsah a přeložil z češtiny do latiny z datační formule místo a rok vydání: „Item alia littera regis Georgii, ipsis dominis de Bezdruzicz super l s. berni regalis data per omnia cum supra dicta in maiori concordat etc. Datum Prage anno M^o cccc^o lxxv regni nostri anno octavo“ (ff. 32r). Na jiném místě, za opisem výpovědi strahovského řeholníka Mikuláše z roku 1489 (ff. 82v–83r), již písař doplnil pouze v obecné rovině, že „sunt et alie littere testimoniales ad idem fratrum antiquorum in omni forma et verbo etc.“, aniž by to blíže konkretizoval. Další vědomé úpravy původních textů, které prováděli písaři, měly pouze formální charakter. Měnili pravopis dle svého zvyku a krátili či naopak rozváděli zkratky. Význam textu se tím však neměnil. Kromě toho se děly také nevědomé změny v důsledku chybného přepisu, ale k tomu nedocházelo příliš často.

Dvě listiny byly zachyceny v pozdně středověké části kopiáře v překladu do češtiny. První vydal v roce 1354 tepelský klášter v souvislosti s prodejem své vsi Louky pánům z Rýzmburka (ff. 80r–81v). Původní znění v němčině se v rukopise nenacházelo.¹¹⁴⁰⁾ Jinak je to s druhým překladem, který byl dopsán až dodatečně. Jednalo se o konfirmaci krále Václava IV. z roku 1393 (ff. 103r–111r). Oproti předchozímu překladu bylo ale původní latinské znění v kopiáři zaznamenáno také (f. 26r–v).¹¹⁴¹⁾

Většina úprav textu směřovala k jeho zpřehlednění. Tvůrce kopiáře se především snažil o vizuální oddělení opisů jednotlivých písemností. Využíval k tomu dvou prostředků, jednak to byla více či méně zdobená iniciála, která zahajovala každý zápis, jednak nadpis opisu. Ten byl zřejmě vytvářen červeným inkoustem, pokud se tak dá usuzovat z černobílých fotografií. Nadpis na rozdíl od iniciály nemusel být u každého opisu, přesněji řečeno se to vztahovalo na sedm případů (ff. 1r, 6r, 9r, 10r, 10v, 11r, 26v). Za zmínku stojí skutečnost, že pět z nich byly opisy listin krále Václava I. Nadpisy představovaly jednoduché registry, které nastíněním obsahu písemnosti usnadňovaly rychlou orientaci v rámci kopiáře. Jazykem této pomůcky byla téměř výhradně latina. Pouze dvakrát do ní pronikla čeština (ff. 82v a 83r) a jen jednou němčina (f. 94v). Druhý písař, který zapsal začátek klášterní listiny z roku 1503, nezačal ani nadpisem, ani iniciálou (f. 96r). Stejně postupoval i tvůrce opisu listiny krále Ludvíka z roku 1523 (f. 96v). Písař českého překladu rozsáhlé konfirmace krále Václava IV. z roku 1393 sice nevytvořil nadpis, ale za to používal velmi úhlednou bastardu větších rozměrů k odlišování různých listin v rámci konfirmace (ff. 103r–110v). Nadpis většího textového celku se v rámci kopiáře objevil pouze dvakrát (ff. 52v a 177r), jak bude podrobněji rozebráno níže.

Pozdně středověká část kopiáře se dělila do dvou celků: opisy písemností a jejich rejstřík. Jednotlivé záznamy v rámci rejstříku

1139) Opsanou listinu vydal král Jiří 15. 10. 1466 pro pány z Kolovrat a Bezdruzic (ff. 31r–32r). Listina z 26. července 1465 od stejného vydavatele a určená stejným příjemcům, která se v kopiáři pouze zmiňuje, se dochovala v originále. – SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L161. Listina z 26. 6. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L161/charter>, citováno dle stavu 30. 7. 2015.

1140) RBM V, s. 811–812, č. 1845 (klášterní listina z 12. 5. 1354).

1141) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L90. Listina z 27. 4. 1393 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/Tep-laOPraem/L90/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

sestávaly z jednoduchého regestu, který byl buď totožný s nadpisem, nebo mu byl velice podobný, a z folia, na kterém daný opis začínal. Z názvu tohoto rejstříku, který zněl: „*Registrum ad predicta quo folio privilegia singula donacionesque regum Boemie ac summorum pontificum cum ceteris litteris magis necessariis pro monasterio Teplensi reperiri debeant*“ (f. 77r), vyplývalo rozdělení písemností zachycených v kopiáři do tří skupin. Ty se daly zjednodušeně charakterizovat jako privilegia a donace českých panovníků, papežská privilegia a další písemnosti důležité pro tepelský klášter. Na první pohled se tedy zdá, že rozdělení proběhlo podle vydavatelů listin. To byla ale jen částečná pravda, jelikož při sestavování kopiáře hrálo roli také obsahové hledisko, jak bude následně doloženo.

První skupina zahrnovala 62 opisů listin (ff. 1r–52v), z nichž u 10 byl jiný vydavatel než český panovník. Řadu listin, které nebyly řazeny striktně chronologicky, zahájila zcela logicky tzv. Hroznatova závěť z roku 1197 (ff. 1r–2r).¹¹⁴²⁾ Poté následovaly konfirmace statků a donace krále Přemysla Otakara I., knížete Jindřicha Břetislava a krále Václava I. Mezi nimi se nalézala i listina pražského biskupa Daniela II. z roku 1201, ve které postupoval klášteru biskupské desátky odváděné z klášterních statků (ff. 2r–8r).¹¹⁴³⁾ Po listině královny Konstancie a dvou listinách krále Václava I. z roku 1233 vztahujících se k získání vidžínského újezdu klášterem následovaly konfirmace, donace a soudní imunity králů Václava I. a Václava II. (ff. 8r–15r).¹¹⁴⁴⁾ Do této skupiny byla začleněna též listina pražského biskupa Jana IV. z Dražic z roku 1303, kterou upravoval poplatek kláštera (f. 15r–v).¹¹⁴⁵⁾ Dále byly opsány opět listiny českých panovníků, zastoupené nejprve 10 konfirmacemi či donacemi krále Jana Lucemburského.¹¹⁴⁶⁾ Opisy pokračovaly dvěma konfirmacemi krále Karla IV. a jednou krále Václava IV.¹¹⁴⁷⁾ V rámci listin panovníků 15. století – tří Zikmunda Lucemburského (ff. 27r–v, 28v–29r),¹¹⁴⁸⁾

1142) CDB I, s. 323–325, č. 357 (listina z 1197).

1143) Listiny jsou řazeny v následujícím pořadí: CDB II, s. 24–25, č. 27 (listina krále Přemysla Otakara I. sepsaná kolem roku 1201); CDB I, s. 325–327, č. 358 (listina knížete Jindřicha Břetislava z března 1197); CDB II, s. 307–308, č. 310 (listina krále Přemysla Otakara I. z února 1228); s. 23–24, č. 26 (listina biskupa Daniela II. z roku 1201); CDB III, s. 28–29, č. 30 a s. 18–19, č. 20 (listiny krále Václava I. z 28. 6. a 8. 6. 1232); CDB II, s. 401–403, č. 368 (falzum listiny krále Přemysla Otakara I. z prosince 1213).

1144) CDB III, s. 29–31, č. 31 (listina královny Konstancie z 6. 2. 1233); s. 28–29, č. 30 a s. 31–32, č. 32 (listiny krále Václava I. také z 6. 2. 1233); s. 187–188, č. 153 (listina krále Václava I. ze 7. 3. 1237); s. 192–193, č. 158 (listina krále Václava I. z 12. 4. 1237); RBM II, s. 618, č. 1435 (listina krále Václava II. z 27. 2. 1288 – v RBM chybná datace); listina krále Václava II. ze 14. 2. 1293 udělující klášteru soudní imunity v RBM II není podchycena; Tamtéž, s. 765, č. 1780 a s. 764–765, č. 1778 (listiny krále Václava II. z 11. 1. 1298); s. 764, č. 1777 (listina krále Václava II. z 10. 1. 1298).

1145) RBM II, s. 851, č. 1979 (listina biskupa Jana IV. z Dražic z 11. 11. 1303).

1146) Tamtéž, s. 231–232, č. 552 (listina z 30. 12. 1318); s. 212, č. 516 (listina z 21. 8. 1319); s. 326, č. 816 (listina z 31. 10. 1322); s. 525, č. 1342 (listina z 13. 6. 1327); RBM IV, s. 398, č. 999 (listina z 3. 9. 1341); s. 371–372, č. 924 (listina z 3. 6. 1341); s. 431, č. 1070 (listina z 25. 1. 1342); s. 395–396, č. 994 (listina z 26. 8. 1341); RBM III, s. 774, č. 1995 (listina z 12. 4. 1333); č. 992, s. 395 (listina z 25. 8. 1341).

1147) RBM V/4, s. 679–680, č. 1455 (listina krále Karla IV. z 26. 2. 1353); SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L90. Listina krále Václava IV. z 27. 4. 1393 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L90/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015; RBM IV, s. 372, č. 926 (listina markraběte Karla z 5. 6. 1341).

1148) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L119. Listina z 29. 9. 1434 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L119/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L114. Listina z 2. 1. 1421 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L114/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015 a Bárta, Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského pro Něpra, s. 95–96 (listina z 23. 12. 1420). Listina z roku 1434 na první pohled příliš nezapadá mezi písemnosti v kopiáři, jelikož informuje o prodeji hroznětínského panství císaři Zikmundovi klášterem za 1500 kop pražských grošů. Přítomnost tohoto opisu má však své opodstatnění, protože klášter Teplá zmíněné peníze ještě v době vzniku kopiáře nedostal.

jedné Ladislava Pohrobka (ff. 27v–28v),¹¹⁴⁹⁾ šesti Jiřího z Poděbrad (ff. 29r–32r, 33v–34r, 40r–41r)¹¹⁵⁰⁾ a 14 Vladislava Jagellonského (ff. 32r–33r, 34r–35v, 38r–v, 39v–40r, 41r–49r, 51r–v)¹¹⁵¹⁾ – se objevily tradiční konfirmace a privilegia, přičemž se nově přidaly hojně zastoupené zástavy. Přitom se projevila tendence soustředit k sobě obsahově propojené listiny, což dále narušovalo jejich už tak nedůsledné chronologické řazení. Vedle sebe tak stály listiny týkající se zápisu komorního platu, zástavy vsí Čerňovic či Poutnova nebo smlouvy ohledně dnešního rybníka Regent. Díky tomuto postupu byly do první skupiny opisů zařazeny nejen listiny panovnické, ale též šlechtických vydavatelů. Jednalo se o pány z Kolovrat a na Bezdrůžicích (f. 36r–v),¹¹⁵²⁾ Buriana z Gutštejna a na Nečtinách (ff. 36v–37v),¹¹⁵³⁾ Jindřicha ze Švamberka (ff. 38v–39r)¹¹⁵⁴⁾ a pány z Rebersreutu a na Chodové

- 1149) *Tamtéž*, L133. Listina z 23. 8. 1456 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L133/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.
- 1150) *Tamtéž*, L142. Listina z 2. 11. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L142/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L163. Listina z 15. 12. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L163/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L167. Listina z 15. 10. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L167/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L170. Listina z 22. 12. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L170/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015. Dvě listiny se v originále nedochovaly: zapsání klášterní vsi Čerňovic Jindřichovi a Janovi z Úlic v 600 uherských zlatých z 10. 6. 1469 (ff. 33v–34r) a zapsání 12 kop ročního platu kláštera Teplá ze vsi Ostrovce Vavřincovi a Kašparovi z Videršperka v sumě 150 kop grošů z 16. 10. 1469 (f. 40r–v).
- 1151) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L182. Listina z 14. 10. 1478 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L182/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L195. Listina z 20. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L195/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L173. Listina z 20. 3. 1474 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L173/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L179. Listina z 24. 1. 1477 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L179/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L180. Listina z 22. 12. 1477 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L180/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L215. Listina z 18. 3. 1496 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L215/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L216. Listina z 25. 3. 1496 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L216/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L235. Listina z 22. 7. 1503 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L235/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L237. Listina z 6. 1. 1504 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L237/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; L184. Listina ze 14. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L184/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015. Čtyři původní listiny zanikly: potvrzení zápisu krále Jiřího na klášterní ves Čerňovice bratrům Janovi z Úlic a z Plesnic a Jindřichovi z Úlic v 600 uherských zlatých a jeho doživotní rozšíření z 29. 12. 1474 (f. 34r–v); potvrzení doživotního držení zápisu na klášterní ves Čerňovice Jindřichovi ze Švamberka a Kryštofovi ze Švamberka ze 7. 10. 1489 (f. 35r–v); potvrzení smlouvy mezi tepelským klášteřem a Bohuslavem ze Švamberka o navrácení zboží a vsí klášteru z 19. 3. 1474 (f. 38r–v) a potvrzení zápisu krále Jiřího na ves Poutnov Hanuš Sperovi a Kateřině Hoferin v sumě 200 rýnských zlatých z 10. 2. 1477 (ff. 41r–42r).
- 1152) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L181. Listina z 26. 9. 1478 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L181/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.
- 1153) *Tamtéž*, L175. Listina z 8. 8. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.
- 1154) *Tamtéž*, L197. Listina z 23. 4. 1490 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L197/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

Plané (f. 50v).¹¹⁵⁵ Kromě nich se ve výběru nalézala dokonce jedna listina vydaná samotným klášteřem (ff. 49v–50v).¹¹⁵⁶ Na konci první skupiny opisů stálo privilegium císaře Fridricha III. (f. 52r–v).¹¹⁵⁷

Druhá skupina opisů byla jako jediná uvedena nadpisem, který zněl „*Privilegia summorum pontificum pro monasterio Teplensi concessa etc.*“ (obr. 14). Jednalo se o nejmenší celek, jež zpřístupňoval 14 listin (ff. 53r–61v). Ten, jak naznačuje název, zahrnoval papežská privilegia: dvě Celestina III. z roku 1197 (ff. 53r–v),¹¹⁵⁸ jedno Inocence III. z roku 1202 (ff. 55v–56r),¹¹⁵⁹ jedno Honoria III. z roku 1219 (ff. 54v–55r),¹¹⁶⁰ dvě Řehoře IX. z roku 1234 (f. 55r–v),¹¹⁶¹ dvě Řehoře X. z roku 1273 (ff. 56r–58v),¹¹⁶² dvě Martina IV. z let 1281 a 1282 (ff. 58v–59v),¹¹⁶³ a dvě Inocence VI. z let 1354 a 1355.¹¹⁶⁴ Do této skupiny byly přičleněny ještě dvě písemnosti, i když jejich vydavateli nebyli papežové. Jednalo se o privilegium papežského legáta Jana z roku 1428, podle kterého mohli opat a řeholníci tepelského kláštera využívat přenosný oltář (f. 60v), a o odpustkovou listinu pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi z 24. 4. 1370 (ff. 60v–61v), z nichž se ani jedna nedochovala v originále. V souvislosti s druhou částí opisů je třeba zmínit, že písař nechal cíleně folio 54r nepopsané. Toto místo bylo zaplněno až v 19. století opisem důležitého privilegia papeže Celestina III. z roku 1197, kterým uděloval tepelským opatům právo užívat pontifikálie.¹¹⁶⁵

Poslední skupina je tvořena 33 opisy písemností široké škály vydavatelů (ff. 61v–96r). Lze vymezit v zásadě několik tematických okruhů, kterých se listiny a listy týkaly. Jako první byly uvedeny dvě listiny vztahující se k patronátním právům (ff. 61v–63r).¹¹⁶⁶ Poté následovalo pět listin vypovídajících o hranicích klášterství (ff. 63r–65r, 83v–84r).¹¹⁶⁷

1155) O této listině nejsou odjinud žádné zprávy. Vyhотовena byla patrně 9. 1. 1479 a obsah měla vyjma intitulace totožný s klášterní listinou: **Tamtěž**, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1156) **Tamtěž**, L183. Listina z 9. 1. 1479 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L183/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1157) **Tamtěž**, L176. Listina ze 14. 11. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1158) **CDB I**, s. 328–329, č. 360 a s. 330, č. 362 (listiny ze 7. 8. 1197).

1159) **CDB II**, s. 27, č. 30 (listina z 1. 4. 1202).

1160) **Tamtěž**, s. 161–162, č. 173 (listina z 5. 2. 1219).

1161) První z uvedených privilegií z 10. 4. 1234, ve kterém přijímá papež Řehoř IX. pod svou ochranu tepelský klášter společně s jeho statky se zdůrazněním Dolního Žandova, se v originále nedochovalo a Český diplomatář ho neuvádí. **CDB III**, s. 71–72, č. 67 (listina z 13. 4. 1234).

1162) **CDB V/2**, s. 326–327, č. 688 (listina z 5. 1. 1273); s. 351–352, č. 707 (listina z 23. 5. 1273).

1163) **CDB VI**, s. 231–232, č. 178 (listina z 3. 10. 1281); s. 247–248, č. 190 (listina z 21. 1. 1282). Obě zůstaly zachované pouze v opisech.

1164) **RBM V**, s. 794–795, č. 1808 (listina z 2. 3. 1354); **RBM VI**, s. 13, č. 11 (listina z 18. 4. 1355).

1165) **CDB I**, s. 329, č. 361 (listina ze 7. 8. 1197).

1166) **CDB III**, s. 32, č. 33 (listina komtura německých rytířů v Čechách Rudegera z 6. 2. 1233). Tuto listinu známou pouze z opisu přiřadila Jana Oppeltová ještě k předchozí skupině papežských privilegií. – **Oppeltová**, *Tempus scribendi*, s. 258. S tím ale s ohledem na obsahové souvislosti nelze souhlasit. Druhá listina se dochovala v dobovém opisu: *SOKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L205, pp. 17–19. Opis listiny Lorence z Videršperka a Markvarta z Úlic z 30. 6. 1488 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1167) **RBM VI**, s. 51, č. 86 (listina Boreše z Bečova a Slávka z Rýzmburka z 5. 8. 1355); *SOKa Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L205, pp. 15–16. Opis listiny Mareše ze Švamberka z 13. 3. 1487 a L205, pp. 14–15. Opis listiny Buška ze Žeberka a Ctibora z Volštejna ze 7. 11. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/> charter, citováno dle stavu 2. 8. 2015. Nejstarší dochování textu zbylých dvou písemností pochází z tepelského kopiáře. Jedná se o nedatované narovnání sporu mezi tepelským klášteřem a Janem Trpístským z Gutštejna o vedení vody z potoka vyhotovené Janem z Doupova a Janem Habartem ze Strachovic (ff. 83v–84r). Dále jsou to výpovědi poddaných ve sporu o hranici mezi stejnými stranami ze 4. 9. 1486 (ff. 84r–87r).

Jednoho zástupce mělo vrácení statků zabraných klášteru (ff. 65v–66r).¹¹⁶⁸⁾ Dvě písemnosti se týkaly správy klášterních poddaných ve vsích s více majiteli (f. 66r–v, 82v–83r).¹¹⁶⁹⁾

Osm opisů, což bylo nejvíce v rámci třetí skupiny, se vztahovalo ke koupím statků či platů klášterem (ff. 66v–72v, 77r–79r).¹¹⁷⁰⁾

Ojedinelou byla listina věnovaná desátkům odváděným klášterními poddanými (f. 73r).¹¹⁷¹⁾

Čtyři písemnosti se vázaly k darům klášteru, mezi kterými byly plat, finanční obnos či vesnice (ff. 73r–75r, 82r–v).¹¹⁷²⁾ Soubor tří listin vypovídajících o konfraternitách kanonie mezi ostatní písemnosti třetí skupiny na první pohled příliš nezapadá (ff. 75r–77r).¹¹⁷³⁾

Pro tepelský klášter byly ale důležité a pořád aktuální, což byl také důvod jejich začlenění do kopíáře. Dvě listiny ze 14. století zpravovaly o pronájmu klášterních statků.¹¹⁷⁴⁾ Přeložena z němčiny do češtiny a přepsána do kopíáře byla také jedna listina svědčící o prodeji klášterní vesnice Louka v roce 1354 (ff. 80r–81v).¹¹⁷⁵⁾ Velmi významný byl menší soubor tří opisů listin, které měly narovnávat dva největší spory tepelského opata Žikmunda během jeho působení

1168) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L146. Listina několika šlechticů v čele s Prokopem ze Švamberka z 22. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L146/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1169) *Tamtéž*, L162. Listina Prokopa ze Švamberka z 27. 7. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L162/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015. Text listu strahovského řeholníka Mikuláše z 23. 3. 1489, ve kterém vypovídal o klášterních poddaných v Nové Vsi, se dochoval pouze v kopiáři.

1170) Hned první listina z 23. 4. 1495 je opět známá pouze prostřednictvím kopíáře – Kašpar z Neupergera v ní prodává klášteru dvůr v Mnichově (ff. 66v–68r). *RBM III*, s. 644–645, č. 1650 (listina Vyšemíra z Bezdruzic ze 7. 6. 1330); *RBM VIII/1*, s. 87–88, č. 134 (listina Freimunda z Milkova z 5. 7. 1364); *RBM VII*, s. 422–423, č. 696 a s. 423–424, č. 697 (listiny Stupka z Boněnova z 26. 11. 1360); *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L96. Listina Chvala z Ovčína z 6. 4. 1402 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L96/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; *RBM V*, s. 38–39, č. 77 (listina tepelského kláštera ze 14. 12. 1346 – do kopíáře zařazena kvůli doplnění informací k následující listině); *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L131. Listina Jana Junische z 2. 2. 1456 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L131/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1171) *RBM VII*, s. 232, č. 351 (listina faráře v Číhaně Vyšemíra z 13. 12. 1359).

1172) Listina strahovského opata Konráda z 28. 6. 1373, ve které potvrdil donaci klášteru Teplá na základě poslední vůle bývalého faráře v Číhaně Vyšemíra, se v originále nedochovala (ff. 73r–74r). *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L89. Klášterní listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; *RBM V*, s. 547, č. 1131 (listina chotěšovského probošta Petra z 15. 8. 1351); s. 558, č. 1155 (listina generálního opata Jana z 12. 10. 1351).

1173) První dvě listiny na konfraternitu se dochovaly pouze v opise: listina kladubského kláštera z 12. 6. 1342 (f. 75r–v, *RBM IV* ji nezná) a listina speinshartského kláštera z 2. 2. 1369 (**Dolista (ed.)**, *Speinshart*, s. 81–82, č. 2). Listina speinshartského kláštera z 23. 7. 1465 je více méně zopakováním listiny z roku 1369 (*Tamtéž*, s. 83–84, č. 5).

1174) *RBM III*, s. 615–616, č. 1566 (listina Markvarta z Úlic z 28. 5. 1328). Druhá listina z 1. 10. 1316 je známá pouze z opisu a *RBM III* ji nereflektuje. Vypovídá o tom, že tepelský klášter pronajal na 10 let své vesnice Budeč, Lucko a Číhanou včetně klášterního dvora v Budči Dětřichovi z Gutštejna (ff. 81v–83r).

1175) Originál v německém znění je editován v rámci *RBM V*, s. 811–812, č. 1845 (klášterní listina z 12. 5. 1354). Motiv výběru této relativně staré listiny souvisí se situací druhé dekády 16. století. Tehdy měl tepelský klášter velmi napjaté vztahy s majitelem bečovského panství, kterým byl Jan Pluh z Rabštejna. Z tohoto pohledu měla listina z poloviny 14. století stanovující kromě hranice mezi tepelským a bečovským panstvím např. i podmínky rybolovu poddaných v hraničních potocích a těžby nerostů pro kanonii na počátku 16. století velký význam.

(ff. 87r–94v a 96r). Jednalo se o konflikt jednak s chotěšovským proboštem Jiřím a jednak s klášterním městečkem Teplá.¹¹⁷⁶ Ani jedno z narovnání však nepřineslo očekávaný klid. Za zmínku stojí také skutečnost, že součástí této skupinky byla i panovnická listina, která se jako jediná nacházela mimo první soubor opisů. Poslední záznam, který zahrnul do tepelského kopiáře jeho tvůrce, byl věnován vybírání cla v městečku Teplá.¹¹⁷⁷

Dodatečně připojeny byly ještě konfirmace krále Ludvíka z roku 1523 a překlad latinské konfirmace krále Václava IV. z roku 1393 do češtiny (ff. 96v–98r, 103r–111r). Zatímco v prvním případě se jednalo o doplnění nově získané listiny klášteřem,¹¹⁷⁸ která měla patřit k první skupině opisů převážně královských listin, ve druhém případě se jednalo již o něco jiného. Původní text latinské listiny byl totiž v kopiáři zachycen při jeho vzniku (f. 26r–v). Je tedy pravděpodobné, že tento zápis byl vytvořen v souvislosti s neznámou momentální potřebou.

Tepelský kopiář, dnes z velké části nezvěstný, společně s želivským kopiářem představují jediné středověké doklady o existenci této diplomatické kategorie v premonstrátských kanoniích v Čechách a na Moravě. Význam rukopisu je o to větší, že ze zaznamenaných 109 opisů při vzniku kopiáře a krátce poté se dochovalo v originále či dobovém opisu 85 listin. U 24 písemností je tak v kopiáři zachycen nejstarší doklad jejich znění a někdy také jediný. Z tepelského kopiáře výrazně čerpal Václav Schilling při vytváření prvního svazku Tepelských análů, přičemž většinu dokumentů přepsal v plném znění.¹¹⁷⁹

Účel kopiáře spočíval v plnotextovém zaznamenání písemností, které byly počátkem 16. století důležité pro tepelský klášter. Jinými slovy řečeno, šlo o listiny a listy, které byly v některém ohledu stále aktuální. To je vidět zejména v případě zástavních listin, z nichž velká část, dnes ještě existujících, zůstala zcela bez povšimnutí. Dále to byly hlavně dokumenty, které se v době vzniku kopiáře nacházely v klášterním archivu. Z tohoto důvodu se jednalo o výběrový kopiář. Například královské konfirmace potvrzující pouze listiny již v kopiáři opsané, nemusely být reflektovány. Týkalo se to konfirmace krále Jana Lucemburského z 20. 9. 1341, ve které potvrzoval privilegia krále Václava II. z 27. 2. 1288 (ff. 11v–12r) a z 11. 1. 1298 (ff. 13v–14r).¹¹⁸⁰ Do kopiáře nebyla zařazena také konfirmace krále Karla IV. z 26. 2. 1353. Tou potvrzoval dvě konfirmace svého otce, kromě listiny z 12. 4. 1333 (ff. 21r–22v) také předchozí konfirmaci z 20. 9. 1341.¹¹⁸¹ Pozoruhodnější je absence privilegia krále Vladislava Jagellonského z 24. 8. 1486, které obsahuje kromě potvrzení privilegia krále Jana Lucemburského z 23. 1. 1342 (f. 19r–v) ještě povolení, že klášter může těžit pro svůj užitek rudy různých kovů.¹¹⁸² Zarážející je také např. nepřítomnost

1176) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L159. Listina krále Jiřího z Poděbrad z 30. 3. 1465, ve které potvrzoval narovnání učiněné hradištským opatem Jiřím viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L159/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015; *CIM IV/3*, s. 61–65, č. 689 (listina Albrechta z Kolovrat ze 7. 11. 1503). Poslední listina, z níž byl opsán jen začátek s odkazem na předchozí listinu, byla doplněna až později. Byla to klášterní listina, která byla vyhotovena pravděpodobně ve stejný den jako listina Albrechta z Kolovrat. V originále se však nedochovala (f. 96r).

1177) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L205, pp. 11–13. Opis listiny několika drobných šlechticů z 9. 5. 1483 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L205/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1178) *Tamtéž*, L255. Listina krále Ludvíka z 13. 3. 1523 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L255/charter>, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1179) *NK ČR*, Teplá MS. A 47/1. *Annales monasterii Tep-lensis I*.

1180) *RBM IV*, s. 402, č. 1008 (listina z 20. 9. 1341).

1181) *RBM V/4*, s. 680, č. 1456 (listina z 26. 2. 1353).

1182) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L192. Listina z 24. 8. 1486 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L192/charter>, citováno dle stavu 1. 8. 2015.

opisu listiny Anežky z Kočova a na Chodové Plané a jejich sester vypovídající o prodeji jejich poloviny dnešního rybníka Regent tepelskému klášteru z roku 1501.¹¹⁸³⁾ Zvláštní je to z toho důvodu, že založení stejného rybníka byly věnovány v kopiáři hned tři listiny. Přesný klíč, podle kterého byly písemnosti vybírány na přepis do kopiáře, lze jen těžko v současné době rekonstruovat.

Na závěr k tepelskému kopiáři se nabízí otázka, zda byl v tepelské kanonii prvním svého druhu, či zda např. pouze nenahrazoval opotřebovaný svazek, který sloužil již dlouho před ním. S ohledem na nedostatečné dochování pramenů, zejména co se týče úředních knih, není možné na tuto otázku jednoznačně odpovědět. Jako jisté vodítko by opět mohla posloužit vynechaná strana za dvěma privilegii papeže Celestina III. (f. 54r), která byla s největší pravděpodobností určená k dodatečnému doplnění třetího privilegia téhož papeže. Lze předpokládat, že první papežská privilegia, která kanonie získala, by neměla chybět v žádném kopiáři soustřeďujícím důležité písemnosti vztahující se ke klášteru. Proto je nepravděpodobné, že by si písař v případě nepřítomnosti originálu listiny v archivu nevypomohl textem ze starého kopiáře. Lze tedy uzavřít, že starší kopiář obdobného obsahu patrně neexistoval. Nelze ale vyloučit možnost používání paralelního kopiáře, který mohl být úzce specializovaný. Nabízely by se např. skupiny písemností související se zástavami či řádovým centrem.

Registra

Velmi zajímavá je v souvislosti s tepelským klášterem otázka používání register. Pro existenci register listin, např. obdoby specializovaných register týkajících se klášterních dluhů vedených během druhé poloviny 15. století v Chotěšově, nejsou žádné hmatatelné důkazy. Je ale možné, že s ohledem na daleko menší míru zadlužení tepelského kláštera v pozdním středověku oproti chotěšovské kanonii nebylo nutné vystavené dluhopisy opisovat do zvláštního rukopisu. Ohledně vedení register jiných druhů listin nelze učinit z důvodu absence jakýchkoli důkazů konkrétní závěry. Nepomůže zde ani analogie s jinými kláštery v českých zemích, jelikož je dochování register listin velmi vzácné. Přesto se zřejmě jednalo ve středověku o relativně běžnou diplomatickou kategorii, jak dokládá dochování rukopisů v sousedním Bavorsku. Již ze 13. století pochází registra benediktinských klášterů Niederalteich, Oberalteich, Biburg a sv. Emmeram v Řezně. Z klášterů jiných řádů třeba ještě jmenovat augustiniány kanovníky u sv. Mikuláše u Pasova a premonstrátskou kanonii Neustift u Freisingu. Od 14. století jsou rovněž k dispozici registra v benediktinském klášteře Ensding.¹¹⁸⁴⁾

Naproti tomu u kláštera Teplá je bezpečně doložená existence pozdně středověkých register správní korespondence. Konkrétní doklady této diplomatické kategorie jsou na našem území velice vzácné a v případě klášterního prostředí se jedná dokonce o ojedinělý příklad. Z premonstrátských kanonií v Čechách

1183) *Tamtéž*, L226. Listina z 19. 10. 1501 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L226/charter>, citováno dle stavu 1. 8. 2015.

1184) Středověkým registrům vedeným mimo jiné v bavorských klášterech se věnuje **Wild, J.:** *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kalmütz 1973.

se jinak dochovala nejstarší registra missivů až z přelomu 16. a 17. století. Jedná se o rukopis obsahující listy strahovských opatů z let 1583 až 1616.¹¹⁸⁵⁾ O něco mladší jsou tepelská registra opatské korespondence z let 1604 až 1652, která mají smíšený charakter a zaměřují se zejména na hospodářské poměry kanonie.¹¹⁸⁶⁾ Ze středověku je však z Teplé k dispozici pouze 12 drobných fragmentů pocházejících z listopadu 1516 až února 1517. Všechny byly sejmuty z přídeští knih tepelské knihovny a jsou dnes uloženy v Národní knihovně.¹¹⁸⁷⁾ Pravděpodobně pocházely z jedné knihy register. Tomu, že se nejedná o dvě různé úřední knihy – opatská registra missivů a hejtmanská registra missivů, nasvědčují dva zlomky nesoucí texty listů obou vydavatelů (opata i hejtmána) zároveň.¹¹⁸⁸⁾ Každý z těchto listů byl oříznut, a představuje tak přinejmenším polovinu původního folia, jehož velikost byla minimálně 31 x 21 cm. Fragментy obsahují pozůstatky 33 missivů tepelského opata Petra a jeho hejtmána Vavřince ze Širntinku, z nichž sedm jich je takřka kompletních. Z toho je 14 psáno česky a 19 německy, přitom opatských (22) je dvakrát více než hejtmanských (11). Co se týče jazykového rozložení, tak mezi opatskými listy je přibližně stejné množství českých (12) a německých (10), kdežto u hejtmánových missivů převažuje němčina (9). Jazyk listu ovlivňoval kromě příjemce také vydavatel a možná i písař. V případě hejtmána se bezpochyby jednalo o Němce. Listy jsou adresovány okolním šlechticům a vrchnostem vůbec (Arnoštovi z Plané,¹¹⁸⁹⁾ Janovi z Kočova,¹¹⁹⁰⁾ Volfu Dobrohostovi z Ronšperka a na Horšovském Týně,¹¹⁹¹⁾ Janovi ze Šternberka a na Bechyni,¹¹⁹²⁾ Oldřichovi Vranovskému z Valdeku a na Tochovicích,¹¹⁹³⁾ valdsaskému opatu Ondřejovi,¹¹⁹⁴⁾ Václavovi z Jablonné a na Žluticích¹¹⁹⁵⁾ a Vilémovi „von Mila vnnnd zu Ghabern“¹¹⁹⁶⁾ či jejich úředníkům (švamberskému hejtmanu Janovi Dolenskému z Týnce, který se nachází v adrese hned tři listů,¹¹⁹⁷⁾ nejmenovanému toužimskému hejtmanovi,¹¹⁹⁸⁾ nečtinskému hejtmanovi Bohuslavu Strachotovi z Kralovic,¹¹⁹⁹⁾ hejtmanovi na saském Auerbachu Kryštofovi ze Steinu¹²⁰⁰⁾ a hejtmanovi na bavorském Kupferbergu Alexandrovi z Willinsteinu¹²⁰¹⁾). Dle register komunikoval klášter Teplá rovněž s regionálními městy a městečky (plzeňským principálem,¹²⁰²⁾ Stríbrem,¹²⁰³⁾ Horním Slavkovem,¹²⁰⁴⁾ Bečovem nad Teplou,¹²⁰⁵⁾ Bochovem¹²⁰⁶⁾ a neidentifikovanou lokalitou městského charakteru, kterou lze paleograficky interpretovat jako „Khemmet“¹²⁰⁷⁾). Jeden list byl dokonce určen představitelům vsi Mýtina (Alten Albenreuth), tedy rychtáři a přísežným.¹²⁰⁸⁾

Na zlomcích jsou zaznamenány výlučně vydané poselací listy, jejichž obsah byl zachycen celý. Dochované zápisy nasvědčují tomu, že registra byla vedena průběžně a jednotlivé záznamy byly řazeny dle data vydání. Grafická úprava zápisů odpovídala podobě skutečného listu. Uprostřed nebo vpravo pod vlastním textem, který byl v jednom

1185) Do knihy byly zahrnuty i záznamy o finančních a obchodních záležitostech. Podrobný rozbor zápisů učiněných během prvních čtyř let rukopisu provedl Pařez, *Diplomatika*, s. 393–402.

1186) O tepelských registrech missivů v 17. století a v první polovině 18. století informuje Oppeltová, *Tempus scribendi*, s. 263–266.

1187) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

1188) *Tamtéž*, ff. 3 a 11.

1189) *Tamtéž*, f. 9r.

1190) *Tamtéž*, f. 9v. Sedláček, *Hrady XIII*, s. 196.

1191) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 6v.

1192) *Tamtéž*, f. 5v.

1193) *Tamtéž*, f. 1v.

1194) *Tamtéž*, f. 10r.

1195) *Tamtéž*, f. 8r.

1196) *Tamtéž*, f. 7r.

1197) *Tamtéž*, f. 3r, 5r a 6r.

1198) *Tamtéž*, f. 3v.

1199) *Tamtéž*, f. 8r. Sedláček, *Hrady XIII*, s. 204. Zde je ale dotyčný uveden jako purkrabí.

1200) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517, ff. 10v.

1201) *Tamtéž*, f. 11r.

1202) *Tamtéž*, f. 5r.

1203) *Tamtéž*, f. 4r.

1204) *Tamtéž*, f. 2r.

1205) *Tamtéž*, f. 1r.

1206) *Tamtéž*, f. 2v.

1207) *Tamtéž*, f. 10v.

1208) *Tamtéž*, f. 12r.

bloku, se nacházela subskripce. Nakonec stála vlevo, či vpravo vnější adresa. Písmo zahajující každý ze tří celků mohlo být větší a zdobenější oproti zbylým literám. Jednotlivé zápisy neměly žádné záhlaví, což muselo znepříjemňovat orientaci v rámci rukopisu. Dochován je pouze jeden nadpis uvozující skupinu záznamů ze stejného dne, kterým začínala strana a který má podobu datace („1516 feria III post omnium sanctorum“¹²⁰⁹) (obr. 15). Jen stereotypní formule byly většinou zkráceny, což se týkalo subskripce a vnější adresy. Subskripce u opatských listů byla zredukována do podoby „Kněz Petr, opat,“ nebo „Petrus, abt“. Spíše výjimečně zůstala tato formule v původním znění, tzn. „Kněz Petr, opat kláštera Teplského,“ a „Petrus, abt des stifts Teppel“.¹²¹⁰ V německých missivech hejtmana je subskripce zkrácena buď na pouhé „Lorencz von Schirnting“, nebo na „Lorencz von Schirnting, hawptman“. Jedenkrát je pak doložena úplná subskripce „Lorencz von Schirnting, hawptman zcur Toppel,“ stejně jako česká zkrácená varianta „Vavřímec z Širntinku“.¹²¹¹ V rámci vnější adresy jak českých, tak německých listů mohlo být vypuštěno oslovení. Datační formule se od těch v čistopisech v zásadě nelišily vyjma dvou případů, kdy bylo vynecháno uvozující slovo *datum*.¹²¹² U slov v rámci textu či v adrese se vyskytují běžné zkratky. Spíše výjimečně byly frekventovanější výrazy, popř. dvouslovné obraty, nahrazovány siglami. Je možné se setkat s následujícími možnostmi: „g.“ ve významu *gnädig* nebo *Gnaden*,¹²¹³ „f.“ pro *Freund*,¹²¹⁴ „e. g.“ pro *euer Gnaden*,¹²¹⁵ „g. f.“ pro *guter Freund*,¹²¹⁶ a „g. h.“ pro *gnädiger Herr*.¹²¹⁷ Lze ale očekávat, že některé tyto zkratky mohly být použity i v čistopise.

V rámci textů na zmíněných 12 zlomcích lze rozlišit tři písarské ruce, přičemž všechna písmena mají kurzívní charakter. První písář, pracovníčně označený jako R1, se omezil na německé texty.¹²¹⁸ Objevují se výrazné nasazovací tahy. Písmena *l* a *b* mohou být jak se smyčkami, tak bez nich. Charakteristická jsou lámaná písmena *e*, *r*, *o*. Často se vyskytují společně písmena *zc*. Písář nikdy nepoužívá vysoké *w*. Dílem druhé písarské ruky R2 jsou pouze texty, které jsou opět výlučně německé.¹²¹⁹ Písmo je relativně lehké a oblé. Má čtvercový modul. Nevyskytují se sloní choboty a vysoké *w*. Předpona *ver* bývá důsledně krácena. Minuskulní písmena s dlouhými dříky (*l*, *b*, *h*, *k*, *d*) mívají vždy smyčku. Písmo *z*, které mívá horní nasazovací tah zprava doleva, se může vyskytovat buď samostatně bez *c*, nebo v podobě *cz*. Písarská ruka R3 se podobá písáři R1. Jsou jí psány české texty.¹²²⁰ Vyskytují se výraznější nasazovací tahy u dlouhých dříků (*t*, *l*, *l*) a vysoké *w*. Písmena *l* a *b* mohou být opatřena smyčkami, ale také nemusí. Minuskulní *e* a *o* mohou mít podobu jak lámanou, tak oblou. Písarské ruce R1 a R2 je možné ztotožnit s písáři některých dochovaných missivů. V případě R2 se jedná o nedatovaný list, který pochází s největší pravděpodobností z roku 1518 (M36).¹²²¹ Autor šesti missivů z let 1516 a 1517, označovaný jako M35, je zároveň písářem R1.¹²²² Z tohoto poznatku vyplývá, že stejný písář, který psal čistopisy, mohl zapisovat i do register missivů. Lze zajít ještě dál a předpokládat, že autor

1209) *Tamtěž*, f. 6r.1210) Jedná se pouze o dva případy, jeden český a jeden německý. – *Tamtěž*, ff. 3r a 1r.1211) *Tamtěž*, ff. 12r a 4r.1212) *Tamtěž*, ff. 2v a 12r.1213) *Tamtěž*, ff. 2v, 9r a 12v.1214) *Tamtěž*, f. 12r.1215) *Tamtěž*, f. 9r.1216) *Tamtěž*, f. 11r.1217) *Tamtěž*, ff. 4v a 1v.1218) *Tamtěž*, ff. 1r, 2r, 2v, 3v, 4r (2. text), 6r (2. text), 6v (2. text), 7r (1. text), 9r (1. text), 9v, 10r (1. text), 10v (2. text), 11r, 12r, 12v (1. a 2. text).1219) *Tamtěž*, f. 1v (2. text) a 4v.1220) *Tamtěž*, f. 1v (1. text), 3r, 4r, 5r (1. a 2. text), 5v, 6r (1. text), 6v (1. text), 7v, 8r (1. i 2. text), 8v, 10r (2. text; nejistě s ohledem na dochování pouze části prvního řádku) a 11v.1221) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/24. Nedatovaný list opata Petra.1222) *Tamtěž*, A3087/16. Opatův list ze 7. 6. 1516; A3087/17. Hejtmanův list z 11. 8. 1516; A3087/18. Opatův list z 27. 2. 1517; A3087/19. Opatův list ze 14. 3. 1517; A3087/20. Opatův list z 19. 3. 1517 a A3087/18. Opatův list z 23. 5. 1517.

čistopisu vytvořil též příslušný zápis v registrech. Nabízí se rovněž myšlenka, že se písaři mohli specializovat na jeden jazyk (německý, či český). Pro tu ale na tomto místě není dostatek důkazů.

Místo register v rámci procesu vzniku úředních listů v kanceláři tepelského kláštera ozřejmují zásahy do jednotlivých jejich zápisů. Ty měly z formálního hlediska dvojí podobu. Jednak to bylo škrtnutí textu, který se ukázal jako nevhodný. Dělo se tak horizontální čarou vedenou skrze jedno nebo více slov. V některých případech mohly být čáry dvě. Další způsob zásahu představovalo dodatečné vkládání textu, které mělo dvě varianty. Pokud se jednalo o krátký text sestávající z jednoho až tří slov, byl vpisován mezi řádky. Často se tento vpisek nacházel nad přeškrtnutou pasáží, kterou nahrazoval. Naproti tomu rozsáhlejší vsuvky byly soustředěny na levý okraj vlastního textu. Propojení s místem, ke kterému se dodatek měl vztahovat, zajišťovala zvláštní značka mající buď podobu dvojité šikmé čárky, nebo kombinace dvojité šikmé čáry s dvojitou vodorovnou čarou. Výskyt těchto zásahů byl poměrně častý a v každém zápisu se jich většinou několik objevuje. K opravám docházelo jak během psaní samotným písařem, tak i zpětně. V případě, že je škrtnuté slovo nahrazeno hned následujícím slovem, jedná se o zásah během zapisování. Například v textu listu opata Petra švamborskému hejtmanovi bylo na konci řádku škrtnuté slovo „*prosíme*“ nahrazeno slovem „*žádáme*“, kterým začínal následující řádek.¹²²³⁾ Chybu si tedy uvědomil sám písař, či na ni byl upozorněn během psaní. Obdobný případ se nalézá v listu opata nechtinskému hejtmanovi, kde za škrtnutým slovesem „*němuož*“ hned následuje „*nemohla*“.¹²²⁴⁾ Průběžná oprava se nachází také v dataci listu tepelského hejtmana určeného Arnoštovi na Plané, ze kterého se zachoval pouze jeho konec, přičemž vlastní obsah není znám. Písař původně automaticky psal dataci v německém jazyce stejně jako předchozí část textu: „*Datum dinstag*“ a na dalším řádku pokračoval „*noch*“, když si uvědomil, že by měla být latinsky. Proto nejprve přeškrtnul na konci řádku označení pro den v týdnu a nadepsal latinskou obdobu „*feria III*“. Poté škrtnul i německou předložku o řádek níž a dále pokračoval již latinsky „*post conceptionem Marie anno etc. XVI*“.¹²²⁵⁾

Daleko zajímavější jsou ale dodatečné zásahy, které jsou ve znamení stylistických úprav či věcného zpřesnění. Tyto úpravy nechávají tušit, že do register nebyl přepisován text z čistopisu, nýbrž zde vznikaly koncepty. Z charakteru dodatečných zásahů totiž vyplývá, že se s největší pravděpodobností jedná o výsledek revidování textu druhou osobou, kterou mohl být i sám vydavatel (tzn. opat nebo hejtman). Typickým příkladem je zlomek listu tepelského hejtmana Vavřince ze Širntinku určeného hejtmanovi na Kupferbergu Alexandrovi z Willinsteinu. V původním textu bylo adresátovi vykáno, což bylo nakonec opraveno na tykání.¹²²⁶⁾ Bližšího vztahu mezi oběma hejtmany si písař zřejmě nebyl vědom. Proto tepelský hejtman, když schvaloval znění konceptu, ho na tuto skutečnost upozornil. Další doklad toho, že se jedná o koncepty,

1223) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomek tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 6r.

1224) *Tamtéž*, f. 8r.

1225) *Tamtéž*, f. 9v.

1226) Jednou bylo „*euch*“ opraveno na „*dich*“ a jednou na „*dir*“.
– *Tamtéž*, f. 11r.

představují zpřesňující a doplňující úpravy. Ty jsou obzvláště názorné v opatově listu Volfu Dobrohostovi z Ronšperka reagujícím na adresátovu přimluvu týkající se klášterního poddaného Vávry z Vlkovic, který se chtěl usadit na jeho panství. Jelikož ho opat neznal, měl se za ním dotýčný osobně dostavit. V případě, že by neměl dluhy, byl by mu vystaven výhostní list, aby se mohl přestěhovat. Během korektur byl původní text rozšířen o informaci, že „[...] jestliby s vaších [někt]erý se za námi [u]saditi chtěl a [n]ás za plá[n]a mieti [...], jemu také rádi [b]yste chtieti [p]ropustiti“. Kromě toho došlo ke stylistickým úpravám předposlední věty „vaši milosti to k vuoli rádi učiniti chme [!] a jeho propustiti vaši milosti“ do výsledné podoby „vaši milosti to k vuoli rádi učiniti chme jeho vám propustiti“.¹²²⁷⁾ Obdobná dodatečná zpřesnění a doplnění se vyskytují i v jiných zápisech. Např. do textu listu opata Petra, ve kterém prosí valdsaského opata Ondřeje, aby dohlédl na zaplacení dluhu Jungu Jandovi z Chotěnova Schreiberem a Petrem Niklem z Mýtiny („Alberrenreuth“) za pivo, byly konkrétní dlužné částky později doplněny nadepsáním („II s. XII g.“ a „III f.“).¹²²⁸⁾ Do textu opatova listu určeného purkmistru a radě neidentifikovaného města („Khemmet“) ve věci prosby, aby jejich obyvatel Gorg Tolhepf uhradil Bártu Niklovi z Úšovic dluh osmi rýnských zlatých za slad, bylo rovněž zasahováno. U Bártu Nikla bylo upřesněno, že se jedná o klášterního poddaného nadepsáním „der unser“.¹²²⁹⁾ Ve zlomku listu tepelského opata týkajícího se sporu kolem prodeje mlýna byl do věty „... jest jeho spravil, že mu dlužen“ dodatečně doplněn na konec podmět „Prokop“.¹²³⁰⁾ Z těchto několika nejvýraznějších příkladů jednoznačně vyplývá, že zápisy v registrech nemohly vznikat opisováním ani z čistopisů, ani z konceptů. Množství a charakter oprav nasvědčují tomu, že na stránkách register přímo vznikalo výsledné znění missivů. Zápisy v registrech z let 1516 a 1517 totiž představovaly zároveň koncepty.

Ze všech 12 dochovaných zlomků vyplývá, že kniha, ze které byly vyříznuty, byla určena výlučně k evidování missivů souvisejících s vrchnostenskou správou. Proto nebude daleko od pravdy předpoklad, že mohla existovat ještě paralelní registra obsahující zejména latinské listy. V tomto případě se však nelze opřít o přímé důkazy. Nabízí se také otázka, zda dochované fragmenty pocházely ze svazku, kterým byl tento typ diplomatického materiálu v Teplé založen, nebo ze svazku, který byl již několikrát v pořadí. Nalezení odpovědi však není vůbec jednoduché.

Přes akutní nedostatek pramenů poskytuje jisté indicie první díl Tepelských analů od Václava Schillinga. V rámci období do roku 1526 se v něm totiž nachází i opisy 12 missivů tepelských opatů a konventu,¹²³¹⁾ jejichž čistopisy nemohl mít analista téměř jistě k dispozici. Informace o znění jednotlivých listů musel tedy čerpat z jiných zdrojů, kterými mohly být jejich koncepty nebo právě registra. Některé missivy mohly také zachycovat notářské instrumenty nebo dobové opisy. V každém

1227) *Tamtéž*, f. 6v.1228) *Tamtéž*, f. 10r.1229) *Tamtéž*, f. 10v.1230) *Tamtéž*, f. 7v.1231) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tepelensis I, ff. 59v–60r (list konventu z 24. 12. 1458); ff. 86v (list opata z října 1467); f. 92r (opatův list ze září 1468); f. 117r (opatův list z 29. 4. 1492); f. 319r–v (list konventu po 30. 5. 1467); ff. 327v–328r (list opata a konventu ze 7. 4. 1503); f. 329r (opatův list z 20. 6. 1503); f. 338r–v (list konventu z 6. 4. 1510); ff. 338v–339r (opatův list z 6. 4. 1510); ff. 341r–342v (nedatovaný list opata patrně z dubna 1516); ff. 343r–v (opatův list z 6. 10. 1517) a f. 348r (nedatovaný list opata a konventu z rozmezí let 1516 až 1526). Čtyři listy byly editované: **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 288–290, č. 57 (24. 12. 1458); s. 320–321, č. 92 (7. 4. 1503); s. 273–274, č. 119 a s. 274–275, č. 120 (6. 4. 1510).

případě bude lepší nejprve nastínit, jaké poselací listy se díky analům dochovaly. Nejstarší z nich je datován do roku 1458. Další listy pak pochází z let 1467 (2), 1468, 1492, 1503 (2), 1510 (2), 1516 a 1517. U jednoho nedatovaného lze dobu sepsání vymezit léty 1516 a 1526. Většina listů je psána latinsky, pouze dva jsou v němčině. Ve třech případech je vydavatelem konvent, dvakrát opat spolu s konventem. Zbýlé missivy pak nesou pouze jméno opata. Nejvíce, tzn. čtyři, jich směřovalo do řádového centra generálnímu opatovi a případně i generální kapitule. Tři byly určeny opatům premonstrátských klášterů (Louky, Osterhofenu a Steinfeldu). Po jednom listu obdrželi následující adresáti: administrátor Hiláriu Litoměřický, papežský legát Rudolf, Jindřich starší z Plavna, papež Lev X. a český král Ludvík. Zajímavé poznatky přináší podoba jednotlivých opisů. Podle chybějících formulí či případně podle krácení stereotypních obrátů lze vyvozovat, jaký typ předlohy mohl mít analista pro znění daného missivu k dispozici. Nejdůležitější jsou v tomto případě dvě formule typické pro uzavřené listy: subskripce, která bývá u čístopisů dole pod textem, a vnější adresa. Při zapisování do register byly tyto formule ve většině případů kráceny, jak bylo nastíněno výše. Praxi u konceptů můžeme vyvozovat pouze na základě dvou dochovaných středověkých exemplářů, jednoho nedatovaného a druhého z roku 1502.¹²³²⁾ Z nich vyplývá, že subskripce nebyla na konceptech vůbec uváděna. Vnější adresa mohla být buď připojená pod textem ve zkrácené podobě, nebo nemusela být vůbec uvedena. Existence těchto konceptů nevylučuje vedení register missivů na počátku 16. století. Registra mohla v této době zabírat pouze jiné místo v rámci vzniku listů, než tomu bylo v letech 1516 a 1517. Mohla se do nich totiž zapisovat až konečná znění missivů. Lze to také vysvětlit tím, že pouze některé zápisy v registrech mohly sloužit zároveň jako koncepty. Co se týče podoby zápisů 12 uzavřených listů v análech, tak z devíti uvedených subskripcí jsou tři zkrácené. Vnější adresa se vyskytuje pouze u šesti případů, z nichž polovina se nachází ve zredukované podobě. Zajímavý je opis nejstaršího zachyceného missivu, který začíná vnější adresou. Za předpokladu, že Václav Schilling sám výrazně nezkracoval či nevynechával zmíněné formule, by se dal vyslovit následující odhad. U opisů listů z října 1467, září 1468 a 20. června 1503 lze uvažovat, že jako předloha mohla být použita registra.

Presvědčivější důkaz o existenci register missivů už za opata Zikmunda poskytují opět Tepelské anály. V souvislosti s vypleněním části tepelského panství od míšeňské tlupy v roce 1502 uvádí Václav Schilling, že „kvůli napravení způsobených škod vynaložil [tzn. opat Zikmund] velkou a silnou píli k obžalování vůdců a společníků ze zločinu jak u pánů zastávajících přední místa v království, tak u předních mužů Říše, pod jejichž obedienci a vládu v této věci spadali. Na obou stranách byly napsány rozmanité listy v této záležitosti, které zde není nutné psát.“¹²³³⁾ Z uvedeného překladu jasně vyplývá, že měl analista ještě počátkem 20. let 17. století k dispozici znění většího množství missivů opata Zikmunda

1232) SOkA Cheb, PkI Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

1233) „Pro recuperatione illatorum damno-rum magnam et strenuam adhibuit diligentiam accusando facinoris duces et socios tam apud proceres regni locum tenentes, quam apud imperii principes, sub quorum oboedientia et imperio illi rei vivebant. Variae hinc inde scriptae sunt hac de re litterae, quas huc scribere necesse non est.“ – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, f. 125r.

týkajících se vymáhání práva po napadení tepelského klášterství. Důležitý je též poznatek, že se jednalo pravděpodobně o ucelený soubor missivů v dané věci. S ohledem na skutečnost, že část listů došlých do kláštera v poslední čtvrtině 15. století začala být skartována již na počátku 16. století,¹²³⁴⁾ nelze o 100 let později očekávat ani výtečné dochování vlastních konceptů. Nabízí se proto vysvětlení, že v době vzniku Tepelských análů mohl ještě existovat dnes neznámý svazek register missivů, z kterého Václav Schilling čerpal.

Tepelský klášter tedy představuje první řeholní instituci, u které jsou doložena středověká registra missivů v čisté podobě. Lze předpokládat, že byla vedena paralelně ve dvou řadách snad již od druhé poloviny 15. století. Jedna řada obsahovala české a německé listy týkající se zejména vrchnostenské správy. Listy asi převážně latinské a související se zbylou agendou se patrně nacházely ve druhé řadě.

Ostatní úřední knihy

Další přímé doklady středověkých úředních knih tepelské kanonie mají charakter pouhých zlomků, které byly sekundárně využity v rámci vazeb jiných knih. Nejzajímavějším a také nejstarším fragmentem je patrně výběrčí rejstřík z druhé poloviny 13. století. Ten tvoří přední předsádku latinského rukopisu *Život svatých Barláma a Josafata*, jehož autorem je pravděpodobně sv. Jan z Damašku, uloženého v Knihovně pražské metropolitní kapituly. Kodex vznikl v první polovině 15. století a svého času patřil do knihovny M. Prokopa z Kladruha.¹²³⁵⁾ S ohledem na stáří zlomku mu byla věnována v odborné literatuře již nemalá pozornost. Antonín Podlaha s Adolfem Paterou datovali zlomek do druhé poloviny 13. století a rukopis, ze kterého list pocházel, označili za „*liber censualis*“.¹²³⁶⁾ Podrobněji se fragmentem zabýval František Graus, který ho považoval dokonce za nejstarší urbární zlomek v Čechách. V zásadě ale nevyločil, že by se mohlo jednat i o výběrčí rejstřík. Přitom potvrdil předchozí dataci. Pro studium urbářů považoval tento pramen za nevýznamný. Naproti tomu vyzdvihl jeho využití pro zkoumání národnostních poměrů.¹²³⁷⁾ Jako další se okrajově tímto pramenem zabýval Rostislav Nový, který viděl vznik zlomku rovněž ve druhé polovině 13. století, přičemž ho určil jako „*určitý druh výběrčího rejstříku*“.¹²³⁸⁾ Jako pramen při studiu národnostního vývoje městečka Úterý využil zmíněný zlomek Karel Waska, který podal jeho nejzevrubnější popis.¹²³⁹⁾ Zlomek představuje pergamenový list o rozměrech 24,8 x 15,3

1234) Svědčí o tom několik missivů nalepených na přidešti některých knih z klášterní knihovny obsahujících prvotisky a paleotypy a mající vazby z první poloviny 16. století. – NK ČR, sign. Teplá B.45. Opis listu císaře Fridricha III. z 2. 12. 1477 na předním přidešti a List Hanuše Spera z 5. 9. 1481 na zadním přidešti; sign. Teplá B.92. List Ondřeje Hozlaura z 10. 3. 1506 na předním přidešti a přední předsádce a List Augusta Steinpecka z 23. 5. 1497 na zadním přidešti a zadní předsádce; sign. Teplá C.47. List jistého Václava s nedochovanou datací na zadním přidešti; sign. Teplá C.62. List Jana Halla s nedochovanou datací na předním přidešti a List Hanuše Spera z 13. 7. 1480 na zadním přidešti; sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu tepelského opata na zadním přidešti a List Kašpara ze Štampachu na Kynšperku z 27. 11. 1475 na předním přidešti; sign. Teplá C.101. List Mikuláše a Jeronýma Šliků s dochovanou neúplnou datací na předním přidešti a List Jeronýma Šlika z Holče a Lokte z 5. 4. 1481 na zadním přidešti.

1235) *Knihovna pražské metropolitní kapituly*, sign. A 155, přední předsádka. Zlomek výběrčího rejstříku z druhé poloviny 13. století. **Patera, A. – Podlaha, A.:** *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*, Praha 1910, s. 162–163, č. 260.

1236) *Tamtéž*, s. 163, č. 260.

1237) **Graus, Dějiny II**, s. 327. V rámci obrazových příloh je jako číslo 8 fotografie přední strany zlomku.

1238) **Nový, R.:** *Nejstarší český urbář z let 1283–84*, ČsČH 8, 1960, s. 217.

1239) **Waska, K.:** *Národnostní vývoj městečka Úterý do poloviny 17. století*, MZK 17, 1981, s. 128–130.

cm. Text psaný gotickou minuskulou je rozdělen na přední straně do tří sloupců a na zadní straně pokračuje už pouze v jednom sloupci. Text je tvořen jednořádkovými záznamy sestávajícími ze jména poplatníka a z neurčité finanční částky, kterou dotyčný platil klášteru. Jména jsou rozčleněna do dvou skupin podle míst, kterými jsou městečko Úterý a ves Olešovice. Tomu také odpovídají názvy jednotlivých skupin: „*Census Novi Fori*“ a „*In Olecovic*“. Díky těmto dvěma lokalitám nemůže být pochyb o tom, že písemnost pochází z tepelského kláštera. V rámci Úterý je uvedeno 106 jmen (1. sloupec 46, 2. sloupec 40 a 3. sloupec 20) a pod Olešovicemi 27 (3. sloupec 21). Městečko je ještě dále diferencováno, na konci výčtu je totiž vyjmenováno šest mlynářů pod názvem „*Molendina*“. Mezi úterskými jmény se také vyskytuje čtyřikrát slovo „*Area*“ bez částky (třikrát ve 2. sloupci a jednou ve 3. sloupci), které zřejmě označuje prázdné městiště. U obou lokalit převažují jména slovanského původu.¹²⁴⁰⁾ Tento pramen je velice důležitý jak pro diplomatiku tepelské kanonie, tak pro českou diplomatiku vůbec. Jedná se totiž o nejstarší doklad výběrčího rejstříku v českých zemích. Třeba však také zdůraznit, že je to pro tepelský klášter přímý důkaz vytváření specifických písemností v souvislosti se správou poddaných již ve druhé polovině 13. století. Tento význam dále podtrhuje skutečnost, že ze středověkých úředních knih se do současnosti dochovalo jen několik málo dokladů. Pokud se jedná o předhusitské období, bude to s největší pravděpodobností jediný pozůstatek úředních knih v Teplé. Za zmínku stojí rovněž fakt, že se středověký výběrčí rejstřík nedochoval u jiné premonstrátské kanonie v Čechách a na Moravě.

Z tepelského kláštera pochází i druhý a poslední doklad existence výběrčího rejstříku v premonstrátském prostředí v českých zemích. Jedná se o dva fragmenty z první poloviny 15. století nacházející se na obou přídeštích středověkého rukopisu pocházejícího původně z tepelské knihovny, v současné době uloženého v Národní knihovně České republiky.¹²⁴¹⁾ Kodex, který nesměl chybět v žádné premonstrátské kanonii, obsahuje řádová statuta a privilegia. Základ rukopisu vznikl v posledním desetiletí 13. století a v první polovině století následujícího. Zajímavé je, že nebyl sepsán v tepelské kanonii, do které se dostal teprve v roce 1415, kdy ho koupil za vlastní peníze řeholník Jan Buně, pozdější tepelský opat. Kodex o rozměrech 22,5 x 16 cm tvoří 92 pergamenových folií.¹²⁴²⁾ Na dva fragmenty nalézající se na přídeštích upozornil František Hoffmann, který je také datoval a určil jako „*Registrum censuum monasterii Teplensis*“.¹²⁴³⁾ Jedná se o dva oříznuté papírové dvoulisty, které byly původně vevázané do sešitu, jak naznačují dírky po niti v ohybu. Na předním přídešti je zlomek nalepen rovnoběžně s textem kodexu, přičemž dvoulist byl oříznut z horní a levé strany. Text je zanesen pouze na levé části dvoulistu a z menší části byl text

1240) Graus, *Dějiny*, obr. příl. 8. Waska, *Národnostní vývoj*, s. 128–129. Autor dospěl k závěru, že pod městečkem Úterý je 104 jmen.

1241) NK ČR, sign. Teplá MS. C.1. Zlomky výběrčího rejstříku z první poloviny 15. století na přídeštích viz digitální knihovna Manuscriptorium http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AI-PDIG-NKCR_TEP-LA_MS_C_110TLNK3-cs, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

1242) Obsah rukopisu je podrobně rozepsán: Hoffmann, F.: *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá I*, Praha 1999, s. 393–396, č. 494.

1243) *Tamtéž*, s. 396, č. 494.

při hřbetu rukopisu přelepen ve druhé polovině 19. století popsaným papírovým listem. Kromě toho sloužilo přední přideščí k zanášení knihovnických údajů. Na zlomek tak přibylo několik signatur, vlastnický vpisek „*Monasterii Teplensis*“, kulaté razítko tepelské knihovny a papírové exlibris Národní knihovny ČR s novou signaturou. Nutno však podotknout, že ani jeden z vyjmenovaných doplňků nezasahuje do původního textu. Ten je pokračováním horní odříznuté části. Začíná samotným jménem, poté po delší mezeře přichází nadpis „*Molendinatores*“, pod nímž je dalších sedm jmen. Z nich je jedno škrtnuté a třem je předsazeno minuskulní *d* s naznačením zkratky ve významu „*dedit*“. Za těmito třemi jmény je pak uvedena finanční částka, kterou dotyční klášteru zaplatili. I když není specifikováno, o jakou měnu se jedná, bezpochyby to byly groše. Z tohoto fragmentu však ještě nevyplyvá spojitost s tepelskou kanonií. Tu umožňuje až zlomek na zadním přideščí. Ten je nalepen textem kolmo k textu rukopisu. Dvoulist byl pravděpodobně odříznut nahoře a dole. Popsána je levá polovina a pravá původně zůstala prázdná. Zlomek je poškozen a v rámci oprav zadní desky na něj bylo nalepeno pět papírových záplat s číselnými výpočty, z nichž dvě částečně překrývají text. Vedle toho zasahuje do textu ještě raně novověká poznámka, situovaná doprostřed zadního přideščí. Zajímavější je však nedatovaný přípisek týkající se pravděpodobně tepelského řeholníka Jana Orlička, který se jinak v pramenech neobjevuje. Poznámka je napsaná gotickou kurzívou 15. století v dolní polovině zadního přideščí. Lze na jejím základě bezpečně vyvozovat, že zlomky byly do knihy nalepeny ještě během 15. století. Text fragmentu na zadním přideščí začíná jménem vsi Dobrá Voda, která patřila mezi klášterní statky. Poté následuje výčet 19 jmen poplatníků, z nichž poslední je obec. Jménu opět předchází zkratka pro „*dedit*“. Za jménem nově následuje výměra, která je označena římským číslem, u kterého může být zkratka jednotky. Možnosti jsou následující: „*I laneum*“, „*III quartalia*“, „*1/2 laneum*“ nebo „*1/2*“. Záznam pak završuje finanční částka v groších.¹²⁴⁴⁾ Oba zlomky psané bastardou vytvořila jediná písařská ruka. Je tedy pravděpodobné, že pochází ze stejného výběrčího rejstříku. Jeho výška přesahovala 22,5 cm a šířka při rozevření mohla činit 22,5 cm. Všechna čitelná jména uvedená na fragmentech jsou česká. Ve srovnání s předchozím dokladem výběrčího rejstříku z druhé poloviny 13. století je tento propracovanější. Přibyly v něm nové informace o zaplacení a výměra. Nemůže být proto pochyb, že v pozdním středověku bylo vedení výběrčích rejstříků vrchnostenskou správou zaběhnutou praxí.

Patrně z druhé poloviny 15. století pochází další fragment, který by mohl být pozůstatkem úředních knih z doby působení opata Zikmunda. Nalézá se nalepený na zadním přideščí konvolutu starých tisků z 16. století. Stejně jako v předchozím případě pochází kniha z tepelské knihovny a nyní je uložena v Národní knihovně.¹²⁴⁵⁾ Zlomek lze určit podle zachovaného

¹²⁴⁴⁾ NK ČR, sign. Teplá MS. C.1. Zlomky výběrčího rejstříku z první poloviny 15. století na přidešcích viz digitální knihovna Manuscriptorium http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=ALPDIG-NKCR--TEPLA_MS_C_110TLNK3-cs, citováno dle stavu 2. 8. 2015.

textu jako list ze seznamu poplatníků tepelského kláštera. Na fragment upozornil Milan Hlinomaz zveřejněním katalogu tisků z let 1501 až 1539 v tepelské knihovně, podle kterého měl zlomek pocházet z urbáře.¹²⁴⁶⁾ S tímto tvrzením se však nelze ztotožnit. Z původního papírového listu se mnoho nezachovalo, jelikož byl oříznut ze všech stran. Kromě toho byl při krajích poškozen parazitem a vlhkostí. Papír je také potrhán. Do textu částečně zasahuje nalepený proužek papíru. Na zadní přidešti bylo také otištěno na prázdné místo razítko tepelské knihovny. Vlastní text zlomku psaný zběžnější bastardou se skládá z dvou nadpisů informujících o názvu klášterní vsi a jmen patrně poplatníků řazených pod sebou. Na prvním místě je uvedena ves Mrázov („*Proszá*“), u které je zaznamenáno sedm německých mužských jmen. Poté následuje Zahrádka s osmi čitelnými českými mužskými jmény, přičemž deváté mizí ve hřbetu. Obdobný text se pak nalézá i na druhé straně.¹²⁴⁷⁾ S ohledem na to, že se ani za jedním jménem nenachází žádný další údaj, není možné považovat zlomek za urbář, ani za výběrčí rejstřík. Nelze však vyloučit, že dochovaný seznam jmen mohl sloužit jako plánovaný základ pro pozdější doplnění dalších údajů, jako jsou např. výměry, povinnosti či skutečně zaplacené částky.

Poslední zatím známý zlomek se řadí mezi finanční písemnosti. Jedná se o účetní rejstřík tepelského kláštera, který by mohl pocházet také z druhé poloviny 15. století. Nelze ale vyloučit, že mohl vzniknout i dříve. Fragment byl sejmut z předního přidešti tisku tepelské knihovny se starou signaturou ϕ X 143 a nyní se nachází v Národní knihovně.¹²⁴⁸⁾ Zlomek zkatalogizoval František Hoffmann a určil ho jako „*Liber rationum monasterii Teplensis*“.¹²⁴⁹⁾ Tento pozůstatek je papírovým dvoulistem o rozměrech 16,5 x 22 cm, jehož horní i dolní část byla odříznuta. Papír je mírně poškozen, nalézají se v něm drobné otvory a jsou viditelné stopy po klihu a vlhkosti. Když byl ještě nalepen na přidešti knihy, byla na něj zapsána stará signatura. O tom, že byl dvoulist kdysi součástí účetního rejstříku, vypovídají drobné otvory po niti v místech původního ohybu. Účetní kniha měla při rozevření na šířku 22 cm a výška výrazně přesahovala dnešní výšku zlomku, která činí 16,5 cm. To, že popísaná písemnost pochází z klášterního prostředí, dokládá použití slov „*fratres*“ a „*pater*“. Uvedení vesnice Dolní Kramolín pak ukazuje přímo na tepelskou kanonii. Dochovaný vzorek ale není příliš vypovídající o účetním rejstříku jako celku. Na původních čtyřech stranách jsou rozprostřeny pouhé čtyři záznamy a nadpis pátého. Počet záznamů podle stran je následující: 1, 3, 0, 1. Ve všech relevantních případech se jedná o vydání. Písmem zlomku je gotická kurzíva. Zápisy psal jeden písař, který zároveň vydával peníze. Způsob zapisování nebyl úplně typický. Každý záznam měl svůj nadpis, ve kterém bylo jméno toho, komu byly peníze vyplaceny, nebo toho, za koho byly vydány. Znění nadpisů je následující: „*Fratres*“, „*Fisscher*“, „*Bernhort koch*“, „*Hole*“ a „*Pater*“. Hlavním jazykem

1245) NK ČR, sign. Teplá C.71. Zlomek seznamu klášterních poddaných na zadním přidešti.

1246) Hlinomaz, M.: *Postinkunábule a paleotypy v knihovně Kláštera premonstrátů Teplá*, MZK 36, 2001, s. 187, č. 305.

1247) NK ČR, sign. Teplá C.71. Zlomek seznamu klášterních poddaných na zadním přidešti.

1248) NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 139. Zlomek účetního rejstříku tepelského kláštera z 15. století.

1249) Hoffmann, F.: *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá II*, Praha 1999, s. 640, č. 949.

těchto účtů byla latina, kterou ale významně prostupovala němčina (např. „*In die Marie Magdalene dedi ei XX d., quas dedit der spinnerin vir den czbirn czu dem pern*“), což bylo s největší pravděpodobností díky danému písaři a nelze to tedy chápat jako pravidlo. Struktura vlastního záznamu pod nadpisem byla ustálená. Vlastní zápis začínal datací bez uvedení roku (buď 22. 7., nebo kolem 1. 8.). Poté následovalo latinské sloveso „*dedit*“ se jménem příjemce či pouhým osobním zájmenem. Zápis zakončovalo uvedení vyplacené částky a případně i zdůvodnění. Jednalo se o běžná vydání spojená s chodem kanonie, která dosahovala v rámci dochovaného vzorku maximální výše 6 grošů. Zlomek např. zmiňuje vyplacení peněz za ryby bratrům či za nitě tkadleně. Mezi jednotlivými zápisy jsou velké rozestupy, jako by se předpokládalo, že se budou přiřazovat nová vydání pod vytvořené nadpisy podle jednotlivých příjemců. Na základě tak málo informací ale nelze vyvozovat příliš obecné závěry. V zásadě se dá shrnout, že je zlomek netradičním příkladem účetního rejstříku vydání.

Stopy po účetním materiálu je možné také najít v Tepelských análech, kde se na konci kapitoly věnované působení opata Zikmunda nachází výčet úspěchů zmíněného preláta. Seznam obsahuje nákup různých předmětů do klášterního kostela, výstavby rybníků či splácení dluhů a zástav.¹²⁵⁰⁾ U většiny položek je rovněž uvedena suma. V některých případech je jisté, že analista čerpal informace z listin. Naproti tomu se dá předpokládat, že měl k dispozici buď přímo část dobových účtů, nebo mu byly nějakým způsobem zprostředkovány. To se týká zejména přehledu položek souvisejících s uměním, který editoval Karel Dolista.¹²⁵¹⁾

Co se týče druhů úředních knih, které se nedochovaly ani formou fragmentů, lze využít alespoň analogii s doloženými písemnostmi chotěšovské kanonie. S ohledem na personální propojení tepelského konventu a chotěšovského proboštství, je možné předpokládat v Teplé existenci obdobných typů úředních knih jako v chotěšovském klášteře. V úvahu zde připadají především urbáře a pozemkové knihy, které byly nejpozději od konce 15. století rovněž vytvářeny či využívány.

Pečeti tepelského kláštera

Dosavadní sfragistická bádání

Sfragistika premonstrátských kanonií ve středověku nestála dosud ku podivu příliš často ve středu zájmu českých historiků. Ze starších prací je možné uvést např. drobné pojednání Jaroslava Růžičky z roku 1936 o pečetítku milevského opata Mikuláše z poloviny 14. století.¹²⁵²⁾ Průkopnické dílo premonstrátské sfragistiky představuje

1250) NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I, ff. 129v–130r.

1251) Dolista, *Tepelský klášter*, s. 192–193.

1252) Růžička, J.: *O starobylém kamenném pečetítku Mikuláše I. opata kláštera milevského*, ČSPSČ 44, 1936, s. 175–176.

diplomová práce Pavla Františka Křivského z roku 1946, ve které se pokusil postihnout pečeti všech českých a moravských premonstrátských kanonií, Teplo nevyjímaje. S ohledem na rozsáhlost tématu se ale nevyvaroval chybám a podaný výčet pečeti nedosahuje ani zdaleka úplnosti.¹²⁵³⁾ Doba před rokem 1989 tomuto směru bádání nebyla příliš nakloněna. Od konce 20. století se začala postupně měnit situace a vznikaly práce vztahující se k jednotlivým klášterům. V rámci článku o znaku strahovské kanonie z roku 1995 podal Pavel R. Pokorný rovněž přehled pečeti strahovských opatů a konventu.¹²⁵⁴⁾ Z roku 1999 pochází drobná studie Oldřicha Pakosty věnovaná dvěma pečeti, opatské a konventní, litomyšlského kláštera z roku 1326.¹²⁵⁵⁾ Společná práce Jitky Křečkové a Petry Nevimové z roku 2003 zmapovala známé pečeti proboštů a konventu kláštera v Chotěšově za celou dobu jeho existence.¹²⁵⁶⁾ Na pečeti kanonie na Hradisku ve 13. až 16. století se zaměřil Leoš Mlčák.¹²⁵⁷⁾ Pečeti mužských kanonií na Moravě v raném novověku včetně pohusitského období se staly předmětem zájmu Martiny Bolom-Kotari,¹²⁵⁸⁾ pod jejímž vedením vznikla v roce 2013 i bakalářská práce zaměřená na tepelské pečeti.¹²⁵⁹⁾

Typologie pečeti u premonstrátských kanonií ve středověku

Pokud ponecháme stranou pečeti jednotlivých členů konventu, tak je možné rozdělit klášterní pečeti do dvou skupin podle majitele na pečeti představených řeholní instituce a pečeti konventní. Pečeti premonstrátských prelátů jsou u nás sporadicky dochované od 20. let 13. století, přičemž nejstarší je pečeť milevského opata z roku 1229.¹²⁶⁰⁾ Hmotné doklady konventních pečeti naproti tomu pochází až z druhé poloviny 13. století, pečeti louckého konventu z roku 1260 počínaje.¹²⁶¹⁾ Je pravděpodobné, že v této době si jak konventy, tak preláti vystačili s jedním druhem pečeti. Nejpozději od počátku 15. století začali mít opati a probošti k dispozici i tzv. menší pečeti neboli sekrety (*sigillum minus, secretum*).¹²⁶²⁾ Kvůli vzájemnému odlišení byl původní typ, který zůstal hlavní pečeti, někdy nazýván jako větší pečeť (*sigillum maius*). Během druhé poloviny 15. století rozšířila skupinu prelátských pečeti ještě prstenová pečeť alias signet (*signetum*).¹²⁶³⁾ Naproti tomu konventy premonstrátských klášterů si s největší pravděpodobností vystačily po celý středověk s jedním druhem pečeti.

- 1253) Křivský, O *pečetech*.
 1254) Pokorný, P. R.: *Znak strahovské kanonie*, BS 1, 1995, s. 7–23.
 1255) Pakosta, O.: *K pečeti opata a konventu premonstrátského kláštera v Litomyšli*, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 1999, s. 91–94.
 1256) Křečková – Nevimová, *Pečeti*, s. 113–151.
 1257) Mlčák, L.: *Pečeti a znaky opatů a konventu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce ve 13.–16. století*, ČSZM-B, 54, 2005, s. 1–10.
 1258) Kotlíková, M.: *Pečeti hradířského opata Norberta Železného z Počenic*, AČ 60, 2010, s. 221–238; Bolom-Kotari, M.: *Pečeti představených a konventu premonstrátské mužské kanonie v Nové Říši od roku 1641 do konce 18. století*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 157–182; Táž, *Pečeti a písemnosti zábrdovického opata Benedikta Waltenbergera (1610–1645)*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, s. 91–115; Táž, *Seals and Documents of the Moravian Premonstratensians in the 17th and 18th Century as Shown in the Example of the Monastery in Hradisko u Olomouce*, in: Cogito, scribo, spero. Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Outset of the 21st Century. (Usp. M. Bolom-Kotari – J. Zouhar), Hradec Králové 2012, s. 102–108; Táž, *Pečeti moravských premonstrátů a Táž, Pečeti hradířských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku*, Červený Kostelec 2015.
 1259) Rytířová, *Pečeti*.
 1260) Pokorný, *Znak*, s. 8, pozn. 9.
 1261) Křivský, O *pečetech*, s. 46.
 1262) Na zadní straně nedatovaného missivu tepelského opata Bohuše (1384–1414) se dochoval obrys menší kulaté pečeti. – SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.
 1263) Nejstarší známý signet je doložen k roku 1471 opět u tepelského opata. – Tamtéž, kart. č. 514, A3086/7. Listy z 24. 8. a 13. 9. 1471 (obr. 26).

Konventní pečeť

Nejstarší pečeť tepelského konventu je dochovaná až z roku 1346, přičemž její dolní a horní část chybí.¹²⁶⁴⁾ V rámci restaurátorského zákroku byla pečeť doplněna do původního tvaru, který byl zašpičatěle oválný. Obdobně tvarované byly i pečeti dalších premonstrátských konventů v českých zemích vyjma Strahova, Milevska, Louky, Louňovica Dolních Kounic, kde měly konventní pečeti okrouhlý tvar.¹²⁶⁵⁾ Druhá dochovaná pečeť tepelského konventu z roku 1391 je opět neúplná.¹²⁶⁶⁾ Lze však předpokládat, že se jednalo o tentýž typář, který byl koneckonců používán až do první poloviny 17. století.¹²⁶⁷⁾ Rovněž většina zbývajících středověkých pečeti konventu je nějakým způsobem poškozena, a je tedy nekompletní.¹²⁶⁸⁾ V úplnosti jsou dochované pouze dva exempláře z let 1447 a 1465 (obr. 16).¹²⁶⁹⁾ Pečeti dosahovaly rozměrů 68 x 40 mm a byly přivěšovány na pergamenovém proužku k pergamenovým listinám. V případě potřeby mohly být též přitiskovány k papírovým listům.¹²⁷⁰⁾ Pečeti byly zpočátku z nebarveného vosku a nechráněné. Nejpozději od počátku 15. sto-

- 1264) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L64. Listina ze 14. 12. 1346 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.
- 1265) Např. pečeť konventu strahovského z roku 1362 (NA, AČK, inv. č. 827. Listina z 8. 9. 1362 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/827/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015), milevského z roku 1388 (*SOA v Třeboni*, II T 57, inv. č. 33. Listina z 20. 3. 1388 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/33/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015), louckého z roku 1320 (*MZA v Brně*, E 57, sign. 1320 VI 15. Listina z 13. 6. 1320 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1320_VI_15/charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015), louňovického z roku 1362 (NA, AČK, inv. č. 829. Listina z 8. 9. 1362 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/829/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015) a dolnokounického z roku 1323 (*MZA v Brně*, E 9, sign. 1323 II 18. Listina z 18. 2. 1323 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E09/1323_II_18/charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1266) *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.
- 1267) Poslední známa pečeť tohoto typu pochází z roku 1626. – *Tamtéž*, L300. Listina z 26. 3. 1626 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L300/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.
- 1268) Jedná se o pečeti z let 1443 (*Tamtéž*, L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015), 1453 (NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2193. Listina z 20. 3. 1453 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2193/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015), 1459, 1465 a 1473 (*SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L136. Listina z 16. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L136/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L137. Listina ze 17. 3. 1459 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L137/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L160. Listina 30. 3. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L160/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1269) *Tamtéž*, L126. Listina z 15. 11. 1447 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden, 364. Listina z 22. 8. 1465.
- 1270) Nasvědčují tomu koroborace listů z let 1458 a 1526 vydaných jménem konventu, jejichž text se dochoval. – *Dolista (ed.)*, *Circaria*, s. 289, č. 57 a s. 291, č. 139.

letí byly ale vkládány do voskové misky a začaly být také barveny.¹²⁷¹⁾ V 15. století se nejčastěji uplatnila zelená barva, méně pak černá (dvě pečeti z roku 1459).

Z ikonografického hlediska je konventní pečeť velmi zdařilá. Jedná se o hagiografický typ, kdy jsou v pečetním poli tři postavy v architektuře, která přerušuje v horní části opis. V pravé polovině se nachází postava korunované Panny Marie sedící na trůnu s Ježíškem na levé ruce, který pravou rukou žehná. Obě tyto postavy mají svatozář. Nalevo od nich klečí postava bl. Hroznaty v řeholním rouchu, který jim odevzdává budovu kostela se dvěma věžemi. Pod nimi uprostřed je umístěn gotický štít se znakem tepelského kláštera, který nese tři páry jeleních parohů (2–1). Opis je veden mezi dvěma linkami a je psán gotickou majuskulou s unciálními písmeny *n*, *e* a *h* a zní: (13:00) „S` COnVenTVS eCCLeSle TheP-LenSIS“. Mariánské motivy, které byly oblíbené zejména u cisterciáků a augustiniánů,¹²⁷²⁾ byly blízké i premonstrátům. Mimo Teplé se setkáváme s motivem sedící Panny Marie s Ježíškem také na konventní pečeti kláštera strahovského,¹²⁷³⁾ litomyšlského,¹²⁷⁴⁾ želivského,¹²⁷⁵⁾ doksanského¹²⁷⁶⁾ a novoříšského.¹²⁷⁷⁾ Na pečetích konventů dolnokounického a chotěšovského je rovněž Panna Marie s Ježíškem. V prvním případě obě postavy kráčí,¹²⁷⁸⁾ zatímco ve druhém je zaznamenána polopostava.¹²⁷⁹⁾ U zbylých premonstrátských konventů v českých zemích je většinou zachycen světec, respektive patron kláštera: sv. Štěpán u Hradiště,¹²⁸⁰⁾ sv. Jiljí u Milevska¹²⁸¹⁾ a sv. Václav u Louky.¹²⁸²⁾ Mezi zmíněné skupiny nezapadá pečeť zábrdovického konventu, v jejímž pečetním poli se nalézá stavba kostela s jednou věží.¹²⁸³⁾

Větší opatská pečeť

Nejstarší známý typ dochované větší pečeti tepelského preláta pochází z roku 1282, kdy ji použil opat Hugo.¹²⁸⁴⁾ Jedná se o ojedinělý případ v rámci tepelských pečeti z hlediska připevnění, jelikož je pečeť přivěšena na zeleno-červené šňůře. Pečeť má běžný tvar, zašpičatěle oválný,

- 1271) První doklad o zabezpečení miskou je v Teplé u větší opatské pečeti sice už roku 1353 za opata Benedy (NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2108. Listina z 25. 9. 1353 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2108/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015). To byla ale výjimka, jelikož pravidelně byla tato ochrana používána až od roku 1408 (*Tamtéž*, inv. č. 2137. Listina ze 4. 1. 1408 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2137/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015). Barvení opatských pečeti se rovněž vyskytuje nárazově již ve druhé polovině 14. století, ale pravidlem se to stalo opět nejpozději roku 1408.
- 1272) Krejčíková, J. – Krejčík, T.: *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989, s. 64.
- 1273) Pokorný, Znak, s. 10–11.
- 1274) Pakosta, *K pečeti*, s. 92.
- 1275) Např. pečeť z roku 1400 (SOA v Třeboni, I/210, inv. č. 42. Listina z 9. 8. 1400 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/PremonstratiZeliv/42/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1276) Např. pečeť z roku 1493 (NA, AZK, ŘP Doksan, inv. č. 1988. Listina z 11. 9. 1493 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Doksany/1988/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1277) Např. pečeť z roku 1462 (MZA v Brně, E 58, inv. č. 1003. Listina z 11. 5. 1462 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E58/1003/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1278) Krejčíková – Krejčík, *Úvod*, s. 64.
- 1279) Křečková – Nevimová, *Pečeti*, s. 139–140.
- 1280) Mlčák, *Pečeti*, s. 6–7.
- 1281) Např. pečeť z roku 1390 (SOA v Třeboni, II T 57, inv. č. 35. Listina z 11. 11. 1390 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/35/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1282) Bolom-Kotari, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 39.
- 1283) Např. pečeť z roku 1359 (SOA v Třeboni, II T 3, inv. č. 185. Listina z 6. 4. 1359 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/185/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015). Podrobněji u Bolom-Kotari, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 50.
- 1284) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2062. Listina z 27. 10. 1282 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2062/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015. Dle Krivského má pečeť patřit Hugovu předchůdci Jindřichovi, ačkoli je Hugo v listině jmenován. – Krivský, *O pečetech*, s. 33.

a velikost 45 x 28 mm. Je z přírodního vosku a zahrnuje řadu portrétních pečeti tepelských opatů. V pečetním poli je zachycen stojící opat v řeholním šatě s mitrou na hlavě, který drží v pravé ruce berlu se závitem směřujícím k hlavě. Je pravděpodobné, že postava drží v levé ruce na hrudi knihu jako symbol řádových statut, i když to není na pečetí příliš zřetelné. Jedná se totiž o běžnou podobu opatských pečeti v českých zemích ve 13. století.¹²⁸⁵⁾ Heraldicky vlevo od postavy jsou volně položeny jedny jelení parohy, které představovaly znak kláštera. Opis je z obou stran oddělen linkou a kromě toho uvnitř ještě jemným perlovcem.¹²⁸⁶⁾ Opis zachycuje text v gotické majusku s prvky uncíaly: (12:00) „+ SIGILLVM : AB-BATIS : De TePLA“ (obr. 17).

Podle Pavla Františka Křivského se v archivu tepelského kláštera měla nacházet pečeť, která by na základě jeho popisu představovala druhý typ větší opatské pečeti. Měla být opata Ivana a pocházet z roku 1296, přičemž obraz odpovídal předchozí pečetí s výjimkou jeleních parohů, které nebyly zmíněny. Opis měl být v podobě „S : AB-BATIS ThePLInenSIS“.¹²⁸⁷⁾ V rámci souboru tepelských listin se ale dnes žádná listina datovaná k roku 1296 nenachází. Nejblíže je k dispozici torzo Ivanovy pečeti z roku 1300, které je nečitelné.¹²⁸⁸⁾ Není proto možné Křivského výklad ověřit.

Další typ pečeti je rovněž znám pouze v jednom exempláři. Tím je pečeť opata Petra z roku 1335, která je z přírodního vosku přivěšeného na pergaménovém proužku k listině. Tvar je stejně jako u všech středověkých větších pečeti tepelských opatů zašpičatělé oválný a oproti prvnímu typu došlo k navýšení velikosti na 60 x 37 mm. Obraz pečeti se mírně změnil. Stále je na něm stojící opat s mitrou. Berla, jejíž hlavice je zatočená směrem od postavy a zasahuje do opisu, se přesunula do levé ruky. Úvolněnou pravíci postava žehná. S ohledem na přemístění berly se přesunuly i jelení parohy, které jsou tak heraldicky napravo od stojící postavy. Přestože chybí horní i dolní roh pečeti, lze předpokládat, že opis v gotické majusku ohraničený z obou stran perlovcem měl podobu: (12:00) „[.] S / ABBATIS [T.]ePLenSIS“¹²⁸⁹⁾ (obr. 18).

Petrův nástupce Beneda zavedl s největší pravděpodobností nový typ pečeti, který je znám již z několika dochovaných příkladů z rozmezí let 1346 až 1380.¹²⁹⁰⁾ Velikost pečeti se mírně zmenšila (51 x 33 mm). V tomto období se začal používat

1285) Krejčíková – Krejčík, *Úvod*, s. 62.

1286) Křivský, *O pečetech*, s. 33.

1287) *Tamtéž*, s. 33.

1288) *SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L35.

Listina z 22. 3. 1300 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L35/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

1289) *NA, AZK, ŘP Chotěšov*, inv. č. 2095.

Listina z 29. 9. 1335 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2095/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

1290) Dochovaly se jak v archivu kláštera tepelského (*SOkA Plzeň-sever*, Pk1 Teplá I, L61. Listina z 15. 6. 1346 viz virtuální

archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L61/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L62. Listina z 16. 6. 1346 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L62/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L64. Listina z 14. 12. 1346 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L64/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a L74. Listina z 12. 5. 1354 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L74/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015), tak chotěšovského (*NA, AZK, ŘP Chotěšov*, inv. č. 2108.

Listina z 25. 9. 1353 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2108/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015; inv. č. 2110. Listina z 20. 12. 1356 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2110/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015; inv. č. 2123. Listina z 15. 8. 1380 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2123/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a inv. č. 2124. Listina z 1. 9. 1380 viz virtuální archiv Monasterium

<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK|Chotesov/2124/> charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015). Některé z nich jsou v různé míře poškozené. Dalším dokladem je s největší pravděpodobností pečeť opata Heřmana z roku 1369 (*StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden*, 138. – **Dolista (ed.)**, *Nochmals über die Beziehungen*, s. 67, č. 1).

k pečeti barevný vosk (1353 černý a 1356 zelený), ač zatím stále převažoval nebarvený. V roce 1353 se poprvé objevila vosková miska, která měla pečeť chránit před poškozením. V pečetním poli nově figuruje gotická architektura přerušující v horní části opisové pole. Pod ní stojí na konzole opat s mitrou, který v levici drží berlu zatočenou směrem ven a pravíci žehná. Pod konzolou a na každé straně jeho nohou jsou umístěny jelení parohy. Opis mezi dvěma čarami nese text: (13:30) „S . ABBATIS eCCL . ThePLenSIS“ (obr. 19).

Nový typář, který byl užíván až do 50. let 15. století, nechal zhotovit v první polovině 80. let 14. století opat Bohuš.¹²⁹¹ Velikostí (48 x 32 mm) i obrazem je velmi podobný předchozímu typu. Nově obklopuje architektura postavu opata i po bocích. Proměnou prošel také opis v gotické majusku s prvky uncialy, který má podobu: (13:00) „S * ABBATIS * mOnASTeRII * TePLInenSIS“. Vosk byl již barven do zeleny vyjma roku 1391, kdy byl ponechán bez úpravy. Od roku 1408 byla samozřejmostí vosková miska (obr. 20).

Poslední pečetidlo z období středověku vzniklo s největší pravděpodobností za opata Zikmunda Hausmanna,¹²⁹² přičemž jeho nejstarší dochované otisky pochází z roku 1461.¹²⁹³ K listinám opata Zikmunda či tepelského kláštera z 60. až 90. let 15. století zůstalo dodnes ještě několik pečetí přivěšených.¹²⁹⁴ Rozměry pečeti se oproti předchozí poněkud zvětšily (60 x 35 mm). Barva vosku byla až do konce roku 1475 převážně zelená. Pečeti z let 1468 a 1469 jsou výjimečně černé. V listopadu 1475 obdržel opat Zikmund od římského císaře Fridricha III. pro sebe i své nástupce právo pečeti červeným voskem.¹²⁹⁵ Proto jsou od této doby všechny druhy pečeti

1291) Pečeť je známá většinou z fragmentů: SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L89. Listina z 23. 4. 1391 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L89/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L123. Listina z 13. 3. 1443 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L123/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L126. Listina z 15. 11. 1447 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L126/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2127. Listina z 11. 8. 1384 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2127/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; inv. č. 2137. Listina ze 4. 1. 1408 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2137/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a inv. č. 2193. Listina z 20. 8. 1453 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2193/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

1292) O pečetích opatů Jana Buně a Albrechta nejsou žádné doklady.

1293) StA Amberg, Kloster Waldsassen, Urkunden, 727. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/727/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; 728. Listina z 29. 4. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/728/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a 729. Listina z 6. 5. 1461 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/DE-StAAm/Waldsassen/729/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

1294) StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden, 364. Listina z 22. 8. 1465; SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L160. Listina z 30. 3. 1465 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L160/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; L175. Listina z 8. 8. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L175/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; NA, ŘKř, inv. č. 475. Listina z 20. 10. 1468 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKř/475/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; inv. č. 481. Listina z 28. 5. 1469 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RKř/481/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; SOA v Třeboni, II T 57, inv. č. 60. Listina z 28. 2. 1487 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/60/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015 a NA, ŘP, inv. č. 154. Listina z 6. 2. 1492 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/154/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

1295) SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L176. Listina ze 14. 11. 1475 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L176/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.

tepelských opatů z červeného vosku. Tvarem i motivem se drží nová pečeť zažité tradice. V pečetním poli stojí postava opata s mitrou na hlavě. Pravicí žehná a v levé ruce drží opatskou berlu zatočenou doleva. Postava je zasazena do gotické architektury v horní části zasahující do opisu. Vprostřed pod postavou je umístěn španělský štít s erbem tepelského kláštera zasahující do opisu, který je situován mezi dvěma linkami. Opis je poprvé vyvedený v gotické minuskule a zní: (13:00) „*x sigillum x maius x do / mini x abbatis x toplensis x*“. Umělecké ztvárnění pečetního obrazu je poměrně zdařilé, o čemž svědčí mimo jiné i skutečnost, že tento typář byl využíván ještě roku 1626¹²⁹⁶⁾ (obr. 21).

Větší pečeti tepelských opatů svým tvarem i pečetním obrazem plně odpovídaly pečetím premonstrátských prelátů v českých zemích. Byly výhradně mandorlovitého tvaru stejně jako pečeti jiných opatů či proboštů. Výjimku v tomto ohledu představují pečeti louckých opatů, které byly od 30. let 15. století okrouhlé.¹²⁹⁷⁾ V případě pečetního obrazu byly pečeti tepelských opatů značně stabilní. Po celé období středověku byl hlavním motivem stojící opat a pouze jeho okolí se přizpůsobovalo dobovým trendům. Stojící či sedící prelát patřil mezi nejoblíbenější motivy. Postupně se objevil téměř ve všech premonstrátských kanoniích v českých zemích.¹²⁹⁸⁾ Mimo Teplou se běžně vyskytují na pečetních obrazech představitelů premonstrátských klášterů také samotní světci či světci spolu s preláty, většinou klečícími. Ze světců je nejčastěji k vidění Panna Marie s Ježíškem.¹²⁹⁹⁾ Dále je možné se setkat také se sv. Václavem (Louka, Chotěšov),¹³⁰⁰⁾ sv. Janem Křtitelem (Dolní Kounice),¹³⁰¹⁾ sv. Štěpánem (Hradisko),¹³⁰²⁾ sv. Jiřím, sv. Mikulášem (Strahov)¹³⁰³⁾ a sv. Petrem (Nová Říše).¹³⁰⁴⁾ Do nastíněných

- 1296) *Tamtéž*, L300. Listina z 26. 3. 1626 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L300/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015.
- 1297) Je možné uvést např. pečeť opata Přibíka z roku 1437 (MZA v Brně, E 43, inv. č. 42. Listina z 5. 1. 1437 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E43/42/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015) či Jana z roku 1525 (MZA v Brně, E 57, sign. 1525 III 26. Listina z 26. 3. 1525 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1525_III_26/charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015). Pečeti louckých opatů z této doby měly i o poznání menší velikost, která se pohybovala kolem 35 mm. Ač svým tvarem a rozměry odpovídaly menším pečetím prelátů českých kanonií, měly funkci hlavní pečeti, a pro Louku tak představovaly větší pečeť. Srov. **Bolom-Kotari**, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 30–32.
- 1298) Portrétní typ pečeti nelze doložit pouze v klášteře litomyšlském, doksanském a louňovickém.
- 1299) Panna Marie s Ježíškem se nalézá např. na pečeti strahovského opata Bohumíra z roku 1267 (**Pokorný**, *Znak*, s. 9), litomyšlského opata Konráda z roku 1326 (**Pakosta**, *K pečeti*, s. 92), želivského opata Wolfganga z roku 1511 (NA, RP, inv. č. 184. Listina ze 17. 9. 1511 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/184/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015), zábrdovického opata Jeronýma z roku 1481 (MZA v Brně, E 4, inv. č. 146. Listina z 29. 1. 1481 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E04/146/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015; srov. **Bolom-Kotari**, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 42) a doksanského probošta Zdebislava z roku 1349 (NA, AZK, RP Doksany, inv. č. 1968. Listina ze 4. 4. 1349 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Doksany/1968/charter>, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1300) V případě louckého kláštera zdobil sv. Václav okrouhlé opatské pečeti 15. století a počátku 16. století (**Bolom-Kotari**, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 30–32). Stejný světec se vyskytoval od druhé poloviny 14. století na pečetích chotěšovských proboštů (**Křečková – Nevimová**, *Pečeti*, s. 131–134).
- 1301) Např. pečeť probošta Mikuláše z roku 1337 (MZA v Brně, E 57, sign. 1337 IX 06. Listina z 6. 9. 1337 viz virtuální archiv Monasterium http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E57/1337_IX_06/charter, citováno dle stavu 19. 8. 2015).
- 1302) Patron kanonie sv. Štěpán se objevoval na pečetích hradíštských opatů až do počátku 80. let 14. století. – **MIČÁK**, *Pečeti*, s. 1.
- 1303) Jak sv. Jiří, tak sv. Mikuláš se nachází na pečeti strahovského opata Mikuláše z roku 1413. – **Pokorný**, *Znak*, s. 10.
- 1304) Sv. Petr, patron novoříšského klášterního kostela, je doložen pouze na pečeti probošta Heřmana z roku 1248. – **Křivský**, *O pečetech*, s. 41.

skupin nezapadá pečeť louňovického probošta Bernarda z roku 1374, na které je vyobrazen strom vyrůstající ze skály.¹³⁰⁵ Rovněž i větší pečeti tepelských opatů se v některých ohledech výrazně odlišovaly od pečeti prelátů jiných kanonií. Kromě neměnnosti hlavního pečetního motivu se o to zasloužil zejména opis, a to hned ve dvou rovinách. Teplá spolu s dceřiným Chotěšovem byly jediné dva premonstrátské kláštery v českých zemích, litomyšlský nepočítaje, které nemusely upravovat či nahrazovat při změně svého preláta typář větší pečeti. Zatímco u ostatních kanonií se zhruba od druhé poloviny 14. století začaly v opisech postupně objevovat jména konkrétních prelátů, tak u Teplé i Chotěšova k tomu jevu během středověku nedošlo. Druhá odchylka souvisela rovněž s opisem, ve kterém se na větší pečeti používané poprvé opatem Zikmundem Hausmannem objevil název typu pečeti („*sigillum maius*“), což nebylo v premonstrátském prostředí úplně běžné. Další a zřejmě jedinou kanonií v českých zemích, kde je možné se s tímto ještě setkat, je od druhé poloviny 15. století Strahov.¹³⁰⁶

Menší opatská pečeť

Dokladů menších prelátských pečeti ze středověku napříč českými a moravskými premonstrátskými kanoniemi je o poznání méně než v případě větších pečeti. To přímo souvisí s obecně špatným dochováním papírových písemností, které menší pečeti ověřovaly či uzavíraly. Shodou okolností pochází nejstarší důkaz o existenci menší pečeti okrouhlého tvaru patrně právě z Teplé. Na zadní straně missivu opata Bohuše někdy z přelomu 14. a 15. století je možné rozeznat alespoň zbytky zeleného vosku, které tvoří kruhový tvar přibližně o průměru 29 mm.¹³⁰⁷ Rovněž na jednom poselacím listu opata Racka (1415–1444)¹³⁰⁸ a třech missivech opata Václava (1449–1454)¹³⁰⁹ se nalézají obdobné stopy po menší pečeti, která měla průměr cca 28 mm.¹³¹⁰ U ostatních kanonií v českých zemích jsou doloženy menší prelátské pečeti do poloviny 15. století spíše výjimečně, což se týká např. Milevska (1419)¹³¹¹ a Želiva (1445).¹³¹²

V případě Teplé je rozeznatelný pečetní obraz teprve u prvního typu menší pečeti opata Zikmunda Hausmanna. Dochován je fragment na nedatovaném missivu a celkový otisk pod papírovým krytem na otevřeném listu z roku 1467.¹³¹³ Z těchto dvou případů vyplývá, že pečeť byla kulatá a měla průměr asi 30 mm. Uprostřed pečetního pole se nachází postava opata s mitrou přesahující nahoře do opisu. Pravou rukou žehná a v levé drží ve svislé poloze opatskou berlu zatočenou doleva. Nohy jí překrývá španělský štít s erbem kláštera – tři páry jeleního paroží (2 – 1) – zasahující do opisu, jenž je veden v gotické minuskule mezi dvěma linkami a s největší pravděpodobností zní: (12:30) „*sigillum abbatis / (monasterii) topl(e)nl)sis*“. Text opisu je neosobní a nelze tedy vyloučit, že tento typář mohli používat již předtím někteří Zikmundovi

- 1305) *Tamtéž*, s. 42.
 1306) **Pokorný**, *Znak*, s. 10–11.
 1307) Jelikož není vlastní list datován, je třeba se opřít o dobu působení vydavatele, který je doložen ve funkci tepelského opata mezi léty 1384 (*LC III-IV*, s. 166) až 1414 (**Backmund**, *Monasticon I/2*, s. 385). – *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1. Nedatovaný list opata Bohuše.
 1308) **Backmund**, *Monasticon I/2*, s. 385.
 1309) *Tamtéž*, s. 385.
 1310) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3084/1. Nedatovaný list opata Racka; A3085/1. List opata Václava z 19. 8. 1452; A3085/2. List opata Václava z [21. 8. 1452] a A3085/3. List opata Václava z [22. 8. 1452].
 1311) *SOA v Třeboni*, II T 44, inv. č. 27. Listina z 25. 1. 1419. Informace o pečeti jsou přístupné v rámci Katalogu pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků, který je dostupný online <http://database.aipberoun.cz/pece-te/>, citováno dle stavu 31. 8. 2015.
 1312) NA, ŘP, inv. č. 113. Listina z 11. 11. 1445 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter>, citováno dle stavu 31. 8. 2015.
 1313) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda A3086/4. List z 25. 3. 1467.

předchůdci. Během svého dlouhého pobytu na tepelské prelaturě vystřídal opat Zikmund postupně tři typy sekretů neboli menších pečeti (obr. 22).

Druhý typ se objevuje v letech 1471 až 1481 přitištěný zejména na missivech a také na jednom otevřeném listu.¹³¹⁴ V jednom případě je dokonce přivěšený na pergamenovém proužku k listině z roku 1473, přičemž je chráněn voskovou miskou.¹³¹⁵ V porovnání s předchozím typem se pečeť mírně zvětšila (33 mm). Svým charakterem se obraz nezměnil. Opět je na něm postava opata s mitrou sahající až k hornímu okraji, která pravou rukou žehná a v levé drží opatskou berlu směřující od pravé nohy k levému ramenu zatočenou doleva. Také nohy překrývá španělský štít s erbem kláštera. Mění se ale poměr obrazu vůči popisu. V horní části ustupuje opis mitry do té míry, že je opisový pás přerušen a vnitřní linka se přizpůsobila hlavě s mitrou. Naproti tomu v dolní části začíná štítek až nad opisovým pásem. Vlastní opis v gotické minuskule zaznamenal největší posun oproti předchozímu typu. Kromě Zikmundova jména obsahuje nově též označení druhu pečeti – sekret. V celkové podobě pak opis nese text: (13:30) „*secretum . sigismundi . abbatis . tepeln[s]is* /“ (obr. 23).

Poslední typ používaný opatem Zikmundem, který je doložen v letech 1492 až 1502, již nesloužil k uzavírání missivů a byl buď přitiskován k otevřeným listům,¹³¹⁶ nebo zavěšován k listinám.¹³¹⁷ Velikostně se třetí typ oproti předchozímu neliší a obraz v zásadě odpovídá rovněž předchozím typům. V pečetním poli stojí polopostava opata s mitrou překrývající v horní části pečeti celý opisový pás. Pravou rukou žehná a v levé drží ve svislé poloze opatskou berlu zatočenou doleva. Postavu od pasu dolů stejně jako část opisového pásu zakrývá španělský štít s erbem kláštera, přičemž štít je z obou bočních stran mírně prohnut směrem dovnitř. Opis v gotické minuskule ve vyvýšeném pruhu nese informaci: (18:30) „** sigillum * sigismundi * / abbatis * tepeln[s]is ** /“ (obr. 24). Z období let 1507 až 1526 je dochován jediný exemplář menší pečeti z roku 1509, která patří Zikmundovu nástupci opatu Janu Fröstlovi (1507–1509).¹³¹⁸ V tomto případě se ale s největší pravděpodobností jedná o stejný typář, jako používal do své smrti opat Zikmund, v jehož popisu bylo zřejmě přerýto jméno (obr. 25).

Lze tedy shrnout, že i v případě menších pečeti tepelských opatů byl pečetní obraz velice stabilní na rozdíl od popisu, který procházel významnými změnami. Srovnání s ostatními premonstrátskými kláštery v českých zemích je již komplikovanější, jelikož od téměř poloviny kanonií se z období středověku vůbec nedochovalo menší prelátské pečeti. To se týká Litomyšle,

1314) Jedná se o poselací listy z let 1471 až 1479 (*Tamtéž*, A3086/6. List z 16. 6. 1471; A3086/10. List z 19. 4. 1473; A3086/11. List z 20. 12. 1473; A3086/13. List z 22. 1. 1475; A3086/14. List z 12. 5. 1476; A3086/16. List z 16. 1. 1477 a A3086/17. List z 26. 1. 1479) a otevřený list z roku 1481 (*Tamtéž*, A3086/20. List z 30. 10. 1481).

1315) Listinou svoluje opatspolu s konventem Bohuslavovi ze Švamberka, aby zapsal klášterní ves Křivce, kterou držel v zástavě, Mikulášovi z Příbrami. – *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L172. Listina z 1. 9. 1473 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L172/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015.

1316) Známé jsou tři patenty z let 1492, 1496 a 1500 (*Tamtéž*, L204. List ze 17. 7. [1492] viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L204/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015; *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 17. List z 11. 11. 1496 a *SOkA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L222. Listina 4. 1. 1500 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L222/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015.

1317) Listina s menší pečeti je dochována jen jedna v podobě klášterního dluhopisu (*Tamtéž*, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015.

1318) *Tamtéž*, L247. List z 12. 4. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L247/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015.

Louky, Zábrdovic, Louňovic, Chotěšova¹³¹⁹) a Nové Říše. A navíc v případech ostatních není dochování nikterak četné. Kupříkladu na Moravě se začínají objevovat doklady menších pečeti až od 30. let 16. století.¹³²⁰) Přesto je možné rozdělit dochované pečeti téměř výhradně okrouhlého tvaru do dvou skupin na pečeti portrétní a hagiografické. Oba typy přitom doplňuje většinou štítek se znakem daného kláštera. Do první skupiny, kterou charakterizuje stojící opat, spadají kromě Teplé rovněž Strahov a Doksany.¹³²¹) Patří sem také pečeť milevského opata Mikuláše z roku 1485 přitiskovaná k otevřenému listu, v jehož koroboraci je označena jako „pečeť menší“.¹³²²) Jako jediná známá má tvar zašpičatělé oválný. Její rozměry odpovídají zhruba polovině tehdejší větší pečeti milevského opata. Na obrazu pečeti z druhé skupiny se nachází buď u premonstrátů oblíbený motiv Panny Marie s Ježíškem (Milevsko, Želiv),¹³²³) nebo sv. Štěpán (Hradisko).¹³²⁴) Na základě dostupných pramenů lze celkově konstatovat, že v případě menších prelátských pečeti se Teplá, vyjma na premonstrátské poměry nadstandardního dochování, výrazně neliší od jiných kanonií.

Za zmínku stojí v souvislosti s menšími pečeti tepelských opatů ještě dobová terminologie. Přímou v opisech pečeti se objevuje buď obecné označení *sigillum* nebo konkrétní pojmenování *secretum*. Koroborace uvádí kromě zmíněného *sigillum* (v českých textech *pečeť* a v německých *insiegel*) ve dvou případech také dokonce *signetum*.¹³²⁵) To neodovídá moderní terminologii, v rámci které je *signet* chápán již jako jiný typ pečeti,¹³²⁶) což ukazuje na terminologickou nejednotnost označování pečeti ve středověku.

Signet

Pečetní prsteny se u premonstrátských prelátů v českých zemích objevují až poměrně pozdě. Poprvé je *signet* ve tvaru osmihranu doložen opět

1319) Existenci sekretu chotěšovského probošta Jiřího prokazuje koroborace v rámci opisu jeho mandátu z roku 1466 („*signeto proprio annexo*“). – NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Tep-lensis I, f. 81r.

1320) Bolom-Kotari, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 297.

1321) V případě Strahova jsou to dvě přitiskované pečeti k listům opata Antonína z roku 1519 a u Doksan jedna pečeť na missivu probošta Jana z roku 1524. Za zmínku stojí, že všechny exempláře se nalézají v archivu tepelského kláštera (SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 88. List z 13. 4. 1519; č. 98. List ze 4. 3. 1519 a č. 103. List z 27. 6. 1524). Srov. Pokorný, *Znak*, s. 11–12. Autor vychází při popisu pouze z prvního zmíněného exempláře, který neumožňuje postižení celého opisu.

1322) SOA v Třeboni, II T 57, inv. č. 59. List z 20. 8. 1485 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/VelkostatekOrlik/59/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015.

1323) Znamé jsou pečeti želivských opatů Marka z roku 1445 (NA, RP, inv. č. 113. Listina z 11. 11. 1445 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RP/113/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015) a Petra z roku 1494 (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L211. List z 6. 4. 1494 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L211/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015) a pečeť milevského opata Svatomíra z roku 1419 (SOA v Třeboni, II T 44, inv. č. 27. Listina z 25. 1. 1419. Popis pečeti viz Katalog pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků: <http://database.aipberoun.cz/pecete/>, citováno dle stavu 1. 9. 2015).

1324) Okrouhlá pečeť hradištského opata Jiřího z roku 1463 přitiskovaná pod textem rodného listu představuje patrně jediný dochovaný středověký exemplář menší prelátské pečeti z moravských kanonií. – Bolom-Kotari, *Pečeti moravských premonstrátů*, s. 19, 93 a 258.

1325) V koroboraci otevřeného listu z roku 1507 je uvedeno „*nostro abbaciali signeto subimpresso*“ (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L245. List z 20. 11. 1507 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L245/charter>, citováno dle stavu 1. 9. 2015). V druhém případě se jedná o jedinou známou koroboraci v rámci missivů tepelských opatů, která je součástí datační formule listu z roku 1471: „*unter unseren signet*“ (SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/6. List z 21. 5. 1471).

1326) Krejčíková – Krejčík, *Úvod*, s. 10. Obdobně autoři odlišují menší pečeť a sekret jako dva různé druhy pečeti. Jak ale ukazuje průzkum pramenů, tak v klášterním prostředí lze chápat z hlediska významu menší pečeti a sekrety jako synonyma.

u tepelského opata Zikmunda Hausmanna v roce 1471 (obr. 26).¹³²⁷ Tento druh pečeti byl využíván výlučně k uzavírání poselacích listů. V případě Teplé byly z počátku signety používány k pečeti missivů paralelně se sekrety (tj. 70. léta 15. století), až jimi byly sekrety postupně úplně vytlačeny.

První typ signetu opata Zikmunda Hausmanna je znám pouze z let 1471 a 1472.¹³²⁸ Jeho rozměry činí 17 x 14 mm. V pečetním poli se nachází štít, který je zprava prohnutý dovnitř, se znakem kláštera. Nad ním je stuha s nápisem „S A“ [*Sigismundus Abbas*] (obr. 26). Stav dochování pečeti dovozuje odhadnout písmo jako kapitálu.

V letech 1482 až 1506 pečetil opat Zikmund missivy již jiným signetem,¹³²⁹ který se lišil od předchozího jen nepatrně. Rozměry se téměř nezměnily (16 x 13 mm). Pečetnímu poli dominuje na bocích mírně prohnutý španělský štít se znakem kláštera. Nápis nad ním je rozšířen na „S A T“ [*Sigismundus Abbas Teplensis*] v raně humanistické kapitále (obr. 27).

Tepelský opat Petr (1509–1526) vystřídal během svého působení dokonce tři typy signetů. První z nich, který je znám z let 1511 až 1513,¹³³⁰ měl stejné rozměry i pečetní obraz jako Zikmundův druhý typ. Nápis nad znakem zněl „P A T“ [*Petrus Abbas Teplensis*] (obr. 28). Druhý typář doložený pouze pro léta 1514 až 1516 se liší zejména tvarem štítu, který lze označit jako terč (kolčí štít), výraznějšími písmeny a menší velikostí (15 x 12 mm) (obr. 29).¹³³¹ Poslední typ z let 1517 až 1524 je velmi podobný předchozímu. Lze ho poznat podle tenčích písmen a rozdílného tvaru kolčího štítu. Jeho rozměry se nepatrně zvětšily (16 x 12 mm) (obr. 30).¹³³² I nápisy na Petrových prstenových pečetích jsou v raně humanistické kapitále.

Doklady signetů u jiných kanoniů jsou mladší a relativně vzácné. Z českých klášterů se v zásadě jedná o čtyři doklady těchto pečeti: milevského opata Bartoloměje z roku 1497,¹³³³ strahovského opata Antonína z roku 1518¹³³⁴ a chotěšovského probošta Klementa z let 1516 a 1518.¹³³⁵ O používání signetů ve středověku moravskými premonstrátskými preláty nejsou téměř žádné doklady. Pouze na samém sklonku tohoto období se objevují na missivu louckého opata Jana z roku 1524 zřejmě stopy po prstenové pečetí. Stav dochování ale neumožňuje bližší charakteristiku.¹³³⁶ Z několika málo dokladů je možné vyvozovat, že signety premonstrátských opatů měly relativně ustálenou podobu. Tvarově se jednalo o osmihran. V jeho

1327) *SOkA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/7. List z 2. 8. 1471.

1328) *Tamtéž*, A3086/7. Listy z 2. 8. a 13. 9. 1471 a A3086/8. List z 25. 1. 1472.

1329) *Tamtéž*, A3086/21. List ze 14. 2. 1482; A3086/31. List z 22. 4. 1482; A3086/27. List z 22. 2. 1486; A3086/28. List z 2. 9. 1486; A3086/29. List z 28. 11. 1486; A3086/30. List z 22. 4. 1487; A3086/36. List z 3. 6. 1491; A3086/38. List z 29. 6. 1491; A3086/39. List z 21. 5. 1492; A3086/41. List ze 14. 5. 1492; A3086/42. List z 21. 9. 1492; A3086/43. List z 2. 4. 1496; A3086/52. List z 20. 6. 1503; A3086/53. List ze 14. 1. 1505; A3086/55. List z 19. 5. 1505 a A3086/61. List z 23. 11. 1506.

1330) *Tamtéž*, A3087/10. List z 22. 8. 1511; A3087/11. List z 3. 11. 1511 a A3087/13. List z 29. 6. 1513.

1331) *Tamtéž*, A3087/14. List ze 17. 4. 1514; A3087/15. List z 5. 3. 1516.

1332) *Tamtéž*, A3087/18. List z 27. 2. 1517; A3087/19. List ze 14. 3. 1517; A3087/20. List z 19. 3. 1517; A3087/18. Listy z 27. 2. a 23. 5. 1517; A3087/24. List z 9. 11. 1518 a A3087/25. List z 21. 9. 1524.

1333) Osmihranný signet vysoký 17 mm a široký 13 mm má velmi špatně rozeznatelný obraz i nápis. Lze odhadovat renesanční štít se znakem kláštera (možná tři růže 2 – 1) a nad ním minuskulní nápis „b a (m)“ [*bartholomeus abbas milocensis*]. – *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 12. List z 25. 10. 1497.

1334) Osmihran o rozměrech 16 x 10 mm ohraničený linkou. V pečetním poli španělský štít s vyvýšeným břevnem a nad ním tři písmena „A S A“ [*Antonius Sioneus Abbas*]. – *Pokorný, Znak*, s. 11. Prostřední siglu lze rovněž rozvést jako *Strahoviensis*.

1335) Osmiboká pečeť rozměrů 18 x 13 mm, na které se nachází kolčí štít se třemi páry jeleních parohů (2 – 1) a nad ním nápis v kapitále „C R“ [*Clemens R?*]. – *Křečková – Nevímová, Pečeti*, s. 134. K soupisu vypracovanému autorkami lze doplnit exemplář signetu z roku 1518 nacházející se v archivu tepelského kláštera. – *SOkA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 50. List ze 4. 11. 1518.

1336) *Bolom-Kotari, Pečeti moravských premonstrátů*, s. 32, 101 a 297.

pečetním poli býval štít se znakem daného kláštera, nad kterým se nacházela dvě nebo tři písmena představující začátek jména nositele, jeho hodnosti a případně i jména kláštera.

Význam tepelských pečeti pro premonstrátskou sfragistiku

Díky nadprůměrnému dochování tepelských papírových písemností z 15. století se zachránilo i nemalé množství menších pečeti a signetů tepelských opatů. Tyto druhy pečeti, které se u ostatních kanonií v českých zemích dochovaly ze středověku velice zřídka, vnášejí světlo na svůj vývoj v premonstrátském prostředí a posouvají vznik jak sekretů (přelom 14. a 15. století), tak signetů (70. léta 15. století) hlouběji do historie. Více dochovaných exemplářů k jednotlivým typům menších i prstenových pečeti umožnilo ve většině případů téměř ucelený popis pečetního obrazu i opisu, což u těchto druhů pečeti není úplnou samozřejmostí. Proto mají pečeti tepelských opatů a konventu důležité místo v české církevní sfragistice.

Kláštevní kancelář

Skromné dochování tepelských písemností v kombinaci s naprostou absencí pramenů přímo informujících o kanceláři vzbuzují na první pohled zdání, že tato část tepelské diplomatiky zůstane již navždy zahalena tajemstvím. To však platí pouze částečně, jelikož přes značně omezenou pramennou základnu lze dospět k některým významným závěrům. Jako prostředek k tomu poslouží srovnání písarských rukou a dochovaná písemná pozůstalost. Pozornost si přitom zaslouží tři hlavní tematické okruhy: diplomatické kategorie produkováné klášterní kanceláří v Teplé, personální zajištění kanceláře a její prostorové vymezení.

Typy písemností

Jak bylo vyloženo výše, klášter vydával v zásadě od svého založení pergamenové listiny. Již ve druhé polovině 13. století byla vedena agenda v souvislosti s výběrem poddanských platů. Nejpozději od přelomu 14. a 15. století se škála druhů rozšířila o papírové otevřené listy a missivy, i když u patentů je jejich existence doložena až ve druhé polovině 15. století. V kanonii byly bezpochyby vedeny také různé účty, které nemusely být vázány přímo na kancelář. Jejich doklad pochází opět až z 15. století, i když jistě existovaly již dříve. Po úředních knihách vrchnostenské správy nezůstaly téměř žádné stopy, přestože byly určité vedeny. Z druhé dekády 16. století jsou jednoznačné důkazy o vedení kopiáře listin důležitých pro klášter a register česko-německých missivů, která zároveň plnila funkci konceptů.

Při výčtu však nelze opomenout dochované papírové listy s koncepty a středověkými opisy vlastních klášterních písemností. Celkově jich však není mnoho. Ve dvou případech se bezpečně jedná o koncepty missivů, jednoho nedatovaného a druhého z roku 1502 (obr. 11).¹³³⁷⁾ U části textu otevřeného listu

1337) *SOkA Cheb*, Pk1 Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502 a NK ČR, sign. Teplá C.81, Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

opata Zikmunda z roku 1464 zachyceného na papírovém zlomku bez pečeti jde patrně o dobový opis. Písmo je relativně úhledné a obsahuje minimum oprav. V jedné větě se však liší s největší pravděpodobností od konečného znění zachyceného v Tepelských análech.¹³³⁸⁾ Na jiném papírovém listu se nachází znění patentu tepelského konventu z roku 1526, ve kterém je prezentován generálnímu opatu nový tepelský prelát. Text psaný zběžnější kurzívou se v detailech liší od přepisu v Tepelských análech, kromě toho je v něm ojediněle škrtnuto. Jméno generálního opata v inskripci je nahrazeno písmenem *N* a datace je zkrácená na počáteční slovo *datum*.¹³³⁹⁾ Naproti tomu v Tepelských análech, kde je tento otevřený list rovněž zachycen, je obojí rozepsáno.¹³⁴⁰⁾ Je tedy zřejmé, že v tomto případě musel mít analista Václav Schilling ještě jinou předlohu, kterou představoval buď dobový opis finálního znění, nebo registra. Dalo by se proto předpokládat, že se na samostatném listu nalézá koncept. Ve zbylých třech případech se bezpečně jedná o opisy. Emfyteutická listina opata Eiringa a konventu z roku 1358 byla přepsána až v 15. století.¹³⁴¹⁾ Rovněž opis klášterní listiny o prodeji ročního platu na Chodové Planě z roku 1409 vznikl až později, patrně počátkem 16. století.¹³⁴²⁾ Poslední dochovaný středověký opis zahrnuje konfirmaci vystavenou opatem Petrem roku 1518. Vyhotoven byl patrně ve stejné době jako vlastní listina. Je psán úhledným písmem bez oprav a škrtnutí. Datace je výrazně zkrácená.¹³⁴³⁾ Lze ji opět doplnit za pomoci Tepelských análů.¹³⁴⁴⁾

Jako kancelářské pomůcky bezpochyby sloužily dva misiví opata Zikmunda z roku 1501, které nebyly nikdy expedovány, a zůstaly tak v klášterní kanceláři.¹³⁴⁵⁾ Mohly být využívány jako vzory při sestavování nových listů. Volný prostor na zadní straně staršího z nich sloužil pro zapisování zkušebních vnějších adres a jedné missivové subskripce. Všechny tyto formule jsou v českém jazyce. Subskripce zní na jméno opata Zikmunda a konventu. Překvapivě i dvě ze tří adres jsou věnovány opatu Zikmundovi. Z jedné je však zachycen pouze začátek. V poslední adrese vystupuje Kryštof z Gutštejna a na Rabštejně.

Na základě dochovaných opisů listin je možné vyslovit hypotézu, že v tepelské kanonii nebyla v 15. století a na počátku 16. století k dispozici obecná registra klášterních listin. Obdobná situace snad panovala i v případě otevřených listů. Lze předpokládat, že funkci register plnily archivované koncepty, pokud tedy při zlistinění vznikly. Stav dochování pramenů nasvědčuje spíše tomu, že nové druhy písemností začala produkovat klášterní kancelář až v druhém desetiletí 16. století za opata Petra. Jednalo se přinejmenším o kopiář významných dokumentů kanonie. U register missivů lze předpokládat, že existovaly již dříve.

- 1338) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 71r.
- 1339) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 133. Koncept listu z [16. 6. 1526].
- 1340) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, ff. 348r–349r; editováno: **Dolista (ed.)**, *Circaria*, s. 290–291, č. 139.
- 1341) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L82. Opis listiny z 11. 9. 1358 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L82/charter>, citováno dle stavu 17. 12. 2015; editováno: *RBM VII*, s. 3–4, č. 2.
- 1342) *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L98. Opis listiny z 20. 10. 1409 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L98/charter>, citováno dle stavu 17. 12. 2015 – dostupná pouze zadní strana dvoulistu. Text listiny se nalézá rovněž v Tepelských análech: NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 47r–v.
- 1343) *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 81. Opis listiny z [12. 2. 1518].
- 1344) NK ČR, sign. Teplá MS. 47/1. *Annales monasterii Teplensis* I, f. 346r–v.
- 1345) **Dolista (ed.)**, *Reformatio*, s. 247, č. 25 a *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 36. List z 15. 5. 1501.

Personální zajištění kanceláře

Z porovnání písarských rukou vyplývá, že v klášterní kanceláři pravděpodobně působili zároveň tři až čtyři písaři.¹³⁴⁶⁾ Zdá se, že u nich nebyla specializace na konkrétní typy písemností. Roli tedy zřejmě nehrálo, zda se jedná o listinu, otevřený list nebo missiv.¹³⁴⁷⁾ Jedna a tatáž ruka mohla sepisovat jak koncepty, tak čistopisy.¹³⁴⁸⁾ Obdobně mohl jeden písař zapisovat do register missivů a zároveň vyhotovovat i originální listy.¹³⁴⁹⁾ Nelze vyloučit, že se někteří písaři zaměřovali na konkrétní jazyk.

Klášteří kancelář běžně vyhotovovala uzavřené listy i pro tepelské hejtmany.¹³⁵⁰⁾ V případě potřeby si někdy nejvyšší úředníci klášterství psali listy vlastní rukou.¹³⁵¹⁾ Jestli tak činili i tepelští preláti, lze pouze spekulovat. Je pravděpodobné, že jednotliví řeholníci, kteří vydávali písemnosti vlastním jménem, si je též sami napsali.¹³⁵²⁾ V kanceláři strahovského kláštera 16. století, která byla v porovnání s tepelskou kanonií menší, působili pouze opati, konventuálové a hejtmané.¹³⁵³⁾

Doložená doba působení jednotlivých písarů je různá. Řada z nich se vyskytuje jen jednou. Časté jsou dva roky. Minimálně tři roky pracovali pro kanonii dva písaři: M28 (1509–1511)¹³⁵⁴⁾ a M34 (1516–1518).¹³⁵⁵⁾ O rok déle je to u písarských rukou: L8/M18 (1500–1503)¹³⁵⁶⁾ a M32 (1512–1515).¹³⁵⁷⁾ Delší dobu

- 1346) Čtyři různé písarské ruce jsou doloženy pouze pro léta 1511 (M28–M31) a 1517 (M34, M35/R1, M36/R2 a R3). Naproti tomu tři paralelní písaři jsou častější: 1471 (M4–M6), 1473 (L5, M8 a M9), 1496 (O6, M6 a M16), 1505 (M20–M22), 1506 (M23–M25), 1507 (O7, M24 a M27), 1509 (O9, M17 a M28) a 1516 (M34, M35/R1, R3).
- 1347) Lze předpokládat, že sigly L4 (*SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L165. Listina z 12. 3. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L165/charter>, citováno dle stavu 19. 12. 2015) a L166. Listina z 9. 7. 1466 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L166/charter>, citováno dle stavu 19. 12. 2015), O2 (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/4. Otevřený list z 25. 3. 1467) a M3 (např. **Tamtěž**, A3086/5. List ze 14. 4. 1467) označují stejnou osobu.
- 1348) Např. písař M18 je doložen jako autor konceptu (*SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502) i čistopisu missivu (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/52. List z 20. 6. 1503).
- 1349) Např. písarská ruka register R2 (*NK ČR*, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517, f. 1v (2. text) a f. 4v) je totožná s rukou z missivu M36 (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/24. Nedatovaný list opata Petra).
- 1350) Dokazuje to např. písař M13, z jehož práce se dochovaly dva hejtmanovy missivy (*Tamtěž*, A3086/26 a 35. Listy z let 1484 a 1491) a čtyři opatovy (*Tamtěž*, A3086/27–30. Listy z let 1486 a 1487). Dalším důkazem je přítomnost jak opatských, tak hejtmanských listů na zlomcích register missivů (*NK ČR*, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517).
- 1351) Potvrzují to přinejmenším dva listy hejtmána Ondřeje Hozlaura z let 1507 a 1508 (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3089/3 a 6. Listy z let 1507 a 1508), jejichž písař je označen jako M27. Ze srovnání s jinými dvěma listy stejného vydavatele a písaře z let 1506 a 1512 (*NK ČR*, sign. Teplá B.92. List z 10. 3. 1506 na předním příděšti a přední předsádce a *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 62. List z 10. 6. 1512), kdy dotyčný nebyl ve službách tepelského kláštera, vyplývá, že vydavatel a písař je jedna a tatáž osoba. Je pravděpodobné, že dva listy z let 1499 a 1509 napsal hejtman Bohuslav Bohuš z Otěšic také vlastní rukou (*SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/49. List ze 17. 6. 1499 a A3087/4. List z 31. 10. 1509).
- 1352) Bezpečně je to doloženo pouze u jednoho listu řeholníka Jiljího (*APH*, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljího).
- 1353) **Pařez**, *Diplomatika*, s. 420–421.
- 1354) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/1–3, 4, 5, 7. Šest listů z let 1509 až 1511.
- 1355) *Tamtěž*, A3087/15, 21–23, 24. Pět listů z let 1516–1518.
- 1356) *Tamtěž*, A3086/50 a 52. Dva listy z let 1500 a 1503; *SOka Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38. Koncept listu z 18. 5. 1502 a *SOka Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L227. Listina z 2. 3. 1502 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L227/charter>, citováno dle stavu 20. 12. 2015.
- 1357) *SOka Cheb*, AM Cheb, kart. č. 514, A3087/12. Dva listy z let 1512 a 1515.

působili pouze písař M13 s osmi lety (1484–1491)¹³⁵⁸⁾ a M6 s 26 lety (1471–1496).¹³⁵⁹⁾

Důležitá při zkoumání klášterní kanceláře je otázka, kdo se pod jednotlivými písařskými siglami skrýval, zdali se jednalo o tepelské řeholníky, nebo o profesionální písaře. Kromě několika ojedinělých případů, kdy je znám písař jménem, je třeba rezignovat na možnost identifikování většiny písařských rukou a dohledání jmen písařů. Velmi cennou indicií v tomto ohledu poskytuje subskripce jednoho missivu z roku 1526, která zní „*Mathess Behem iczt // schraiber zur Töppel // in dem kloster*“.¹³⁶⁰⁾ Z ní lze vyvozovat, že v roce 1526 působil v tepelské kanonii přinejmenším jeden laický písař jménem Matěj Behem. V tepelském nekrologiu je zachycen pro starší období klášterní písař Matěj Stiber.¹³⁶¹⁾ Vymezení doby jeho smrti je však poměrně široké. Mohlo se tak stát někdy po roce 1414, přičemž relevantní je i 16. století. V každém případě působení profesionálních písařů v klášterní kanceláři zřejmě nebylo ničím neobvyklým.

Jako velice přínosné se ukázalo srovnání s kanceláří městečka Teplá ve stejné době. Pro období let 1458 až 1516 byla při průzkumu využita jedna původní listina a 38 čistopisů missivů vydaných purkmistrem a městskou radou.¹³⁶²⁾ V rámci těchto písemností lze rozeznat 21 písařských rukou, které na sebe časově navazují. Je tedy pravděpodobné, že městečko Teplá mělo ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století k dispozici jednoho písaře. Z hlediska klášterní kanceláře je klíčový poznatek, že prostřednictvím čtyř písařů je prokazatelně personální propojení obou kanceláří, městské a klášterní. Týká se to tvůrce nedatovaného listu městské rady,¹³⁶³⁾ který je totožný s klášterním písařem M1, po němž zůstal ne náhodou rovněž nedatovaný missiv.¹³⁶⁴⁾ Dále je možné ztotožnit písaře doloženého v městských missivech mezi léty 1476 a 1478 s písařskou rukou M3.¹³⁶⁵⁾ Dílem klášterního písaře M3 jsou čtyři listy z let 1476 až 1479 a patrně ještě dva z roku 1467.¹³⁶⁶⁾ I písaře pracujícího pro městečko v letech 1486 až 1488 zaměstnával také klášter.¹³⁶⁷⁾ V klášterních listech z let 1484 až 1491 je znám pod označením M13.¹³⁶⁸⁾ Poslední písařská ruka, která se objevuje jak v městských (1492),¹³⁶⁹⁾ tak klášterních (1492–1496) listech, je M16.¹³⁷⁰⁾ Z předložených poznatků vyplývá, že písaři M1, M3, M13 a M16 nebyli jistě řeholníky tepelského konventu. Bezpochyby se jednalo o osoby, které se živily prací v kanceláři. Plat městského písaře jim zřejmě nestačil, a proto zároveň docházeli do nedalekého kláštera. Dle všeho se nejednalo o výjimečný jev, jak naznačuje obdobná situace v Broumově v první polovině 15. století.¹³⁷¹⁾ Výsledky

1358) *Tamtéž*, A3086/26–30 a 35. Šest listů z let 1484–1491.

1359) *Tamtéž*, A3086/7, 12, 13, 18, 19, 36–41 a 43. Čtrnáct listů z let 1471, 1474, 1475, 1481, 1491, 1492 a 1496.

1360) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515, A3109/18. List z 30. 9. 1526. Datace „*sumtag Michaelis annorum etc. XXVI^{to}*“ je problematická, jelikož v roce 1526 připadal svátek Michaela archanděla na sobotu.

1361) *NK ČR*, sign. Teplá MS. D.40. Tepelské nekrologium I, f. 17v.

1362) *SOKA Plzeň-sever*, Pkl Teplá I, L246. Listina z 6. 3. 1509 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAP/TeplaOPraem/L246/charter>, citováno dle stavu 20. 12. 2015; *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515. A3106/2–36. Listy z let 1458–1516; A3107/2. List z 21. 2. 1492 a *SOKA Cheb*, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 143. List z 19. 5. 1475.

1363) *SOKA Cheb*, AM Cheb, kart. č. 515, A3106/2. Nedatovaný list purkmistra a městské rady.

1364) *Tamtéž*, kart. č. 514, A3086/1. Nedatovaný list opata Zikmunda.

1365) *Tamtéž*, kart. č. 515, A3106/20–22. Čtyři listy z let 1476–1478.

1366) *Tamtéž*, kart. č. 514, A3086/3 a 5. Dva listy z roku 1467; A3086/14–17. Čtyři listy z let 1476–1479.

1367) *Tamtéž*, kart. č. 515, A3106/26–29. Šest listů z let 1486–1488.

1368) *Tamtéž*, kart. č. 514, A3086/26–30 a 35. Šest listů z let 1484–1491.

1369) *Tamtéž*, kart. č. 515, A3107/2. List z 21. 2. 1492.

1370) *Tamtéž*, kart. č. 514, A3086/42, 44, 46 a 47. Čtyři listy z let 1492 a 1496.

1371) Václav Sádlo prokázal, že zápisy do broumovské městské knihy prováděli v první polovině 15. století většinou písaři klášterní kanceláře. – **Sádlo, V.:** *Právní postavení poddanského města Broumova ve světle městské knihy a městských privilegií v první polovině 15. století*, diplomová práce na katedře PVH a archivního studia FF UK, Praha 1981, s. 22.

komparace písařských rukou písemností z obou kanceláří potvrzují vyslovený předpoklad, že nejpозději od druhé poloviny 15. století působili v tepelské klášterní kanceláři převážně profesionální písaři. V Chotěšově, kde je k roku 1464 doložen proboštův písař Šimon,¹³⁷²⁾ tomu nebylo s největší pravděpodobností jinak.

Prostorové vymezení kanceláře

Je nanejvýš pravděpodobné, že pojem kancelář v případě Teplé neoznačoval pouze skupinu lidí, ale i konkrétní prostor. Jednalo se snad o jednu místnost, ve které písaři vyhotovovali písemnosti. Zároveň tam byla uložena registra missivů, staré koncepty a další kancelářské pomůcky. Přesná lokalizace kanceláře v rámci klášterního areálu není možná. S ohledem na působení laických písařů a aktivní úlohu tepelských hejtmanů lze předpokládat, že se nenacházela v prostorách konventu. Patrně byla situována poblíž prelatury a obydlí hejtmana.

Závěr

Tato práce přináší první ucelené zpracování pozdně středověkých písemností a pečeti tepelského kláštera. Kanonie založená již v 90. letech 12. století, která postupně nashromáždila rozsáhlý pozemkový majetek, musela neustále hájit své hranice proti sousedům. Během její středověké existence ji postihla celá řada katastrof. Klášter sám byl několikrát vyraбовán (1278, 1467 a 1525), částečně vypálen (1467) a konvent byl dokonce zdecimován morem (1381). Husitské války však přečkali tepelští premonstráti na rozdíl od jiných řeholních institucí relativně bez úhony. Stěžejní období klášterních dějin představovala vláda opata Zikmunda Hausmanna (1459–1506), za jehož působení zažila kanonie jak velký pád, tak následně i hospodářský rozvoj.

Průzkum dochovaných tepelských písemností ukázal, že se mezi nimi nalézají zástupci všech hlavních diplomatických skupin: listin, otevřených listů, missivů a úředních knih. Listin je známo do roku 1458 13 v originálu a 1 v opisu. Z let 1459 až 1506 je 11 čistopisů, dva opisy a jeden regest. S tím kontrastuje období let 1507 až 1526, ze kterého se zachovaly pouze tři opisy. Do první poloviny 14. století byla výhradním jazykem latina. V roce 1354 se poprvé objevuje němčina. Naproti tomu první česká listina je doložena teprve roku 1420. Obsahově lze všechny tepelské listiny rozdělit do pěti hlavních skupin: majetkové záležitosti kanonie, vrchnostenská správa, řádová správa, konfraternity a vidimáty. Vydavatelem byl nejčastěji buď sám opat, nebo opat spolu s tepelským konventem. U listin první poloviny 13. století panovala jistá neustálenost vnitřního formuláře. Podle řazení jednotlivých formulí lze vymezit dvě vývojová období. První trvá do druhé dekády 14. století a promulpace v něm stojí před intitulací. V následující etapě se struktura formulí ustálila a má většinou podobu: intitulace, promulpace, narace, dispozice, koroborace a datace.

První doklady tepelských otevřených listů pochází až z 60. let 15. století. Celkem je známo 12 originálů a sedm opisů. Vydavateli

1372) NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2207. Listina z 22. 11. 1464 viz virtuální archiv Monasterium <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AZK/Chotesov/2207/> charter, citováno dle stavu 5. 1. 2016.

bývali opat, tepelští řeholníci, konvent či opat společně s konventem. Tepelské otevřené listy nemají jednotný formulář a podle vnitřní struktury textu lze vyčlenit tři hlavní skupiny. Pro první, která se nejvíce blíží listinám, je typická intitulace na začátku následovaná promulgací, přičemž koroborace stojí před datací. Tuto charakteristiku splňují výhosty a svědectví řeholníků. Druhá skupina, která zahrnuje prezentace a většinu průvodních listů, se svojí skladbou podobá missivům. Znění listu začíná inskripcí, po které přichází intitulace se salutací, a končí zdvořilostní formulí a datací s připojenou koroborací. Ostatní otevřené listy tvoří přechod mezi uvedenými dvěma skupinami.

Tepelské missivy představují fenomén mezi českými a moravskými kláštery. Do roku 1526 se jich totiž dochovalo velké množství: 97 původních listů, 2 koncepty a 19 opisů. Většina jich však pochází až z období od 60. let 15. století. Nejstarší dochovaný list vznikl už na přelomu 14. a 15. století. Jejich vydavateli byli nejčastěji opat, klášterní hejtmán, jednotliví řeholníci, opat s konventem či pouze konvent. Listy z tepelského kláštera nejčastěji směřovaly k panovníkovi a královským či zemským úředníkům, představitelům vyšší i nižší církevní správy, jiným premonstrátským klášterům, řeholním domům jiných řádů, místní šlechtě a jejím úředníkům, klášterním oprávcům, okolním městům a „přátelům“ kanonie. Obsahově lze missivy rozdělit do následujících tematických okruhů: opat; klášter a panství; jednotliví řeholníci; Chotěšov; král; rybníky; klášterní poddaní; klášterní manové, služebníci, úředníci, přátelé opata a cizí lidé. Listy je také možné dělit na informativně-prosebné, vysvětlující, informativní, doporučující a informativně-stížné. Většina dochovaných missivů je v německém jazyce, i když v 15. století existovaly i latinské a české listy. Během první poloviny 15. století byla opouštěna stručnost stereotypních formulí, které se zároveň ustalovaly. Poselací listy začínaly salutací a oslovením. Jen výjimečně následovala inskripce. Po uvedení do dané situace přicházela většinou žádost, za kterou se mohla nacházet ještě krátká motivační část a požadavek na odpověď. Textový blok uzavírala datace. Subskripce stála mimo pod textem. Vnější adresa byla napsána na zadní straně listu tak, aby byla kolmá k řádkům textu na přední straně.

O středověkých úředních knihách tepelské kanonie se dochovalo minimum dokladů. Přinejmenším od druhé poloviny 13. století existovaly výběrčí rejstříky, jejichž zápisy se s narůstajícími stoletími postupně zdokonalovaly. V klášteře vznikaly jistě už ve 14. století účetní písemnosti, z nichž je doložen pouze účetní rejstřík kanonie s drobnými vydáními až z druhé poloviny 15. století. Ze stejné doby pochází i seznam jmen poplatníků tepelského kláštera. Asi v roce 1516 nechal opat Petr založit zřejmě první kopiář tepelského kláštera, který obsahoval tři skupiny opisů: privilegia a donace českých panovníků, papežská privilegia a další písemnosti důležité pro kanonii. Nejpozději od roku 1516 byly v Teplé zapisovány do register české a německé missivy opata a klášterního hejtmána týkající se převážně vrchnostenské správy. Zápisy v registrech měly funkci konceptů. Lze předpokládat, že existovaly snad již od druhé poloviny 15. století dvě řady register: česko-německá a asi převážně latinská. Dochovaná písemná pozůstalost tepelského kláštera představuje pouhý zlomek z kdysi bohaté produkce. Na základě analogie s chotěšovskou kanonií lze předpokládat, že v Teplé byly z úředních knih vedeny koncem 15. století ještě alespoň urbář a pozemková kniha.

K tepelským listinám a listům byly připevňovány různé druhy pečeti. Tepelský konvent si vystačil od 14. století do první poloviny 17. století s jedním zašpičatěle oválným typářem. V pečetním poli se nacházela trůnící Panna Marie s Ježíškem, klečící bl. Hroznata a znak kanonie. Naproti tomu opati v pozdním středověku využívali několik druhů pečeti zároveň. Od roku 1282 do konce středověku je doloženo šest typů větší pečeti mandorlovitého tvaru, které se přivěšovaly k listinám. Poslední typář středověku byl

zhotoven zřejmě za opata Zikmunda Hausmanna a používán byl ještě v roce 1626. Po celé sledované období vyplňoval pečetní obraz stojící opat. Užívání menší opatské pečeti neboli sekretu je v Teplé doloženo od přelomu 14. a 15. století. Opat Zikmund postupně vystřídal tři typy menších pečeti. Zikmundův nástupce pravděpodobně převzal poslední Zikmundův typář, ve kterém nechal přerýt jméno. Na okrouhlých sekretech byla vyobrazena polopostava opata a znak kanonie. Tento druh pečeti se uplatnil jak na listinách, tak na listech otevřených i uzavřených. Nejpozději od roku 1471 sloužil k uzavírání missivů kromě sekretu i signet, který postupně zcela převládl. Měl tvar osmihranu, na němž byl vyobrazen znak kanonie s jednoduchým nápisem. Opat Zikmund vystřídal dva typy signetu a opat Petr dokonce tři. Na základě privilegia císaře Fridricha III. byly od roku 1475 všechny opatské pečeti z červeného vosku.

Ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století působili v klášterní kanceláři tři až čtyři profesionální písaři, kteří se neomezovali na jediný druh písemnosti. Služeb kanceláře přirozeně využíval i klášterní hejtman, který si vybrané missivy psal rovněž sám. Někteří z klášterních písařů pracovali zároveň i pro kancelář městečka Teplá, jak dokládá srovnání písařských rukou.

I když práce přináší řadu nových poznatků, nelze ji chápat jako vyčerpávající. Je totiž pravděpodobné, že se zde nepodařilo zmapovat všechny existující doklady písemné produkce tepelského kláštera. Jednotliviny by mohly být ještě objeveny například v zahraničních archivech či jako zlomky ve vazbách knih, které by mohly vnést do současného stavu poznání nové světlo. Z tohoto pohledu nemusí být závěry, které práce obsahuje, konečné. Týká se to zejména hypotéz vyřčených na základě omezeného množství pramenů. Případní badatelé v oblasti středověké klášterní diplomatiky zde mohou hledat možné analogie ke svým tématům.

Seznam pramenů a literatury

Rukopisné prameny nevydané:

SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I. Listiny.

SOkA Cheb, Pkl Teplá II, inv. č. 602, kart. č. 72 a 73. Opatská korespondence.

SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083–A3087, A3089. Korespondence Chebu s klášteřem Teplá.

SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 515, A3106, A3107, A3109. Korespondence Chebu s městečkem Teplá.

NK ČR, sign. XVII.C.14. Soupis švamberského archivu na Zvíkově z let 1616 a 1617.

NK ČR, sign. Teplá B.45. Opis listu z 2. 12. 1477 na předním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá B.45. List z 5. 9. 1481 na zadním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá B.92. List z 10. 3. 1506 na předním přidešti a přední předsádce.

NK ČR, sign. Teplá B.92. List z 23. 5. 1497 na zadním přidešti a zadní předsádce.

NK ČR, sign. Teplá C.62. Nedatovaný list na předním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.62. List z 13. 7. 1480 na zadním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.71. Zlomek seznamu klášterních poddaných na zadním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.81. List z 27. 11. 1475 na předním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.81. Nedatovaný koncept listu na zadním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.101. Nedatovaný list na předním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá C.101. List z 5. 4. 1481 na zadním přidešti.

NK ČR, sign. Teplá MS. A 47/1. Annales monasterii Teplensis I.

NK ČR, sign. Teplá MS. C.1. Zlomky výběřčího rejstříku z první poloviny 15. století na přideštích.

NK ČR, sign. Teplá MS. D.40. Tepelské nekrologium I.

NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 139. Zlomek účetního rejstříku tepelského kláštera z 15. století.

NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147. Zlomky tepelských register missivů z let 1516 a 1517.

APH, AMK, Cod. VI-3. Kopiář tepelských děkanů z let 1420–1462.

APH, AMK, Cod. VI-6. Administrátorská akta.

APH, AMK, Cod. VI-7. Administrátorská akta Hilária z Litoměřic a Hanuše z Kolo-vrat.

APH, AMK, Cod. VI-8. Administrátorská akta Pavla Poučka, Ambrože z Plzně, Blažeje z Plané a Jana Žáka.

APH, AMK, sign. 1185 XXXVII 21. Nedatovaný list bratra Jiljiho.

Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15. Fotokopie tepelského kopiáře.

StA Amberg, Kloster Speinshart, Urkunden, 364. Listina z 22. 8. 1465.

Vydané prameny:

AČ II, III, IV, V, VI, IX, XI, XII, XV, XXXII.

Bachmann, A. (ed.): *Urkunden und Actenstücke zur österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, FRA II/42, Wien 1879.

- CDB I-VI.
 CDM VI.
 CDS I.
 CIM IV/1-3.
- Dolista, K. (ed.):** *Acta capitulorum triennialium et annalium circariae Saxoniae ordinis Praemonstratensis inde ab anno 1466 usque ad annum 1516*, APraem 51, 1975 – 54, 1978.
- Dolista, K. (ed.):** *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142–1541*, APraem 63, 1987, 3-4, s. 221–253; 64, 1988, 1-2, s. 143–165; 3-4, s. 288–341; 65, 1989, 3-4, s. 273–319.
- Dolista, K. (ed.):** *Nochmals über die Beziehungen zwischen Speinshart und Tepl im späten Mittelalter*, APraem 66, 1990, 1-2, s. 65–69.
- Dolista, K. (ed.):** *Reformatio monasterii Teplensis saeculo decimo quinto exeunte*, APraem 61, 1985, 3-4, s. 203–256.
- Dolista, K. (ed.):** *Speinshart und Tepl 1368–1540*, APraem 65, 1989, 1-2, s. 74–86.
- Emler, J. (ed.):** *Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum husiticum praecedente*, Praha 1884.
- Emler, J. (ed.):** *Diplomatář kláštera blahoslavené Panny Marie řeholních kanovníků řádu sv. Augustina v Roudnici*, Praha 1893.
- Emler, J. (ed.):** *Zlomek urbáře kláštera Hradišského, Pojednání královské české společnosti nauk VI-12*, Praha 1884.
- Fialová, A. – Hejnic, J. (edd.):** *Z korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, LF 102, 1979, s. 238–245.
- Fialová, A. – Hejnic, J. (edd.):** *Z vyšebrodské korespondence na počátku 15. století (K rukopisu Krajské knihovny v Českých Budějovicích VB 49)*, Zprávy Jednoty klasických filologů 18, 1976, s. 116–127.
- Fialová, A. – Hejnic, J. (edd.):** *Z vyšebrodského rukopisu VB 49*, LF 97, 1974, s. 8–20.
- FRB IV-V.
- Grassl, B. F. (ed.):** *Das älteste Totenbuch des Praemonstratenser Chorfrauenstiftes Chotieschau (1200–1640)*, VKČSN, tř. I, 1930.
- Joester, I. (ed.):** *Urkundenbuch der Abtei Steinfeld, Köln – Bonn* 1976.
- Klimesch, J. M. (ed.):** *Ein Urbar der Herrschaft Netolitz aus dem 15. Jahrhundert*, MVGDB 54, 1916, s. 301–319.
- LC I-X.
- Lickleder, H. (ed.):** *Die Urkundenregesten des Prämonstratenserklosters Speinshart 1163–1557*, Pressath 1995.
- Lůžek, B. (ed.):** *Dva dokumenty k dějinám plzeňského landfrídu*, MZK 6, 1968, s. 337–340.
- Mayer, T. (ed.):** *Urkunden des Prämonstratenser-Stiftes Geras*, AÖG 2, 1849, s. 1–52.
- Palacky, F. (ed.):** *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, FRA II/20, Wien 1860.
- Palacký, F. (ed.):** *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges von Jahre 1419 an I*, Prag 1873.
- Pangerl, M. (ed.):** *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes BMV zu Hohenfurt in Böhmen*, FRA II/23, Wien 1865.
- Pangerl, M. (ed.):** *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Golgenkron in Böhmen*, FRA II/37, Wien 1872.
- Pelikán, J. (ed.):** *Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481*, Praha 1953.

- Pichler, I. H. (ed.):** *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, Aigen i. M. 2003.
RBM II-VIII.
RBMV II, III, V/I/2.
- Sedláček, A. (ed.):** *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914.
- Schmidt, V. (ed.):** *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, MVGDB 34, 1896, s. 268–271.
- Siegl, K. (ed.):** *Briefe und Urkunden zur Geschichte der Hussitenkriege. Aus dem Egerer Stadtarchive*, ZDVGMS 22, 1918, s. 16–58, 167–196; 23, 1919, s. 1–38.
- Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I. 2/2*, Praha 1975.
- Strnad, J. (ed.):** *Listář královského města Plzně a druhy poddaných osad II*, Plzeň 1905.
- Valvekens, J. B. (ed.):** *Acta et Decreta Capitulorum Generalium Ordinis Praemonstratensis II*, APraem 45, 1969.
- Zemek, M. – Pohanka, J. (edd.):** *Nejstarší žďárské urbáře (1407, 1462, 1483)*, Brno 1961.
- Zíbrt, Č. (ed.):** *Z dějin zámku a panství Zvíkova II*, ČMKČ 82, 1908, s. 204–241.

Literatura:

- Backmund, N.:** *Monasticon Praemonstratense I/2*, 2. ed., Berolini – Novi Eboraci 1983.
- Bárta, S.:** *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016.
- Bárta, S.:** *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského pro Něpra Duce z Vařin. Příklad z ediční praxe Regesta Imperii XI Neubearbeitung*, in: Krafl, P. a kol.: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století*, Praha 2016.
- Bäumlová, M.:** *Tisky v knihovně tepelského opata Zikmunda Hausmanna*, BS 6-7, 2004, s. 138–143.
- Beránek, K. – Beránková, V.:** *Zur Tätigkeit einer in den Jahren 1453–1454 zur Revision von Pfandurkunden in Böhmen eingesetzten Kommission*, in: *Folia diplomatica II*. (Usp. S. Dušková – J. Šebánek), Praha 1976, s. 187–197.
- Bolom-Kotari, M.:** *Pečeti a písemnosti zábrdovického opata Benedikta Waltenbergera (1610–1645)*, Brno v minulosti a dnes 25, 2012, s. 91–115.
- Bolom-Kotari, M.:** *Pečeti hradiských premonstrátů v pozdním středověku a raném novověku*, Červený Kostelec 2015.
- Bolom-Kotari, M.:** *Pečeti moravských premonstrátů v letech 1436–1784. Sfragistika představených a konventů v kontextu jejich diplomatického materiálu*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.
- Bolom-Kotari, M.:** *Pečeti představených a konventu premonstrátské mužské kanonie v Nové Říši od roku 1641 do konce 18. století*, Dačický vlastivědný sborník 6, 2011, s. 157–182.
- Bolom-Kotari, M.:** *Seals and Documents of the Moravian Premonstratensians in the 17th and 18th Century as Shown in the Example of the Monastery in Hradisko u Olomouce*, in: *Cogito, scribo, spero. Auxiliary Historical Sciences in Central Europe at the Outset of the 21st Century*. (Usp. M. Bolom-Kotari – J. Zouhar), Hradec Králové 2012, s. 102–108.
- Brokešová, D.:** *Formulářová sbírka doby Karla IV. z rukopisu kláštera v Oseku*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové*. (Usp. I. Hlaváček – J. Hrdina), Praha 1998, s. 85–99.

- Brunner, S.:** *Ein Chorherrenbuch. Geschichte und Beschreibung der Bestehenden und Anführung der Aufgehobenen Chorherrenstifte: Augustiner und Prämonstratenser in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz, Würzburg – Wien 1883.*
- Bystřický, V.:** *Západní Čechy v husitských válkách*, České Budějovice 2013.
- Čechura, J.:** *Nejstarší český urbář (Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. stol.)*, PHS 27, 1986, s. 5–26.
- Čechura, J.:** *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, BS 1, 1995, s. 25–44.
- Čechura, J.:** *Významný soubor pozdně středověkých bohemik v Řezně*, AČ 40, 1990, s. 28.
- Čermák, D. K.:** *Premonstráti v Čechách a na Moravě*, Praha 1877.
- Česká diplomatika do roku 1848.** (Usp. J. Šebánek – Z. Fiala – Z. Hledíková), 2. vyd., Praha 1984.
- Daňhelka, J.:** *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, HT 8, 1985, s. 285–301.
- Dolista, K.:** *Chotěšovský kopiář v Řezně a vysazení Touškova roku 1311*, MZK 8, 1971, s. 141–148.
- Dolista, K.:** *Tepelský klášter v pozdní gotice a renesanci*, MZK 5, 1967, s. 173–197.
- Dolista, K.:** *Die Triennial- und Annualkapitel der sächsischen Zirkarie des Prämonstratenserordens*, APraem 50, 1974, s. 70–111.
- Eršil, J. – Pražák, J.:** *Archiv pražské metropolitní kapituly II. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha 1986.
- Fiala, J.:** *Klášter premonstrátů Teplá 1197–1950. Inventář. I. svazek*, 1967.
- Fialová, A. – Hejnic, J.:** *Manuálník vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století*, StR 15, 1976, s. 39–68.
- Gilar, Š.:** *Neznámá listina lanškrounského kláštera z roku 1436*, in: *Slavme chvíli ... Sborník k 70. narozeninám Jana Bistřického*. (Usp. M. Macková – J. Oppeltová), Ústí nad Orlicí 1999, s. 46–52.
- Gnirs, A.:** *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augspurg 1932.
- Goez, E.:** *Pragmatische Schriftlichkeit und Archivpflege der Zisterzienser. Ordenszentrismus und regionale Vielfalt, namentlich in Franken und Altbayern (1098–1525)*, Münster – Hamburg – London 2003.
- Gradl, H.:** *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, MVGDB 19, 1881, s. 198–214.
- Grassl, B. F.:** *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, 2. dopl. vyd., Pilsen 1929.
- Graus, F.:** *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II*, Praha 1957.
- Haubertová, K.:** *O nejstarších tepelských listinách*, Plzeň 1981.
- Haubertová, K. – Hofmann, G. – Lešický, L.:** *Soupis západočeských urbářů 2. pol. 13. století–1773*, Plzeň 1993.
- Hlaváček, I.:** *Kopíře v Čechách v době předhusitské*, in: *Verba in imaginibus Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*. (Usp. M. Nodl – P. Sommer – E. Doležalová), Praha 2004, s. 231–249.
- Hledíková, Z.:** *Loketský spor se Šliky v osmdesátých letech 15. století*, MHB 14/2, 2011, s. 113–146.
- Hlinomaz, M.:** *Archiv kanonie premonstrátů Teplá*, PH 22/2, 2014, s. 74–85.
- Hlinomaz, M.:** *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003.
- Hlinomaz, M.:** *Postinkunábule a paleotypy v knihovně Kláštera premonstrátů Teplá*, MZK 36, 2001, s. 147–253.
- Hlinomaz, M.:** *Přehled tepelských prvotisků*, MZK 35, 2000, s. 167–243.
- Hoffmann, F.:** *Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá I-II*, Praha 1999

- Hoffmann, F.:** *Tepelské anály*, StR 27, 1989–1990, s. 95–112.
- Chaplais, P.:** *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London – New York 2003.
- Charvátová, K.:** *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420 I–III*, Praha 1998–2009.
- Joachimová, J.:** *Fundace královny Konstancie a pražské statky německých rytířů*, Umění 16, 1968, s. 495–502.
- Karlík, H.:** *Fest-Schrift zum Siebenhundertjährigen Jubiläum der Gründung des Praemonstratenser-Stiftes Tepl*, Marienbad 1893.
- Karlík, H.:** *Hroznata und die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Pilsen 1870.
- Karlík, H.:** *Osudy kláštera v Teplé*, Blahověst. Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého 2, 1857, s. 131–135, 213–216 a 301–311.
- Karlík, H.:** *Die Prämonstratenser-Abtei Tepl*, Würzburg – Wien 1883.
- Klimesch, P.:** *Stift Tepl. Uibersicht der merkwürdigsten, in den Annalen des Prämonstratenser-Stiftes Tepl verzeichneten Ereignisse in und ausser dem genannten Stifte seit dessen Gründung*, Prag 1859.
- Kotlíková, M.:** *Pečeti hradištského opata Norberta Železného z Počenic*, AČ 60, 2010, s. 221–238.
- Koutná D.:** *Das Register des Klosters Chotieschau I–II*, disertační práce na Univerzitě Řezno, Regensburg 1987.
- Koutná-Karg, D.:** *Chotieschauer Protokollbücher des 16. Jahrhunderts im Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv*, in: Regensburg und Ostbayern. Max Pindl zum Gedächtniss. (Usp. F. Karg), Kallmünz 1991, s. 91–107.
- Koutná-Karg, D.:** *Das Register des Klosters Chotieschau*, VHVO 131, 1991, s. 305–312.
- Krafl, P.:** *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 48, 2003, s. 9–29.
- Krafl, P.:** *Klášter augustiniánů kanovníků v Lanškrouně 1371–[1421?]*, ČMM 119, 2000, s. 186–187.
- Krafl, P.:** *Konfraternita lanškrounského kláštera s kladským z roku 1382*, Kladský sborník 6, 2004, s. 201–206.
- Krafl, P.:** *Neznámá konfraternitní listina třeboňské kanonie (1416) z archivu v Klosterneuburgu*, SHB 60, 2013, s. 109–113.
- Krafl, P. – Mutlová, P. – Stehlíková, D. (edd.):** *Řeholní kanovníci sv. Augustina v Lanškrouně. Dějiny a diplomatář kláštera*, Praha 2010.
- Krejčíková, J. – Krejčík, T.:** *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989.
- Kristen, Z.:** *Listy poselací a jejich registra v královské kanceláři české až do Bílé Hory*, ČAŠ 5, 1927, s. 1–109.
- Křečková, J. – Nevímová, P.:** *Pečeti proboštů a konventu premonstrátek v Chotěšově*, MZK 38, 2003, s. 113–151.
- Křivský, P. F.:** *O pečetech a erbech v řádě premonstrátském a cisterciáckém*, diplomová práce na katedře Archivnictví a PVH FF UK, Praha 1946.
- Kubín, P.:** *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000.
- Macek, J.:** *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.
- Macháčková, V.:** *Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt)*, FHB 9, 1985, s. 235–290.
- Mlčák, L.:** *Pečetě a znaky opatů a konventu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce ve 13.–16. století*, ČSZM-B, 54, 2005, s. 1–10.

- Modráková, R.:** *Písemnosti abatyši kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Naznačení úzkých hranic mezi diplomatikou a kodikologií*, in: *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*. (Usp. Z. Hojda – H. Pátková), Praha 2008, s. 55–72.
- Nový, R.:** *Finanční písemnosti předhusitského velkostatku v Čechách*, AUC, Phil. et hist. 5 (Z PVH 3), 1975, s. 47–88.
- Nový, R.:** *Nejstarší český urbář z let 1283–84*, ČsČH 8, 1960, s. 210–227.
- Nový, R.:** *Strahovský urbář z roku 1410*, ZKČDAS 7, 1963, s. 39–69.
- Nový, R.:** *Studie o předhusitských urbářích I*, SH 13, 1965, s. 5–64.
- Nový, R.:** *Urbář encovanského statku chotěšovského kláštera (Poznámky k chotěšovskému urbáři z r. 1367)*, Litoměřicko 17–20, 1981–1984, s. 71–77.
- Nuhlíček, J.:** *Zlomek urbáře kláštera sedleckého z třicátých let 14. století*, SAP 7, 1957, s. 226–272.
- Oppeltová, J.:** *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF MU, Brno 2005.
- Pakosta, O.:** *K pečetím opata a konventu premonstrátského kláštera v Litomyšli*, Vlastivědný sborník Ústí nad Orlicí 1999, s. 91–94.
- Pařez, J.:** *Diplomatika a správa premonstrátské kanonie na Strahově v 16. století*, SAP 53, 2003, s. 307–523.
- Patera, A. – Podlaha, A.:** *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*, Praha 1910.
- Pátková, H.:** *Bratrstvo ke cti Božie. Poznámky ke kultovní činnosti bratrstev a cechů ve středověkých Čechách*, Praha 2000.
- Pátková, H.:** *Česká středověká paleografie*, České Budějovice 2008.
- Pátková, H.:** *Honoratiores ex statu ecclesiastico vel saeculari. Růžencové bratrstvo v Teplé na sklonku středověku*, in: *Ve znamení Koruny české*. (Usp. L. Březina – J. Konvičná – J. Zdichynec), Praha 2006, s. 256–264.
- Pátková, H.:** *Písmo úředních písemností v tepelském klášteře na sklonku středověku*, Historia Slavorum Occidentis 2, 2012, č. 1 (2), s. 133–142.
- Pelikán, J.:** *Strahovský urbář z r. 1410*, ČSPS 58, 1950, s. 239–240.
- Petrová, K.:** *Středověké listiny 13.–15. století v kopiáři želivského kláštera*, bakalářská práce na Ústavu PVH a archivnictví FF MU, Brno 2013.
- Podlaha, A.:** *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912.
- Pokorný, P. R.:** *Znak strahovské kanonie*, BS 1, 1995, s. 7–23.
- Procházka, V.:** *Nejstarší česká vesnická pozemková kniha*, ČSPS 68, 1960, s. 81–83.
- Růžička, J.:** *O starobylém kamenném pečetičku Mikuláše I. opata kláštera milevského*, ČSPSC 44, 1936, s. 175–176.
- Ryba, B.:** *Pravidla pro transkripci latinských literárních rukopisných textů*, in: Havel, D. – Krmíčková, H.: *Paleografická čítanka. Literární texty*, Brno 2014, s. 89–93.
- Rytířová, T.:** *Pečeti tepelských opatů v období od ukončení husitských válek do konce války třicetileté*, bakalářská práce na katedře Archivnictví a PVH FF UHK, Hradec Králové 2013.
- Sádlo, V.:** *Právní postavení poddanského města Broumova ve světle městské knihy a městských privilegií v první polovině 15. století*, diplomová práce na katedře PVH a archivního studia FF UK, Praha 1981.

- Sedláček, A.:** *Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII*, Praha 1905.
- Studničková, M.:** *Tepelské rukopisy opata Zikmunda*, in: *Gotika v západních Čechách* (1230–1530), Praha 1998, s. 116–124.
- Sturm, H.:** *Das Archiv der Stadt Eger*, Eger 1936.
- Šebánek, J.:** *Základy pomocných věd I. Latinská paleografie*, 2. vyd., Praha 1961.
- Šmahel, F.:** *Husitská revoluce* 3, 2. vyd., Praha 1996.
- Šusta, J.:** *Úroční rejstřík kláštera Zlatokorunského z počátku 15. věku*, ČČH 13, 1907, s. 312–322.
- Tomek, V. V.:** *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893.
- Tomek, V. V.:** *Urbár kláštera strahovského složený roku 1410*, PAM 2, 1857, sl. 72–88.
- Trnka, P.:** *Diplomatika a správa kláštera Teplá ve druhé polovině 15. století*, disertační práce na Ústavu PVH a archivnictví na FF UK, Praha 2016.
- Trnka, P.:** *Písemnosti premonstrátského kláštera Teplá za opata Zikmunda (1458–1506)*, in: *Pontes ad fontes. Církevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*. (Usp. M. Bolom-Kotari – V. Němečková), Hradec Králové 2011, s. 59–70.
- Trnka, P.:** *Regesty královských missivů určených úředníkům mince, nejvyššímu mincmistru a hornímu hofmistru v letech 1472–1489*, SAP 59, 2009, s. 39–171.
- Trnka, P.:** *Složení dvora krále Vladislava Jagellonského v letech 1471–1490*, MHB 13/1, 2010, s. 111–145.
- Velička, T.:** *Listy v zateckém kraji a královští úředníci v době předhusitské*, Porta Bohemica 6, 2013, s. 146–193.
- Waska, K.:** *Národnostní vývoj městečka Úterý do poloviny 17. století*, MZK 17, 1981, s. 125–138.
- Wild, J.:** *Beiträge zur Registerführung der bayerischen Klöster und Hochstifte im Mittelalter*, Kalmütz 1973.
- Zahradník, I.:** *Doplňky k urbáři strahovskému z r. 1410*, PAM 21, 1904–1905 (1906), sl. 243–250.
- Zahradník, P.:** *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá (I. část)*, Sborník Muzea Karlovarského kraje 19, 2011, s. 7–72.
- Zerlik, L. A.:** *Das Stift Tepl in der Zeit der Glaubensspaltung, von 1521–1559 (I)*, APraem 37, 1961, 3–4, s. 262–281.
- Zilýnská, B.:** *„Vestre reverendissime paternitati duximus presentandum“*. *Role a podoba písemností při obsazování církevních beneficií ve středověku*, in: *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*. (Usp. Z. Hojda – H. Pátková), Praha 2008, s. 105–119.

Elektronické zdroje:

Virtuální archiv Monasterium www.monasterium.net.

Databáze Briquet online http://www.ksbm.oaew.ac.at/_scripts/php/BR.php.

Databáze RI-online <http://www.regesta-imperii.de/en/regesten/search.html>.

Digitální knihovna Manuscriptorium <http://www.manuscriptorium.com/cs>.

Katalog pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků <http://database.aipberoun.cz/pecete/>.

Seznam zkratek

Odborná periodika a edice:

AČ	podle kontextu Archivní časopis či Archiv český
AÖG	Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen
APraem	Analecta Praemonstratensia
AUC	Acta Universitatis Carolinae
BS	Bibliotheca Strahoviensis
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CDS	Codex diplomaticus Silesiae
CIM	Codex iuris municipalis regni Bohemiae
ČAŠ	Časopis Archivní školy
ČČH	Český časopis historický
ČMKČ	Časopis Musea Království českého
ČMM	Časopis Matice moravské
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis společnosti přátel starožitností
ČSPSČ	Časopis společnosti přátel starožitností československých
ČSZM-B	Časopis Slezského zemského muzea, série B
FHB	Folia historica Bohemica
FRA	Fontes rerum Austriacarum
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HT	Husitský Tábor
LC	Libri confirmationis
LF	Listy filologické
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MVGDB	Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen
MZK	Minulostí západočeského kraje
PAM	Památky archeologické a místopisné
PH	Paginae historiae
Phil. et hist.	Philosophica et historica
PHS	Právněhistorické studie
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RBMV	Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.
RI	Regesta imperii
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SHB	Studia historica Brunensia
StR	Studie o rukopisech
VHVO	Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
Z PVH	Z pomocných věd historických
ZKČDAS	Zápisky katedry československých dějin a archivního studia
ZDVGMS	Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens

Institute:

APH	Archiv Pražského hradu
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

FF UHK	Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FZA	Fürst Thurn und Taxis Zentralarchiv
MZA v Brně	Moravský zemský archiv v Brně
NA	Národní archiv
NK ČR	Národní knihovna České republiky
SOkA	Státní okresní archiv
StA	Staatsarchiv

Archivní fondy:

AČK	Archiv České koruny
AM Cheb	Archiv města Cheb
AMK	Archiv pražské metropolitní kapituly
AZK	Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II.
E 4	Augustiniáni Staré Brno
E 9	Cisterciáky Brno
E 40	Kartuziáni Olomouc
E 43	Klarisky Znojmo
E 55	Premonstráti Klášterní Hradisko
E 57	Premonstráti Louka
E 58	Premonstráti Nová Říše
I/210	Premonstráti Želiv
II T 3	Cizí statky Třeboň
II T 44	Velkostatek Nové Hradky
II T 57	Velkostatek Orlík nad Vltavou
KVS	Archiv kolegiální kapituly Věch svatých na Pražském hradě
KVš	Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Praha
Pkl Teplá	Premonstráti Teplá
ŘKř	Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha
ŘP	Premonstráti – klášter Strahov

Zusammenfassung:

Pavel Trnka

Geschichte und Diplomatie des Klosters Tepl im Mittelalter

Die bereits in den 90. Jahren des 12. Jahrhunderts gegründete Kanonie, die schrittweise einen umfangreichen Grundbesitz versammelte, musste ständig die Grenze ihrer Herrschaft gegen die Nachbarn verteidigen. Während des Mittelalters wurde das Kloster mehrmals vom Unglück heimgesucht. Das Stift wurde einige Mal geplündert (1278, 1467 und 1525), teilweise niedergebrannt (1467) und der Konvent wurde sogar von der Pest dezimiert (1381). Die Hussitenkriege überlebten die Tepler Prämonstratenser im Unterschied zu anderen Ordensinstitutionen ohne größeren Schaden. Die Schlüsselperiode der Klostergeschichte stellt die Amtszeit des Abtes Sigmund Hausmann (1459–1506) dar, als die Kanonie einen tiefen Niedergang, in dessen Folge aber auch eine Wirtschaftsblüte erlebte.

Unter den überlieferten Tepler Schriftstücken findet man alle Hauptgruppen vertreten: die Urkunden, die offenen Briefe, die Missiven sowie die Amtsbücher. Aus der Zeit bis zum Jahre 1458 kennt man 13 Urkunden im Original und 1 in der Abschrift. Aus den Jahren 1459–1506 stammen 11 Reinschriften, 2 Abschriften und 1 Regest. Damit kontrastiert die Periode der Jahre 1507–1526, aus der sich nur drei Abschriften erhalten haben. Bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts wurde ausschließlich Latein benutzt. Im Jahre 1354 taucht Deutsch zum ersten Mal auf. Die erste tschechische Urkunde ist im Jahre 1420 nachgewiesen. Inhaltlich kann man alle Tepler Urkunden in fünf Hauptgruppen teilen: Vermögensangelegenheiten der Kanonie, patrimoniale Verwaltung, Ordensverwaltung, Konfraternitäten und Vidimate. Der Aussteller der Urkunden war meistens entweder der Abt allein, oder der Abt mit dem Tepler

Konvent. Die Urkunden der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts hatten kein festes inneres Formular. Der Reihenfolge der einzelnen Formeln nach stellt man zwei Entwicklungsperioden fest. In der früheren, die bis zur zweiten Dekade des 14. Jahrhunderts andauert, steht die Promulgatio vor der Intitulatio. In der folgenden Phase stabilisiert sich die Struktur der Formeln, die dann meistens die folgende Gestalt hat: die Intitulatio, die Promulgatio, die Narratio, die Dispositio, die Corroboratio und die Datierung.

Der erste Beleg der Tepler offenen Briefe stammt aus den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts. Insgesamt kennt man 12 Originale und 7 Abschriften. Briefe wurden vom Abt, von den Ordensbrüdern, vom Konvent oder vom Abt mit dem Konvent verfasst. Das Formular der Tepler offenen Briefe ist nicht einheitlich. Der inneren Struktur des Textes nach kann man drei Hauptgruppen bestimmen. Die erste von ihnen erinnert sehr stark an die Urkunden: die anfängliche Intitulatio wird von der Promulgatio gefolgt, die Corroboratio steht vor der Datierung. Diese Charakteristik erfüllen die Entlassscheine und die Zeugnisse der Ordensbrüder. Die zweite Gruppe, die die Präsentationen und die Mehrheit der Begleitscheine enthält, ist den Missiven ähnlich. Am Anfang dieser Briefe befinden sich die Inscriptio und dann die Intitulatio mit der Salutatio. Das Formular schließen die Höflichkeitsformel sowie die Datierung mit der anliegenden Corroboratio. Die übrigen offenen Briefe bilden einen Übergang zwischen beiden erwähnten Gruppen.

Betrachtet man die Quellen aus den böhmischen und mährischen Klöstern, sind die Tepler Missiven eine Ausnahmeerscheinung. Aus der Zeit bis zum Jahre

1526 wird nämlich eine große Menge der Briefe überliefert: 97 Originale, 2 Konzepte und 19 Abschriften. Die Mehrheit von ihnen stammt allerdings erst aus dem Zeitraum seit den 60. Jahren des 15. Jahrhunderts. Der älteste überlieferte Brief entstand schon an der Wende des 14. und 15. Jahrhunderts. Die meisten Briefe haben der Abt und der Klosterhauptmann, einige aber auch einzelne Ordensbrüder, der Abt mit dem Konvent und der Konvent allein versandt. Unter den Adressaten der Tepler Missiven findet man den Herrscher, Königs- und Landesbeamte, Repräsentanten der höheren und niedrigeren Kirchenverwaltung, andere Prämonstratenserklöster, Ordenshäuser anderer Orden, Lokaladelige und ihre Beamte, Klosterschirmer, umliegende Städte und „Freunde“ der Kanonie. Inhaltlich kann man die Missiven in die folgenden Themenbereiche teilen: der Abt; das Kloster und seine Herrschaft; einzelne Ordensbrüder; Chotieschau; der König; die Teiche; die Klosteruntertanen; die Klosterlehnsleute, Diener, Beamten, Freunde des Abts und fremde Leute. Die Briefe kann man auch auf die informativ-bittenden, erklärenden, informativen, empfehlenden und informativ-klagenden teilen. Die Mehrheit der überlieferten Missiven ist deutsch geschrieben. Aus dem 15. Jahrhundert existieren aber auch lateinisch und tschechisch verfasste Briefe. Während der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts trat die Knappheit der stereotypen Formeln zurück, die sich gleichzeitig fixierten. Die Missiven beginnen mit der *Salutatio* und der *Anrede*. Nur ausnahmsweise folgt die *Inscriptio*. Nach dem informativen Teil kommt oft ein Antrag und manchmal auch ein kurzer Anrufteil sowie eine Forderung der Antwort. Der Textkörper wird durch die Datierung beendet. Daneben unter dem Text befindet sich eine *Subscriptio*. Eine äußere Adresse, die auf der Rückseite des Briefes steht, ist immer senkrecht zu den Zeilen des Textes auf der Vorderseite.

Die mittelalterlichen Amtsbücher der Tepler Kanonie sind nur armselig bezeugt. Mindestens seit der zweiten Hälfte des 13.

Jahrhunderts existierten die Einhebungsregister, deren Einträge allmählich vollständiger wurden. Im Kloster entstanden sicherlich bereits seit dem 14. Jahrhundert die Rechnungsschriftstücke, von denen nur ein Rechnungsfragment mit kleinen Ausgaben der Kanonie aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts erhalten ist. Aus derselben Zeit stammt auch Fragment eines Namensverzeichnisses der Klostersteuerpflichtigen. Wahrscheinlich im Jahre 1516 gründete der Abt Peter vermutlich das erste Kopialbuch des Tepler Klosters. Es enthielt drei Gruppen der Abschriften: Privilegien und Donationen der böhmischen Herrscher, päpstliche Privilegien und andere für die Kanonie wichtigen Schriftstücken. Aus den Jahren 1516 und 1517 stammen 12 Bruchstücke eines Registers der tschechischen und deutschen Missiven des Abts Peter und des Klosterhauptmanns Lorenz von Schirnting, die überwiegend die Patrimonialverwaltung betreffen. Die Einträge im Register hatten die Funktion der Konzepte. Es ist möglich, dass es schon in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts zwei Reihen der Register gab: eine tschechisch-deutsche und eine wahrscheinlich überwiegend lateinische. Die erhaltenen schriftlichen Quellen des Tepler Klosters stellen nur Überreste der seinerzeit reichen Produktion. Aufgrund der Analogie zur Chotieschauer Kanonie kann man voraussetzen, dass in Tepl von den Amtsbüchern im Spätmittelalter noch mindestens das *Urbuch* und das *Grundbuch* geführt wurden.

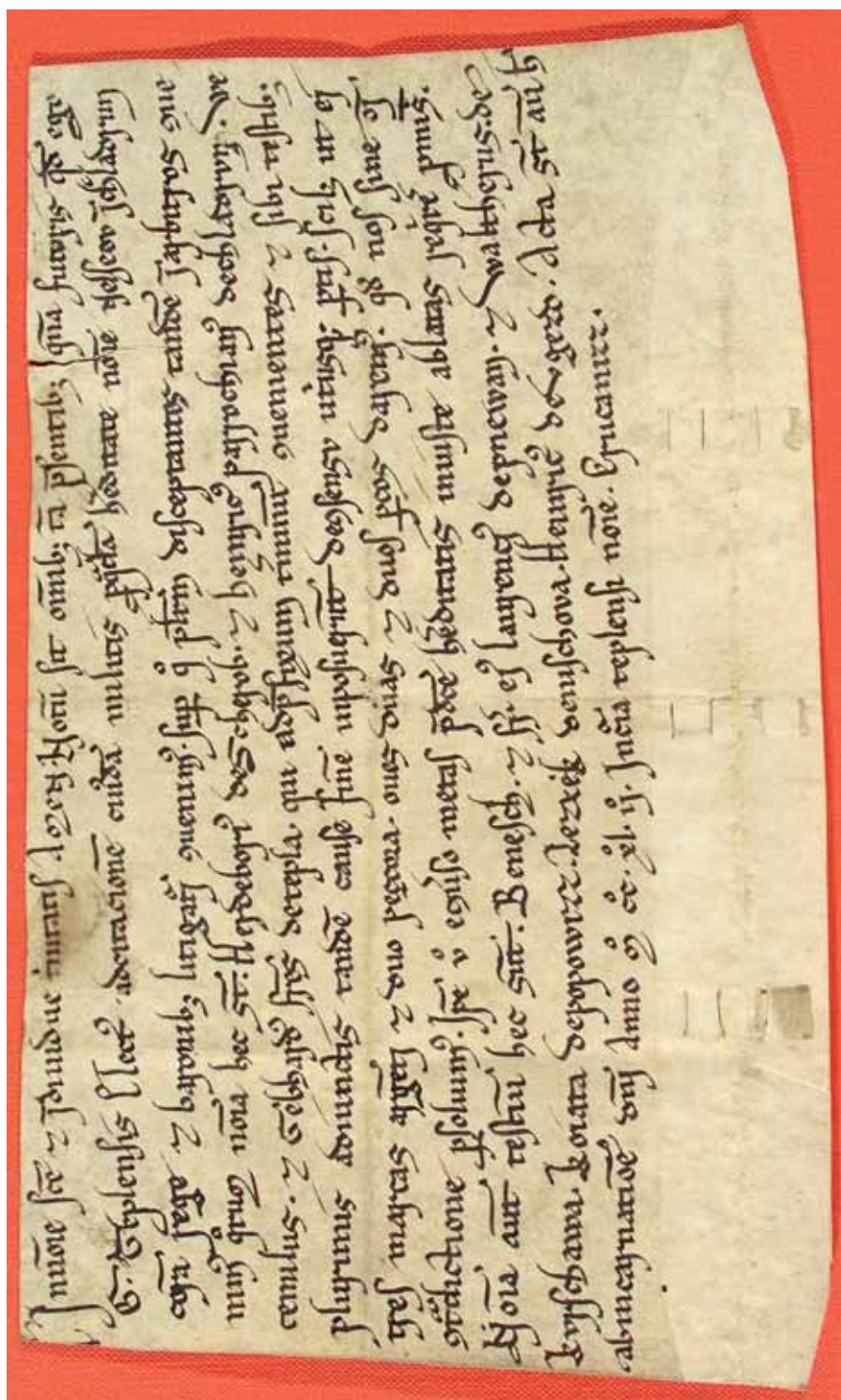
An den Tepler Urkunden und Briefen wurden verschiedene Arten der Siegel angebracht. Der Tepler Konvent benutzte vom 14. Jahrhundert bis zur ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts einen einzigen Siegelstempel in Form einer Mandorla. Im Feld des Siegels befanden sich die thronende Jungfrau Maria mit dem Jesuskind, der kniende selige Hroznata und das Wappen der Kanonie. Die Äbte andererseits gebrauchten im Spätmittelalter gleichzeitig mehrere Arten der Siegel. Vom Jahre 1282 bis zum Ende des Mittelalters sind sechs Typen des spitzovalen

großen Siegels belegt, die zu den Urkunden angehängt wurden. Das letzte Typar des Mittelalters wurde wahrscheinlich für den Abt Sigmund Hausmann gefertigt und noch im Jahre 1626 benutzt. Während des ganzen Zeitalters füllte das Bild des großen Siegels ein stehender Abt. Das kleine Siegel alias Sekret existierte mindestens seit der Wende des 14. und 15. Jahrhunderts. Der Abt Sigmund wechselte im Laufe der Zeit drei Siegelstempel des kleinen Siegels. Das letzte von ihnen wurde nach der Überstechung des Namens von seinem Nachfolger übernommen. Es handelte sich um die Rundsiegel, auf denen die Halbfigur des Abts und das Wappen des Klosters abgebildet wurden. Mit den Sekreten wurden die Urkunden, offenen Briefe und Missiven besiegelt. Spätestens seit dem Jahre 1471 diente neben dem kleinen Siegel auch ein Signet zur Zumachung der Missiven, der

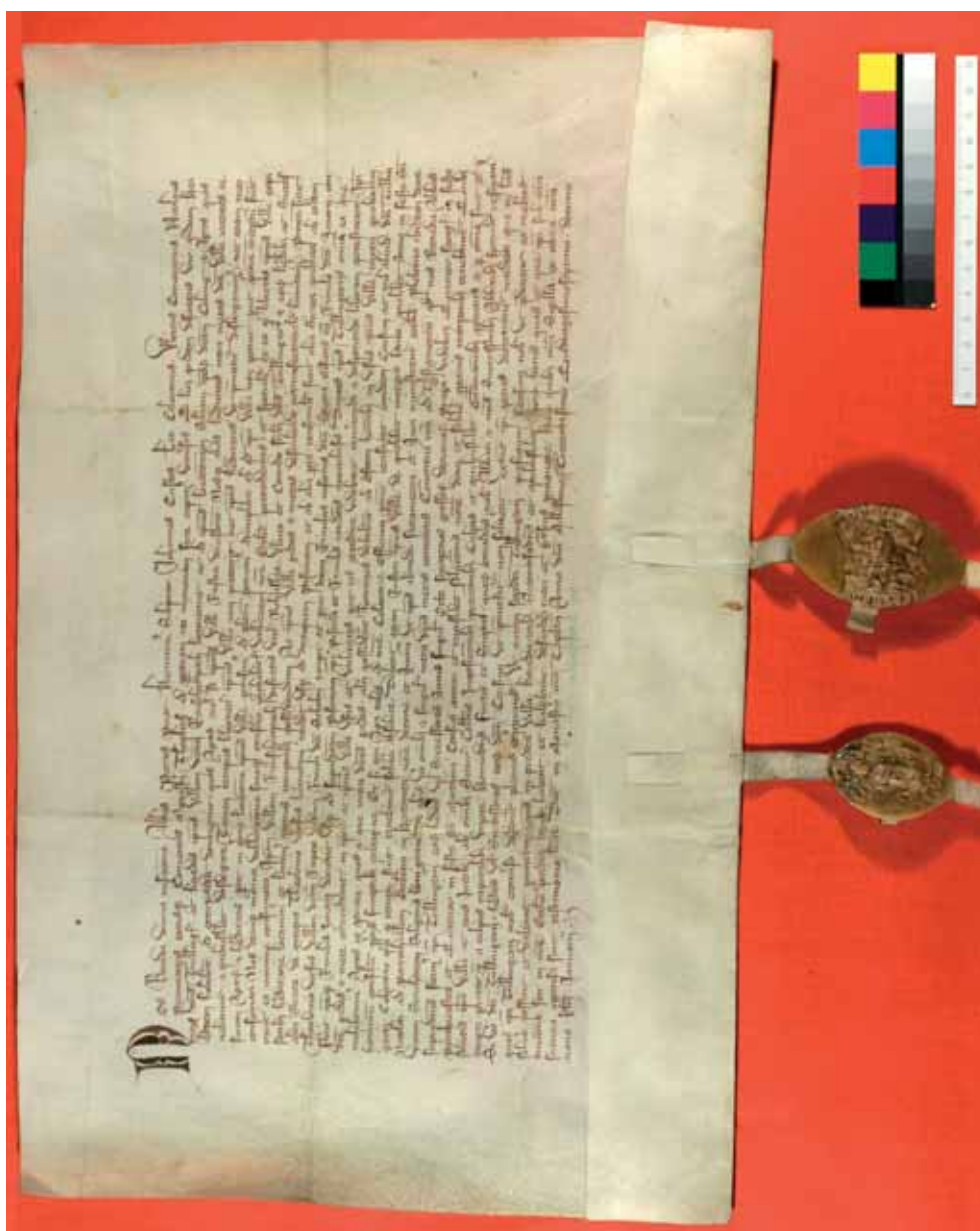
allmählich überwog. Der Siegelring der achtkantigen Form trug das Wappen der Kanonie mit einer einfachen Inschrift. Der Abt Sigmund hatte zwei Petschafte des Signets während seiner Amtszeit und der Abt Peter wechselte sogar drei Siegelstempel. Aufgrund des Privilegiums des Kaisers Friedrich III. durften die Tepler Äbte seit dem Jahre 1475 mit dem roten Wachs siegeln.

In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und am Anfang des 16. Jahrhunderts arbeiteten in der Klosterkanzlei drei bis vier Berufsschreiber. Sie beschränkten sich nicht auf einen einzigen Typ der Schriftstücke. Dienste der Kanzlei benutzte auch der Klosterhauptmann, der einige Missiven auch selbst schrieb. Manche Klosterschreiber wirkten zugleich in der Kanzlei des Städtchens Tepl. Während dieser Zeit beschäftigten die Bürger nur einen Schreiber.

Übersetzung von Pavel Trnka und Ján Bakytá



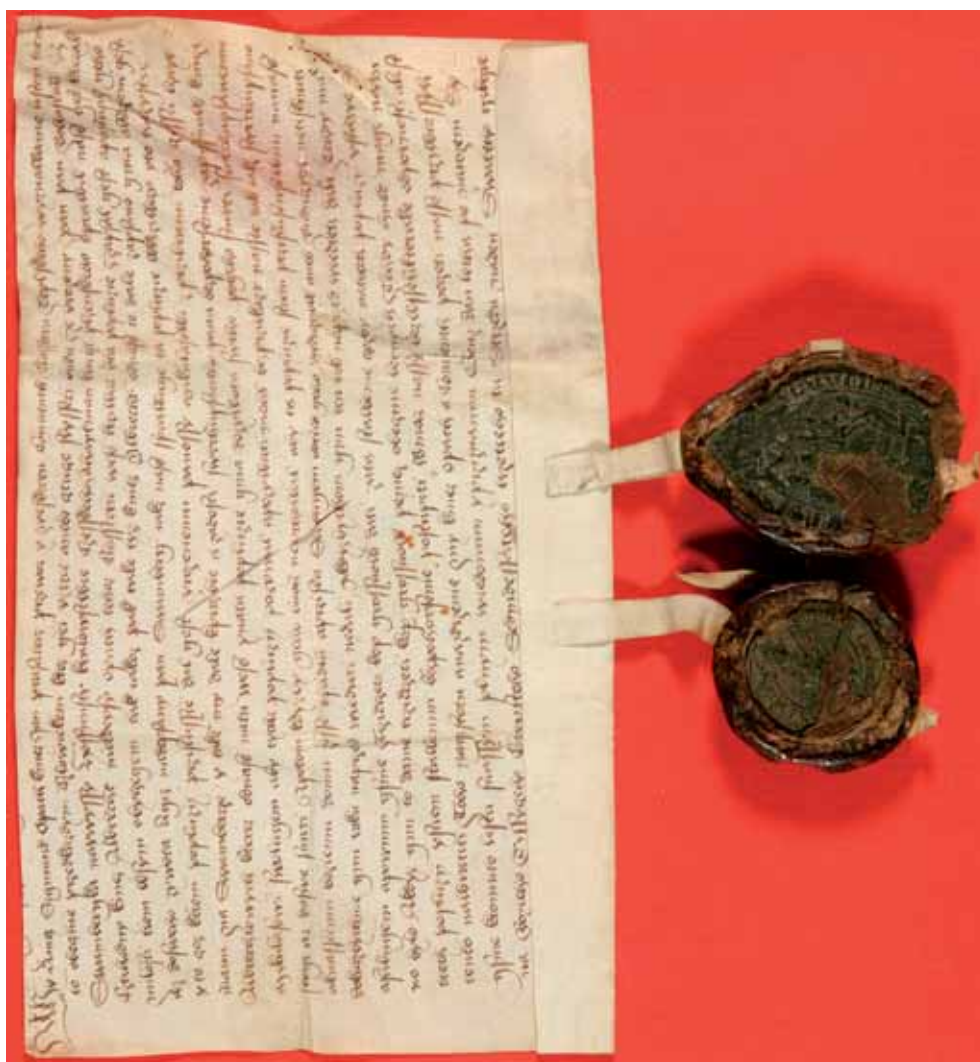
Obr. 1. Listina zvoleného tepelského opata Gerharda z roku 1242 (SOKA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L27; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla_129_Pkl_Tepla_L027_LA.jpg, staženo 21. 3. 2017).



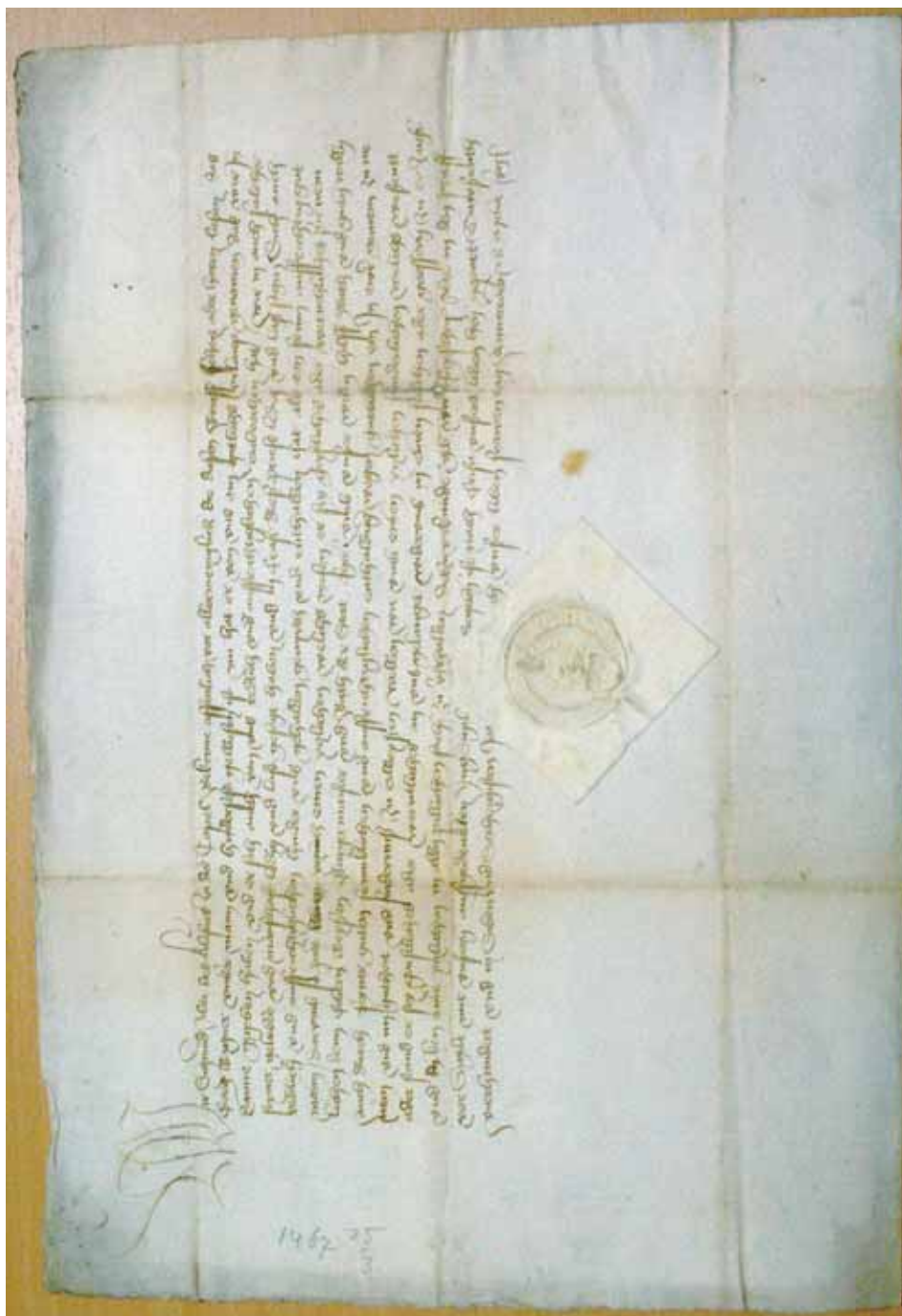
Obr. 2. Listina opata Benedy a tepelského konventu ze 14. 12. 1346 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L64; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Teplo/ SOAP_129_Pkl_Tepla_L064_LA.jpg, staženo 21. 3. 2017).



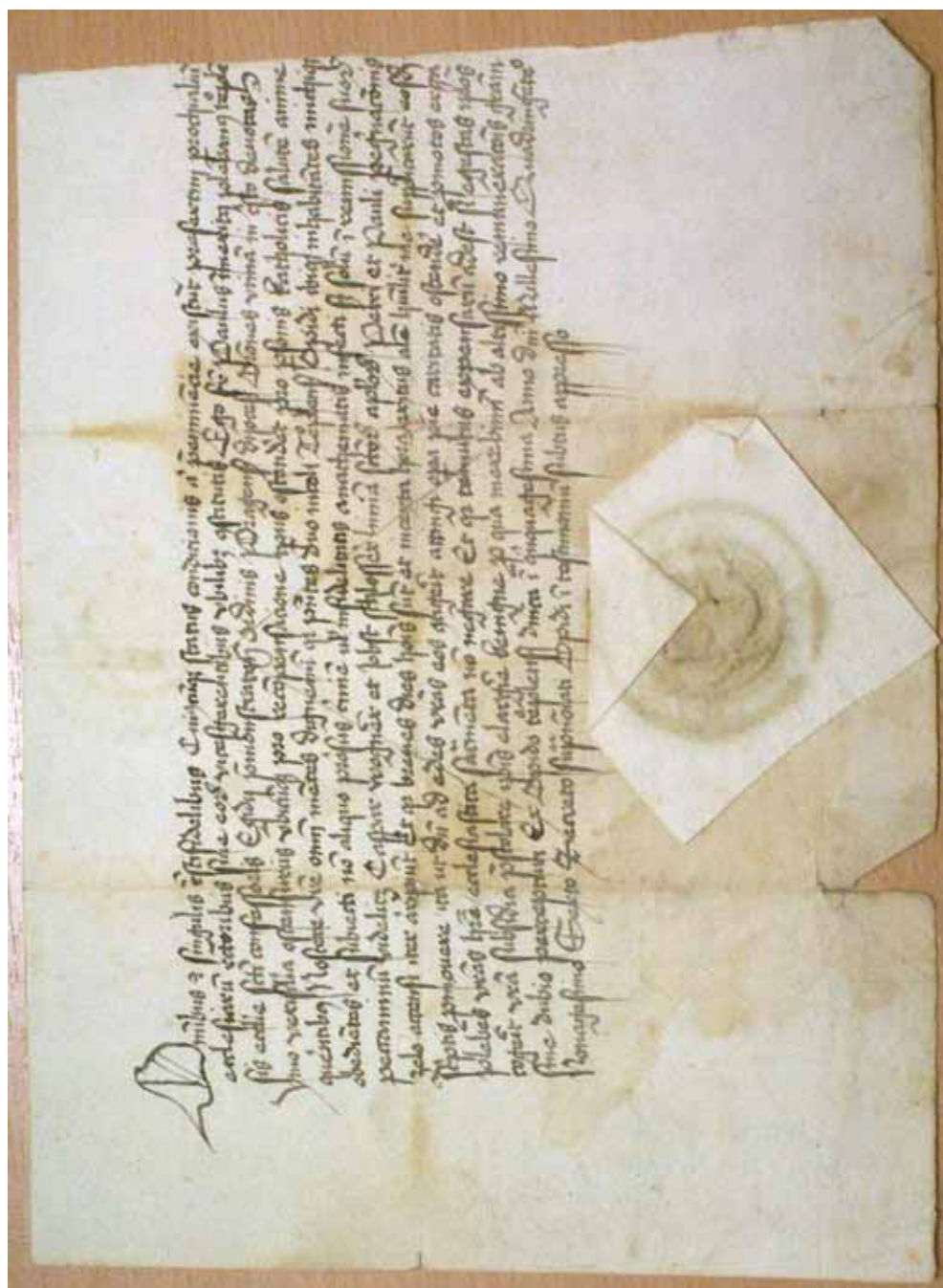
Obr. 3. Listina opata Racka a tepelského konventu z 13. 3. 1443 (SOka Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L123; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/ SOAP_129_Pkl_Tepla_L123_LA.jpg, staženo 21. 3. 2017).



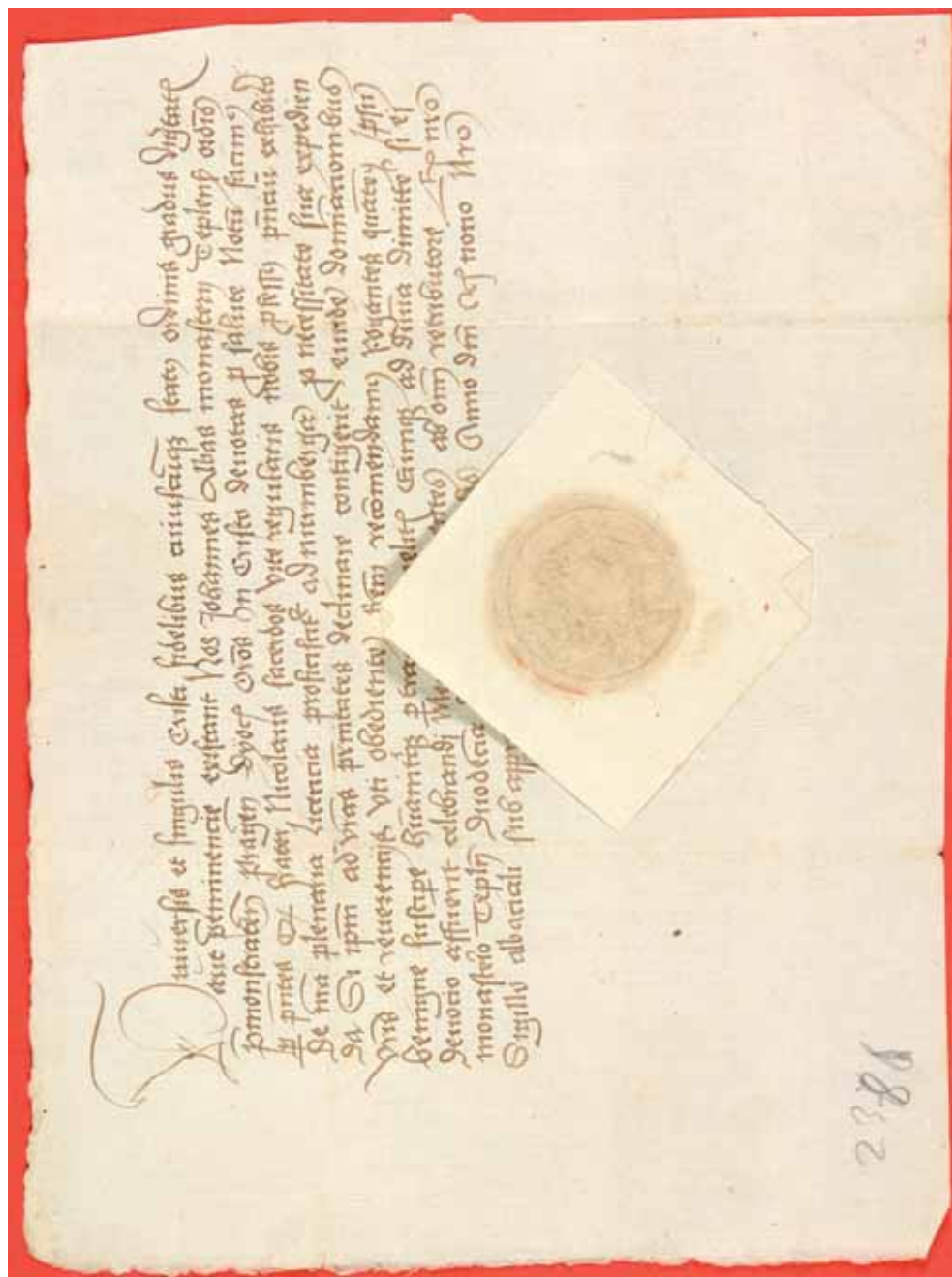
Obr. 4. Listina opata Zikmunda Hausmanna a tepelského konventu z 1. 9. 1473
(SOka Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L172; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/SOAP_129_Pkl_Tepla_L172_LA.jpg, staženo 21. 3. 2017).



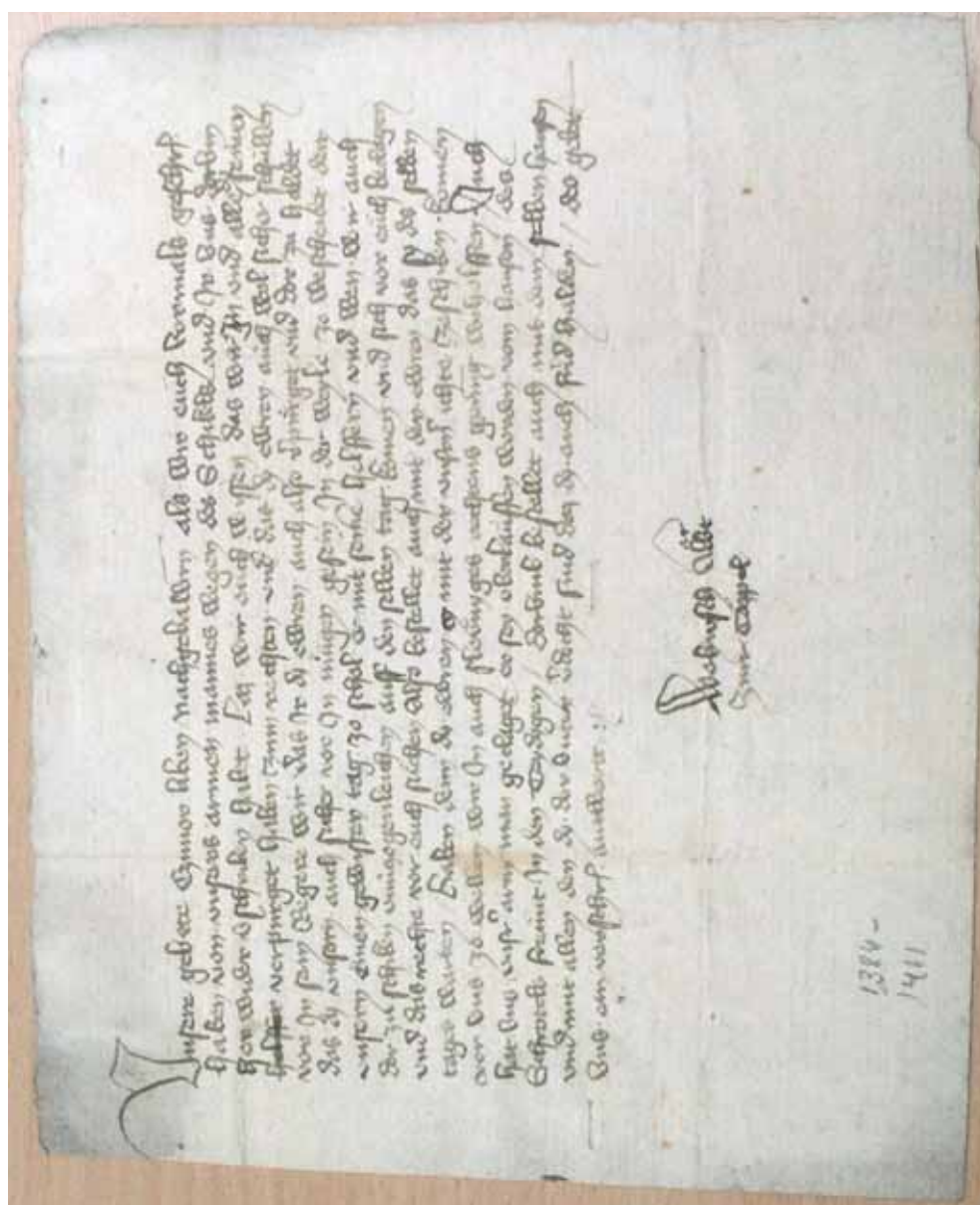
Obr. 5. Otevřený list opata Zikmunda Hausmanna z 25. 3. 1467 (SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/4). Foto Pavel Trnka.



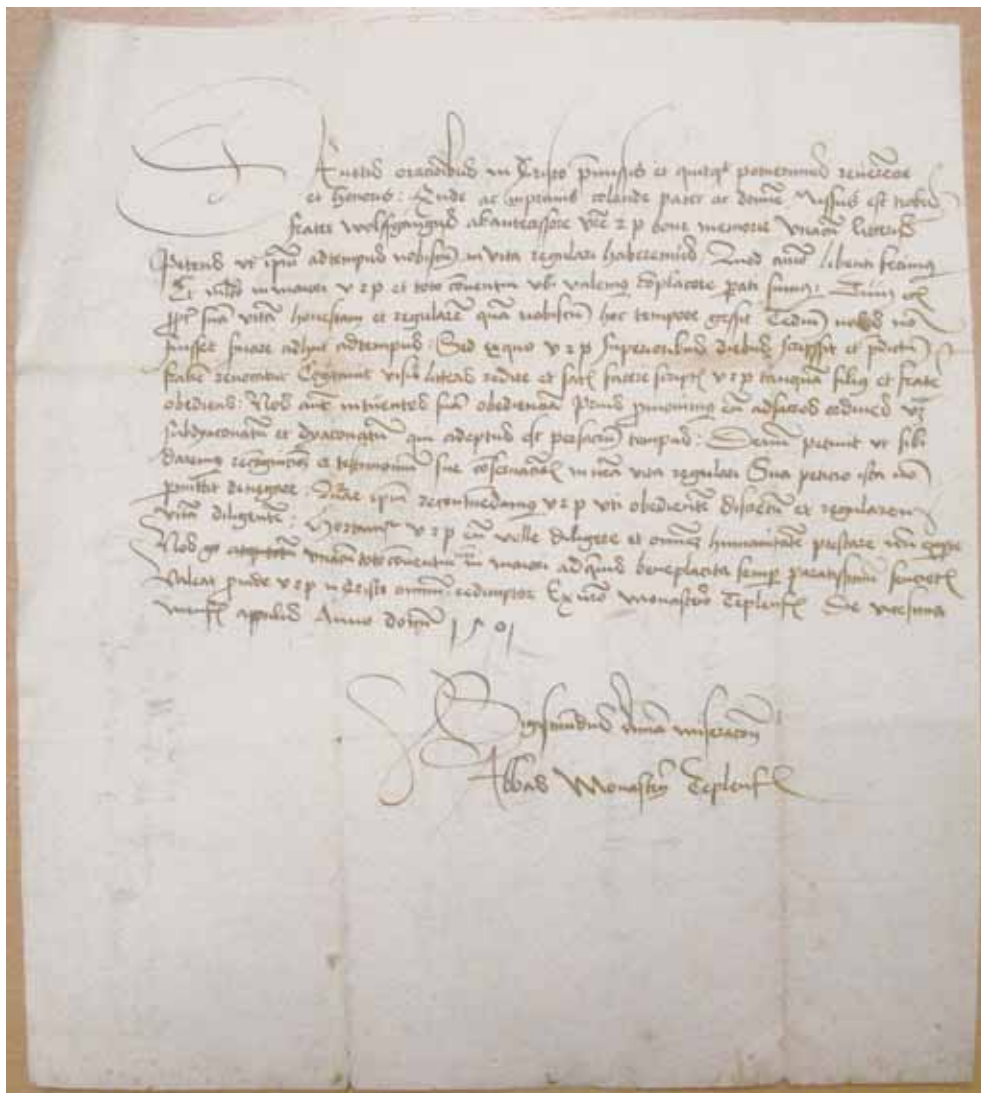
Obr. 6. Otevřený list tepelského faráře Pavla z 13. 2. 1496
(SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 72, č. 22). Foto Pavel Trnka.



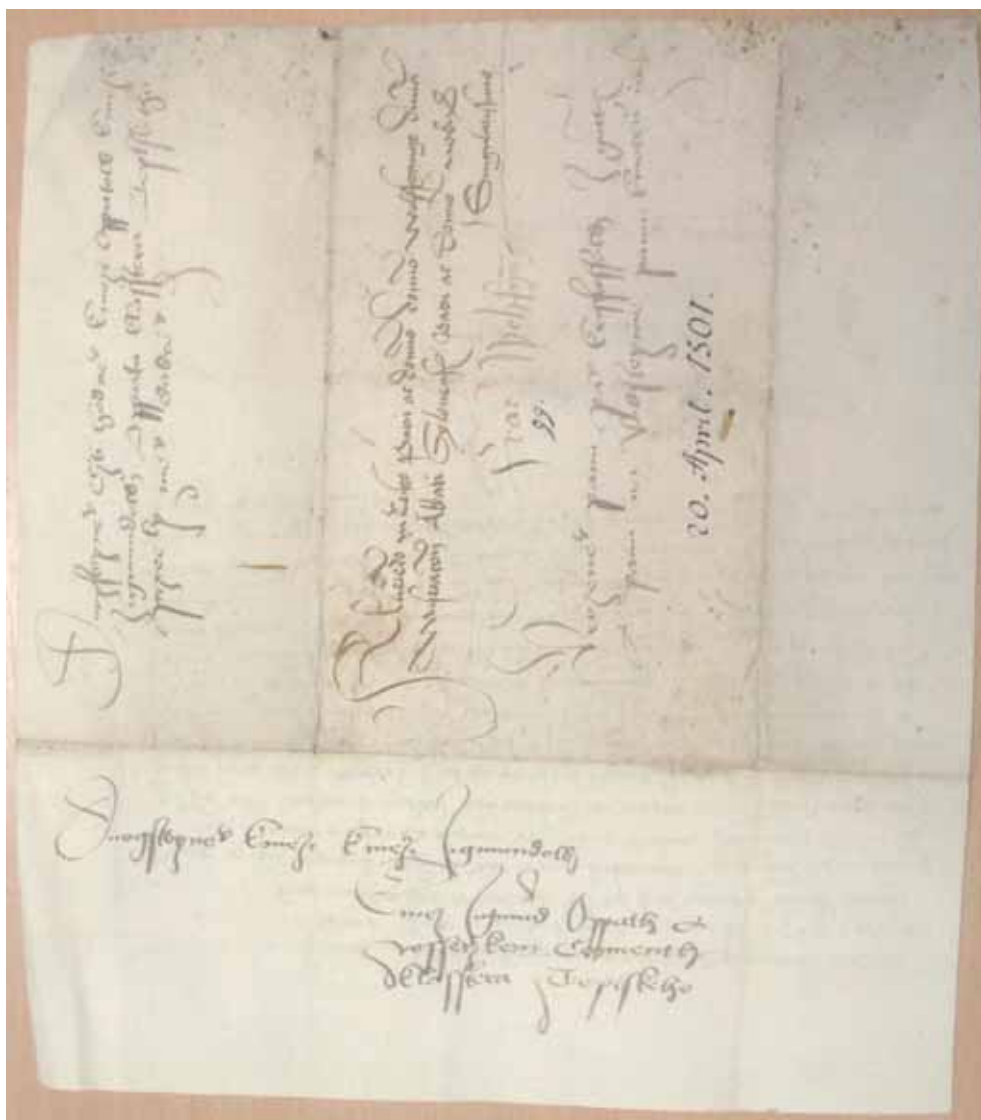
Obr. 7. Otevřený list opata Jana Fröstla z 12. 4. 1509 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L247; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/ SOAP_129_Pkl_Tepla_L247_LA.jpg, staženo 22. 3. 2017).



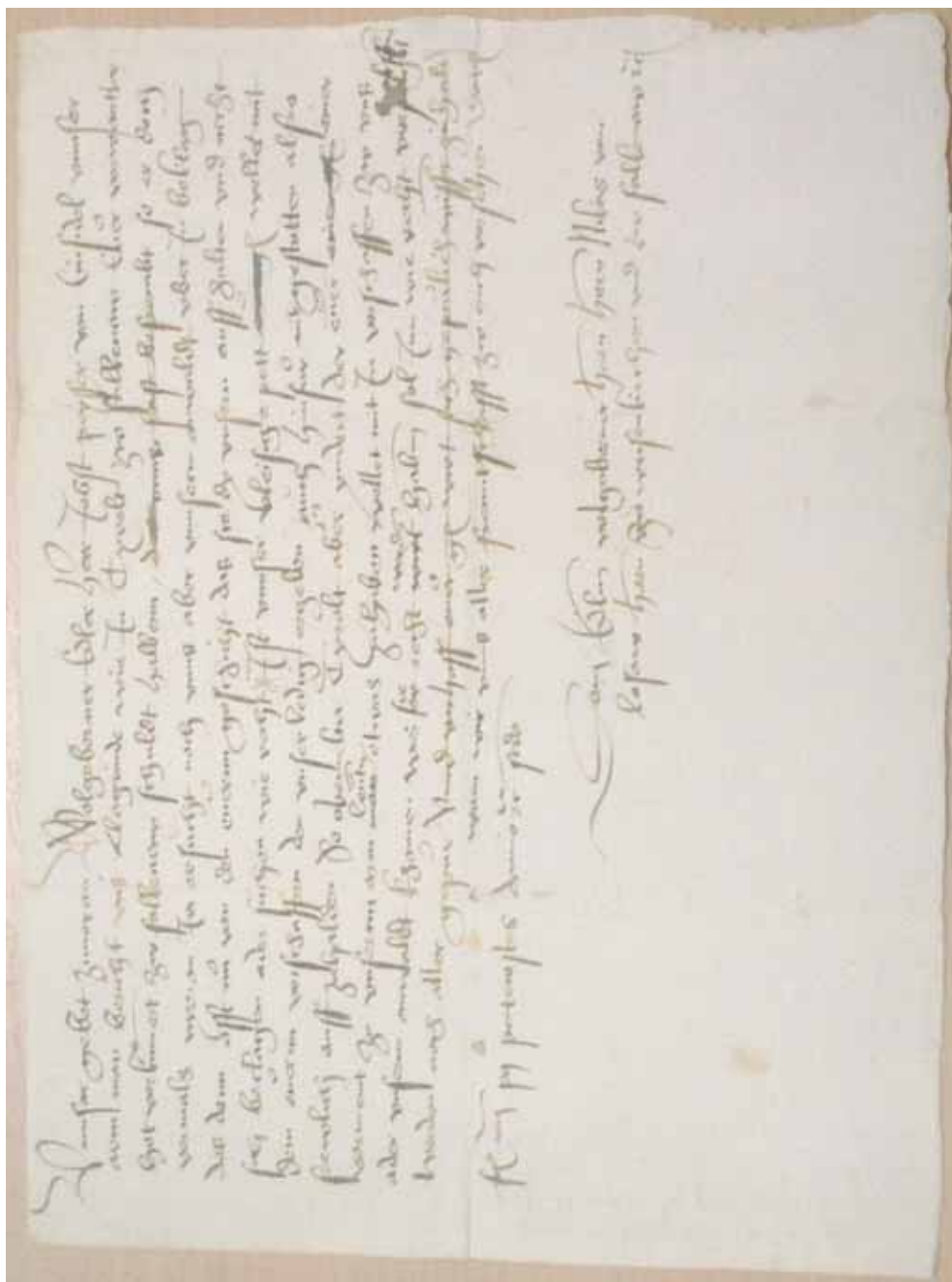
Obr. 8. Nedatovaný missiv tepelského opata Bohuše (1384–1414) purkmistru a radě města Chebu (SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3083/1). Foto Pavel Trnka.



Obr. 9. Neexpedovaný missiv tepelského opata Zikmunda Hausmanna želivskému opatu Wolfgangovi z 20. 4. 1501 (SOA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 34). Foto Pavel Trnka.

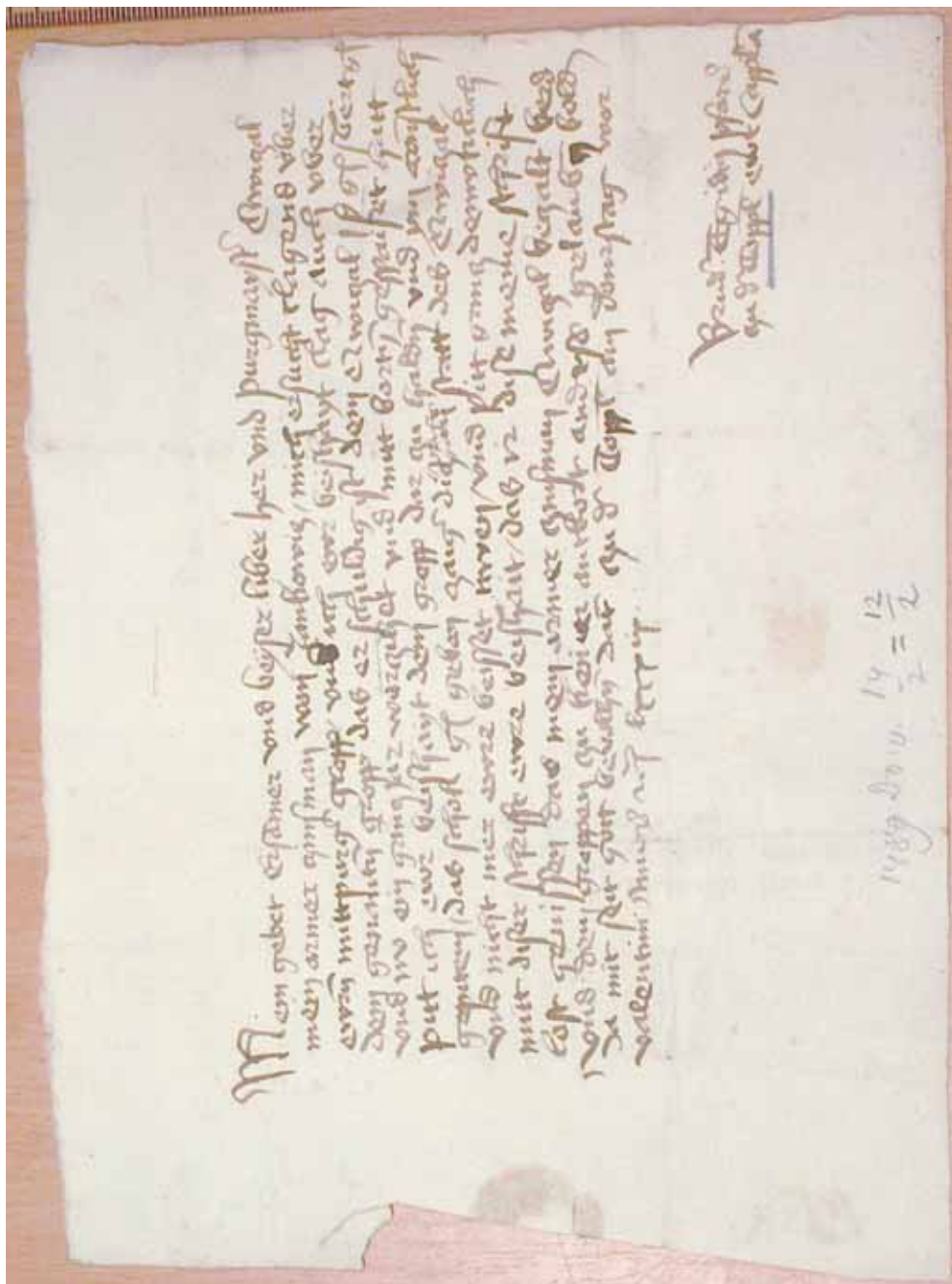


Obr. 10. Zadní strana neexpedovaného missivu tepelského opata Zikmunda Hausmanna želivskému opatovi Wolfgangovi z 20. 4. 1501 se vzorovými formulemi (SOKA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 34). Foto Pavel Trnka.

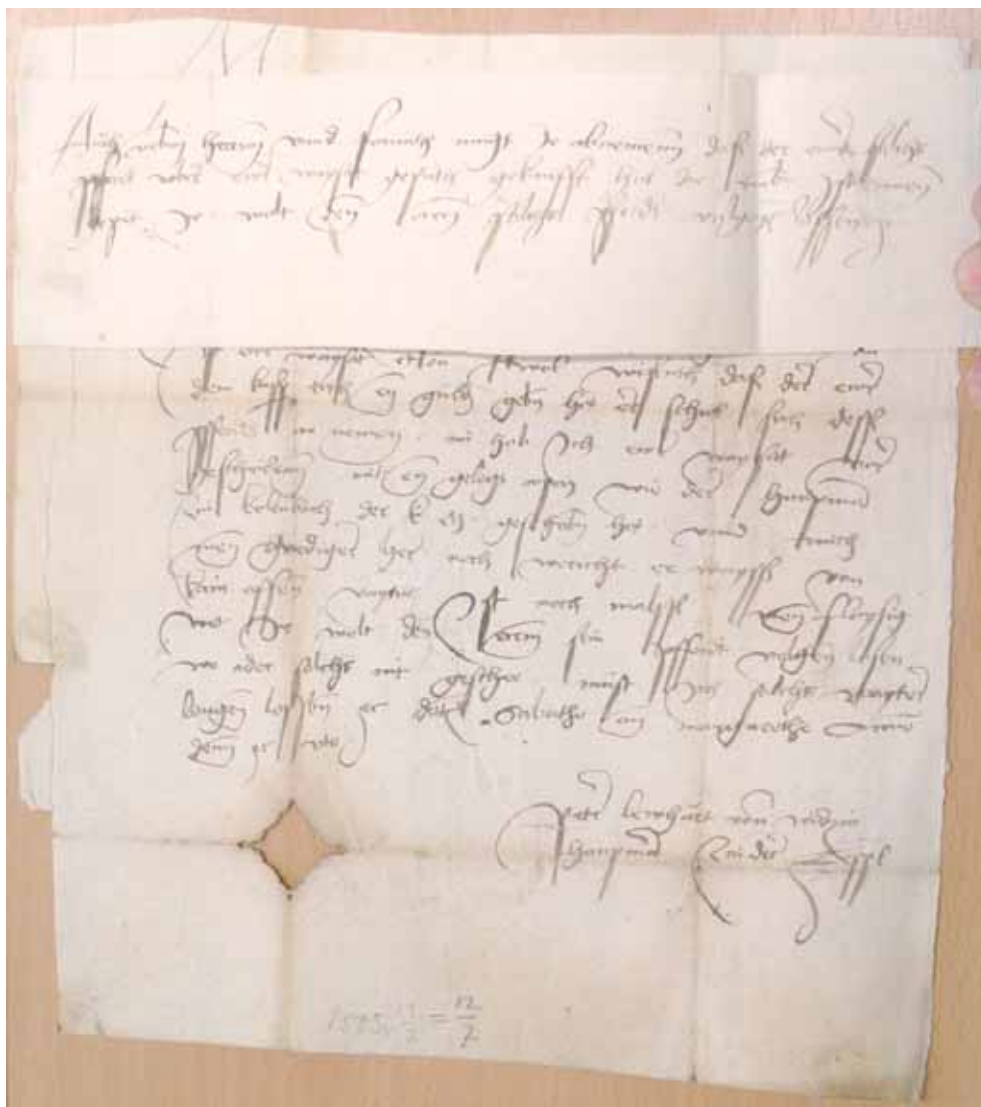


Obr. 11. Koncept missivu tepelského opata Zikmunda Hausmanna Mikuláši Šlikovi z Holíčova a Sokolova z 18. 5. 1502 (SOkA Cheb, Pkl Teplá II, kart. č. 73, č. 38).

Foto Pavel Trnka.

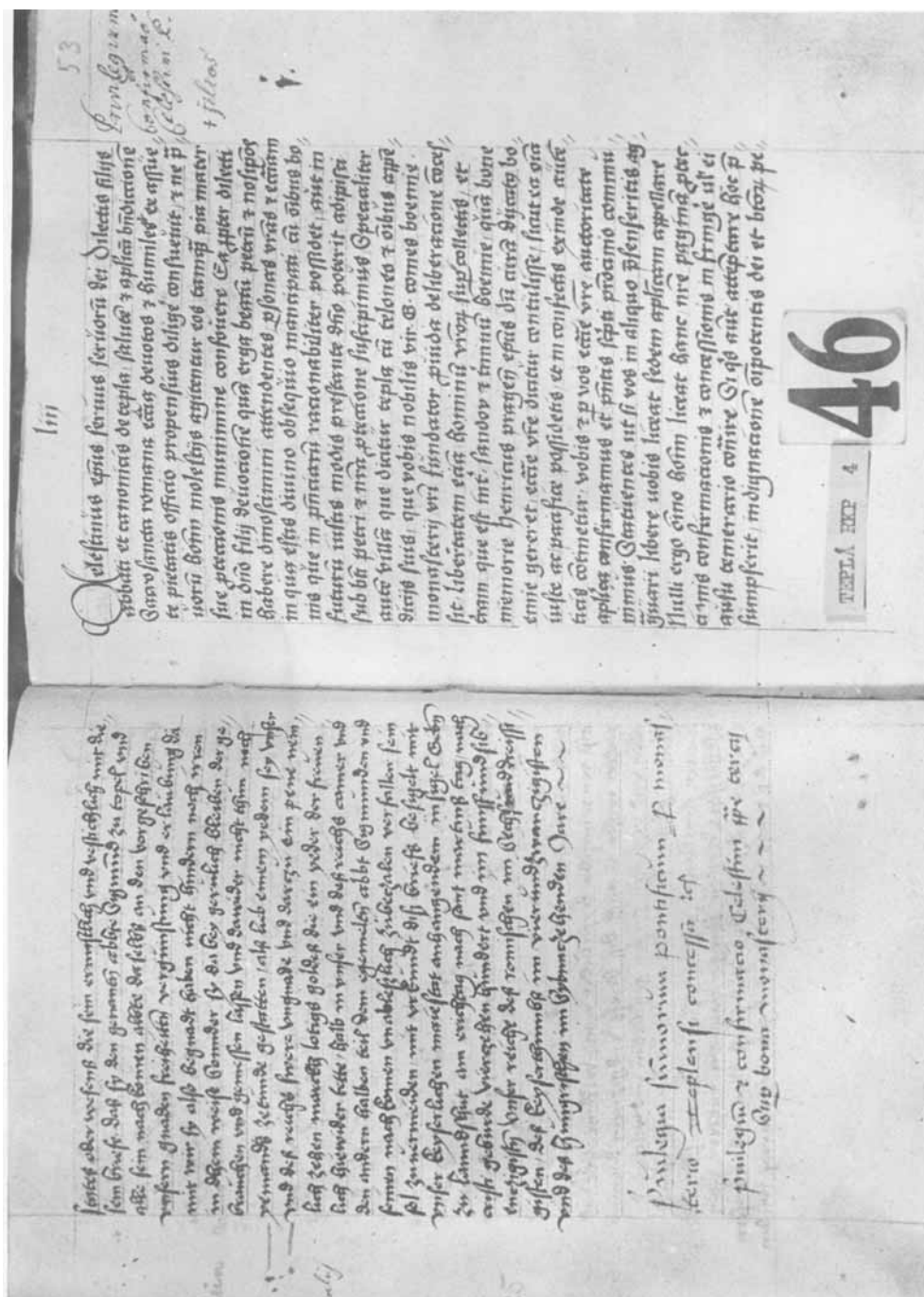


Obr. 12. Missiv tepelského faráře Jiljího Rumpolda chebskému purkmistru z 12. 2. 1489 (SOKA Cheb, AM Cheb, kart. č. 515, A3107/1). Foto Pavel Trnka.

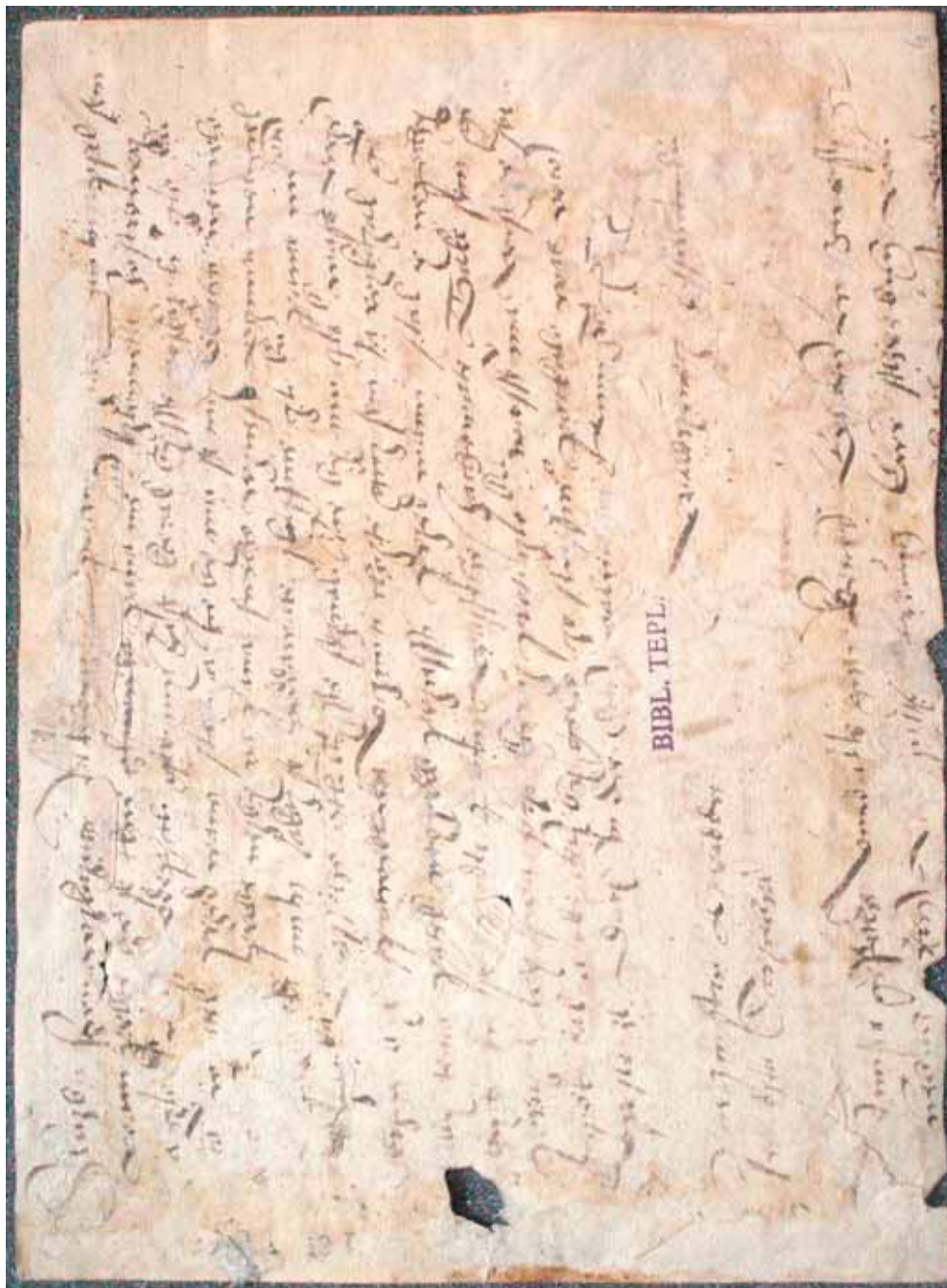


Obr. 13. Missiv tepelského hejtmána Petra Levharta z Vidžína purkmistru a radě města Chebu z 12. 7. 1505 s přilepenou douškou (SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/57).

Foto Pavel Trnka.



Obr. 14. Fotokopie folií 52v a 53r tepelského kopiáře založeného kolem roku 1516 (Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně, Vědecký aparát edice CDB, sign. 15, ff. 52v a 53r).



Obr. 15. Fragment register missivů tepelského opata Petra a klášterního hejtmana Vavřince ze Šírtinku z listopadu 1516 (NK ČR, sign. Teplá MS. fragm. 147, ff. 6r). Foto Pavel Trnka.



Obr. 16. Pečeť tepelského konventu, doložena v letech 1346–1626, otisk z 15. 11. 1447 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L126; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/SOAP_129_Pkl_Tepla_L126_PA4.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 17. Větší pečeť tepelských opatů, 1. typ, ojedinělý otisk z 27. 10. 1282 (NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2062).
Foto Roman Soukup.



Obr. 18. Větší pečeť tepelských opatů, 3. typ, ojedinělý otisk z 29. 9. 1335 (NA, AZK, ŘP Chotěšov, inv. č. 2095). Foto Roman Soukup.



Obr. 19. Větší pečeť tepelských opatů, 4. typ, doložena v letech 1346–1380, otisk z 15. 6. 1346 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L61; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/SOAP_129_Pkl_Tepla_L061_PA.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 20. Větší pečeť tepelských opatů, 5. typ, doložena v letech 1384–1453, otisk z 15. 11. 1447 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L126; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/SOAP_129_Pkl_Tepla_L126_PA3.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 21. Větší pečeť tepelských opatů, 6. typ, doložena v letech 1461–1626, otisk z 30. 3. 1465 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L160; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tepla/SOAP_129_Pkl_Tepla_L160_PA3.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 22. Sekret tepelského opata Zikmunda Hausmanna, 1. typ, doložen před rokem 1467 včetně, otisk z 25. 3. 1467 (SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/4). Foto Pavel Trnka.



Obr. 23. Sekret tepelského opata Zikmunda Hausmanna, 2. typ, doložen v letech 1471–1481, otisk z 19. 4. 1473 (SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/10). Foto Pavel Trnka.



Obr. 24. Sekret tepelského opata Zikmunda Hausmanna, 3. typ, doložen v letech 1492–1502, otisk z 2. 3. 1502 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L227; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tep-la/SOAP_129_Pkl_Tep-la_L227_PA.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 25. Sekret tepelského opata Jana Fröstla, ojedinělý otisk z 12. 4. 1509 (SOkA Plzeň-sever, Pkl Teplá I, L247; http://176.12.117.170:8081/Premonstrati-Tep-la/SOAP_129_Pkl_Tep-la_L247_PA.jpg, staženo 19. 3. 2017).



Obr. 26. Signet tepelského opata Zikmunda Hausmanna, 1. typ, doložen v letech 1471–1472, otisk z 13. 9. 1471 (SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/7). Foto Pavel Trnka.



Obr. 27. Signet tepelského opata Zikmunda Hausmanna, 2. typ, doložen v letech 1482–1506, otisk z 22. 4. 1487 (SOkA Cheb, AM Cheb, kart. č. 514, A3086/30). Foto Pavel Trnka.



Obr. 28. Signet tepelského opata Petra,
1. typ, doložen v letech 1511–1513,
otisk z 29. 6. 1513 (SOkA Cheb, AM Cheb,
kart. č. 514, A3087/13). Foto Pavel Trnka.



Obr. 29. Signet tepelského opata Petra,
2. typ, doložen v letech 1514–1516,
otisk ze 17. 4. 1514 (SOkA Cheb, AM Cheb,
kart. č. 514, A3087/14). Foto Pavel Trnka.



Obr. 30. Signet tepelského opata Petra,
3. typ, doložen v letech 1517–1524,
otisk z 21. 9. 1524 (SOkA Cheb, AM Cheb,
kart. č. 514, A3087/25). Foto Pavel Trnka.



• II •

EX BIBLIOTHECA



Grafické listy Jana Balzera podle Norberta Grunda ve sbírce knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově

Jan T. Štefan

Kláštéry mnohých řádů mimo svoje hlavní duchovní poslání pečují i o profánní kulturu a je naprosto přirozené, že zřizují a udržují knihovny, ochraňují především potřebnou duchovní literaturu, ale i literaturu v širším slova smyslu, odbornou i naučnou. Starají se o nemovité umělecké památky, o cenné mobiliáře a též o výtvarné umění, tedy plastiky, obrazy i grafická díla. Ne jinak je tomu v Královské kanonii premonstrátů na Strahově, jejíž Obrazárna (SO) a Knihovna (SK) již přesahují svým významem Země koruny české. Vzhledem k rozsáhlosti sbírek a náročnosti jejich zpracování je možné se zaměřit jen na jejich části, které je možné příležitostně spojit s významným výročím některého z tvůrců.

Nám se zde naskýtá třísté výročí narození i dvěstěpadesáté výročí úmrtí pražského malíře Norberta Františka Grunda a nelze při tom zapomenout na vynikajícího mědirytce Jana Jiřího Balzera, který část Grundovy tvorby převedl do mědirytin. Na Strahově¹⁾ se jejich práce setkaly – rytiny²⁾ ve Strahovské knihovně a obrazy³⁾ ve Strahovské obrazárně. Zde se zaměříme právě na tyto rytiny.

Norbert Grund

Všechny důležité poznatky o životě a díle Norberta Grunda získané do konce druhé světové války shrnul Toman ve svém slovníku.⁴⁾ Norbert Josef Karel Grund, též psáno někdy Grundt, se narodil 4. 12. 1717 v Praze na Malé Straně v rodině Kristiána Grunda, dvorního malíře hraběte Norberta Kolowrata-Liebsteinského, který mu byl za kmotra. Od svého otce získal základní malířské školení, v roce 1737 byl propuštěn z učení, takže pravděpodobně až pak se vydal na cesty. Zdokonaloval se ve svém umění ve Vídni, kde maloval zejména podle nizozemských mistrů, dále též cestoval po Itálii a Německu, aby se seznamoval s dalšími malířskými mistry malby. Uvádí se, že to byl František de Paula Ferga, při svých cestách poznal práce Benátčana Franceska Guardiho. Po návratu do Prahy se roce 1751 oženil⁵⁾ a v roce 1753 byl přijat za mistra do malostranského cechu. Ve svých pracích se dále inspiroval nizozemskými, italskými a francouzskými žánrovými obrazy. Jmenujme zejména Tenierse, Ant. Watteaua,

1) Stejně jako v Národní galerii v Praze a dalších uměleckohistorických institucích i soukromých sbírkách v České republice.

2) Obecně se touto problematikou se zaměřením na grafickou sbírku Zemské česko-moravské galerie, dnes v NG Praha, zabývaly Nissen, J.: *Katalog der Gemälde Norbert Grund und der Kupferstiche nach N. Grund von Johann Balzer*, Praha 1945, dále Kadlecová, Ž.: *Grafická tvorba Jana Jiřího Balzera inspirovaná Norbertem Grundem ve sbírkách Národní galerie v Praze*. Diplomní práce UK KTF Praha, vedoucí Petra Oulíková, Praha 2012.

3) Brožková, L.: *Jan a Antonín Balzer*. Katalog výstavy v NG v Praze, Praha 1968; Kříž, J.: *Norbert Grund 1717–1767* (Text katalogu výstavy 1967–1968), Praha 1967; Matějček, A.: *Norbert Grund*, Praha 1937.

4) Toman, P.: *Nový slovník československých výtvarných umělců. I. díl*, Praha 1947, s. 274–276.

5) První dítě – Barbara Grund – je zaznamenáno v matrice narozených k datu 11. 4. 1738. To ovšem může vyvolat řadu hypotéz, které leží mimo téma tohoto příspěvku.

Lancreta, Francesca Zuccarelliho. Některé jeho obrazy ukazují na vliv Rakušanů Chr. H. Branda a Aug. Querfurta, náměty mohl získat i u Fr. T. Cantona a také Francouze Josefa Verneta, podle kterého znázorňoval ztroskotání lodí. Není vyloučeno, že se mohl v tomto směru inspirovat i u Johanna Antona Eismanna.⁶⁾ Šerých uvádí, že Grund namaloval jeden ze svých obrazů podle Michaela Heinricha Rentze.⁷⁾ To ukazuje na to, že Grund citlivě vnímal podněty z okolního uměleckého světa.

Velký sběratel a ctitel Grundův, dr. Hoser⁸⁾ uvádí, že ještě za Grundova života byly jeho obrazy prodávány na mezinárodním trhu v Lipsku pod cizím jménem. Byly mnohými malíři napodobovány, jménem je znám malíř Josef Bader. Námětem jeho obrazů byly žánrové scény, krajiny oživené stafáží, biblické i anticlé motivy a galantní scény. Převážně malými formáty svých obrazů a tedy i cenami mohl uspokojovat estetické potřeby pražských vzdělanců a rostoucí vrstvy měšťanstva. Často je citováno, že Grund měl mnoho dětí (pravděpodobně osm), které mohl jen s obtížemi uživit. Z matriky křtů vyplývá podle opakovaného jména dítěte (Filip), že nejméně jedno dítě mu zemřelo. Norbert Grund, malíř českého rokoka, tohoto pozhánání nemohl plně využít, neboť zemřel poměrně mlád v Praze na Malé Straně, dne 17. 7. 1767. Mít více dětí bylo jakýmsi štěstím, neboť dětská úmrtnost v té době byla vysoká a dospělé děti byly jakousi zárukou relativně klidného dožití svých rodičů.

Souhrnný a citlivý pohled na tvorbu Norberta Grundy podal v citovaném katalogu Jan Kříž.⁹⁾ Jeho obrazy se nacházejí v klášterních sbírkách (mimo Strahovskou obrazárnu též ve Vyšším Brodu, jeho obrazy vlastnil i osecký klášter) a ve veřejných i soukromých sbírkách v tuzemsku a v zahraničí.¹⁰⁾ V této souvislosti je potřeba připomenout některé další vlastníky Grundových obrazů, pražského zlatníka Jakuba Koberweina a některých znalců klenotů pražské zastavárny, fyziologa Jiřího Procházky, vrchního stavebního ředitele Leonharda Hergeta či Grundova přítele malíře Jana Quirina Jahnna.

Grundovi je připisována kresba ze sbírky NG v Praze, připomínající skici velkého lotrinského grafika Jacquese Callota, a snad i dvě lavírované kresby perem ze sbírky MU Olomouc.¹¹⁾

Jan Jiří Balzer

I zde je možné se opřít o Tomana,¹²⁾ novější informace přináší katalogy výstav¹³⁾, případně soupis knižních ilustrací rodiny Balzerů.¹⁴⁾ Plastický pohled na Balzerův život přinesl roku 2007 Jiří Šerých.¹⁵⁾ Významný český rytce osmnáctého století Jan Jiří Balzer¹⁶⁾ (Johann Georg¹⁷⁾

6) Johann Anton Eismann se narodil kolem roku 1613 v Salzburgu (někteří udávají rok 1604 i 1620) a zemřel v Benátkách v roce 1700. Jeho malby se nacházejí v našich a samozřejmě zahraničních sbírkách (*Allgemeines Künstler*, Saur, K. G., München–Leipzig, 2002, 33. díl, s. 78–79).

7) Šerých, J.: *Michael Rentz fecit: Michael Jindřich Rentz, dvorní rytce hraběte Šporka*, Praha 2007, s. 332, tab. III.

8) Dr. Josef Karel Eduard Hoser (1770–1848) vytvořil počátkem 19. století velkou sbírku obrazů Norberta Grundy, kterou odkázal Společnosti vlasteneckých přátel umění, jejíž sbírky jsou součástí sbírek Národní galerie v Praze.

9) Kříž, Norbert Grund, s. 3–13.

10) Toman, *Nový slovník*, s. 276, uvádí některá města v zahraničí, kde se Grundovy obrazy nacházejí: Bamberk, Berlín, Innsbruck, Helsingfors, Vídeň. Nepochybně se jeho obrazy nacházejí i v Anglii a Rusku.

11) Volavka, V.: *Česká kresba XIX. století*, Praha 1949; Tognier M.: *Středoevropské malířství 17.–18. století (obrazy, kresby) Mistrovská díla starého umění v Olomouci*. Katalog výstavy, Olomouc 1986, s. 70–72, obr. 41 a 42.

12) Toman, *Nový slovník*, s. 34–35.

13) Brožková, Jan a Antonín Balzer; Špinar, J. – Štefan, J. T.: *Jan Jiří Balzer. Knižní ilustrace a grafika druhé poloviny 18. století*. Katalog výstavy ve Zlaté Koruně, Ostrava 1995; Štefan, J. T.: *Grafika rodiny Balzerů 1770–1820*. Katalog výstavy na zámku v Kravařích, Ostrava 2000.

14) Štefan, J. T.: *Knižní ilustrace rodiny Balzerů*, Ostrava 2008.

15) Šerých, Rentz, s. 415–421.

16) Někdy se podepisuje Baltzer i Paltzer.

17) Proč je až v Saurově slovníku (Saur, 6. díl, 1992, s. 539) nazýván Heinrichem je nám záhadou.

Balzer) se narodil pravděpodobně v roce 1736¹⁸⁾ v Harcově nebo Vlčkově (fara v Choustníkově Hradišti) na šporkovském panství a zemřel, vyzpovídav se v jazyce německém, 14. 11. 1799 v Praze a byl pohřben na Olšanech. Pro svůj talent byl přijat na učení u Michala Jindřicha Rentze,¹⁹⁾ když učednická léta pravděpodobně ukončila Rentzova smrt. Dále se zdokonaloval v zahraničí, na akademii ve Vídni a pravděpodobně v Drážďanech. Po návratu pracuje v bývalé Rentzově dílně v Kuksu, pak se stěhuje do Lysé nad Labem, kde zřizuje dílnu a kupuje dům, ve kterém bydlí se svými bratry Františkem, Matyášem a Řehořem, kteří se též věnují ryteckému umění. V té době přidává v signatuře ke svému jménu domicilium „Kukus“ (Kuks), později „Lissa“ nebo „Liřa“ (Lysá n. Labem), pak i „Prag“ a posléze, až se do Prahy přistěhuje, pak už jenom „Prag“ nebo častěji „Pragæ“. V Praze nabyl časem měšťanské právo, získal titul císařsko-královského mědirytce, čímž se dostává právní ochrany jeho prací. Ryje se svojí početnou ryteckou dílnou a svými bratry, posléze i syny Janem Karlem a Antonínem Karlem, kterým zajistil školení na akademiích v cizině, celou řadu grafik: veduty,²⁰⁾ listy podle předloh významných umělců, velký počet svatých obrázků. Dále ilustruje na 250 knih. Jeho náboženské rytiny zdobí celou řadu rukopisů a knih, ke kterým byly přidány jako součást práce, ale především se tak stalo dodatečně. V mnohých pracích Balzer jako jiní rytci často pracuje s cykly, které vyžadují jistou a koherentní grafickou techniku, což si v té době již jako zkušený mědirytec může dovolit, i když často pracuje s předlohami. Jmenujme mimo jiné cyklus ze života patronky Polska sv. Hedviky a již zmíněné pražské veduty. Potvrzují to zejména knižní ilustrace²¹⁾ v *Katechismu* (B24, s. 59–60), v ilustrované bibli *Biblische Geschichte* (B28, s. 63–65 a B30, s. 65–67), a též *Abbildungen* (B19, s. 55–58 a B20, s. 59) a *Evangelium* (B25, s. 60–63).

Zvláštním uměleckým i vydavatelským počinem pak bylo vyrytí asi 200 listů podle obrazů Norberta Grunda.

Na konci 19. století ještě opomíjeného, na začátku 20. století „znovu objeveného“ Jana Jiřího Balzera, dnes můžeme považovat za významnou uměleckou osobnost druhé poloviny 18. století v Čechách. To nejen v rytectví ale i podnikavosti v oblasti vydávání rytin různých žánrů a jejich cyklů, knih i obchodu s nimi.

Jejich možné interakce

Jejich životy překrývají v úseku cca 30 let (1734–1767), pokusme se proto najít možnosti jejich vzájemných kontaktů. Tušíme, že Balzer se nedlouho po učení u Michaela Heinricha Rentze v Kuksu odebral na studia do Vídně. Klíčové pro naši úvahu bude, kdy se Balzer vrátil do Čech.

Jistou dobu po Rentzově smrti v roce 1758 Balzer působil v kukské špitální nadaci, na panství Františka Karla Rudolfa Swéerts-Sporka, adoptivního syna a zetě hr. Františka Antonína Šporka. Odtud přesídlil do Lysé nad Labem.²²⁾ Zde Balzer začal budovat

18) Šerých, Rentz, s. 415, se přiklání spíše k roku 1734.

19) Šerých, Rentz, frontispis. Balzer se odvděčil svému učitelovi portrétem v *Abbildungen*, (Štefan, Knižní ilustrace, odkaz na knihy B19 či P07), a tak zachoval jeho autentickou podobu pro budoucnost, což se v Čechách asi málokterému rytci poštětilo.

20) Velký soubor vedut od Artarii, Hegara, samozřejmě Balzera aj., lze shlédnout po vstupu na prohlídku zámku v Dobrušce.

21) Štefan, Knižní ilustrace.

22) Šerých, Rentz, s. 415.

(snad i na jejich základech) svoji grafickou dílnu. Je znám „svatý“ obrázek z r. 1763, signovaný s domiciliem „Praga“.²³⁾ Jeho datované²⁴⁾ ilustrace knih vydaných ve Vídni jsou z roku 1765²⁵⁾ a 1767²⁶⁾, první ilustrace knihy vydané v Praze jsou z roku 1769²⁷⁾. Je zde nedlouhý reálný časový interval cca 1758 až 1767, kdy by se oba umělci mohli setkávat. Víme, že Balzer si v Lysé n. Labem v roce 1767 získává měšťanství, roku 1768 si zde zakoupil nemovitost.²⁸⁾ V roce s potížemi 1776 dům v Lysé n. Labem prodává,²⁹⁾ ale před tím již roku 1771 se stěhuje do Prahy a kupuje tam dům. Ale ještě v roce 1772 vydává jednu knihu současně v Praze i Lysé.³⁰⁾ V Praze získává pražské měšťanství až v roce 1787. Tedy asi až po usazení v Praze, po období intenzivní práce souvisící se změnou bydliště a řešením prodeje a nákupu domů, se Balzer nepochybně rozhodl, že bude pracovat na grafických reprodukcích, a to jistě v době, kdy se nepochybně zvýšil zájem o Grundovy obrazy. Nutno poznamenat, že listy podle Grunda mají již velmi dobrou, více než řemeslnou grafickou úroveň, která kontrastuje např. s jeho ilustračními rytinami pro vídeňského nakladatele. A první datování na rytinách podle Grunda zatím známe z roku 1776.

Balzer na mnoha listech uvádí majitele Grundových obrazů, většinou významné měšťany a příslušníky inteligence, se kterými musel navázat v průběhu svého nového pobytu v Praze společenské styky. Na rytinách se nikdy neodvolává na Grunda,³¹⁾ takže přímo od něho již náměty nečerpá.³²⁾ Často věnuje svoje listy příslušníkům šlechty, představitelům bohatších vrstev měšťanstva a inteligence. U těchto osob lze předpokládat sponzorství nebo přízeň, ale také více méně přátelské vztahy. K tomu jistě mohlo dojít až po dobytí jistého postavení v pražské společnosti.

Pokud se můžeme vyjádřit ke vztahu Grunda a Balzera, pak vzhledem k tehdejší velikosti Prahy a společenským stykům uvnitř umělecké komunity, jak je vypsál z pražských matrik Podlaha,³³⁾ je více než pravděpodobné, že se Balzer s Grundem v Praze setkali.

Ale skutečnost vyzrálého ryteckého rukopisu (byť modulovaného ryteckou dílnou), a zejména skutečnost, že Balzer listy podle Grunda téměř vždy značí svým titulem c. a k. mědirytce,³⁴⁾ je zřejmé, že k realizaci tak rozsáhlého vydavatelského záměru došlo až díky trvalému přestěhování Jiřího Balzera do Prahy, tedy jistě po Grundově smrti.

A to plně potvrzuje Křížův názor na genesi těchto mědirytin, který vyslovil již v katalogu výstavy v roce 1967.³⁵⁾

Dosavadní třídění Balzerových prací podle Norberta Grunda

Dosavadní práce, které se zabývají se listy Jana Balzera podle Norberta Grunda vycházely z tematického zařazení

23) Šerých, *Rentz*, s. 416.

24) Rytiny mohly samozřejmě vzniknout o něco dříve.

25) Štefan, *Knižní ilustrace*, č. G01 a G02, s. 79, č. Z01, s. 125.

26) Štefan, *Knižní ilustrace*, č. M06, s. 96, č. V03, s. 122.

27) Štefan, *Knižní ilustrace*, č. A01, s. 43.

28) P. Josef Vojáček, *Lysá nad Labem, grunty, domky a jejich majitelé*, Lysá nad Labem 1936, s. 72.

29) Vojáček, *Lysá nad Labem*, s. 11 a 72, navíc na tomto domě vážla povinnost ubytování vojska.

30) Štefan, *Knižní ilustrace*, č. K07, s. 96.

31) Pravděpodobně Grund prodal vše, co namaloval.

32) Balzer často ryl podle kreseb Jana Kleinharda a Jana Quirina Jahna, což neopomíná poznamenat v signatuře. Listy podle Grunda pravděpodobně ryl podle originálů.

33) Podlaha, A.: *Materiálle k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách*, později *Materiálle k dějinám umění v Čechách*, PA 28–34, Praha 1916–1925.

34) Kdy došlo k udělení tohoto titulu, nevíme, ale asi to nebylo bezprostředně po definitivním přestěhování z Lysé n. Labem do Prahy.

35) Kříž, *Norbert Grund*, s. 10.

kompozice. J. Nissen rozdělila listy do skupin podle svého bádání nad uložením Grundových obrazů v různých sbírkách:

- A. rytiny ke známým obrazům.
- B. variace známých obrazů.
- C. rytiny, ke kterým původní obrazy nejsou známy.

Všechny tyto skupiny ještě rozdělila na tři podskupiny:

- a) mytologické a křesťanské věci³⁶⁾
- b) žánry
- c) krajiny

Takto získala mozaiku pro možné ztotožnění nově identifikovaných rytin i obrazů, které v budoucnosti mohou být nebo budou nalezeny. Nutno podotknout, že také zaznamenala čísla na tiskových deskách a dále uvedla inventární čísla grafické sbírky tehdejší Zemské česko-moravské galerie v Praze.

Kadlecová³⁷⁾ Balzerovy listy podle Grunda zařadila do námětových skupin, které korespondují s tematickou strukturou malířových prací:

- Městská krajina s žánrovými motivy
- Život ve městě a na venkově
- Pastevectví
- Žánrové výjevy v krajině
- Žánrové výjevy společenského života
- Antikizující náměty
- Cykly ročních období
- Náboženské motivy
- Cestování
- Boje
- Mořská krajina

Ve svém soupisu autorka uvádí dnešní inventární čísla Národní galerie v Praze,³⁸⁾ aniž provedla komparaci s inventárními čísly, jak je uvedla J. Nissen.

Katalog rytin jako nový seznam³⁹⁾

Zvláštní pozornost budeme věnovat označování Balzerových listů.⁴⁰⁾ Budeme považovat za standardně číslované listy ty, které mají číslo nahoře uprostřed, nejčastěji značené „No.“ a současně vpravo nahoře číslo desky, „Platte.“

Nejdříve se zaměříme na číslo desky vpravo. Víme, že uvedené číslování začíná číslem 1, končí číslem 190.⁴¹⁾ I kdyby šlo o aritmetickou řadu Grundem inspirovaných rytin, pak nelze vyloučit drobné úchylky, např. že u některých chybí, že jde o list dle N. Grunda, případně dvě různé kompozice mají totéž číslo, případně jedna a tatáž má taková čísla dvě. Z počtu 190 ti listů jsou to podle zkoumání seznamu J. Nissen či z autopsie z různých sbírek nepatrné výjimky, o kterých se dá říci, že to jsou ony, které „potvrzují pravidlo“. Považujme toto číslování za balzerovské, a to sloužící k identifikaci listů při tisku alb nebo při objednávkách. Nezapomeňme, že J. Balzer na svých listech podle Grunda vždy vypisuje nejčastěji tři místa z pěti, ve kterých má svoje obchodní aktivity, jak píše komerční rada

36) Je zajímavé, že Jan Balzer jako autor i vydavatel opravdu velkého počtu obrázků s náboženskou tematikou podle Grunda vytvořil relativně však málo listů biblického nebo obecně náboženského charakteru.

37) Kadlecová, *Grafická tvorba*, s. 65–191.

38) Vytvoření koncordance těchto známých inventárních seznamů, pochopitelně s uvážením ztrát i přírůstků, se vymyká charakteru této studie.

39) Viz Umberto, E.: *Bludiště seznamů*, Praha 2009.

40) Tímto se již zajímali mnozí správci sbírek – ale jejich povinnosti jim především kladou požadavky správné evidence a ochrany svěřených fondů.

41) Nissen, s. 93–142.

Scoti,⁴²⁾ celní sklady. Všechna tato města představují centra obchodu a kultury. Jsou to Praha, Vídeň, Augsburg, Paříž a Lipsko. Pokud však dochází v číselné řadě k diskrepanci, pak to je pravděpodobně vychýlení, které vychází ze života,⁴³⁾ ale může přinést všem, kteří se tvorbou Jana Balzera podle Norberta Grunda zabývají, vrásky na čele.

Obraťme nyní pozornost k číslování listů, které je uvedeno nahoře uprostřed. Podle Nissen lze odhadnout, že toto číslování končí cca u čísla 84. Nepochybně jde o účelové očíslování aktuálních sérií nebo dokonce alb. Nacházíme zde opět drobné odchylky, např. jeden a tentýž list může mít tato čísla různá.⁴⁴⁾ Tato čísla se různě opakují, takže mohou příštím badatelům sloužit k hypotetickému sestavování sérií či alb.⁴⁵⁾

Dále existuje celá řada listů, označených pouze nahoře např. „N.“ apod., která *sui generis* navazuje na onu řadu, označující desky tisků. Tato řada, jak se v tomto stavu zkoumání zdá není zcela bez mezer. Skutečně, bude to vyžadovat dalšího úsilí při bádání v grafických sbírkách Střední Evropy. Je možné zde naznačit hypotézu, či „spekulaci“ že tyto listy v pokračující řadě mohou zahrnovat i běžnou ryteckou „negrundovskou“ produkci. Je tady i další možné vysvětlení, že důsledné číslování desek v listech podle Grunda bylo opuštěno. Zajímavá je variabilita rukopisu rytců, což lze vysvětlit podílem Balzerových bratrů, Matyáše a Řehoře, a také podílem dílenské práce. U dvou listů Toman uvádí výslovně autorství právě Matyáše (Chlapci s pochodněmi a Kaštanářka), zde obr. 8 a 9, jsou to listy signovány pouze „Balzer“. Pak bychom i u listů na obr. 3, 4, 6, 7, 19 a 50 po důkladné komparaci mohli uvažovat o Matyášově rytecké práci. U jiných listů, zejména bez čísla desky vpravo, to spíše vede k domněnce, že některé listy vznikaly až po smrti Jana Balzera. Je známo, že podle Grunda pracovali i další rytci mimo okruh bratrů Balzerů, z nich známe určitě Schumanna.⁴⁶⁾ Je tedy i možné, že se jiní rytci pokoušeli napodobit zřejmě úspěšnou činnost Jana Balzera a to i s použitím jeho jména. Nepochybně jde opět o spekulaci, která se snaží vysvětlit jisté anomálie v naší úvaze o číslování v pokračující řadě „nahore uprostřed“.

Je tu ještě jeden fenomén – odstranění původního číslování. Po smrti Jana Balzera a zejména předčasné smrti jak jeho syna Jana Karla (Jana Balzera staršího) tak Antonína Karla, balzerovská dílna začala upadat, i když dlouhou dobu pracoval ve své dílně jeho bratr Řehoř (bratři František i Matyáš zemřeli dříve) a druhou právem vdovským vedla Kateřina. Není zřejmé, jak si měděné desky z pozůstalosti rozdělili a jestli nemohlo dojít dokonce k přečíslování. Dále je známo, že desky byly prodávány (z naší autopsie⁴⁷⁾ je znám nakladatel a tiskař Korpiš, též Korpisch) a novými majiteli znova očíslovány (zde viz položky 117a|41, obr. 35 a 117b|39, obr. 36, další jsou známy z jiných sbírek). To je pravděpodobně i osud desek s odstraněným původním číslováním.

42) Zuman F.: *Stav malířství, mědirytectví a tiskařství v Čechách r. 1787*. ČSPS 49–50, 1941–1942, Praha (vyšlo 1946), s. 88–91.

43) Odkazují na problematiku např. inventurní seznamů institucí jakéhokoli zaměření.

44) Tyto odchylky se častěji vyskytují v různých sbírkových souborech, to ale není signifikantní, je to nepochybně důsledkem rozptýlení desek mezi měditiskare.

45) Z informativního statistického zkoumání ze soupisu, který pořídila Nissen, vyplynulo, cca 20 % těchto čísel „uprostřed nahore“ (od 1 do 84) zahrnuje jenom číslo jedné desky, 56 % těchto čísel zahrnuje dvě čísla desek, 11 % tři čísla a 14 % čtyři a pět pouze v jednom případě.

46) Toman, s. 440, ho nezná, Hnojil A.: *Jeden svět nestačí*, Praha 2014, s. 506 uvádí „Johann Gottlob Schumann, (1761–1810 Drážďany). Grafik. Učil se u Johanna Christiana Klengela v Drážďanech, dále studoval v Anglii. Byl specialistou na grafické převody krajinných záběrů.“

47) Soukromá sbírka CS.

Závěrem této úvahy je předložen a realizován návrh číslování grafických prací Jana Balzera (případně i jiných rytců) podle Norberta Grunda:

U listů s dvojím číslováním jsme zvolili tvar

X|Y

kde X značí číslo desky (nejčastěji *Platte*), Y číslo v sérii (nejčastěji *N^{ro}*.)

U pokračující řady listů jsme se již drželi při zařazení do „seznamu“ jediného čísla nahoře uprostřed listu (*N^{ro}*.).

Závěr

Svémi grafickými interpretacemi obrazů Norberta Grunda Jan Balzer vytvořil pozoruhodný a mimořádný soubor, který v historii umění Čechách nemá protějšku. Sbírka grafických listů Strahovské knihovny obsahuje 50 těchto listů, většinou rytých v dílně Jana Balzera (další dva jsou duplikáty), kterých je odhadováno kolem 200 kusů. Jde tedy pravděpodobně o čtvrtinu jejich odhadovaného počtu. V tomto počtu není důležité, že u jednoho listu nelze Balzerovo autorství prokázat. I tak jde snad o největší soubor po souboru v Grafické sbírce Národní galerie v Praze. Spolu s obrazy Norberta Grunda ve Strahovské obrazárně jde o významnou část českého kulturního dědictví.

Katalog grafických listů

Listy v tomto soupisu byly seřazeny navrhovaným způsobem. Zvláštní leč nerozřešenou kapitolou zůstává pojmenování jednotlivých listů, neboť každý autor, který se jimi zabýval jak při publikaci či katalogizaci, je nazval podle svého individuálního pohledu na motiv.⁴⁸⁾ V tomto soupisu jsou tyto názvy uvedeny v závorce i se svými známými variantami. Nesporné jsou pouze názvy listů vyryté Balzerem, které jsou zde psány bez závorek. Dále jsou uvedeni původní majitelé obrazů sloužících jako předloha. Též je uveden dnešní vlastník těchto Grudových obrazů – pokud je uvedeno, že není znám, znamená to jen, že není nám znám. V popisu neopomeneme věnování listů významným osobnostem té doby.

Rozměry listů jsou udávány netradičně: rozměr kompozice, rozměr tisku (tedy i s číslováním a signaturami) a rozměr desky. Důvodem je jakési vodítko k případné identifikaci ostrižených nebo poškozených listů v jiných sbírkách. Je známo, a zde se při komparacích potvrzuje, že tyto údaje, přesněji měřené, jsou zatíženy chybami. Je to dáno tím, že papír v principu nemusí být isotropní materií (mající ve všech směrech stejné vlastnosti), papíry od různých výrobců a různých „šarží“ jsou svými vlastnostmi rozdílné (to je zřejmé u pozdějších otisků), a pokud jsme některý argument vynechali, pak záleží i na prostředí, kde je nyní list uložen.⁴⁹⁾

Na listech v této sbírce je uvedeno jméno autora předlohy ve tvaru nejčastěji „*Norb. Grund*“ či „*Norbert Grund*“, výjimečně „*N. Grund*“ nebo „*Grund*“. Jméno rytce převládá ve tvaru „*Johann Balzer*“, dále je to „*Joh. Balzer*“ a „*J. Balzer*“, zdá se, že ke zkracování křestních

48) Děkujeme Mgr. Petrovi Šámalovi Národní galerie v Praze, který tyto poznatky získaných v různých grafických sbírkách potvrdil.

49) Takže i duplicitní listy ve sbírce se mohou nepatrně lišit rozměrem.

jmen obou umělců dochází někdy podle formátu rytiny. Použití signatury bez křestního jména jsme již diskutovali výše.

50) Kříž, Norbert Grund, č. 254.

Většina listů je proti známým Grundovým obrazům stranově obrácená, což je v té době vzniku listů běžnější rytecká praxe. Všechny listy mimo v soupisu uváděné nápisy jsou doplněny poznámkou „Mit K. K. Freijheit nicht nach zu stechen.“ nebo podobnou; grafické práce J. Balzera jako „privilegovaného mědirytce“ tedy požívaly právní ochrany. Pokud tomu tak není, je to výslovně uvedeno. Technika všech listů je lept s mědirytem.

Některé drobné chyby v nápisích se zdůvodňují pouhým opomenutím, nebo chybou dílenských rytců, kteří jistě neměli zcela dokonalé vzdělání. Odchytky od dnešního pravopisu v německých nápisích jsou opomíjeny.

3|4 (Obr. 1)
(Přadlena, Die Spinnerin)

„Gemahlt von Grund. | „Gestochen von Joh. Balzer.“,
kompozice 171 x 134 mm, deska 213 x 146, tisk 216 x 134 mm
Věnováno „Dem Hoch und Wohlgebohrnen Herrn Anton Grafen von Wratislauw= Netolitzkij. Gewidmet von seinem Diener Johann Balzer“, též erb obdarovaného.
(„Das Original gemählde besitzt der Herr Franz Joseph Nissl.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20854, druhý exemplář ostržien, zatím bez inv. č.)

9|14 (Obr. 2)
(Veselý návrat z oslavy, Vergnügte Heimkehr von Fest)
„Gemahlt von Norbert Grund. | Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“, „Gestochen von Johann Balzer.“, též erb obdarovaného.
kompozice 180 x 264 mm, deska 221 x 271 mm, tisk 219 x 264 mm
„Ihro Fürstlichen Gnaden und dem Hochgebohrnen Herrn Herrn Philippe Joseph Maria, Des Heil. Röm. Reichs Fürsten zu Fürstenberg, Landgrafen in der Baar. Erbhern der Herschaften in Böhmen . Ihro Fürstlichen Gnaden Gewidmet von dero unterthänigsten Knecht Johann Balzer.
(„Das Original gemählde besitzt der Herr Leonard Herget. Stand. Ingenieur Professor.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20 835, též dupl.)

11|8 (Obr. 3)
(Cesta se zříceninou a stádem, Krajina se zříceninou a stádem,⁵⁰⁾ Landstrasse mit Ruine und Herde)
„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen v. Balzer. | Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“
kompozice 129 x 190 mm, deska 148 x 198, tisk 147 x 188 mm
Věnováno „Gewidmet dem Herrn Franz Joseph Nissl. als ein merkmal der Erkentlichkeit. Von seinem Balzer.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnes NG Praha, i. č. O 167, „Krajina s branou a pastýřem ženoucím stádo“, stranově obráceno.)
STRAHOV (SG 80847)

12|17 (Obr. 4)

(Cesta s povozem a křížem, Cesta s dvoukolovým vozem⁵¹⁾
„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen v. Balzer. | Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“
kompozice 128 x 190 mm, deska 148 x 200, tisk 147 x 189 mm
Věnováno „Gewidmet dem Herrn Franz Joseph Nissl. als ein merkmal der Erkentlichkeit. von seinem Freund Johann Balzer.“
(Původní majitel obrazu neuveden, dnes v NG Praha, i. č. O 1672, „Krajina s povozem a odpočívajícími venkovany“, stranově obráceno.⁵²⁾
(SG 80846)

16|18 (Obr. 5)

(Krajina s ženou u cesty, Landschaft mit einer Frau am Wegrand)
„Gemahlt von Norbert Grund. | Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“, dole „Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 257 x 384 mm, deska 308 x 395 mm, tisk 304 x 387 mm
Věnováno „Dem Hochgebohrnen Herrn Herrn Johann Franz von Neuberg, Herr auf Groß= Tschechtitz und Augezt Ihro K: K: Ap: Maj: Rath, und Königl. Größern Landrechts Beysitzer im Königreich Böhheim. Gewidmet von Ihro gehorsamsten diener Johann Balzer.“, též erb obdarovaného.
(„Das Original gemählde besitzt der Herr Franz Leopold Nissl.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20863)

17|14 (Obr. 6)

(Tři postavy na břehu řeky, Břeh malé říčky⁵³⁾
„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen v. Balzer. | Verlegt in Paris, Augspurg, Prag, Wien.“
kompozice 103 x 135 mm, deska 113 x 145 mm, tisk 112 x 137 mm.
(„Das Original gemählde besitzt der Herr Franz Joseph Nissl.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20840)

19|23 (Obr. 7)

(Cesta s oslářem, Landstrasse mit Eseltriber)
„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen von Balzer.“,
kompozice 119 x 107 mm, deska 137 x 115 mm, tisk 133 x 108 mm
„Zu finden in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“
(„Das Original gemählde besitzt der Herr J. Quirin Jahn“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(GS 20829)

51) **Kříž**, Norbert Grund, č. 253.

52) V MU Olomouc je stranově obrácená verze obrazu v NG, i. č. D 546, viz **Togner**, *Středoevropské malířství*, s. 26 a 27, obr. 14.

53) **Kříž**, Norbert Grund, č. 242.

21|26 (Obr. 8)

(Tři chlapci s pochodněmi, Drei Buben mit Fackeln)

„Gestochen v. Balzer., Gemalt von Norbert Grund.“⁵⁴⁾

kompozice 76 x 105 mm, deska 102 x 146 mm, tisk 104 x 130 mm

„Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag u. Leipzig.“

(„Das Original Gemählde besitzt Herr Johann Tallinger“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20838)

54) Již Toman připisuje Matyášovi Balzerovi, nepochybně má list jiný rukopis než většina ostatních a není signován „Johann Balzer“ apod.

55) Viz též předchozí poznámka.

22|25 (Obr. 9)

(Kaštanářka, Eine Kastanienrösterin)

„Gemahlt von Norbert Grund.“, „Gestochen v. Balzer.“⁵⁵⁾

kompozice 76 x 105 mm, desky 103 x 147 mm, tisku 292 x 102 mm

„Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“

(„Das Original Gemählde besitzt Herr Johann Tallinger“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20837)

25|17 (Obr. 10)

(Koupající se dívka I, Ein badendes Mädchen)

„Gemahlt v. Norb. Grund. | Gestochen von Joh. Balzer.“,

kompozice 105 x 94 mm, deska 138 x 104 mm, tisk 134 x 99 mm

Věnováno „Dem Herrn Christian Görtz.“

„Zufinden in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“

(„Das Original gemählde besitzt der Herr Franz Joseph Nissl“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20828)

26|18 (Obr. 11)

(Koupající se dívka II, Ein badendes Mädchen)

„Gemahlt v. Norb. Grund. | Gestochen von Joh. Balzer.“,

kompozice 107 x 94 mm, deska 139 x 103 mm, tisk 135 x 100 mm

Věnováno „Dem Herrn Christian Görtz. Gewidmet von seinem Freund Joh. Balzer.“

„Zu finden in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“

(„Das Original gemälde besitzt der Herr Franz Joseph Nissl“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20 830)

31|44 (Obr. 12)

(Italský přístav se sedláckou stafáží, Ital. Hafen mit bäuerlicher Staffag.)

„Gemahlt von Norb. Grund: | Gestochen von Johann Balzer.“,

kompozice 132 x 205 mm, deska 184 x 218 mm, tisk 292 x 178 mm

„Dem Wohledelgebohrnen Herrn Johann Geor Edler von Kelly, Ihro K. K. Apost. May. Rath, und des K. Oberstburggrafenrechts Beysitzer, Gewidmet von seinem diener Joh. Balzer.“, též erb obdarovaného.

„Der Original Gemählde besitzt der H. Franz Joseph Nissl.“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20851)

36|39 (Obr. 13)

Die Überfahrt (Přívaz, Eine flache Flussladschaft)

„Gemahlt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 138 x 229 mm, deska 168 x 243 mm, tisk 160 x 232 mm

„Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“

(„Das Original gemählde besitzt der Herr Christoph Lüßner“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20849)

56) Nahoře vlevo též „3.^{tes} Formath.“, význam tohoto značení nám zatím uniká.

57) Motiv je častý u Davida Tennierse, viz Nissen, s. 119.

37|4 (Obr. 14)

(Rolníkova rodina a flašinetář, Bauerfamilie und Leierkastenmann)

„Gemahlt von Norb. Grund. | Verlegt in Paris, Prag, Wien und Leipzig.“

„Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 215 x 174 mm, deska 269 x 189, rozm. tisk 265 x 178 mm

„Dem Hochgebohrnen Herrn Herrn Franz Dismas der Heil: Römischen Reichs Grafen von Dietrichstein, Ihro Röm: Kay: auch zu Hungarn und Böheim Kön: Apost. Maj: würkl: Kame(m)rern und Bergrath, dann eines Höchlöbl: K: K: obrist Münz= u. Bergmeister Amt: Assesori in Königreich Böheim & .& .Ihro Hoch Reichs Gräfl: Gnaden. Gewidmet von seinem unterthänigsten diener Johann Balzer.“, též erb obdarovaného.

(„Das Original gemahlde besitzt der Herr Franz Josef Nissl.“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20855)

38|3⁵⁶⁾ (Obr. 15)

(Tanec před vesnickým hostincem, Tanz vor Dorfwirtshaus)

„Gemahlt von Norbert Grund. | Verlegt in Paris, Prag, Wien, u. Leipzig.

| Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 216 x 175 mm, deska 271 x 188 mm, tisk 266 x 198 mm

Věnováno: „Dem Hochgebohrnen Herrn Herrn Franz Dismas des Heil: Römischen Reichs Grafen von Dietrichstein, Ihro Röm: Kay: auch zu Hungarn, und Böheim Kön: Apost: Maj: würkl: Kam(m)erern und Bergrath, dan eines Hochlöbl: K: K: obrist Müntz u. Bergmeister Amt: Assesori in Königreich Böheim. etc. etc. Ihro Hoch Reichs Grafl: Gnaden. Gewidmet von seinem unterthänigsten diener Johann Balzer.“

„Das Original gemählde besitzt der Herr Franz Joseph Nissl.“, dnes v NG Praha, i. č. O 284, český název totožný, stranově obráceno.)

(SG 20821)

41|20 (Obr. 16)

Der Herbst (Podzim)⁵⁷⁾

„Gemahlt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 124 x 195 mm, deska 143 x 205 mm, tisk 136 x 196 mm

„Verlegt in Paris, Augspurg, Wien, Prag und Leipzig.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)

(SG 20812)

49|3 (Obr. 17)

(Starý žebrák, Ein alter Bettler)

„Gemahlt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 87 x 130 mm, deska ?x146 mm,⁵⁸⁾ tisk 99 x 132 mm
„Verlegt in Prag, Paris, Wien, und Leipzig.“
(„Das Original gemählde besitzt H. Joh. Quirin Jahn.“, dnešní
umístění obrazu není známo.)
(SG 20823)

53|34 (Obr. 18)

Der Castanien=Röster. (Kaštanář)

„Gemahlt von Norb. Grund. | Gestochen von Johan(n) Balzer.“,
kompozice 157 x 121 mm, deska ?x?,⁵⁹⁾ tisk 212 x 152 mm
„Verlegt in Paris, Prag, Wien, und Leipzig.“
(„Das Original Gemählde besitzt der W. E. geb. Herr Emanuel
Franz Itz.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20822)

67|24 (Obr. 19)

Die ermüdete Reisende. (Unavení poutníci)

„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 152 x 200 mm, deska 186 x 220 mm, tisk 171 x 201 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není zná-
mo.
(SG 20819)

68|23 (Obr. 20)

Der saumselige Jäger. (Nedochvilný lovec)

„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 152 x 201 mm, deska 186 x 220 mm, tisk 175 x 201 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20820)

77|7⁶⁰⁾ (Obr. 21)

Der Jonas. (Jonáš)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen v. Joh. Balzer in Prag.“,
kompozice 102 x 156 mm, deska 122 x 170 mm, tisk 119 x 158
mm
„Verlag in Prag, Augsburg und Wien.“
(Původní majitel obrazu neuveden, umístění není známo.)
(SG 20817)

79|1⁶¹⁾ (Obr. 22)

Die Fischer. (Rybáři)

„Gemahlt von Norb Grund | Gestochen v. Johann Balzer in Prag.“,
kompozice 101 x 161 mm, deska 125 x 178 mm, tisk 117 x 164 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20815)

58) Číslosérie chybí, doplněno podle Nissen, s. 114.

59) List je ostřížen.

60) V soukromé sbírce byl zaznamenán tisk, který má ještě dole mezi původním textem nápis „N10.“, což potvrzuje existenci pozdějších otisků v jiné tiskařské dílně.

61) V soukromé sbírce byl zaznamenán tisk bez čísla nahoře uprostřed.

81|21 (Obr. 23)

(Na břehu nehostinného moře, Am Ufer eines Meeresarmes)

„Gemalt von Norbert Grund. | Gestochen von Joh. Balzer in Prag.“

kompozice 143 x 188 mm, deska 181 x 242 mm, tisk 167 x 212 mm

„Verlegt in Prag, Augspurg und Wien.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20848)

88|28 (Obr. 24)

(Tančící pastýři a dobytek, Tanzende Hirten und Vieh)

„Gemalt von Norbert Grund.“, „Gestochen von Johann Balzer in Prag.“,

kompozice 154 x 219 mm, desky 177 x 246, tisku 168 x 220 mm

„Verlegt in Paris, Prag, Augspurg und Wien.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20853)

90|19 (Obr. 25)

(Cesta na břehu jezera, Weg am Seeufer)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 85 x 137 mm, deska 105 x 154 mm, tisk 99 x 138 mm

„Verlegt in Prag, Augsburg und Wien“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20836)

92|6 (Obr. 26)

(Vesnická slavnost,⁶²⁾ Ein ländliches Fest)

„Gemalt von Norb. Grund. | Verlegt in Prag, Wien, und Augsburg.

| Gestochen von Johann Balzer in Prag.“,

kompozice 230 x 111 mm, deska 314 x 406 mm, tisk 305 x 376 mm

„Dem Hoch und Wohl gebohrnen Herrn Herrn Wenzl Peter Dobrzenskij Freyherr von Dobrzenitz bejder Kaijs: Königl: Apostolischen Majestäten würcklicher geheimer Rath und Kämmerer, Herr auf Dobrzenitz Auhrow Przibram und Nejepin Ihro hoch= Freyherrliche Excellenz. Gewidmet von seinem unterthänigsten diener Johann Balzer“, též erb obdarovaného.

(Původní majitel obrazu neuveden, dnes v majetku Kooperativa, Vienna Insurance Group.)

(SG 20 860)

93|4 (Obr. 27)

(Zábava v parku)

„Gemahlt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer 1777.“,

kompozice 257 x 370 mm, deska ?x?, tisk 127x?,⁶³⁾

„Dem Hochgebohrnen Herrn Herrn Wenzel Joseph das Heil. R: R: Graffen von Thun, Ihro Kaijsersl Apostol: Maj: würcklicher Kämmerer und Obristen des Löbl: Elrichshausischen Infanterie=Regiments. Gewidmet von seinem unterthänigsten diener Johann Balzer“, též erb obdarovaného.

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(SG 20 862)

62) **Kříž**, Norbert Grund, č. 252.

63) List je ostřížen a poškozen (dnes již restaurován), čísla desky a série určeny díky Mgr. Petrovi Šámalovi podle exempláře v Grafické sbírce NG Praha.

97|19 (Obr. 28)

Die Wahlfahrt auf dem Lande. (Pouť na venkově)

„Gemalt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer 1777.“
kompozice 245 x 374 mm, deska 280 x 460 mm, tisk 269 x 374 mm
„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)
(GS 35 433)

64) List je ostřížen.

65) List je ostřížen, číslo desky je doplněné podle Nissen, s. 133-134.

66) Kříž, Norbert Grund, č. 239.

67) Kříž, Norbert Grund, č. 240.

99|47 (Obr. 29)

(Na polní cestě, An einer Landstrasse)

„Gemalt von Norb. Grund.“, „Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 147 x 230 mm, deska ?x?,⁶⁴⁾ tisk 165 x 230 mm
„Verlegt in Paris, Augsburg, Wien und Prag.“
(„Das Original gemälde besitzt der Herr Ignatz Büchler.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20852)

100|48 (Obr. 30)

(Před venkovským hostincem, Vor einem ländl. Gasthaus)

„Gemahlt von Norb. Grund.“, „Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 148 x 231 mm, deska 172 x ? mm,⁶⁵⁾ tisk 169 x 188 mm
„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg, und Wien.“
(„Das Original gemälde besit ... Herr Ignatz Büchler.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20824)

101|11 (Obr. 31)

Das Stille Meer. (Klidné moře⁶⁶⁾)

„Gemalt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer in Prag.“,
kompozice 264 x 395 mm, deska 300 x 429 mm, tisk 291 x 397 mm
„Verlegt in Prag, Augsburg, Paris und Wien.“
(„Das Original gemälde Besitzt der Herr Jacob Koberwein.“, dnes NG Praha, i. č. O 2798, „Zříceniny na mořském pobřeží“, stranově obráceno.)
(SG 20856)

102|12 (Obr. 32)

(Bouře na moři, Der Sturm auf dem Meer⁶⁷⁾)

„Gemalt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 365 x 400 mm, deska 305 x 430 mm, tisk 395 x 400 mm
„Verlegt in Prag, Augsburg, Paris und Wien.“
(„Das Original gemälde Besitzt der Herr Jacob Koberwein“, dnes v NG Praha, i. č. O 2799, „Ztroskotání“, stranově obráceno.)
(SG 20857 a SG 20858)

113|37 (Obr. 33)

(Krajina s řekou a se stafází – Hráz, Ufergelände)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 111 x 162 mm, deska 123 x 176, tisk 124 x 162 mm

„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 80839)

116|40 (Obr. 34)

(Jezdec s druhým koněm, Ein Reiter mit einem zweiten Pferd)

„Gemalt von Norbert Grund.“, „ | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 134 x 114 mm, deska 155 x 130 mm, tisk 151 x 113 mm

„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“

(„Das Original gemälde besitzt der H. Jacobus Coberwein.“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20826)

117a|41 (Obr. 35)

(Selena a Endymion, Selene und Endymion)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 135 x 114 mm, deska 154 x 128 mm, tisku 151 x 114 mm

„verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“

(„Das Original Gemälde besitzt der Herr Jacobus Koberwein“, dnes NG Praha, i. č. O 264,

„Seléné a E(n)dymion“.)

(SG 20832)

117b|39 (Obr. 36)

(U zchátralého mlýna, Bei einer verfallenen Mühle, Tři koupající se dívky)

„Gemalt von. Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“

kompozice 135 x 114 mm, deska 155 x 122 mm, tisk 152 x 115 mm

„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“

(„Das Original gemälde besitzt der Herr Jacobus Koberwein.“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20 834)

118|42 (Obr. 37)

(Paridův soud, Parisurteil)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,

kompozice 134 x 113 mm, deska 153x128, tisk 114 x 134 mm

„Verlegt in Prag, Paris, Augspurg und Wien.“

(„Das Original Gemälde besitzt der Herr Jacobus Koberwein.“, dnes v NG Praha,

i. č. 259, ale poněkud jiná kompozice a není stranově obráceno.)

(SG 20825)

123|53 (Obr. 38)

In diesem Blat hat sich der Maler selbst abgebildet. (Na tomto listu se vyobrazil sám malíř)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Joh. Balzer.“,

kompozice 120 x 176 mm, deska ??, tisk 292 x 157 mm

„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“

(Původní majitel obrazu neuveden, dnes NG Praha, i. č. O 11 680, „Ateliér malíře“, není stranově obráceno.)
(SG 20813)

124|54 (Obr. 39)

Der Bildhauer. (Sochař)

„Gemalt von Norbert Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 120 x 177 mm, deska ?x?,⁶⁸⁾ tisk 154 x 210 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnes NG Praha, i. č. 11 680,
„Ateliér sochaře“, stranově obráceno.)
(SC 20814)

68) List je ostřížen.

69) Detail močícího muže nevybočuje z rozměru soudobého žánru.

141|49 (Obr. 40)

(Harlekýn a dívka, Harlekin und Mädchen)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von J. Balzer.“,
kompozice 137 x 102 mm, deska 180 x 124 mm, tisk 153 x 107 mm
„Verlegt in Prag, Paris, Augsburg und Wien.“
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu
není známo.)
(SG20833)

142|50 (Obr. 41)

(Mladá dvojice v zahradě, Junges Paar im Garten)

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 133 x 97 mm, deska 181 x 124 mm, tisk 152 x 106 mm
„verlegt in Prag, Paris, Augspurg und Wien.“
(Původní majitel obrazu neuveden, dnes NG Praha, i. č. DO 5089, „Galantní scéna“, stranově obráceno.)
(SG 20831)

153|55 (Obr. 42)

Jezdec na břehu (Ein Reiter am Ufer.)

„Gemalt v. Norb. Grund. | Gestochen und Verlegt bey J. Balzer.“,
kompozice 98 x 160 mm, deska 125 x 192 mm, tisk 116 x 166 mm
(„Das Original gemälde besitzt der H. Koberwein.“, dnešní umístění obrazu není známo.)
(GS 80842)

154|56 (Obr. 43)

(Sedlák se selkou na polní cestě, Bauernpaar an der Landstrasse)

„Gemalt von Norb. Grund.“, „Gestochen u. Verlegt bey J. Balzer.“,
kompozice 97 x 160 mm, deska 128 x 192 mm, tisk 115 x 163 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu
není známo.)
(SG 20859)

157|71 (Obr. 44)

(Polní cesta, Die Landstrasse)⁶⁹⁾

„Gemalt von Norb. Grund. | Gestochen von Johann Balzer.“,
kompozice 149 x 233 mm, deska ? x 256 mm, tisk 184 x 237 mm

Věnování „Ihro Hoch Reichs Gräflichen Excellenz Dem Hoch gebohrnen Herrn Herrn Franz Anton Nowohradeckij Grafen von. Kol-lowrath Ihro K. K. Apost: würcklicher geheimer Rath und Präsidenten des Münz und Bergwesens: Gewidmet Einen Fürtreslichen Kenner und verehrer des Wissen=schaften und freien Künsten von seinem untertänigsten diener Johann Balzer.“, též erb obadovaného.

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)
(SG 20 843)

159|59 (Obr. 45)

(Odpočívající žena s oslem, Ausruhende Frau und seinem Esel)

„Gemalt von Norb. Grund.“, „Gestochen von Johann Balzer und Verlegt.“,
kompozice 101 x 158 mm, deska 128 x 191 mm, tisk 121 x 160 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20841)

Nestandardně číslované listy ⁷⁰⁾

86 (Obr. 46)

(Cikánský tábor, Zigeunerlager)

„Gemalt von N. Grund. | Gestochen v. J. Balzer.“,
kompozice 113 x 187 mm, deska 134 x 209 mm, tisk 117 x 187 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SC 20816)

N:122 (Obr. 47)

(Na břehu s věží)

„peint par N. Grund. | J. Balzer.“,
kompozice 113 x 165 mm, deska 128 x 185 mm, tisk 120 x 166 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20 844)

N:124; (Obr. 48)

(Na vesnickém náměstí, Vor einem Dorfpaltz)

„peint par N. Grund. | Gravé par J. Balzer.“,
kompozice 112 x 165 mm, deska 128 x 186 mm, tisk 119 x 165 mm
(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20 850)

N=126 (Obr. 49)

(Dva rybáři, Zwei Fischer)⁷¹⁾

„peint par Norb. Grund.“,
kompozice 162 x 125 mm, deska 187 x 129 mm, tisk 177 x 125 mm
(Původní majitel obrazu „loriginal se trouve entre les mains chev-alier de Wagenburg“, dnešní umístění obrazu není známo.)

(SG 20827)

70) Všechny tyto listy jsou bez ochrany před patiskem.

71) Není signováno Balzerem.

146. (Obr. 50)

(Na italském mořském zálivu, An einer ital. Meeresbucht)

„Gemalt v. Norb. Grund. | Gestochen von Balzer.“,

kompozice 115 x 184 mm, deska 134 x 214 mm, tisk 127 x 184 mm

(Původní majitel obrazu neuveden, dnešní umístění není známo.)

(SG 20 845)

Dokončeno 8. srpna 2016

Summary:

Jan T. Štefan

Johann Balzer engravings of Norbert Grund paintings, in the Library of the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov.

The third centenary of the birth and the 250th anniversary of the death of the Prague Rococo painter Norbert Grund (1717-1767) is a fine opportunity to revisit his work, some of which was conveyed to a wider audience (albeit in the form of large sets of prints) by the engraver Johann Balzer (approximately 1736-1799). Balzer's engravings, like many of Grund's paintings, are housed in the collections of the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov.

In the spirit of the Rococo, in his small-format pictures Norbert Grund specialised in genre works and gallant scenes, with biblical and classical motifs, on mostly horizontal landscapes with abundant staffage, adhering to the recognised practices of

the Austrian, Italian and Dutch masters of the time.

Johann Balzer, in his engravings of Grund's work, masterfully captured the composition of the paintings in black and white with his excellent graphic technique. About 200 known engravings in many publications and, in all likelihood, in albums stand witness to the popularity of Grund's work among the intermediate middle class in the final quarter of the 18th century, with further prints also being made in the early 19th century.

The collection of approximately 50 prints in the collection of the Strahov Library is the second largest set (after that held by the National Gallery in Prague) of such prints in Czech collections.



Obr. 1



Obr. 2



Obr. 3



Obr. 4



Obr. 5



Obr. 6



Obr. 7



Obr. 8



Obr. 9



Obr. 10



Obr. 11



Obr. 12



Obr. 13



Obr. 14



Obr. 15



Obr. 16



Obr. 17



Obr. 18



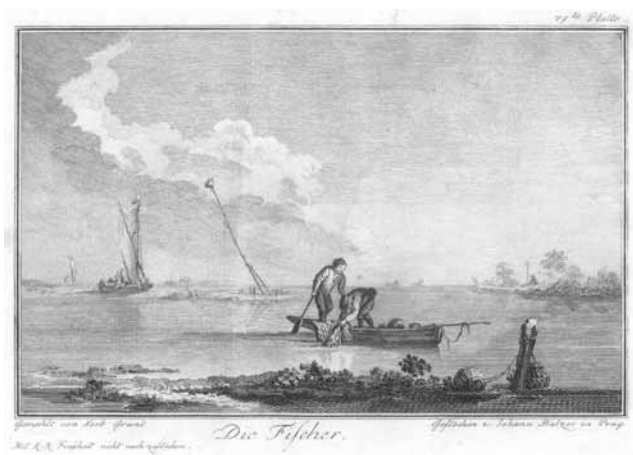
Obr. 19



Obr. 20



Obr. 21



Obr. 22



Obr. 23



Obr. 24



Obr. 25



Obr. 26



Obr. 27



Obr. 28



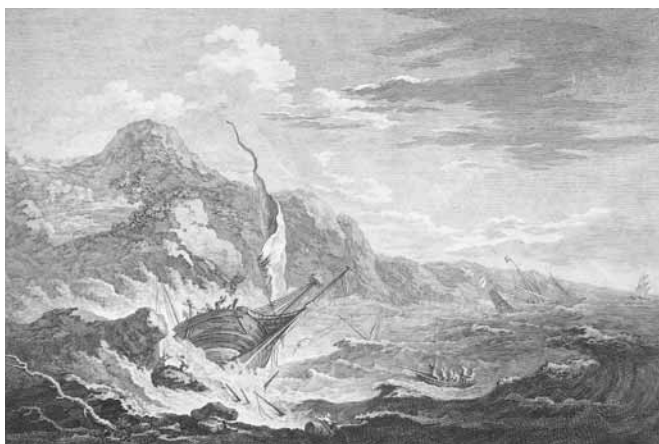
Obr. 29



Obr. 30



Obr. 31



Obr. 32



Obr. 33



Obr. 34



Obr. 35



Obr. 36



Obr. 37



Obr. 38



Obr. 39



Obr. 40



Obr. 41



Obr. 42



Obr. 43



Obr. 44



Obr. 45



Obr. 46



Obr. 47



Obr. 48



Obr. 49



Obr. 50



Svaté nebo měsíční obrázky ze sbírky Strahovské knihovny?

Jan T. Štefan

Úvod

Ve své monografii o Jindřichovi Rentzovi¹⁾ se Jiří Šerých v části věnované jeho nejvýznamnějšímu žákovi Janu Jiřím Balzerovi zmiňuje o sérii kalendářových mědirytin z Balzerovy dílny, nacházející se ve sbírce rytin knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově (SK). Paní Mgr. Hedvika Kuchařová, Ph.D. byla tak laskavá a vyhledala 48 menších grafických listů, nepochybně patřících do uvedené série.

Soubor listů

Skutečný počet zachovaných listů vzhledem ke dnům roků je menší, neboť mezi nimi je jeden triplikát (papež Pius V.) a dva duplikáty (sv. Mikuláš Tholentinus a sv. Terezie); jde tedy o soubor 44 světců zahrnující cca 12 % dnů roku.

Rytcem Janem Balzerem je signován jen jeden list a to list se sv. Janem Nepomuckým. Většina listů je adjustována na papírové podložce, na níž je perem nebo tužkou starší poznámka, že jde o Balzerovu práci. Při přípravě soupisu byly identifikovány tři různé kustodské rukopisy, obr. 1., 2. a 3.

Tyto listy jsou stylově jednotné, i když se nepatrně liší ryteckým rukopisem, což ukazuje na obvyklou dílenskou praxi, kdy rytí hlavního motivu náležela rytci, ale vypracování méně důležitých detailů, ornamentů, nápisů i signování, bylo svěřováno podle zaměření a schopnostem dalším pracovníkům v dílně. Signování je provedeno jménem rytce, což nevylučuje ani signování jménem majitele rytecké officíny, které se může projevit při zakoupení tiskařských desek z jiné dílny.²⁾ Z autopsie zde nejsou důvody nepřipustit autorské připsání podle jednoho z těchto listů, jak je doplnili starší pořadatelé grafické sbírky SK. Konec konců v Čechách v době druhé poloviny 18. století, kam se tento soubor obrázků hlásí, se do tak rozsáhlé práce mohla pustit nejspíše poměrně velká a zkušená grafická officína, jakou byla v Praze dílna Jana Jiřího Balzera.³⁾

Světci jsou zobrazeni na rytinách v rámečcích, jejichž rohy jsou ozdobeny rostlinnými motivy, nahoře je to nejčastěji mušle, výjimečně granátové jablko, trojlístek a neidentifikované útvary (květ, snítka). Až na dva listy (sv. Prokop, GS 2899 a sv. Terezie, GS 2913) je na zadní straně vzadu všech listů vytisknut latinsky životopis a modlitba k vyobrazenému světci. Latinské

1) Šerých, J.: *Michael Renz fecit*, Praha 2007, s. 418.

2) To se někdy řeší jenom odstraněním původní signatury.

3) V oblasti knižních ilustrací Jan Balzer (1734?–1799) a jeho bratři (Štefan, J. T.: *Knižní ilustrace rodiny Balzerů*, Ostrava 2008) ilustrovali mimo jiné na dvě stě knižních titulů, některé s více než stem ilustrací.

texty naznačují, že tento soubor svatých vztažený k jednotlivým dnům církevního roku nebyl určen širší laické veřejnosti. Z toho též vyplývá, že pravděpodobnost dalšího rozmnožení jeho počtu je malá.

Tento soubor můžeme porovnávat účelem se známým vídeňsko-augsburskými knižním vydáním soupisu světců ke každému dni církevního roku, který mimo rozsáhlý textový doprovod obsahuje výpravné barokní zobrazení každého ze světců od předních augsburských a vídeňských rytců.⁴⁾

Zdá se, že je těžké strahovské lístky jednoznačně zařadit do široké rodiny „svatých obrázků“, tj. „drobných devocionálních obrázků“, neboť se pravděpodobně jen málo podílely na svém možném širokém užití. Vzhledem k latinskému textu na zadní straně těchto grafických lístků můžeme usuzovat na prostředí jejich používání v okruhu pražské univerzity nebo kněžských seminářů. Co se týká názvu, tak Royt⁵⁾ upřednostňuje pro tuto velkou skupinu drobných podobných soudobých prací název „drobný devocionální obrádek“, který dle našeho názoru není zcela šťastný, i když reflektuje podobný název německý. Název „svatý obrádek“ byl degradován nadměrnou produkcí a podprůměrnou kvalitou v průběhu 19. století a následovně, ale lépe vystihuje intimní náboženskou potřebu člověka mít u sebe artefakty, které by ho doprovázely od kolébky do hrobu.

Soupis listů

Výčet listů nacházejících se v SK a jejich vyobrazení je míněn též jako pokus o iniciování doplnění jejich počtu z veřejných i soukromých sbírek. V tomto přehledu je nejdříve uveden příslušný den, dále jméno světce v doslovném přepisu a odkaz na ilustrační obrádek. Inventární číslo SK, rozměr motivu a jméno světce, které je uvedeno v *Erbauung*, uvádíme v poznámkách:

leden

Die XV. Jan. ⁶⁾	S. PAULUS EREMITA C.	Obr. 4.
Die XX. IANUARI ⁷⁾	S. SEBASTIANUS M.	Obr. 5.
Die XXI. IAN. ⁸⁾	S. AGNES V. M.	Obr. 6.
Die XXV. JANUARI ⁹⁾	CONVERSIO S. PAULI AP.	Obr. 7.
Die XXVII. JANUARI ¹⁰⁾	S. IOANNES CHRYSOST. EPI.	Obr. 8.
Die XXIX. JANUARI ¹¹⁾	S. FRANCISCUS SALESIUS.	Obr. 9.

únor

Die V. FEBRUARI ¹²⁾	S. AGATHA V. M.	Obr. 10.
Die X. FEBRUARI ¹³⁾	S. SCHOLASTIKA V.	Obr. 11.
Die XXIV. v XXV. FEBRUARI ¹⁴⁾	S. MATHIAS APOSTO.	Obr. 12.

4) Io. Baptista Masculo (1582–1656): *Encomia Coelituum, Digesta per Singulos Anni Dies: Una cum veterum fastis, recensentibus victorias, triumphos, sacrificia, ceterasque res insignes, Romanorum imprimis atque Graecorum, quibus Christianae religionis praepontuntur fasti*, přeložené do němčiny *Tägliche Erbauung eines wahren Christen zu dem Vertrauen auf Gott und Dessen Dienst*. Vídeň-Augsburg. Kniha vychází v letech cca 1753–1763 ve čtyřech dílech.

5) Royt, J.: *Obráz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 281.

6) GS 2873, (119 x 67) mm, v *Tägliche Erbauung* je S. Macarius Aegyptius.

7) GS 2874, (111 x 66) mm.

8) GS 2875, (109 x 61) mm.

9) GS 2876, (109 x 66) mm, v *Tägliche Erbauung* je S. Paulus Apostol. Princeps.

10) GS 2877, (111 x 66) mm, ostříženo.

11) GS 2878, (109 x 66) mm.

12) GS 2879, (112 x 66) mm.

13) GS 2880, (110 x 66) mm.

14) GS 2881, (111 x 66) mm, v *Tägliche Erbauung* je S. Felix III. Pont. Max.

březen			15) GS 2882, (111 x 66) mm.
Die VII. MARTII. ¹⁵⁾	S. THOMAS AQUIN. C.	Obr. 13.	16) GS 2883, (108 x 63) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Arianus Martyr.
Die VIII. Martii. ¹⁶⁾	S. IOANNES DE DEO	Obr. 14.	17) GS 2889, (99 x 62) mm.
Die IX. MARTII ¹⁷⁾	S. FRANC. ROM. VIDUA.	Obr. 15.	18) GS 2885, (109 x 65) mm.
duben			19) GS 2886, (109 x 66) mm.
Die II. APRILIS. ¹⁸⁾	S. FRANCISCUS de PAULA. C.	Obr. 16	20) GS 2887, (111 x 64) mm.
Die V. APRIL. ¹⁹⁾	S. VINCENTIUS FERRERE.	Obr. 17.	21) GS 2888, (110 x 66) mm.
XI. Aprilis. ²⁰⁾	S. LEO M. PAPA. C.	Obr. 18.	22) GS 2889, (112 x 67) mm.
Die. XIII. APRIL. ²¹⁾	S. HERMENEGILDUS Rex. M.	Obr. 19.	23) GS 2890, (109 x 68) mm, ostříženo.
Die XXV. April. ²²⁾	S. MARCUS EVANGEL.	Obr. 20.	24) GS 2891, (111 x 66) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je pro tento den uveden pouze Athanasius.
květen			25) GS 2892, (109 x 66) mm.
Die I. MAJI. ²³⁾	S. PHILIPPUS AP.	Obr. 21.	26) GS 2893, poškozeno, GS 2894, (113 x 67) mm a GS 2895, ostříženo, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Maxims, Ep. Hierosol.
Die II. MAJI. ²⁴⁾	S. SIGISMUNDUS REX. M.	Obr. 22.	27) GS 2897, (110 x 96) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je Dymna Virgo, et Martyr.
Die II MAJI. ²⁵⁾	S. ATHANASIUS EP. C.	Obr. 23.	28) GS 2896, (110 x 67) mm.
Die V. MAJI. ²⁶⁾	S. PIUS V. PONT MAX.	Obr. 24.	29) GS 2898, (110 x 69) mm.
Die XV. MAJI. ²⁷⁾	S. IOANNES NEPO. M.	Obr. 25.	30) GS 2899, (109 x 65) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Udalrikus Episc. Augustop.
červen			31) GS 2900, (110 x 67) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Analectus, Pont. Max.
Die XV. IUNII. ²⁸⁾	S. VITUS M.	Obr. 26.	32) GS 2901, (109 x 66) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je SS. Septem Dormientes Martyr.
Die XXIX. JUNII. ²⁹⁾	S. PETRUS AP.	Obr. 27.	33) GS 2902, (110 x 66) mm.
červenec			34) GS 2903, (109 x 66) mm.
Die IV. IULII. ³⁰⁾	S. PROCOPIUS ABBAS.	Obr. 28.	35) GS 2904, (109 x 70) mm.
Die XIII. IULII. ³¹⁾	S. MARGARITHA V. M.	Obr. 29.	36) GS 2905, (109 x 63) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Marcellus Martyr.
Die XXVII. IULII ³²⁾	S. PANTALEON M.	Obr. 30.	37) GS 2906, (113 x 67) mm a GS 2907 (dtto).
srpen			38) GS 2908, (109 x 65) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Euphemia Virgo, et Martyr.
Die IV. AUGUSTII. ³³⁾	S. DOMINICUS. C.	Obr. 31.	39) GS 2920, (89 x 54) mm, list je ostřížen, proto datum uctívání sv. Remigia v pražské diecézi bylo určeno podle <i>Misale romano-bohemicum</i> ... Praha 1735. V <i>Tägliche Erbauung</i> je též 1. října S. Remigius, Martyr.
Die VIII. AUG. ³⁴⁾	S. CYRIACUS DIAC. M.	Obr. 32.	40) GS 2909, (108 x 66) mm.
Die X. AUGUSTI. ³⁵⁾	S. LAURENTIUS M.	Obr. 33.	41) GS 2910, (108 x 65) mm.
září			42) GS 2911, (109 x 63) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Gereon Martyr.
Die IV. SEPTEMB. ³⁶⁾	S. ROSALIA V.	Obr. 34.	43) GS 2912 (111 x 66) mm, a GS 2913 (dtto)
Die X. SEPTEMB. ³⁷⁾	S. NICOLAUS THOLENTINUS	Obr. 35.	
Die XVI. SEPTEMB. ³⁸⁾	S. LUDMILLA V. M.	Obr. 36.	
říjen			
1. říjen ³⁹⁾	S. REMIGIUS SP. C.	OBR. 37.	
Die IV OCTOBRIS ⁴⁰⁾	S. FRANCISCUS SERA	Obr. 38.	
Die IX. OCTOB. ⁴¹⁾	S. DIONYSIUS EP. M.	Obr. 39.	
Die X. OCTOB. ⁴²⁾	S. FRANCISCUS BORGAS. C.	Obr. 40.	
Die XV. OCTOB. ⁴³⁾	S. THERESIA V.	Obr. 41.	

Die XXVIII. OCTOBRIS ⁴⁴⁾	S. JUDAS THADDĚ AP.	Obr. 42.	44) GS 2914, (112 x 67) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je SS. Simson, et Judas Apostoli.
<i>listopad</i>			
Die IV NOVEMBRIS. ⁴⁵⁾	S CAROLUS BOROM EP. C.	Obr. 43.	45) GS 2915, (111 x 65) mm.
Die XIII. NOVEMBRIS. ⁴⁶⁾	S. STANISLAUS KOSTKA	Obr. 44.	46) GS 2916, (107 x 64) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Homobonus Cremonensis.
Die XVII NOV. ⁴⁷⁾	S. GREGORIUS THAUM.	Obr. 45.	47) GS 2917, (107 x 64) mm
<i>prosinec</i>			48) GS 2918, (111x 65) mm, v <i>Tägliche Erbauung</i> je S. Birinus Episc. Dorcest.
Die III. DECEM. ⁴⁸⁾	S. FRANCISCUS XAV.	Obr. 46.	49) GS 2919, (110 x 65) mm
Die XXVII DECEM ⁴⁹⁾	S. IOANN. EVANG. APOST.	OBR. 47.	50) (1701–1758), Šerých, J.: <i>Michael Rentz fecit: Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka</i> , Praha 2007.

I přes nevelký počet těchto obrázků, které se zachovaly ve sbírce SK a které zde reprodukuje, jsou zde zastoupeny všechny měsíce roku. Jejich počet v jednotlivých měsících kolísá od 3 do 6 kusů, samozřejmě bez uvažování oněch multiplicitních kusů.

Datování souboru a balzerovská oficína

Jan Jiří Balzer a jeho dílna představují po dlouhých letech převahy cizích, převážně německých rytců, nástup domácí „bohemikální“ bilingvní generace rytců. Žák Jindřicha Rentze⁵⁰⁾ na šporkovském panství se po studijních cestách ve Vídni a snad i Drážďanech se vydal na cestu samostatného rytce, který vybudoval grafickou dílnu v Lysé nad Labem a později svoji oficínu přesunul do Prahy a spolu se svými bratry tam provozoval svoje řemeslo. Zasahoval v mnoha směrech do kulturního dění Prahy, tiskl rytiny nejen svoje, ale i svých bratrů či synů. Ilustroval velkou řadu knih, některé i o několika stech rytin, sám také knihy vydával, např. předlohy pro výuku kreslení. Jako hlavní zdroj obživy vycházely z jeho dílny řady svatých obrázků, tvořil vlastní rytiny a akvatinty podle cizích předloh, často od významných evropských umělců i od svých synů. Dále to byly zejména pražské veduty – panoramata, která se uplatnila i na tovaryšských listech té doby. Aby mohl provozovat rytectví a vést nepochybně větší grafickou dílnu a vydavatelství, musel být též i organizačně nadaný a podnikavý. Jeho významným a jistě obchodně úspěšným počinem bylo vyrytí a vydání necelých dvou set rytin podle obrazů Norberta Grundy⁵¹⁾ které dnes umožňují identifikovat anonymní Grundovy obrazy.⁵²⁾ Balzer, jehož listy byly od jisté doby chráněny před napodobováním císařským a královským majestátem, měl jako dobrý obchodník zastoupení v celních skladech předních evropských městech, ve kterých se obchodovalo s uměním (Viedeň, Augsburg, Lipsko, Paříž).

Náš soubor je možné datovat jednak pomocí Balzerem ilustrovaných knih nebo sporadicky datovaných volných listů. Nejstarší jsou tři knihy z roku 1765.⁵³⁾ Nejstarší listy nám známé (zhotovené podle Grundových obrazů a označené

- 51) (1717–1767), např. Kříž, J.: *Norbert Grund 1717–1767*. (Text katalogu výstavy 1967–1968), Praha 1967.
- 52) Vondráčková, M: *Čtyři roční období. Jan Balzer a Norbert Grund*. In: Volrábová A. (ed.) *Ars linearis VI*, Praha 2016.
- 53) Štefan, *Knižní ilustrace*, položky G01 a G02 (s. 79), Z01 (s. 125–126).

ochranou majestátu proti napodobování) jsou z roku 1777. Soubor měsíčních obrázků je možné datovat tímto intervalem, avšak vzhledem ke kvalitě jejich ryteckého provedení můžeme jejich dataci předpokládat spíše do poloviny sedesátých let 18. století. Signování jen jednoho známého listu by mohlo vést k domněnce, že šlo o práci na zakázku mimo dílnu, přičemž toto signování bylo potvrzení vydavatelova vlastnictví, to ale nelze nijak potvrdit.

Širší souvislosti

Nyní je potřeba se ještě obrátit k oběma českým pracím k této problematice.⁵⁴⁾ Díky Tovaryšstvu Ježíšovu se v sedmáctém století objevily tzv. měsíční obrázky, což jsou soubory grafických lístků na jednotlivé dny církevního roku, které si nejčastěji nechávali tisknout členové různých náboženských bratrstev. Příslušníci kongregací si losovali mimo ročního svého měsíčního patrona, odtud název. Odtud je zřejmé, že bylo nutné opatřit si tyto lístky, které by se věnovaly všem patronům – svatým dané diecéze, pro každý den církevního roku. Tyto měsíční obrázky mají celkem ustálenou grafickou formu, na jejich přední straně je rytina s vyobrazením světce s jeho jménem a postavením v hierarchii světců, datem svátku, případně i s krátkou sentencí. Na druhé straně listu bývá pak knihtiskem natištěna modlitba ke světcům a též jeho krátký životopis.⁵⁵⁾

Závěr

Možno zde uvést, že obrázky všech svatých církevního roku a církevních svátků vyryl ve své dílně před rokem 1636 velký lotrinský rytec Jacques Callot (1592–1635), které po jeho smrti a jeho jménem věnoval Callotův pařížský přítel a nakladatel Israel Henriet v knižní podobě kardinálovi Armand Jean du Plessis, vévodovi de Richelieu.⁵⁶⁾

V tomto duchu a za podobným účelem byl vydán již citovaný několikasvazkový vídeňsko-augsburský Mascuolův spis, v německém překladu *Erbauung*, zobrazující světce i jejich životopisy v dané arcidiecéze.

Náš strahovský zlomek balzerovského souboru,⁵⁷⁾ který obsahuje nepochybně světce uctívané v druhé polovině 18. století v pražské arcidiecézi, zařazujeme dle našeho názoru mezi měsíční obrázky.

Poděkování

Autor děkuje sl. Zuzaně Nejedlíkové za pomoc při přípravě ilustrací k tomuto příspěvku.

54) Spis **Procházka, K.:** *Pohledy do dějin svatých obrázků*, Praha 1940, s. 86–87. Autor se v knize podrobněji zabývá svatými obrázky z hlediště nejen materiálové rozmanitosti těchto artefaktů, ale i s ohledem na specifické účely jejich užití. Dále **Royt, Obraz a kult**, s. 281–297.

55) Podobné cykly pak bývají vydávány k různým svátkům církevního roku.

56) *Les IMAGES DE TOVS LES SAINTS ET SAINTES DE L'ANNÉE SVIVANT LE MARTYROLOGE Romain. Faictes Par Jacques Calot. Et mises en lumiere par Israel Henriet. DEDIEES A MONSIEUR L'ÉMINENTISSIME CARDINAL DVC DE RICHELIEU A Paris Chez Israel Henriet. Avec Privilege du Roy. 1636.* V tisku jsou svázány ještě nerozřezané archy mědirytin, viz Jacques Callot *Das Gesamte Werk*, München 1971, s. 1242–1302. Několika těmito mědirytinami se inspiroval Jan Balzer, viz **Štefan, J. T.:** *Jacques Callot – jeho knižní ilustrace a vliv na Jana Jiřího Balzera*. In: *Bibliotheca Antiqua* 2014, Sborník z konference, Olomouc, Ostrava 2014, s. 110–125.

57) Před korekturou díky Dr. H. Kuchařové byl nalezen v grafické sbírce SK na tablu s nalepenými svatými obrázky další list: „Die VIII. Decembris. Immaculata Conceptio BV, nesign., inv. č. GS 15.204, (110x67) mm, obr. 48.“ Tím se počet těchto obrázků zvýšil na 45.

Summary:

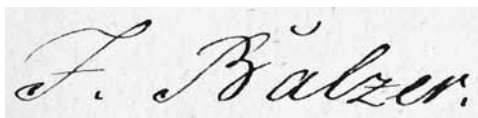
Jan T. Štefan

Holy or monthly cards from the collection of the Strahov Library?

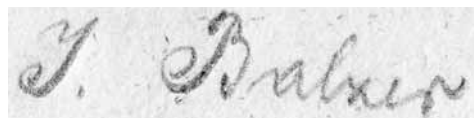
The Strahov Library's collection includes over four dozen holy cards that are very similar in their graphic design and depict saints together with the date when they are commemorated. One of these cards, made by etching, is signed with the name of the Prague engraver Johann Balzer (1734?-1799).

As the dates correspond to the Prague Archdiocese's calendar from the second

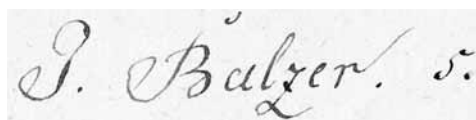
half of the 18th century and the reverse side of most of the cards include a Latin book-printed resume and prayer for the saint, these are "monthly cards" used by congregations for the monthly commemoration of saints picked out in a draw; given the Latin text, we assume that they were used at the university in Prague or at a seminary.



Obr. 1



Obr. 2



Obr. 3



Obr. 4



Obr. 5



Obr. 6



Obr. 7



Obr. 8



Obr. 9



Obr. 10



Obr. 11



Obr. 12



Obr. 13



Obr. 14



Obr. 15



Obr. 16



Obr. 17



Obr. 18



Obr. 19



Obr. 20



Obr. 21



Obr. 22



Obr. 23



Obr. 24



Obr. 25



Obr. 26



Obr. 27



Obr. 28



Obr. 29



Obr. 30



Obr. 31



Obr. 32



Obr. 33



Obr. 34



Obr. 35



Obr. 36



Obr. 37



Obr. 38



Obr. 39



Obr. 40



Obr. 41



Obr. 42



Obr. 43



Obr. 44



Obr. 45



Obr. 46



Obr. 47

Spojení na autory:

Pavel Trnka: pavel.trnka@nacr.cz
Jan T. Štefan: jan.stefan@marq.cz

Spojení na redakci:

Jan Pařez: honza@strahovskyclaster.cz



Citační zásady v Bibliotheca Strahoviensis pro autory

Dodržujte prosím i typ písma, tedy členění na kurzívu, bold, apod. Při citaci běžných odborných periodik (např. Český časopis historický, Jihočeský sborník historický, apod.) a institucí (např. Národní archiv, Národní knihovna, apod.) používejte prosím zavedené zkratky. Jejich seznam bude uveden v závěru čísla. Při opakované citaci lze používat zkrácenou verzi, např. Straka, Nejstarší kniha, s. 66, či u stěžejních edic zavedené zkratky, např. CDB I.

Článek:

Straka, C.: *Nejstarší kniha výsledků na právě kláštera Strahovského na Pohořelci*, ČL 17, 1908, s. 65-67, 116-118.

Článek ve sborníku:

Royt, J.: *Zobrazení 14 ctihodných mučedníků*, in: *Historia franciscana II. Sborník textů*. (Usp. P. R. Beneš – P. Hlaváček), Kostelní Vydří 2005, s. 136-143.

Monografie:

Křivský, P.: *Popis Strahova a jeho vodovodu z roku 1782 a jeho autor J. A. Kolbe*, Praha 1983, s. 72.

Edice:

Emler, J. (ed.): *Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum husiticum praecedente*, Praha 1884, s. 297.

Citace pramenů uložených v archivech a jiných institucích:

NA, ŘP Strahov, kniha č. 138. Gruntovní kniha registra pro pohořelecké postranní právo, ff. 1r-3v.

Citace textu z pramenů či literatury:

„Anno 1647, die 4. mensis januarii“

Výrazy v textu článku, které jsou odlišné od jazyka článku, je nutno uvádět v kurzívě:

např.

post quem

praefectus culinae

Při citaci internetových zdrojů je nutno vyjma plné internetové adresy citovat i název textu, autora a případně vlastníka stránek. Dále je třeba uvést datum, kdy došlo k citaci, neboť stránky se mohou v průběhu času upravovat:

Břicháček, P.: *Archeologický průzkum milevského klášterního kostela*, www.milevskoklaster.cz (webové stránky Řeholního domu premonstrátů v Milevsku), citováno dle stavu 10. 10. 2007.

Citace internetových časopisů:

Citovat i ročník a číslo, není však nutno citovat datum, neboť tyto časopisy mají chronologickou řadu a jsou přístupny v archivu na webu.

Novotná, E.: *Výstava k 100. výročí narození geografa a kartografa prof. Karla Kuchaře*, Ikaros [online] 10, 2006, č. 6, <http://www.ikaros.cz/node/3384>.